BIBLIOTECA CRITICĂ

zaharia stancu

INTERPRETAT DE:

ADRIAN ANGHELESCU • VIRGIL ARDELEANU • LEON BACONSKY • NICOLAE BALOTĂ • AUREL BARANGA • MIHAI BENIUC • VOICU BUGARIU • BORIS CAZACU • N. CARANDINO • G. CĂLINESCU • MATEI CĂLINESCU • ŞERBAN CIOCULESCU • NICOLAE CIOBANU • CONST. CIOPRAGA • POMPILIU CONSTANTINESCU • DAN CRISTEA • VALERIU CRISTEA • OV. S. CROHMĂLNICEANU • S. DAMIAN • G. DIMISIANU • PAUL GEORGESCU • MIRCEA IORGULESCU • NICOLAE LABIŞ • EUGEN LOVINESCU • GEORGE MACOVESCU • NICOLAE MANOLESCU • FLORIN MANOLESCU • DUMITRU MICU • AUREL MARTIN • PERPESSICIUS • AL. OPREA • MIHAIL PETROVEANU • AL. PIRU • MARIAN POPA • RADU POPESCU • PETRU POPESCU • ION POP • LUCIAN RAICU • VALERIU RÂPEANU • AL. ROSETTI • EUGEN SIMION • VLADIMIR STREINU • MIRCEA TOMUŞ • MIHAI UNGHEANU • ION VLAD • MIRCEA ZACIU

editura eminescu

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU

Editura Eminescu

Scanned with OKEN Scanner

Selecția textelor
de ZAHARIA SÂNGIORZAN

Cronologie
de IOAN COMȘA și CORNELIU POPESCU

Bibliografia operei și a traducerilor
de IOAN COMȘA

Scanned with OKEN Scanner

repere...

Scanned with OKEN Scanner

în timp...

„Contribuţia personală a d-lui Zaharia Stancu stă în pastelul graţios ; calificativ ce emană şi din natura materialului decorativ utilizat, dar şi din funcţia lirică a peisagiului..."

(POMPILIU CONSTANTINESCU, 1927)

„*Poemele simple* ale lui Zaharia Stancu participă la mişcarea tradiţională... prin legătura lor cu pămîntul şi peisagiul..."

(E. LOVINESCU, 1937)

„Teamă sau îndemn, aceste stihuri (din vol. *Clopotul de aur*) rămîn expresia concentrată a unei dragoste de viaţă şi de om, o dragoste mai mult decît altruistă, chezăşie înaltă pentru dreptul de a crede şi a lupta."

(MIHAI BENIUC, 1939)

„Cu această culegere *(Iarba fiarelor)*, se afirmă un potenţial poetic intens, viguros, variat, eliberat de vechile superstiţii formale. Este accentul unei poezii majore şi al unei arte mature."

(ŞERBAN CIOCULESCU, 1942)

Scanned with OKEN Scanner

„Am luat în mîini o carte pe care o citisem repede și demult și care acum mi s-a părut surprinzător de vie, deși ea nu urmează regulile obișnuite ale genului. [...] Nota ei esențială este poezia și autorul ei este incontestabil un poet : al amarului și al suavului, al teribilului și al grațiosului."

(G. CĂLINESCU : despre *Desculț*, 1956)

„...odată cu anii de ucenicie ai lui Darie și cu educația lui sentimentală, în sensul flaubertian al cuvîntului, Zaharia Stancu a scris și romanul unui romancier sau, mai curînd, romanul propriului său roman."

(PERPESSICIUS, 1960)

„Romanul *Desculț*, apărut cu mulți ani în urmă (1948), socotesc că va rămîne o remarcabilă contribuție la dezvoltarea prozei contemporane."

(AL. ROSETTI, 1964)

„Romanele lui Zaharia Stancu, unele din cele mai citite și mai deseori traduse, se însumează din materia notației infinitezimale, într-o narațiune orală, cu retușări continue ale exprimării și adeseori cu o frazare ca a poemelor în proză."

(TUDOR VIANU, 1965)

„Față de poeții de azi, autorul *Cîntecului șoptit* diferă mai întîi prin muzicalitatea versului și seducția formală ; el își supune [...] atît puritatea accentelor cît și violența lor unei tehnici proprii, pe care nu o mai folosește la noi nici un alt poet : e vorba de tehnica litaniilor sau a psalmodiilor..."

(VLADIMIR STREINU, 1970)

„Unde îl vor așeza istoricii literari de mîine pe Zaharia Stancu ? Aceasta este o problemă a viitorului. Timpul va fi cel mai drept judecător al unei opere care s-a situat ea însăși în patrimoniul artei românești. În nici un caz, Zaharia Stancu nu va sta la sfîrșitul unui capitol."

(GEORGE MACOVESCU, 1971)

Scanned with OKEN Scanner

și în spațiu

„Destinul eroilor lui Zaharia Stancu conturează o zonă a vieții contemporane care e reprezentativă pentru toate acele zone aflate la hotarul a două lumi sau la hotarul a două epoci — fie ele în Răsăritul Europei, în America de Sud, în Asia sau în Africa ; pretutindeni unde străvechi rînduiri sociale considerate imuabile sînt corodate și nimicite de viața nouă. Datorită acestor împrejurări, opera lui Stancu dobîndește semnificații ce depășesc mult granițele României și sfera literaturii române ; ea nu înfățișează fenomene pitorești cu caracter de excepție, ci se ocupă de acute probleme-cheie, proprii tuturor domeniilor aflate sub incidența prefacerilor moderne."

(Univ. Prof. Dr. MANFRED MAYRHOFER, Viena. Din cuvîntul rostit la 5 mai 1971, cu prilejul decernării Premiului Gottfried-von-Herder.)

„După o perioadă de eclipsă relativă, care se explică prin dificultățile războiului și prin vidul creat în Europa prin ocupația germană, literatura română și-a reluat mersul ei înainte. Ea a ajuns la demnitatea unei literaturi care nu mai este *locală*, ci *mondială*. De la Ion Creangă la Zaharia Stancu, romancierii ei sînt traduși în toate limbile... Premiul Nobel ar fi putut recompensa un Blaga, un Ion Barbu ; el poate fi obținut mîine de Stancu."

(PIERRE DE BOÏSDEFFRE, Cuvînt-înainte la lucrarea : Constantin Crișan și Victor Crăciun, *Literatura română în lume*, Meridiane, București, 1969, pp. 2—3.)

„*Desculț* are ceva din furia zvîcnită și neputincioasă a lui Faulkner, nu față de trecutul mort și îngropat, ci față de un trecut încă amenin-

Scanned with OKEN Scanner

ţător ; în acest roman regăsim ceva din mînia, brutalitatea şi umorul anecdotic al muncitorilor agricoli migranţi din Oklahoma, zugrăviţi de Steinbeck în *Fructele mîniei ;* în el răsună parcă accente din psalmodierile orfice ale lui Whitman despre spiritul gliei americane şi despre perspectivele viitorului..."

(FRANK KIRK, Prefaţă la *Barefoot*, Twayne Publishers Inc., New York, 1971.)

„Fundalul naraţiunii îl alcătuieşte o frescă bogată de oameni simpli, admirabil zugrăviţi, iar tema o constituie durerea sobră, nemîngîiată, nobilă, ce izvorăşte din conştiinţa că niciodată nu reuşim să ne arătăm recunoştinţa faţă de morţii noştri, faţă de bunătatea şi dragostea pe care ni le-au dăruit cîndva — îndeosebi faţă de *mamele* noastre."

(LEONID LEONOV, despre *Ce mult te-am iubit*, în *Inostrannaia literatura*, nr. 1/1971.)

Scanned with OKEN Scanner

«...*pot depune mărturie*»

(ZAHARIA STANCU)

Scanned with OKEN Scanner

„Am să mă duc să văd cu ochii mei, mamă."
(DARIE)

„În întreaga mea carieră scriitoricească şi publicistică mi-am dat o deosebită osteneală să scriu în aşa fel încît să fiu pe deplin înţeles de cititorii poeziei mele, de către cititorii prozei mele, de către cititorii articolelor mele. Nu mi-a plăcut poezia greu de înţeles, nu mi-a plăcut proza sucită şi răsucită, nu mi-a plăcut articolul de ziar citit şi comentat în cafenelele dintre cofetăria Capşa şi cofetăria Nestor. Nu am scris pentru cafenea sau cercuri înguste, ci totdeauna pentru marile mulţimi."

„Încă din tinereţe, am fost tentat de publicistică şi trebuie să mărturisesc că şi astăzi încă sînt tentat de această îndeletnicire. A scrie zilnic în presă susţinînd dreptatea, adevărul şi libertatea, a scrie zilnic în presă combătînd răul şi urîtul, vechiul şi desuetul, înseamnă a sluji cele mai nobile ţeluri ale omenirii.

Aproape întreaga mea publicistică din anii dintre cele două războaie mondiale a fost o publicistică protestatară. Am combătut fascismul intern şi extern, dictaturile regale şi dictaturile militaro-fasciste. Mi-am făcut nu puţini duşmani. Sînt unii care mă urăsc încă pentru articole scrise cu treizeci-patruzeci de ani în urmă. Poezia mea nu are decît puţine accente politice. Publicistica mea însă este, o repet, aproape în întregime o publicistică politică, aşezată temeinic pe poziţiile de luptă ale celor săraci, ale clasei muncitoare, pe poziţiile de luptă ale antifascismului. [...]

Atît înainte cît și după ultimul război am fost partizanul unei publicistici militante și am practicat fără nici o ezitare o publicistică militantă."

(*CUVÎNT-ÎNAINTE LA O CULEGERE DE POEZII*, 1970)

„În poemele mele închid
Viața în flăcări, în cuvinte,
În aceleași cuvinte lăsate
De cei topiți în morminte."

(*CÎNTEC — IARBA FIARELOR*, 1941)

„Am crezut, și continui să cred, în puterea de influențare a literaturii, în foloasele pe care literatura le poate aduce celor mai nobile țeluri omenești — pacea, progresul, fericirea."

„Nu am avut, nu am și nu voi avea niciodată ceea ce se cheamă, cu solemnitate, șantier literar. Șantierul literar și șantierul neliterar se află în memoria mea. Tot acolo se găsesc, cu toții, buni și răi, frumoși sau urîți, cinstiți sau ticăloși, eroii cărților mele pe care încă nu le-am scris și pe care, poate, nu am să le scriu niciodată. Prin urmare, nu am nici în această privință vreo prejudecată. Scriu pe unde pot și pe unde apuc numai atunci cînd mi se pare că am ceva de spus oamenilor, în versuri sau în proză."

(*CUVÎNT-ÎNAINTE LA O CULEGERE DE POEZII*, 1970)

„Să nu uiți nici o clipă : străbunii au fost șerbi.
Primiră-n veacuri aspre sudălmi și bice-n spate.
Să nu uiți nici o clipă : se odihnesc sub ierbi,
Dar țărna lor mai strigă și-acum după dreptate."

(*SĂ NU UIȚI NICI O CLIPĂ, CLOPOTUL DE AUR*, 1939)

„Acolo, în casa părintească, și pe ulițele satului Salcia am învățat să vorbesc, să merg și să muncesc. Tot acolo am făcut cunoștință cu lucrurile de pe pămînt și din cer, cu ființele apelor, ale cîmpiilor și ale

Scanned with OKEN Scanner

pădurilor. *Acolo am aflat ce este omul.* Mă întorc iarăşi la material. Cum să duc lipsă? Viaţa mea — ca de altfel a multora altora — a fost plină de întîmplări grozave. Ia gîndiţi-vă! În neuitatul an 1907 aveam cinci ani. Am urmărit răscoalele ţărăneşti cu ochii copilului care eram atunci. Flăcări şi scrum. Conace aprinse şi fum. Sînge şi moarte. Cadavre lăsate la margini de drum. Jandarmi şi soldaţi. Boieri cruzi şi slugi boiereşti sălbatice. Bătăi şi schingiuiri. Toate — chiar şi culoarea norilor — toate mi s-au imprimat pentru totdeauna pe retină şi în minte. Atunci şi acolo am înţeles că prin naştere fac parte din rîndul celor condamnaţi la foame şi frig, că fac parte din rîndurile acelora pe care slugile boierului sau ale statului îi pot bate, îi pot batjocori şi schingiui, ba chiar şi împuşca. Fără îndoială că la vîrsta aceea cu totul fragedă nu mi-am propus să ţin minte tot ceea ce vedeam şi tot ceea ce auzeam, dar am ţinut minte. Totul. Absolut totul. Am înmagazinat astfel, fără să ştiu, un teribil material, care mai tîrziu a devenit o parte din materialul meu de viaţă, din materialul cu care aveam să fac literatură."

„În vara anului 1915 am terminat şcoala primară şi — simplu, fără nici un fel de ezitare — m-am tocmit slugă. Nici eu şi nici alţii n-au ţinut seamă că între 1911 şi 1915 citisem cîteva sute de cărţi şi ştiam cît ştiau elevii buni din ultimele două-trei clase de liceu. În toamna lui 1916 am trăit febra mobilizării şi invazia nemţească. Păduchi. Rîie. Foamete. Silă. În vara anului 1917 am ajuns argat pe o moşie boierească din lumea Dunării. (Stăpînul, devenit prin 1930 literat, pînă în 1945 a tipărit trei sau patru cărţi şi pe toate mi le-a trimis cu calde dedicaţii. Niciodată n-am vorbit cu el despre vremurile cînd i-am fost slugă.) În armanul de la Lisa al acestui moşier am vieţuit printre prizonieri de război, soldaţi şi ţigani. Mi-a mers bine? Bine. Pentru că am supravieţuit şi trăiesc şi azi. În tinereţe, cînd speram şi eu să-mi fac un rost în lume şi un nume în literatura română, s-au ivit crizele economice şi fasciştii. În viaţa politică a ţării a început o nesfîrşită serie de tulburări — multe sîngeroase — şi a început mai ales ascensiunea fascismului, iar apoi preluarea puterii politice în statul român de către fascişti. Epoca 1940—1944 a fost una dintre cele mai negre din istoria noastră. Am multe

Scanned with OKEN Scanner

de scris despre această epocă, nespus de multe. Poate într-o zi le voi scrie. Poate. Stărui asupra acestui *poate*, pentru că dacă, eventual, știi cam ce-ai mai avea de scris, niciodată n-ai cum că știi cîți ani, cîte luni, iar uneori cîte zile mai ai în față... Cred că tot ce am văzut și am trăit ajunge cu prisosință pentru o viață de om, mai ales că *trăind această viață*, și nu alta, am acumulat un material de viață practic inepuizabil."

(*CONFESIUNILE LUI DARIE*)

„Viața mea în furtuni s-a topit,
Mi-a mai rămas un singur strop,
Nu în glod, ci într-o glastră cu flori
Acest strop aș vrea să-l îngrop."

(*FĂRĂ ȘEA, FĂRĂ CĂPĂSTRU — CÎNTECUL LEBEDEI*, 1971)

„*Imaginație sau realitate?* Mi se pune deseori întrebarea: «În cărțile dumneavoastră v-ați inspirat din realitate sau din imaginație?» Nu sînt lipsit de imaginație, însă nici în *Desculț* și nici în alte cărți ale mele nu am făcut apel la ea.

Toate cărțile mele sînt rupte din realitate, sau — dacă vă supără această formulare — cărți pe care le-a inspirat realitatea și numai realitatea.

Nu sînt lipsit de imaginație, numai că n-am nevoie de ea. Viața, într-un anume sens, a fost foarte generoasă cu mine. S-a deschis în fața mea, și eu am putut privi în adîncu-i."

(*CONFESIUNILE LUI DARIE*, 1966)

„În miez de noapte, cînd scriem la masa noastră de lucru aceste rînduri, nu ne jucăm cu vorbele. În realitate, nu ne jucăm niciodată cu vorbele și totdeauna exprimăm cu ajutorul lor convingerile noastre cele mai adînci, visurile noastre cele mai înaripate. [...] Visurile noastre cu privire la viitor nu vor rămîne, în orice caz, simple visuri. De fapt, noi construim acum fagurii în care va fi adusă, picătură cu picătură, mierea comunismului, mierea dulce a viitorului."

(17 IULIE 1972)

Scanned with OKEN Scanner

poetul

Scanned with OKEN Scanner

„Niciodată nu m-am despărţit de poezie.“

(ZAHARIA STANCU)

Scanned with OKEN Scanner

POMPILIU CONSTANTINESCU

POEME SIMPLE

În cuprinsul actualei poezii tradiționaliste, dincolo de valoarea artistică individuală, se-ntinde șesul ospitalier al considerațiilor de natură psihologică, pe care scriitori diverși le pot naște. La cel mai reprezentativ, d. Ion Pillat, tradiționalismul se concentrează în atitudinea de solidaritate cu relicvele familiale și cu peisagiul ce suscită-n amintire copilăria ; un material, în realitate, dintr-o sferă limitată ; însă ceea ce dă o rezonanță proprie acestui poet e neîntreruptul proces de interiorizare al decorului autohton, prin unitatea unei dispoziții elegiace ; pastelul d-lui Pillat are o funcție esențial lirică ; descrierea și sensibilitatea fuzionează în pasta unei fizionomii distinctive.

Renovînd un gen și stabilindu-și o situație precisă în evoluția lirismului postbelic, d. Pillat a devenit punct de plecare artistic și sursă oarecum programatică pentru tinerii poeți tradiționaliști [...] ; pe aceeași linie a folclorului, d. D. Ciurezu se confundă aproape în masa anonimatului poporan, speculînd mai ales elementul superstițios și ezoteric ; iar în cadrele unui lirism ceva mai personal, schițează un pastelist în care

Scanned with OKEN Scanner

identificarea prin reacţie cvasifiziologică cu vegetalul şi animalul e singura notă uşor diferenţială.

Alăturîndu-se aceluiaşi curent, *Poemele simple* ale d-lui Zaharia Stancu se asociază tradiţionalismului, ca atitudine sentimentală, printr-o nostalgică regresiune psihică. Înstrăinat de mediul rural din care purcede, poetul nu e nici un coplesitor elegiac, nici nu teoretizează în jurul unui altar al tradiţiei înfrînte. De aceea, ideologia sa nu trece de afirmaţia formulată direct :

Cine-a umblat prin pajişti şi păduri
Şi mi-a adus noian de zvon şi rouă,
Cine din munte zboruri de vulturi
Şi linişte din luna frîntă-n două ?

Prin ce minune ori prin ce descîntec
Mi s-a turnat în trup atîta vis,
Şi ce izvor lăuntric s-a deschis
De-s numai chiot însorit şi cîntec ?

Pămîntu-ntreg trăieşte-n viaţa mea
Şi eu prin viaţă trec ca printr-un rîu.
Mă simt al cerului cum e o stea
Şi-al ţarinii, cum e un snop de grîu.

(Chiot însorit)

Însă specia aceasta, ca şi întreg ciclul intitulat *Viaţă*, nu constituie fibra personală a d-lui Zaharia Stancu. În poezia de respiraţie mai largă surprindem repede reminiscenţe din d. Ion Pillat, atît în material, cît şi figuraţie ; uneori factura versului arghezian, aplicat la motive tradiţionaliste, îşi strigă şi ea evidenţa.

Scanned with OKEN Scanner

Iată, de pildă, ecoul manierei din *Satul meu :*

Îmi faci un semn, ne furişăm desculţi
Spre cîmpul plin de mure şi de rugi,
De sprinten ţîrîit de greieri mulţi
Şi iepuri ce-ţi arată cum să fugi.

(Fugă)

Sau :

Un cuc se strigă singur în livezi.

Sau :

Pădurea fluieră cu zvon de mierle...

imagini ce purced direct din poetul pitoreştei călătorii *Pe Argeş în sus.*

Iată şi factura argheziană :

Un pom sălbatic mai păstra în soare
Roadă răscoaptă pentru viermi şi ciori.

Sau

Şi gîzele dau cîmpului pe unde
Şi-au petrecut viaţa lor de-o vară,
Poate că pentru cea din urmă oară,
Cîntecul care doare şi pătrunde.

(Toamnă)

influenţă uneori evidentă pînă şi în reminiscenţa imaginii :

Ce sete blestemată
De fapte nemplinite-ndeajuns
Mă chinuie mereu ca o săgeată
Şoimul care-n aripe l-a străpuns.

(Soartă)

Scanned with OKEN Scanner

Sau, după ce enumeră o serie de elemente ale naturii, în care poetul se simte succesiv, culminează cu imagina :

Şi cu făptura ta, de cînd ai vrut
Să-mi fii nădejdii lance, coif şi scut.

(Plaiuri)

masivitate ce vine şi ea, incontestabil, din expresia poetică a d-lui Tudor Arghezi.

Trecînd peste amănuntul domestic, prezent uneori, de filiaţie *jammistă,* mai amintim o singură înrîurire, a d-lui V. Voiculescu, înainte de a poposi în luminişul graţios al poeziei d-lui Zaharia Stancu. Un stol din îngerii grăbiţi ce planau asupra *Poemelor* celui dintîi şi-a abătut fîlfîitul şi-n ţarina d-lui Stancu, ca în invocaţia către *Nor de vară,* ce sfîrşeşte :

Abate-ţi mersul şi prin acest văzduh o clipă,
Cu fulgere şi tunete destramă-te în ploi,
Ca azi un pîlc de îngeri cu fîlfîiri de-aripă
Pe ţarina mea arsă zvîrli seminţe noi.

Sau :

Miroase-a grîu, a oi, a cimbru şi-a trifoi,
Se roagă în ocoale, cu muget paşnic, boi
Şi îngeri goi şi reci se strîng pe lîngă noi.

(Amurgul piere-n trestii)

Contribuţia personală a d-lui Zaharia Stancu stă în pastelul graţios ; calificativ ce emană şi din natura materialului decorativ utilizat, dar şi din funcţia lirică a peisagiului ; pastelul d-lui Stancu e rama unui uşor erotism, risipit în fluide imagini şi scurte fulgerări de sensibilitate :

Scanned with OKEN Scanner

Tu pleci zîmbind, cu amfora pe umăr,
De bolbotine să despoi grădina,
Vreau pe cărare urmele să-ţi număr
Dar ca o apă ţi le-a şters lumina.

Cum mergi cu mîna prinsă-n şoldul plin
În amforă cu gîndul meu te schimb
Şi-aş vrea să te ridic şi să te ţin
Pe braţe, şi prin soare să te plimb.

(Amforă)

graţie ce nu dispare nici cînd dispoziţia interioară e lipsită de luminozitate :

Mi-s ochii stinşi şi gura mi-e amară,
Mi-ard mîinile de dorul altor mîini.
Îşi plînge codrul foile de ceară,
Nu se mai uită nici o stea-n fîntîni.

Văzduhul plumburiu s-a coborît,
Şi se tîrăşte, pîclă, pe ogoare.
Cu vîntul, sălcii, fără sălbi la gît,
Gem frînte peste ape stătătoare.

(Pîclă)

Imagina miniaturală a sălciilor „fără sălbi la gît" coboară, în mijlocul unui peisagiu mai sumbru ca de obicei.

În ciclul *Catrene* graţia ia o nuanţă fantezistă ; amănuntul poetic devine astfel însuşirea de căpetenie :

Spre ziuă stele-n roi s-au năruit în munte
Ca să le prindă-n ramuri şi-n coarne brazi şi cerbi,
Ori ca să nu lovească-n somn gîzele mărunte
Şi iepurii-n răzoare culcaţi sub frunze-n ierbi...

Scanned with OKEN Scanner

viziunea ce traduce o imagine micșorată a lumii, în care furișează uneori și iubita :

Aud ape-ntre maluri de trestii, macii-n lan
Și munțele, pe vînturi, cu buciume, mă strigă
Să-i duc furiș pe brațe, cald, trupul tău bălan,
Să mi-l ascundă-n codri pe-un maldăr de ferigă.

(Vară)

unde amănuntul grațios al trupului iubitei, culcat „pe un maldăr de ferigă", dă savoarea întregului tablou.

Ca și acest deziderat :

De-aș fi stejar pe culme cu vinele-n pămînt,
M-aș ridica vînjos spre cer, ca peste nori,
Să port în vîrf, sub stea, lin legănat în vînt,
Un cuib ferit de fulger și ochi de vînător.

(Stejar)

Prin nota minoră a pastelului grațios, ce servește drept cadru unui luminos erotism, d. Zaharia Stancu și-a dobîndit un strat înflorit în brazda mai largă a poeziei tradiționaliste.

(1927. Reprodus din *Scrieri*, vol. 4, Ed. Minerva, 1970, pp. 626—630.)

Scanned with OKEN Scanner

POEME SIMPLE

Ed. „Cartea vremii"

Miniaturi şi catrene sînt majoritatea „poemelor simple" ale d-lui Zaharia Stancu. Şi o caracterizare a liricei sale, sfioasă, s-ar putea deduce şi de aici. Mai este, însă, una. D-sa aparţine poeziei celei mai tinere, care obişnuieşte să preumble poema elegiacă sau catrenul trist al lui Francis Jammes pe ogorul nostru. Livada, poiana, rîul şi concertul în luncă — pentru a spune astfel — nu mai sînt în linia peisajului Alecsandri sau Coşbuc. Ele au mai mult aspect de Provanţă arsă de soare, pe unde a visat Mistral, între alţii. Dar nu este ceea ce am obiecta mai mult unei bune părţi din lirica noastră tînără. Cît mai ales excesul vocabularului colorat. E surprinzător cît de bogată e limba românească în poeziile tinerilor noştri poeţi. Excesului de neologism se răspunde însă cu un exces de autohtonism. Un mare cusur, o fundamentală meteahnă a acestor cuvinte rare, este că ele apar mai totdeauna în urmă. Explicaţia nu e greu de găsit.

Dar trecînd peste oricîte obiecţii — dintre care cea mai importantă e că foarte multe din catrene şi miniaturi sînt medalii şterse, fără de chipuri clare —, nu se poate contesta

Scanned with OKEN Scanner

o grație nativă poeziei d-lui Zaharia Stancu. Ar fi nedrept să nu citäm cîteva versuri :

Şi tainicesc prin ierburi verzi, din zori,
Cu şerpi, cu prepelițe, cu şopîrle,
Leg mieilor, lîngă cornițe, flori
Şi turma albă mi-o adăp în gîrle...

sau dintre miniaturi *Fîntîna* — cu însuşiri de camee :

Tu nu te apleca deasupra mea
Ca peste-o gură largă de fîntînă
Să n-auzi cum în fundul sclipitor
Izvoarele chemîndu-te se-ngînă,
Căci s-ar putea să vrei să guşti răcoarea
Fîntînii fără cumpeni şi găleată
Şi te-ai zvîrli adîncului din care
Nu te-ar mai scoate nimeni niciodată...,

unde aflați şi meritul şi lipsurile — de pînă azi — ale poeziei d-lui Zaharia Stancu şi cărora mai justă caracterizare nu li se poate aplica decît versul propriu cînd roagă pe Dumnezeu să-i frămînte inima de humă, pentru „că singură-ndeajuns nu se frămîntă". Din fericire, d-l Zaharia Stancu are înaintea sa anii.

(*Mențiuni critice*, vol. II, Buc., 1934, Fundația pt. lit. şi artă, pp. 124—125.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU

Poemele simple ale lui Zaharia Stancu participă la mişcarea tradiţională nu numai pentru că au apărut întîi în *Gîndirea*, ci prin legătura lor cu pămîntul şi peisagiul, fără, de altfel, intenţie programatică sau vînă folclorică, pastelism graţios şi intimism gingaş — prin care se străvede ca la toţi aceşti poeţi autohtoni influenţa lui Francis Jammes. Acum în urmă a dat într-o traducere expresivă lirica abruptă a lui Serghei Esenin.

(*Istoria literaturii române contemporane, 1900—1937*, Buc., 1937, p. 103.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU: *SERGHEI ESENIN*

Zaharia Stancu a adus în Ţara Românească pe Serghei Esenin, poetul Rusiei cu stepe nesfîrşite şi cu suflet tulburător. În tălmăcirile măiestre ale lui Zaharia Stancu sufletul lui Serghei Esenin tremură, se zbate şi creşte, nestingherit de versul românesc, cu aceeaşi vigoare originară ca în Rusia lui „cu iarbă albăstrie".

Noi nu avem cu cine-l asemăna pe genialul mujic, în literatura noastră românească. Aş fi îndrăznit să-l compar cu Crevedia. Înrudirea sufletească şi oarecare manieră nu este suficientă pentru comparaţie. Ar trebui un poet de aceeaşi statură, pentru ca să ne putem face o idee. Ungurii au pe Alexandru Petöfi şi pe Ady Endre, cîntăreţi ai pustei cu viaţă neţărmurită şi cu sete, neînfrîntă, de libertate. [...]

Dar Esenin nu e numai un poet al brazdei, al stepei şi al animalelor de casă. Întocmai ca şi marii săi congeniali, Petöfi şi Ady, care au cîntat cu glas profetic de tunet zbuciumările şi furtunile din timpurile lor, în patria lor, — Esenin buciumă în vers sălbatec, prin care se mai strecoară, ca luna printre nori şi vijelie, imaginea Rusiei trecute, — uraganul dezlănţuit peste Rusia înfricoşată, susţinută însă de speranţele

de foc ale unui nou viitor, mai mare decît marele trecut. Voi desprinde numai acest cîntec puternic :

În ceas străveziu cînd noaptea-şi-nfige
Pe degetul ei negru luna,
Cui cîntă de dragoste
Privighetoarea nebuna ?
Mai poate cineva să iubească acum ?
Inimile sînt toate sînge şi fum.
O, noi sîntem tineri, dar noi
Mergem să deschidem uşi noi.

Am aruncat cuvintele rare,
Numai forţa e creatoare.
Ce e pentru noi soarele sau convoiul de stele ?
Rîul de aur al mulţimii rebele.
Ce e pentru noi India ? Tolstoi mai are vreun rost ?
Vîntul acesta parcă a fost şi n-a fost.
Acum oamenii simpli, cu bluze albastre,
Sînt mai înalţi ca înaltele astre.

Dar nu pot cîteva note fugare să cuprindă sufletul uriaş al lui Serghei Esenin. Noi am vrea doar să sugerăm cititorului cum a izbutit mîna de meşter a lui Zaharia Stancu să tălmăcească, în versuri de innegalabilă fluenţă şi frumuseţe poetică, pe marele rus, în limba noastră românească.

(*Pagini literare*, nr. 2, 1934. Reprodus din volumul *Meşterul Manole, Cronici şi studii literare* (1934—1957). Ediţie îngrijită şi prefaţată de Savin Bratu, E.S.P.L.A., Buc., 1957, pp 34—37.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU : *CLOPOTUL DE AUR*

Poezie înseamnă un maxim de condensare estetică în cuvinte. Edgar Poe scrie că o poemă lungă „este o plată contradicție în termeni". În limba germană, *dichten* (a compune stihuri) este, în analiză ultimă, egal cu latinescul *condensare*. Poeții chinezi, acești rafinați esteți, ne-au învățat cu poeme scurte ca un ciripit de pasăre ce s-a oprit o clipă la geam sau ca un zîmbet de floare văzut, din fuga căruței, la marginea drumului. Chiar dacă în literatură există lucrări poetice de mare extensiune, niciodată nu e vorba de un elan estetic susținut în lungul unei mii sau două de stihuri, ci de momente poetice succesive, rotunjite în ele și legate între ele prin altceva decît poezia propriu-zisă. Momentul poetic este ca un sărut. Întins prea mult, își pierde farmecul. Menirea lui e de a surprinde, de a uimi, de a încînta și de a lăsa, apoi, o rezonanță în suflet, ca un clopot care, deși a stat, continuă să sune în amintire.

Zaharia Stancu, al cărui talent a atins o strălucită maturitate poetică, în noua sa carte de versuri, *Clopotul de aur*, ne dăruiește, în poeme de lungimea unui catren, cîteva bo-

gate momente de bucurii, ca niște scoici cu perle prețioase. Ceva analog a încercat cîndva Ion Pillat, în ale sale *Poeme într-un vers*, iar poetul Al. T. Stamatiad, cu multă pricepere și asiduitate, a inițiat cititorul român în tainele poemului scurt, transpunînd în românește bijuterii din literatura chineză. La Zaharia Stancu această nouă performanță poetică nu este rezultatul unei influențe, ci mai degrabă procesul natural al unui temperament înclinat, în poezie, spre finețe și subtilitate.

Excluzînd prin natura sa narativul, poemul scurt lucrează cu sugestia mai mult decît cu orice. Cele cîte patru versuri, pe care Zaharia Stancu și le-a impus ca formă pentru piesele din *Clopotul de aur*, nu permit lăbărțarea discursivă sau anecdoticul cu pilulele de spirit, mai cu seamă cînd poetul din capul locului își impune să realizeze, nu să versifice idei sau să se joace de-a cuvintele cu haz. Desigur că această formă exterior epigramatică a poemului obligă nespus de mult. Pe cînd într-o poemă cu număr de versuri nelimitat apropierea de momentul culminant se face succesiv și concentric, în poema-catren trebuie să se lucreze rapid, rectiliniar, cu o maximă economie de cuvinte, pentru atingerea obiectivului : clipa de beatitudine estetică. E adevărat însă că, odată realizat, catrenul, curățat de zgura oricărui verbalism inutil, poate conține mai multe virtualități poetice decît întinderile fade ale unei narațiuni versificate. Atingînd purități cristaline, catrenul poate deveni o poezie-cheie, cu posibilități de a ne deschide magice perspective de frumuseți luminoase, răsfrînte prin prisma cuvintelor. Poate rămîne însă și personal, fără ca totuși să coboare la nivelul faptului cotidian, încadrabil în realitatea concretă. În cazul acesta el este mai viu, conținînd mai multă sevă și vigoare. Zaharia Stancu înclină pentru această a doua posibilitate :

Scanned with OKEN Scanner

Vrea clopotul de aur în pieptul tău să sune?
Obrazul meu e astăzi întunecat şi vechi.
Aruncă-n urmă paşii trecutul să-l adune
Şi să ţi-l ducă ghem de geamăt în urechi.

(Clopotul de aur)

Mai concretă şi într-un sens mai legată de vederile poetului este poate *Steaua care nu cade:*

Steaua care nu cade o port mereu pe umăr,
Roşie cum e jarul, greoaie cum e globul.
Steaua care nu cade doar una e la număr
Şi dintre milioane doar eu, doar eu i-s robul.

Citind-o, mi-am adus-aminte de o poemă cu conţinut foarte asemănător a lui Ady. Firește, nu este vorba de o influenţă. Cine cunoaşte pe tălmăcitorul în românește al lui Serghei Esenin, îşi dă seama că *Steaua care nu cade,* solemnă şi grea ca un destin, îi aparţine integral lui Zaharia Stancu.

Din acest sens uman rezultă o dragoste largă a poetului pentru viaţa care însetează de bucurii, exprimată în dorinţa de-a o servi dincolo de moarte:

Cînd mi-o-ngheţa cuvîntul pe vîrful asprei limbi
Nu vreau să mă prefaci în fluture sau floare,
Ci, dacă poţi, în nor de aur să mă schimbi,
Belşugul să mi-l scutur pe sterpele ogoare.

(Cînd mi-o-ngheţa cuvîntul)

Tristeţea masivă a stihurilor următoare:

Auzi. Plesnesc pe ramuri mugurii verzi şi moi.
Tristeţe-n mine iarăşi bobocii ţi-i desfoi
Şi-mi tremuri peste umeri crengi mari, pletoase, creşti.
Şi-n rămurirea ta mereu mă cotropeşti.

(Auzi)

Scanned with OKEN Scanner

desigur, este de un ordin mai general, şi concomitent mai intim poetului, însă din tulpina ei se pot concretiza ramuri ce-şi aruncă din umbră pe concretul uman, amintind o nostalgie eseniană :

Străbunii mei vînjoşi, cu tulnice şi ghioage
Pe-aici şi-or fi păscut cirezile blajine,
Cioporul de mioare bălane, herghelia,
Pe-aici, pe unde azi, gem grelele tractoare.

(Loc)

Acelaşi pivot de tristeţe poate să conţină potenţial ramuri de o mînie lentă, crescînd în timp ca o ameninţare :

Să nu uiţi nici o clipă : străbunii au fost şerbi,
Primiră-n veacuri aspre sudălmi şi bice-n spate.
Să nu uiţi nici o clipă : se odihnesc sub ierbi,
Dar ţărna lor mai strigă şi-acum după dreptate.

(Să nu uiţi nici o clipă)

Şi-acestea sînt spuse de un suflet cu profunde rezonanţe pentru omenesc, privind oarecum temător viaţa tînără ce-i creşte sub ochi :

Mîinile care acum scriu teme şcolare,
Mîinile tale dulci cu degete subţiri,
Vor da şi ele moarte pe cîmpuri de bătaie ?
Vor putrezi şi ele, prea tinere,-n tranşee ?

(Mîinile care acum)

Teamă sau îndemn, aceste stihuri rămîn expresia concentrată a unei dragoste de viaţă şi de om, o dragoste mai mult decît altruistă, chezăşie înaltă pentru dreptul de a crede şi a lupta.

Scanned with OKEN Scanner

Poate greşesc : dar steaua tot roşie-a rămas.
Poate greşesc : dar fluviul e-acelaşi ca-nainte.
Poate greşesc : dar munţii îşi au şi ei un glas.
Poate greşesc : dar cîmpul şi el are cuvinte.

Am citat cam mult, pentru a urmări cursul unei vine de apă vie cu sens uman printre frumuseţile compacte ale versului lui Zaharia Stancu şi, poate, am stăruit prea puţin asupra meşteşugului său poetic. Dar acest lucru nu este capital într-o cronică literară. Cititorul singur va prinde uşor imaginile dense, cu redusă valoare comparativă, însă cu intensive posibilităţi sugestive, pentru a ocaziona stări de magică incantaţie în faţa unei perspective înfăţişată prin ocheanul cîtorva cuvinte alese :

Mi-arăţi cum seara roşie, o pasăre măiastră,
Îşi bate fulguiala aripelor pe-aproape
În timp ce ziua naltă, mlădie şi albastră,
Spre crînguri negre aleargă, cu teamă, să se-ngroape.

(Seară roşie)

În carte mişună imaginile de acest gen, ca prin iarba cu rouă căpşunile coapte şi pline de mireasmă. Dimpotrivă, e greu de descoperit lacune, tencuite cu verb inutil, în sobra şi totuşi bogata construcţie poetică a lui Zaharia Stancu. Cîteodată, rar, se simte în metalul sonor al versului său cîte-un ton arghezian sau esenian, însă aşa de bine topit în aliajul personal, încît devine, fără discuţie, un bun propriu. De aceea nici nu am insistat asupra acestor îndepărtate reminiscenţe.

Pentru cititorul pretenţios, cartea lui Zaharia Stancu, *Clopotul de aur*, este un bun prilej de verificare a gustului literar şi în acelaşi timp prilej pentru cîteva clipe de rară

Scanned with OKEN Scanner

beţie poetică. Primul traducător al lui Esenin în româneşte, cu acest nou volum de stihuri, a urcat un nou pisc în artă şi a dăruit scrisului român o nouă carte frumoasă.

(*Ţară nouă*, nr. 28, 26 noiembrie 1939. Reprodus din volumul *Meşterul Manole*, Cronici şi studii literare (1934—1957). Ediţie îngrijită şi prefaţată de Savin Bratu, E.S.P.L.A., Buc., 1957, pp. 111—115.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU : *POEME SIMPLE* (1927), *TĂLMĂCIRI DIN SERGHEI ESENIN* (1934), *ALBE* (1937), *CLOPOTUL DE AUR* (1939)

...poezia d-lui Stancu, în cadrul ei restrîns, exprimă o sănătate primitivă, căreia i-am zice admirabilă, dacă frăgezimea nu i-ar subţia manifestările, exprimă farmecul simplităţii trăite şi numai rareori voinţa de a trăi simplu, este graţioasă ca iezii, care apar atît de des în versurile sale, şi niciodată nu aspiră, avînd deplina conştiinţă despre natura proprie, la mai mult decît un acord, cu totul discret şi acela. [...] În opera proprie, autorul *Poemelor simple*, *Albelor* şi *Clopotului de aur*, este însă un talent de o seducătoare fragilitate, un peizagist care îşi subţiază pasta pînă la imaterial, un bucolic sănătos, fără să fie chiar robust, în sfîrşit, un cîntăreţ de şoapte luminoase în plină natură.

(*Viaţa românească*, anul XXXI, nr. 12, 1939, p. 60 şi 62.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU

Zaharia Stancu s-a specializat în scurte poeme de o strofă şi de două strofe, o varietate de stanţe, într-un fel, însă nu cum s-ar presupune, cu conţinut minor. Poetul, tip de ţăran brun cu ochii profunzi şi foarte difidenţi, autor de romane dinamitarde, e un focos. El cîntă alături de Arghezi, de Cotruş, pe străbunii săi aprigi :

Străbunii mei vînjoşi, cu tulnice şi ghioage,
Pe aici şi-or fi păscut cirezile blajine,
Cioporul de mioare bălane, herghelia,
Pe aici, pe unde azi, gem grelele tractoare.

În vinele lui curg flăcări :

Amarul din coaja nucilor crude,
Amarul din rodul pămîntului vechi
Aleargă prin sîngele meu vajnic,
Ca un blestem puternic, din bătrîni.

Amarul din seva cucutei înalte,
Amarul din apele mărilor verzi

Scanned with OKEN Scanner

Aleargă prin sîngele meu, prin ochii
Pe care-i plimb, verzi, peste lume.

În suflet hibernează urşi :

Vino cu fulgere şi cu furtuni,
Cu norii plini, cu norii buni,
Urşii mei dorm în văgăuni,
Cu fulgere, cu ploi, cu furtuni.

Şi rugăciunea acestui om al cîmpurilor este violentă. El se răsteşte la Dumnezeu să-i asculte evlaviile şi revoltele, îl suduie :

Vezi-mă cînd îţi cad în genunchi,
Auzi-mă, auzi-mă cînd te sudui.

Sub imperiul poeziei hermetice, Zaharia Stancu a împrumutat puţin dicţiunea de oracol, rămînînd fundamental un exaltat, un vizionar şi un euforic agrest. Piscurile i se arată ca nişte sfeşnice :

Mă întorc de lîngă luceferii uitaţi,
De lîngă zăpezile veşnice,
De lîngă vulturii împăraţi,
De lîngă piscurile sfeşnice.

Moartea vine cu procesiuni de lumînări şi clopote migratorii :

Nu ştiu ce este dincolo de mîini,
Dincolo de tălpi şi ferestre.
Lumînări, lumînări ard pretutindeni,
Înalte şi fumurii lumînări.

Nu ştiu ce este dincolo de dinţi,
Dincolo de sînge şi chiot.

Scanned with OKEN Scanner

Ce rece era gura ta — fagur!
Clopote mari vin dinspre poartă...

Mai cu seamă Zaharia Stancu este un poet al ierburilor aspre de bărăgan, pe care le evocă în toate nuanţele :

Viscolul arde ca sîngele,
Arde ca mîinile tale mici.
Odată creşteau ierburi pe aici
Verzi, şi cu flori cum e sîngele.

★

Miriştile latră, copoii
Bat tufele uscate de măceşi.
Toamna aruncă fum şi alice
Spre dropii şi iepuri ciuliţi.

★

Trist am plecat prin munţi fără hotare
Ca să-mi sfîşie trupul gadini rele.
Zorile noi veneau cu ploi de stele,
Văzduhul mirosea a iarbă mare.

★

Poate eşti cîmp înflorit,
Poate eşti hrubă de sare,
În care, ca un stîlp înlemnit,
Stă, fără întrebări, fiecare.

Scanned with OKEN Scanner

*

Da : am crescut ca macii şi strugurii pe cîmp.
Da : mai păstrez, ca iarba, şi-acum, sub pleoape rouă.
Da : m-am scăldat în rîul cu cînepi, la topit.
Da : mi-am julit genunchii în vişini şi-n cireşi.

(*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Ed. Fundaţiilor, Buc., 1941, p. 786.)

Scanned with OKEN Scanner

ȘERBAN CIOCULESCU

IARBA FIARELOR

În glosele consacrate culegerii de poeme *Pomul roșu*, apărute în anul trecut, consemnam, printre altele, paradoxul cultivării spațiului strîmt, de două strofe, și a unui anumit manierism formal, de altfel încîntător, în contrazicere cu temperamentul dinamic al autorului. Într-adevăr, poet senin, grațios și idilic la debut, d. Zaharia Stancu își adîncise, treptat, viziunea și își conturase o sensibilitate adeseori gravă, păstrînd însă predilecția pentru poema într-un catren sau două, cu totul nepotrivită evoluției sale interioare. Forma fixă, de altă parte, contrariază spontaneitatea, impunîndu-i constrîngeri severe, chiar în împrejurarea cînd poetul își compune anumite licențe de joc.

O asemenea licență, proprie d-lui Zaharia Stancu, este repetiția verbală, strict calculată, ca revenirea unui motiv muzical. Oricum, vechile poeme ale autorului și chiar cele mai reușite, lăsau prea mult impresia unor comprimate lirice, printr-un proces cam artificial de cristalizare. De aceea încheiam, rîndul trecut, cu încredințarea că vigoarea dinamică a poetului își va găsi descătușarea.

Scanned with OKEN Scanner

Iarba fiarelor reliefează, în chipul cel mai norocos, hotărîrea poetului de a ieşi din virtuozitatea formală a „finitului" mic, ca să fie el însuşi, cu pulsaţia firească a simţirii.

În acest fel, d. Zaharia Stancu izbuteşte şi să se exprime deplin, cu intensitate, şi să-şi dea în vileag adevărata complexitate a temperamentului său liric.

Vechea stăpînire a artei formale nu se dezminte, doar se manifestă mai variat, în tipare noi, libere, personale.

Iubitorii virtuozităţii totodată substanţiale vor preţui, fără îndoială, concentrarea sacadată din *Cîntec amărui*, poemul tristeţii carnale, unde punctuaţia numai în aparenţă arbitrară corespunde sentimentului reciproc de singurătate, în iubire. Simetriile verbale şi repetiţiile converg în acelaşi sens.

Versul liber se desfăşoară în ondulaţii largi, amintind vigoarea unui Walt Whitman sau Verhaeren, în poeme ample, de frenezie pan-sexuală. *Vîrtej de flăcări* vrea să configureze febra erotică universală, dezlănţuită. Un alt moment, mai inhibitiv, al aceleiaşi înfrigurări, în care perechea însingurată are parcă sentimentul nemărturisit al culpei, este tema din *Lîngă zorile ultime*.

Poetul îşi dă măsura propriei regăsiri tumultoase în marele poem de viziune cosmică, atît de sugestiv numit *Calea lactee şi-a despletit cozile*. El consemnează, în pagini de confesional, transfigurate, evoluţia unui spirit aspru, răsculat, neîmpăcat cu soarta, care descoperă, ca într-o revelaţie generală, toate tainele universale ; simţurile sale, ultrasensibile, îi îngăduie să pătrundă în toate direcţiile interzise, asistînd parcă la o geneză cosmogonică, discorticînd pămîntul şi sfredelind straturile lichide, opace :

Atunci ochii mei au văzut întîia oară săracii,
Toţi săracii pămîntului,

Încălțați cu sandale de aur,
Cu tîmplele prinse-n coroane de laur ;
Îi ferea de pumnalele vîntului
Purpura împărătească a veșmîntului.
Atunci am auzit dincolo de puterea auzului meu
Frămîntarea pădurilor, creșterea lanurilor, vuietul cascadelor,
Am auzit fierbînd bogățiile pînă în miezul planetei
Și milioanele de oameni încordați, istoviți,
Sfredelind cu unghiile, cu dinții, cu unelte de fier,
Să smulgă adîncul și să-l salte spre cer.

Închizîndu-se însă ciclul experienței, vraja se sfarmă și vizionarul își revine la condiția umană, determinată social, de strîmtul spațiu urban, cu blocuri și rotative. Poema amintește faimosul *Bateau ivre* de Rimbaud : cu mai puține splendori verbale și intuiții fulgurante, participă însă la aceeași viziune măreață, aducînd cîteva sensuri enunțate fugitiv, ca acesta bunăoară :

Et j'ai vu quelquefois ce que l'homme a cru voir.

Nota socială, întîlnită și în replica la *Bateau ivre*, constituie tema în *Cîntec*, unde fiecare strofă opune faptelor primitive ale strămoșilor țărani avatarurile poetului urmaș, cu acest minunat final :

O ! de-aș putea în poemele mele
Să zăvoresc obrazul tău rotund,
Lîngă obrazul străbunilor care
De glezne m-au prins și mă cheamă spre-afund.

După cum se vede din acest citat, d. Zaharia Stancu inserează, și în această poemă, o asociere erotică, gingașe ; sensul vieții e, de altfel, la d-sa, legat de fatalitatea cordială a cuplului, care se caută, cînd cu sfială, cînd frenetic, în po-

Scanned with OKEN Scanner

fida convenţiilor. Poetul nu este însă străin de realitatea spirituală a visului, care se desfăşoară undeva în metafora obscură :

Prin păduri de porumb
Landoul roşu ne legăna.
Inima mea lîngă inima ta,
Negru hulub lîngă negru hulub.

Norii, cîţi au trecut peste noi,
Cu viscolul, cu soarele împreună s-au dus
Către colina din apus.
Doar noi, în neguri, în ploi.

Dar roşul, eternul nostru landou
Ne poartă mereu înainte, ne poartă.
Se-nchide o poartă, se deschide o poartă
Peste sufletul vechi, peste sufletul nou.

(Landoul roşu)

Iubitorul de poezie va şti să deslușească în această bucată resortul intim al unei sensibilităţi lirice şi al unor procedee artistice, după ce va fi făcut cunoştinţă cu bogata alcătuire, manifestată în *Iarba fiarelor*. Cu această culegere, din care nota minoră a fost cu totul eliminată, se afirmă un potenţial poetic intens, viguros, variat, eliberat de vechile superstiţii formale. Este accentul unei poezii majore şi al unei arte mature. Zaharia Stancu şi-a cucerit un loc, în rînd cu fruntaşii liricii noastre contemporane.

(Aspecte lirice contemporane, Casa Şcoalelor, Buc., 1942, pp. 247—250.)

Scanned with OKEN Scanner

N. CARANDINO

ZAHARIA STANCU : *IARBA FIARELOR* (POEZII)

Vă recomandăm un poet pe care în mare măsură îl cunoaşteţi şi îl apreciaţi [...].

De la *Poemele simple* apărute în 1927 la tălmăcirile din Esenin, la *Albe*, la *Clopotul de aur*, la *Pomul roşu* progresele tehnice ale poetului erau vizibile. Zaharia Stancu se dovedea din ce în ce stăpîn pe expresie, şi în ciuda variatelor curente literare care au bîntuit ţara în ultimii 15 ani, personal credincios, adică faţă de propria sa vocaţie lirică. Este de remarcat în această privinţă că poetul care l-a tradus în româneşte pe Esenin, a fost cel mai puţin influenţat de el.

Zaharia Stancu n-a imitat ; a suferit fireşte influenţe, ca orişice scriitor, ca orişice poet, dar influenţele s-au transformat în aurul pur al creaţiei. Nici Jammes, nici Verhaeren (cel din poemele de dragoste) nu se pot identifica în ţesătura versului.

Mai curînd s-ar putea deosebi printre rînduri soarele şi ploaia şi furtuna de şesul românesc interpretate de poet cu familiaritatea pe care o dă experienţa proprie, certitudinea creşterii vegetale, în peisaj...

Scanned with OKEN Scanner

Lirica lui Zaharia Stancu e românească fără efort și fără să se împăuneze cu tot ceea ce de la pornire trebuie considerat ca dat.

Poetul Zaharia Stancu pleacă de la pămînt așa cum ar fi putut pleca din altă parte. Nu origina îi constituie titlul de merit ; nici mijloacele de vehiculizare. Lirismul care în *Poemele simple* se arătase doar clar și gingaș își croiește în *Iarba fiarelor* albie adîncă. Poemele ascund o puternică emoție, iar această emoție este imediat transmisibilă : autorul nu face parte dintre poeții care scriu pentru ei și pentru cîțiva prieteni. Poezia lui află ecou în mulțime fără să supere pe esteți.

În *Iarba fiarelor* dragostea este principala temă de inspirație. Nu dragostea serafică a romanticilor, nici aceea intelectualizată și senzuală a modernilor. Dedesubtul fluxului de imagini se simte crescînd năvalnic pasiunea cu întregul ei cortegiu de grave emoții. În ciuda decorului citadin, ritualul este al pădurilor umbrite de ape :

Nimic proaspăt în dragostea noastră,
Nici măcar ele, cuvintele,
Nu desfășurau o eșarfă albastră.

N-am văzut marea-mpreună nici munții,
Doar asfaltul prelins printre pietre,
Doar luceferii din mirajul frunții.

Criticii literari vor așeza poezia lui Zaharia Stancu în rafturile cuvenite ; îi vor stabili înrudiri și filiații iar după aceea vor aprecia la cîntare critice, deosebit de subtile, greutatea ei în carate lirice. Nu le vom impieta domeniul. În calitate de lectori iubitori de frumos și în calitate de amanți sensibili ai muzei Erato ne mulțumim să aducem în discuție poetul și opera lui. Dacă în aceste crîncene vremi în care drepturile poeziei sînt nesocotite, cuvîntul nostru ar

Scanned with OKEN Scanner

avea darul să aţîţe curiozitatea femeilor şi aceea a adolescenţilor, misiunea noastră se va fi împlinit cu prisosinţă.

Avem impresia că poezia lui Zaharia Stancu, deopotrivă poeziei valabile din toate timpurile, se adresează sufletelor vibrante şi legănate de frumos în străfundul cărora filozoful ghiceşte legănarea şovăielnică a femeii şi turburarea fecundă a vîrstei de răscruce.

Versurile pe care ni le-a dăruit Zaharia Stancu au în acest scop intensitatea şi calitatea de emoţie necesară. Iar pe deasupra lor stăruie pulberea fină a sugestiilor melancolice, pulberea care prelungeşte drumul cititorului înapoi spre căile umblate ale amintirii şi înainte spre orizonturile unde viaţa se isprăveşte fără să se încheie.

Nici nu-mi pasă de tine ; nu-mi pasă
Dac-ai murit, dacă trăieşti,
Dar o ciudă smintită mă zbuciumă ; creşti
Din zăpezi şi mătase.

Sentimentul morţii a fost rareori în limba noastră evocat cu mai mult patetism, cu mai multă deznădejde :

Te las pe ţărmul vieţii
Unde crîngul adie tămîie.
O, de-ar putea să rămîie
Acolo, pe marginea ceţii
Şi inima mea de-ar putea să rămîie...
Golul spre care pornesc e mut
Fur clopoţeii rîsului tău
Să-i sun, luceferi, în hău,
Să-i sun ca-n trecut
Clopoţeii de aur ai rîsului tău.

Da ! Zaharia Stancu are dreptate cînd îşi defineşte arta legată deopotrivă de trecut şi de natură.

Scanned with OKEN Scanner

În poemele mele plesneşte pământul.
Plesnesc luceferii ce mi-au aprins leşul.
În plugurile străbunilor plesneau
Dealurile, poienele, şesul...

În poemele mele închid
Viaţa în flăcări, în cuvinte,
În aceleaşi cuvinte lăsate
De cei topiţi în morminte.

Iarba fiarelor înfăţişează un adevărat poet în opera lui cea mai valabilă.

1943

Scanned with OKEN Scanner

ȘERBAN CIOCULESCU

ZAHARIA STANCU : *ANTOLOGIA POEȚILOR TINERI*

D. Zaharia Stancu e un poet adevărat, care s-a remarcat, în peisajul poetic gîndirist, printr-o prospețime personală [...] ; un excelent traducător al lui Esenin, marele poet rus, contemporan revoluției, copil genial și teribil, sinucis la treizeci de ani, ale cărui infiltrații în poezia noastră au început să se simtă mai bine după apariția *Tălmăcirilor din Serghei Esenin* (Cartea Românească, 1934) ; un animator al literaturii tinere, care a dat în revista *Azi* una din cele mai bune publicații mensuale ; în sfîrșit, organizatorul, împreună cu d-nii Romulus Dianu și I. Valerian, al grupării «Scriitorilor independenți». Dar mai ales publicarea antologiei îl pune într-o frumoasă lumină, de iubitor al poeziei și de confrate săritor, care nu cruță nici o osteneală pentru a valorifica strădaniile poetice ale tinerilor săi camarazi de generație.

(*Aspecte lirice contemporane*, Casa Școalelor, Buc., 1942, p. 238.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU

Tradiționalismul lui Zaharia Stancu e un naturism violent, o baie de senzații proaspete. Poetul gustă, miroase, pipăie totul, intră în contact cu sevele amare care curg prin cucute, prin cojile nucilor crude, prin scoarța pămîntului. El se lasă biciuit de ierburi, pîrjolit de soare ca un cîmp, bătut de ploaie. Mediul potrivit este Bărăganul, cu clima lui intensă, unde pot fi încercate toate beţiile. Erotica are aceeaşi notă de senzualitate neascunsă :

Cine ţi-a spus păpuşă a minţit,
A minţit cine ţi-a spus trestie.
Cine te-a numit fiară a minţit,
A minţit cine ţi-a şoptit rodie.

Eşti miezul zăpezilor, eşti miezul
Amar al cucutei amare.
Ai pielea amară ca sucul de sălcii,
Ca vişina-n pîrg ai gura amară.

Poetul sfîrşeşte prin a se amesteca cu natura : sucurile ierburilor intră în sîngele lui, carnea se face vegetală, sim-

Scanned with OKEN Scanner

țurile lui sînt răscolite ca apele de vînturi, în gînd îi foșnesc livezi. Poeziile nu le scrie, ele țîșnesc direct din vîrful degetelor, din călcîie, din piele, din oase :

Din vîrfurile degetelor, din călcîie,
Din creștet, din coapse, din genunchi,
Rupe-te aprinsă melodie,
Ieși cîntec din măduvă de trunchi.

(*Metamorfozele poeziei*, E.P.L., Buc., 1968, pp. 35, 36.)

Scanned with OKEN Scanner

UN NOU POET *

N-am mai scris de mult despre poezie, care, după muzică, este marea mea dragoste, fecundă și pură sursă a bucuriilor mele. Cu foarte rare excepții, m-am mulțumit să-i ascult murmurul și uraganele, tăcut, lăsîndu-le să răsune numai în mine, formîndu-mi opiniile și alegîndu-mi aleșii în cea mai deplină taină.

E bine, e plăcut...

Totuși, din cînd în cînd, simți nevoia să vorbești, să te împărtășești cu mulți, să îndrăznești o afirmație, și să ți se pară că ai determinat o adeziune, sau măcar ai preîntîmpinat o confirmare.

Și apoi, ce poate fi mai plăcut decît să te grăbești să relevi, să anunți *un nou* poet ?...

La drept vorbind, cu acest articol departe de a mă grăbi, sînt, față de mine însumi, în întîrziere. Sînt vreo doi ani de cînd m-am îndemnat să semnalez, în plinul erupției de poezie nouă — de care cu drept cuvînt avem a ne bucura și mîndri, și de care, cu tot atît de drept cuvînt, am avea

* Zaharia Stancu : *Cîntec șoptit.*

Scanned with OKEN Scanner

de discutat ceva mai profund și mai puțin encomiastic —, apariția unui nou poet, pe numele său Zaharia Stancu. Cam din momentul în care numele acestuia a început să apară, în *Contemporanul* foarte adesea, dar și în alte reviste, ca semnătură de poet sub poezii intitulate, de cele mai multe ori, *Cîntec*. N-am făcut-o, și poate mi-am zis că o poezie, două, nouă, apărute la intervale neregulate prin reviste, trec astăzi pe sub ochiul cititorilor fără să le rețină atenția atît cît trebuie, că nu constituie chiar o dovadă închegată, că dovada se încheagă într-un volum etc., etc. și am lăsat să tot treacă timpul, fără să-l semnalez pe noul poet, cum nu l-au semnalat, încă, nici alții...

Și iată că timpul m-a ajuns din urmă, iată că poeziile cu pricina au apărut și în volum: *Cîntec șoptit* de Zaharia Stancu.

E vorba, evident, de Zaharia Stancu, omul atît de cunoscut, atît de prezent, și de atîta vreme prezent, scriitorul care în acest ultim sfert de veac a pus la temelia prozei noastre noi romanul *Desculț*, proză de pe ale cărei culmi — de oriunde le-am privi astăzi — sclipesc și străpung cețurile *Pădurea nebună*, *Jocul cu moartea*, *Ce mult te-am iubit*. Și tocmai pe acest scriitor, tipărit în sute de mii de exemplare și tradus în două duzini de limbi străine, l-am numit un „nou" poet! Iată de ce:

Zaharia Stancu, ale cărui începuturi literare, acum vreo jumătate de secol, au fost de poet, n-a mai publicat un volum de versuri de la *Anii de fum*, volum pe care mi l-a înmînat exact acum douăzeci și șase de ani, și m-am întrebat, mai tîrziu, deseori, dacă știa, dacă presimțea, că *Anii de fum* vor despărți în creația sa anii de poezie de anii de proză, pe poet de prozator, pentru atît amar de vreme. Au fost douăzeci și șase de ani de înnoire totală, de revoluție; Zaharia Stancu s-a înnoit, s-a *revoluționat* pe sine însuși ca scriitor, în salturi, în același ritm vertiginos în care se înfăptuia re-

voluția țării, și opera lui de prozator, atît de nouă, atît de *necesară*, atît de larg îmbrățișată, acoperea cu proporțiile ei viguroase, cu suprafețele ei enorme opera mai delicată, cu tonuri și contururi mai fluide, a poetului, în timp ce ruptu-rile năvalnice de epocă o lăsau, fatalmente, în trecut. Au fost anii în care, cu o aspră și ciudată consecvență, Zaharia Stancu și-a vitregit trecuta creație lirică — uitată de reti-păriri, neglijată la culegeri antologice, părăsind-o în ediții vechi, în mărunte tiraje, în prime coperte și pagini, care se rup, se îngălbenesc și se pierd, voind, parcă, s-o vadă din ce în ce mai „de fum". Cine mai are astăzi, în biblioteca sa, *Poeme simple, Albe, Iarba fiarelor, Clopotul de aur, Pomul roșu*, și dintre cei care le mai au, cîți le mai împrumută altora, cîți mai dau vechilor volume de versuri ale lui Stancu această adevărată viață și acest adevărat destin al cărților, care este de a trece din mînă în mînă, de a nu se mai ști, pînă la urmă, cui aparțin ? Și cine nu-i înțelege că n-o fac ?

Și tocmai acești ani au fost ai creșterii și formării unei noi generații, ai creșterii și formării unui nou public cititor de toate vîrstele, pentru care *Desculț, Pădurea nebună, Vîn-tul și ploaia, Șatra* etc. au făcut parte din aerul vieții *lor* literare, și care au și făcut simplificarea astăzi consacrată : Zaharia Stancu = romancier, prozator. Căci o generație, un public de masă citesc în primul rînd literatura epocii lor, a zilei lor, și în mult mai mică măsură literatura trecutului, fie el cît de apropiat (și, aș zice, mai ales a celui apropiat).

Iată condițiile — create în primul rînd de el însuși — în care Zaharia Stancu dă la iveală *Cîntec șoptit* și în care el apare, pe lîngă, de pildă, Marin Sorescu, Ana Blandiana sau Cezar Ivănescu, și după Ștefan Aug. Doinaș, A. E. Baconsky sau Nina Cassian — atît de familiari publicului prin activi-tatea lor de poeți — ca un nou poet. Și care fac, din apariția volumului de azi, o mare noutate, o mare surpriză literară.

Scanned with OKEN Scanner

„Nou poet", Zaharia Stancu se arată prin *Cîntec şoptit* deopotrivă „poet nou". Nou faţă de sine însuşi, faţă de considerabila sa operă lirică de pînă în anii '44, şi nou în atmosfera, în compoziţia de azi, a poeziei noastre.

În prima direcţie *Cîntec şoptit* frapează prin concentrare, prin simplitate, prin scăderea tonului în favoarea forţei de sugestie, de stimulare a libertăţii de simţire şi visare a cititorului. Poeziile lui Stancu se înfiripă din acea stare a omului care cîntă fără a fi cu totul atent la ceea ce cîntă, cu totul prezent în cîntecul său : sînt din categoria, oarecum, a fredonării. Stările sufleteşti, ideile care-l agită, sau numai îl traversează pe poet, se adună în poem pe căi foarte lungi şi uneori ocolite, se simt a fi trecut prin procese de decantaţie care preced cu mult transcrierea, dar care se ghicesc, undeva. Printr-un filtru enorm, pe pagină ajunge un strop de licoare cîntată, dar lucrarea filtrului se simte şi ea, de foarte departe, din adîncuri, din planuri ceţoase. Cititorul e, în acelaşi timp, fixat şi pus în mişcare, stimulat în posibilităţile propriei sale capacităţi de închipuire, de simţire. Prin aceasta, mai ales, poeziile din *Cîntec şoptit* sînt cîntece.

În cea de a doua direcţie, criticii şi cronicarii literari vor releva, desigur, interesanta imagine fabuloasă, mitică, a naturii, în centrul căreia cîntă, rîde, plînge şi şopteşte cîntăreţul Zaharia Stancu. E natura şi lumea basmului, singura moştenire directă a ţărănimii pe care Stancu o păstrează în poezia sa, şi care intră într-un contrast fascinant cu natura modernă, aspră, neliniştită, niciodată pe deplin resemnată, niciodată măcar uşor consolată, a vechiului nostru Darie, dinţosul şi lupul singuratic. Privite din această perspectivă, poeziile îşi schimbă fiinţa estetică, se transformă din cîntece în picturi, în fresce şi tapiserii naive, în care se poate vedea un om cîntînd din fluier, înconjurat de ursoaice dansatoare, de cerbi încremeniţi în contemplare, de pomi încărcaţi de fructe uriaşe, de aur sau de cenuşă. Organizarea acestui uni-

Scanned with OKEN Scanner

vers în jurul poetului, încremenirea sau animarea, existența, chiar, sau nonexistența lui în funcție de numai sentimentul omului singur care se profilează pe măreția lui fantastică, este aluzivă, la modul cel mai subtil uneori, și de o copleșitoare forță simbolică.

E o poezie de simțire, de vibrație a inimii, de deschidere a sufletului spre vis, scrisă cu marile mijloace simple prin care atît de puțini poeți, și poate numai marii poeți știu să meargă direct la suflet — fără clișeu, fără simplism, fără vulgaritate —, o poezie foarte necesară în climatul nostru poetic actual, al cărei nivel de conceptualitate pură, de intelectualitate, nu ermetică, dar adeseori inaccesibilă unei împărtășiri omenești, o împing spre zone de răceală polară. Aci, în supunerea la o atît de veche, de primordială funcție a poeziei și a cîntecului, trebuie identificată sursa acestui „frisson nouveau", pe care ni-l provoacă Zaharia Stancu în acest moment, șoptind.

(*Contemporanul*, nr. 36 (1243), 4 sept. 1970, p. 2.)

Scanned with OKEN Scanner

[UN IMAGIST PROFUND *]

Dacă dăm deoparte versurile ocazionale, avem surpriza de a redescoperi în volumul *Cîntec şoptit* un imagist profund şi un elegiac cu simţ muzical. Versurile mai vechi ale lui Zaharia Stancu cultivau o bucolică aspră şi o erotică pătimaşă. Natura rămîne şi în poemele de acum cadrul esenţial, numai că poetul o priveşte cu un ochi melancolizat, înfiorat de ideea morţii. Cele mai frumoase versuri sînt (le spune chiar autorul !) nişte romanţe naive, unde este vorba de îmbătrînire şi singurătate, de ierburi, păduri şi de moarte, teme eterne, tratate de Zaharia Stancu în stilul unui animism nostalgic :

Nu-mi mai număra anii şi zilele,
Tot n-o să afli cît mai 'am de trăit.
În dumbrava din marginea satului,
Cîntînd, cucul a răguşit.

Dragoste, nu mai sărut pe nimeni,
Nu mai fumez nici măcar o ţigare.

* Zaharia Stancu : *Cîntec şoptit.* (Titlurile în paranteze aparţin redacţiei.)

Scanned with OKEN Scanner

Altădată zburam ca un zmeu,
Acum ca un lăstun de mare.

Port pe tîmple fulgi de 'argint,
Nimeni nu se-nghesuie să mi-i fure.
Ca să tai stejarii rotaţi
Îţi trebuie nu cuţit, ci secure.

Seara vine cu paşi albaştri,
Noaptea cu iepuri de catifea.
Unii oameni se plimbă pe lună,
Eu numai pe-această şubredă stea.

Iarba e iarbă şi pe-ntuneric,
Şi-n miezul nopţii rămîn vii florile.
Roua se destramă atunci
Cînd o calcă în tălpi zorile.

Nu-mi mai socoti anii şi zilele,
Tot n-o să afli cît mai am de trăit.
În dumbrava din marginea satului,
Cîntînd, cucul a răguşit.

Farmecul acestor versuri vine din simplitatea şi sinceritatea lor. Ele au o simbolistică naivă, însă plină de gravitate şi cu rezonanţe adînci. Sania eseniană aleargă peste zăpezile timpului *(Grîu şi pălămidă)*, un lup misterios şi crud înghite zilele şi nopţile, vremea goneşte cu cercei roşii la urechi.

Lirismul este aproape procesual şi urmează îndeaproape ritmurile naturii. Materia plesneşte de vitalitate sau se pregăteşte să intre într-o agonie blîndă, luminoasă. Anotimpurile se succed implacabil şi în succesiunea lor poetul citeşte ireversibilitatea destinului. Gîndul *trecerii* inevitabile stăpîneşte aceste poeme cu ape limpezi şi păduri în care trăiesc,

Scanned with OKEN Scanner

într-o curioasă înfrățire, iepuri galbeni și vulpi sure, cerbi cu coarne rămuroase, ursoaice leneșe, grase, arici cu ochii roșii, iscoditori și cocoși înfumurați și prezumțioși *(La mine-n pădure)*.

Adolescent fiind, poetul a călărit ca Sfîntul Gheorghe pe un armăsar alb, focos, apoi, tînăr, — ars de văpăile iubirii — a umblat pe un cal porumbac, schimbat și acesta, mai tîrziu, cu un cal murg. Acum așteaptă al patrulea cal, desigur negru *(Al patrulea cal)*. Alți șapte cai aleargă înspumați pe un cîmp alb și se pierd dincolo de zare *(Caii)*. Într-alt loc, patru cai negri trag o căruță pe un cîmp nesfîrșit, sub un soare nemișcat, simbol al naturii perene, în opunere cu destinul vremelnic al omului :

Mă plimb pe cîmp cu căruța.
La ea sînt înhămați patru cai negri.
Uneori caii se văd, alteori nu se văd.
Copitele lor sînt potcovite cu aur,
Scapără într-una, scapără-ntr-una,
Cîmpul n-are început, n-are sfîrșit.
Deasupra, cerul albastru, boltit,
Și soarele nemișcat în amiază,
Nici nu răsare soarele, nici n-apune,
Stă mereu nemișcat, în amiază.
Dau cu biciul în cai, caii aleargă,
Dau cu biciul în soare, soarele tace,
Tace și rămîne tot nemișcat.
Mi-e dor de-un amurg, ori mi-e dor
De-un proaspăt răsărit, —
Dar soarele stă pe loc, nu se mișcă.
Dau cu biciul în cai, caii aleargă.
Căruța aleargă, aleargă...

Simbolurile sînt vizibile și chiar previzibile, însă tocmai fuga de complicație, de ambiguitate și abstracțiune — într-o

Scanned with OKEN Scanner

literatură prea complicată și abstractă cum este cea de azi —, constituie originalitatea și profunzimea acestor poezii înșirate în chip programatic la temele fundamentale. Înaintea tuturor este presimțirea sfîrșitului, figurată în mai multe feluri. O *romanță* pune, eminescian, acest sentiment sub semnul timpului ce crește amenințător în urmă, înghițind totul :

Viața mea a fost miere și fum
Acum e drojdie, acum.
Ce albă, ce trasă mi-e figura !...
Mîine nimeni n-o să-mi sărute gura,
Nimeni n-o să mai îmi sărute gura...

Altă romanță *(Romanță naivă)* trage același motiv în simbolul saniei de argint ce aleargă nebunește pe un lac înghețat. Și mai direct, Zaharia Stancu vorbește de amurg, de iubiri pierdute, de ceața ce se lasă peste lucruri, de o natură — în fine — atinsă de o boală misterioasă *(Acum, te-am văzut ca prin ceață, Dragoste, În pădurea veche, bătrînă, Peisaj)*. Ritmica materiei este încetinită și, adaptîndu-se ei, versurile devin legănătoare, muzicale — *șoptite*, cum zice poetul. Citindu-le, ne dau senzația unei unduiri de sălcii plîngătoare deasupra unui rîu negru, de tremurare de plopi înalți și subțiri în amurg, de bătaie lină de valuri. Iată transpusă această viziune naturistică într-un poem admirabil :

Seara vine cu cerbi, cu bouri,
Vînătorii mînjesc zarea de sînge.
Se bucură în iaz broaștele ochioase,
Luna ciuntită cînd rîde — cînd plînge.

Șireata vulpe albastră a nopții
Se furișează printre zăpezi.
Trebuie să ai un ochi în frunte
Dacă ții negreșit s-o vezi.

Scanned with OKEN Scanner

Sînt în volum și versuri cu un ritm mai precipitat și o viziune mai polemică. Acestea își trag amărăciunea din cucuta vechilor poeme sau transpun în catrene ceea ce autorul a dezvoltat pe larg în prozele lui. Multe versuri din această categorie sînt demne de a fi semnalate. Preferințele noastre merg însă spre elegiile pline de demnitate și suferință senină din *romanțele* naive și jeluitoare.

(*Luceafărul*, anul XIII, 39 (439), 26 septembrie 1970, p. 2.)

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTEC ŞOPTIT

Poetul cultivă, de la început, o simbolistică naivă, simplă, fie decantată din folclor, fie inventată într-o manieră asemănătoare, şi un limbaj alb, adică lipsit de ostentaţie, de emfază. Însă neîncordarea aceasta aparentă a discursului liric ascunde o artă subtilă de a struni cuvintele, de origine muzicală. Cîntecele nu pot fi declamate, rostite cu voce tare, dar nu sînt nici vorbire prozaică : ele trebuie *şoptite, murmurate,* spre a intra în cadenţa lor firească. Deîndată ce lectura nimereşte tonul potrivit, iese la iveală o întreagă structură melodică, mai mult, un fel de procedeu magic, care constă în repetarea, cu cîteva cuvinte schimbate, a unor versuri, sau în rotaţia unor expresii care creează ritmul incantatoriu, procesual, ca al unui ceasornic ce sfărîmă curgerea indiferentă a secundelor bătînd regulat sferturile, jumătăţile şi orele.

(*Contemporanul,* nr. 41 (1248), 9 octombrie 1970, p. 3.)

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTEC ŞOPTIT

Lirismul acestor *Cîntece şoptite* este elementar şi auster, întemeiat pe vibraţia directă, sinceră, a sentimentului; singura complicaţie pe care şi-o îngăduie rezultă dintr-o detaşare uneori crispantă a poetului faţă de sine, faţă de viaţa şi de soarta sa, contemplate oarecum dinafară, cu ostentativă reţinere şi nobilă resemnare. Nota caracteristică o constituie, în perspectiva marii Treceri, amestecul de tristeţe şi stăpînire, de intuiţie a dezagregării şi demnă înfrînare a lamentaţiei, de revoltă şi înţeleaptă supunere.

(*România literară*, nr. 42, 15 octombrie 1970, p. 9.)

Scanned with OKEN Scanner

POETUL ZAHARIA STANCU

Observaţia dintîi în legătură cu scriitorul Zaharia Stancu stă în debitul extraordinar (ziaristică, naraţiune, poezie) al vocaţiei sale literare. Cum însă nu de figura scriitorului în întregimea ei va fi vorba mai jos, ci numai de poet, afirmăm cu sentimentul adevărului că poezia lui Zaharia Stancu, pe care o aduce în actualitate volumul *Cîntec şoptit*, reprezintă un adaos remarcabil la suma lirică contemporană. Debutul poetului este vechi de peste 45 de ani. În 1927 apărea volumul *Poeme simple*. Îl menţionăm numai pe acesta dintre primele volume, deoarece caracteristicile lui sînt înseşi caracteristicile talentului de poet al lui Zaharia Stancu, pentru o bună perioadă. Un naturism robust şi înviorător semnala valoarea primelor sale culegeri de versuri şi, faţă de înnoirea lirismului de epocă, faţă de pătrunderea tot mai adîncă în poezia timpului a lirismului abstract şi a esteticii suprarealiste, modul său liric reprezenta o dezvoltare certă a tradiţiilor poeziei noastre. Timbrul primelor sale versuri impunea o poezie ce nu putea fi despărţită de sentimentul unei biologii sănătoase. Calităţi de suavitate şi seducţie verbală specifica un cîntec fragmentar de reală densitate. Dar, în

Scanned with OKEN Scanner

1938, Zaharia Stancu apare cu *Esenin* ca traducător. Atît noutatea viziunii lirice eseniene cît şi adaosuri ale traducătorului-poet au pus pe cititorii de poezie ai timpului în faţa unui eveniment liric. Impresia unanimă a fost atunci că un poet nou, care nu era numai Esenin singur, ci unul care reprezenta însumarea lui Esenin şi a lui Zaharia Stancu într-o ipostază originală, a dominat conştiinţa critică a epocii. Căci energia frustă a poetului rus se întîlnise în chip fericit cu frăgezimile agreste şi naturiste ale poetului-traducător. Şi această sinteză lirică nouă avea să se exprime încă o dată în 1944, dar de data aceasta într-un volum propriu, numit *Anii de fum.* Fragmentarismul iniţial din *Poeme simple* devine dintr-o dată, în noua împrejurare, o izbucnire lirică plină de violenţă temperamentală, care acoperă mari suprafeţe. În noua formă a poetului se puteau distinge suma simplităţii naturiste şi dezlănţuirea eseniană într-un acord paradoxal de suavitate şi energie. Sinteza celor două moduri lirice specifică poezia din *Cîntec şoptit,* volumul recent apărut, cu care Zaharia Stancu îmbogăţeşte lirismul contemporan. Faţă de poeţii de azi, autorul *Cîntecului şoptit* diferă mai întîi prin muzicalitatea versului şi seducţia formală ; el îşi supune, de data aceasta, atît puritatea accentelor cît şi violenţa lor unei tehnici proprii, pe care nu o mai foloseşte la noi nici un alt poet : e vorba de tehnica litaniilor sau a psalmodiilor, în care versurile şi chiar strofele se repetă, fie pentru precizarea unei stări emoţionale, fie pentru încheierea unui poem, după tehnica „paralelismului membrelor", care susţine estetica psalmilor.

Naturismul regenerator, în care debutase poetul, este prezent în *Cîntec şoptit* prin poezii ca *La mine-n pădure* :

La mine-n pădure
Galbeni sînt iepurii, vulpile sure,
Cerbii au coarnele-ntoarse,

Scanned with OKEN Scanner

Mult rămuroase.

La mine-n pădure,
N-a intrat topor, nici secure. [...]

Modul opus acestuia se află în alte poezii, cum este printre ele *Ciocîrlia*, din care transcriem :

Ciocîrlia, —
Ciocîrlia şi soarele nou, soarele proaspăt, rotund.
Ar trebui să privesc şi să tac ori, poate,
Ar trebui să cînt bucuria vieţii, frumuseţea vieţii,
Dragostea, tinereţea...
Ar trebui să cînt ori să tac.

Nu. Nu pot să tac. Nu trebuie să tac.
Dar nici să cînt nu sînt acum în stare,
Nu, nici să cînt nu sînt acum în stare.
Îmi vine să ţip, să urlu, să strig,
Să mă urc pe cel mai înalt munte,
Pe cel mai înalt munte,
Şi împrumutînd glasul furtunii —
Spre patru zări să strig şi să urlu [...].

Vechiul naturism, proaspăt şi regenerator, contrapunctînd explozia biologică a unui energetism care lua cîteodată forme sociale, astăzi ni se înfăţişează ca lirism vital, peste care se plimbă tot mai insistent umbrele unui pătrunzător lirism tanatologic. Zaharia Stancu face, astfel, cu *Cîntec şoptit*, o afirmaţie estetică de principiu : emoţia directă, ferită de sentimentalism ca şi de alterări speculative, continuă să rămînă izvor de valori poetice.

(*Amfiteatru*, anul V, nr. 11 (59), 1970, p. 3.)

Scanned with OKEN Scanner

DAN CRISTEA

CÎNTEC ŞOPTIT

Fără de a schimba substanţial perspectiva asupra poeziei lui Zaharia Stancu, ultimul volum, *Cîntec şoptit*, trece vechile privelişti prin lumina amorţită a asfinţitului. Se simte pretutindeni fragilitatea tonului, încărcarea lui cu o emoţie singulară, melancolia se revarsă peste lucruri, ca un fum peste întinderea cîmpiei. Poetul „ierburilor tari de bărăgan" şi „al vieţii aspre cîmpeneşti" contemplă acum totul într-o zare umbratică, unde viaţa se însoţeşte cu moartea, lumina cu întunericul, căderea cu înălţarea sufletească.

Este ca şi cum am parcurge dintr-o dată o lume familiară ochiului nostru, dar atinsă de un nevăzut fior, ce o face să sclipească cu o ultimă intensitate, stranie şi grea, sau să se înnegureze implacabil. Dacă tonalitatea cărţii este aceea de „romanţă naivă", cum însuşi poetul o dezvăluie adesea prin titlurile sale, simbolul obsesiv reluat e al amurgului. O transformare extraordinară se observă în peisaj: cîmpurile, pădurile, apele, vieţuitoarele mişunînd sînt scăldate în culoarea aurului vesperal, se esenţializează, prinse într-o privire definitivă. Imaginile au ceva hieratic, în silue-

tele desenate cu o singură zvîcnire, în frăţietatea animalieră de ţară de basm, de la iepurii galbeni şi vulpile sure, de la cerbii noptateci ori ciutele de argint pînă la fluturii şi albinele turnate în metal. Lirismul naturistic este totuşi difuz : pe de o parte, contururi apăsate, austere, încercînd să figureze doar din cîteva linii foşnirea universală ; pe de alta, risipirea lor diafană ca suflate de vînt.

(*Argeş*, anul IV, nr. 11 (54), noiembrie 1970, p. 75.)

Scanned with OKEN Scanner

CÎNTEC ŞOPTIT DE ZAHARIA STANCU

...Ceea ce face să difere volumul *Cîntec şoptit* de *Anii de fum* şi *Buna Vestire* nu e atît faptul că azi, alături de motivele istorice, găsim într-o proporţie copleşitoare tema vieţii şi morţii, cît rezonanţa acestora. De unde perspectiva disoluţiei alarma toată fiinţa poetului, precipitînd-o anticipat în noianul neantului, de astă dată tonul general este al unei întîmpinări melancolic-resemnate. Privirea se îndreaptă aproape fără ezitare către inexorabilul cu înfăţişare de crepuscul, cu luciri negre, calcinat pe încetul, mişunînd de fantomele unor vietăţi teratologice. E o atitudine tradiţională, de extracţie tot ţărănească, conjugată cu senzaţia de oboseală propriu-zisă, dar de saturaţie prin experienţă, de sorbire pînă la fund a vieţii, cu tot ce conţine ea ca exaltaţie şi demoralizare, satisfacţii şi descîntare, agonisire şi irosire :

Voi zile, voi luni,
Aţi fost ? V-am avut ?
Cît aur pierdut
Şi cîte cununi.

Scanned with OKEN Scanner

Spunînd că avem de-a face, în *Cîntec şoptit*, cu o poezie didactică, luăm cuvîntul în accepţia sa largă şi nobilă. Neavînd nici un moment intenţia de a constrînge la anumite încheieri şi, eventual, comparări, poezia este confesiunea reflectată a unei vieţi de mult consumată în toate încercările ei. Distanţarea reclamă de la sine modul concluziv, extragerea unor norme care, însă, nu au nimic moralizator, ele confundîndu-se cu acceptarea lucrurilor aşa cum sînt, cu trăirea aventurii vitale în mişcarea ei ciclică, previzibilă, şi totuşi de fiecare dată inedită. Breviar de înţelepciune, mărturia se apropie, chiar structural, de stilul gnomic. [...] Este poezia „obiectivată" a dizolvării insului în speţă, a particularului într-o generalitate nedefinibilă, impersonală. O poezie închegată cu mijloace tradiţionale, dar care, abstracţie făcînd de versurile prea programatice şi recitind volumul dintr-o singură răsuflare, de la un capăt la altul, ne aşezăm la nivelul contemplaţiei de sus a condiţiei noastre, dirijate de o mecanică implacabilă :

Oameni sîntem, numai oameni sîntem,
Răsărim, înflorim şi pierim.
Oameni sîntem, numai oameni sîntem,
Pe urmă nimic nu mai sîntem.

În versuri ca şi în proză, Zaharia Stancu rămîne identic cu sine, cu limbajul şi obsesiile sale ritualizate. E modul său de a se clasiciza.

(*Viaţa românească*, anul XXIV, nr. 1, ianuarie 1971, p. 68.)

Scanned with OKEN Scanner

HEGEMONIA RITMULUI

În realitate, pentru autorul *Cîntecului şoptit* poezia se vede a fi în primul rînd *un mod al rostirii,* o ritmică a gesticulaţiei — încît metaforele de genul celor înşirate mai sus sînt abia acceptate, ca o convenţie necesară, nu indispensabilă însă, întrucît cea mai mare parte a poemelor este de o deconcertantă simplitate. Există piese în care metafora pare absentă — o metaforă e însă poezia în întregul ei. Poetul construieşte de multe ori panoramic, reţine mişcări fundamentale ale naturii, năzuind să surprindă în notaţie poate mai mult, poate mai puţin decît materia, culoarea, relieful : o mişcare mai degrabă, un ritm asigurînd ciclic perenitatea elementelor.

(*Tribuna,* anul XV, nr. 30, 21 iulie 1971, p. 3.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU: *SCRIERI*, 1, 2

Citite fără prejudecăți — și opiniile critice prestigioase sînt uneori prejudecăți —, *Poemele simple* ne descoperă mai degrabă un poet al miniaturalului grațios și decorativ, al desenului discret stilizat decît „un poet al ierburilor tari de bărăgan pe care le evocă în toate tonurile și al vieții aspre cîmpenești" (G. Călinescu). Este, la fel, absent și „naturismul violent" (Nicolae Manolescu), poetul fiind un rafinat, cultivînd cizelura fină; suavitatea și prospețimea nu sînt atît atribute firești ale acestei poezii, cît efecte savant calculate [...].

Ceea ce este neașteptat la Zaharia Stancu este tocmai capacitatea de a nu fi poetul unei singure stări, fiind totodată mereu același. De la erotica suavă și genealogiile poetice din *Poeme simple* la peisajele interioare și poemele sociale de mai tîrziu, iar de aici la versurile încărcate de neliniști din *Cîntec șoptit* și *Cîntecul lebedei*, „vocea" sa lirică este mereu egală cu sine, schimbările ținînd doar de îmbogățirea registrului tematic.

(*România literară*, nr. 34, 19 august 1971, p. 9.)

Scanned with OKEN Scanner

AL. PIRU

UN CÎNTEC NEÎNTRERUPT

Mă număr printre cei care am prețuit constant poezia lui Zaharia Stancu, cunoscută mie demult și pe care am urmărit-o cu atenție, permițîndu-mi cîteva observații asupra ei doar în două momente, cînd studiam necunoscutul deceniu literar 1940—1950, și, de curînd, cînd reputatul prozator ne făcea surpriza unei exemplare culegeri sub titlul *Cîntec șoptit*. Știam că romancierul Zaharia Stancu e în esența structurii sale un poet; că n-a încetat niciodată să fie poet și că în rarele sale manifestări în versuri nu se ascunde nici o diversiune. De altfel, cariera sa lirică are un ritm evolutiv egal. Acum, cu ocazia republicării întregii opere poetice într-o ediție de autor în două volume, Zaharia Stancu adaugă un număr de douăzeci și nouă de poezii, neadunate încă în volum, sub titlul de *Cîntecul lebedei,* a opta și ultima sa culegere de poezii, de care urmează să ne ocupăm aici, nu înainte de a reține cîteva mărturisiri din cuvîntul-înainte al autoediției.

„În întreaga mea carieră scriitoricească și publicistică, declară poetul, mi-am dat o deosebită osteneală să scriu în

așa fel încît să fiu pe deplin înțeles de cititorii poeziei mele, de către cititorii prozei mele, de către cititorii articolelor mele. Nu mi-a plăcut poezia greu de înțeles, nu mi-a plăcut proza sucită și răsucită, nu mi-a plăcut articolul de ziar citit și comentat în cafenelele dintre cofetăria Capșa și cofetăria Nestor. Nu am scris pentru cafenea sau cercuri înguste, ci totdeauna pentru marile mulțimi."

Dacă nu e articol de ziar, prin urmare, poezia lui Zaharia Stancu nu e nici șaradă, exhibiție sau bizarerie stilistică sub pretextul inovației tehnice. Se dovedește încă o dată că poți fi original pe căile cele mai simple ale exprimării, autentic fără a lua poze singulare, interesant fără a explora incognoscibilul, chiar inefabil atunci cînd vorbești cît mai limpede cu putință, pentru că de la reflecție și emoție pînă la expresie este o distanță pe care numai poetul știe s-o parcurgă și fiecare poet, dacă e poet, o parcurge în felul său, impracticabil pentru altul.

Modul liric din *Cîntecul lebedei* al lui Zaharia Stancu e de a împărtăși cu voce scăzută, ca într-o misterioasă ceremonie, semenilor, secreta satisfacție, însoțită de bucurie sau tristețe, de a trăi printre ființe și lucruri pe pămînt solidar pînă la moarte, adică pînă la întoarcerea în natură. Ce-o fi viața ? se întreabă poetul într-o meditație. Sînge viu, fără de care viața încetează, flacără aprinsă ce se poate stinge ? Iarba, luna, păsările pădurii și peștii oceanelor atestă și infirmă totdeodată cele două elemente (iarba n-are sînge, luna e astrul morții). „Poate viața nu e decît mirare", răspunde poetul într-o altă meditație :

Poate viața nu e decît un șir de năluci.

Nălucile vin dintr-o parte și aleargă spre altă parte a zării. De ce ? Așa a rînduit firea, ca unele ființe să viețuiască noaptea, altele ziua :

Scanned with OKEN Scanner

Întreabă brotacul, întreabă cucuvăile,
Iar dacă nu-ți ajung întrebările,
Întreabă cucul și mierla.

Fericirea e o pasăre măiastră venită de departe, care ți se așează pe umăr deasupra inimii ca o presimțire. Uneori stă mult, alteori puțin, și nimeni nu știe de unde vine și unde pleacă. Din cele mai vechi timpuri, poeții au plîns fragilitatea vieții, repedea petrecere a omului prin viață. La Zaharia Stancu, elegia morții se preface în cîntec :

Dă-mi gura ta aprinsă, primăvară,
Dă-mi gura ta rece, mult prea rece,
Moarte.
Dă-mi gura ta fierbinte
Viață ;

sau chiar în îndemn la cîntare :

Cîntă, omule, cît ești viu, cîntă,
Nu te gîndi nici o clipă la moarte,
Moartea e departe, departe,
Cîntă, omule, cît ești viu, cîntă.

Poetul blestemă soarele de vară care seacă apele și pîrjolește cîmpurile, dar laudă pe cel ce topește zăpada și alungă iarna :

Topește-mă, soare, dragule,
Topește-mă o dată cu zăpada...

În *Cîntecul zăpezii* e figurat magicul proces de revenire a juvenței :

Zăpada se topea,
Se topea,
Pînă s-a topit cu totul.

Scanned with OKEN Scanner

Primăvara se apropia,
S-a apropiat,
A venit.

Nimic din melancolia villonescă a „zăpezilor de altădată". Şi totuşi, şi Zaharia Stancu e atent la tema labilităţii soartei, a caducităţii lucrurilor omeneşti, pe care Shelley o interpretează în sonetul *Ozymandias* despre fragmentele statuii „regelui regilor", o bucată a feţei, picioarele şi piedestalul cu inscripţia prevenitoare :

Look on my works, ye Mighty, and despair !
(Priviţi faptele mele, puternicilor, şi disperaţi !)

Este poezia *Întîlniri cu Attila*, pe care o citãm fragmentar :

Umblu noaptea pe cîmp. La răscruci
Mă-ntîlnesc cu Attila.
Îl rog să mă poftească în cort,
În cortul lui ţesut cu fire de aur.

Rîde Attila, hohoteşte şi rîde
Şi după ce hohoteşte îmi răspunde rîzînd :
Nu mai am cort, nu mai am nici un cort,
Mă bate ploaia, vîntul mă bate.

Îl întreb atunci unde-i e calul,
Calu-i faimos care-şi potolea setea
Numai cu boabe de rouă,
Calul ce se hrănea numai cu boabe de aur.

Attila rîde şi hohoteşte,
Hohoteşte şi-mi răspunde rîzînd :
Nu mai am cal, nu mai am nici un cal,
Nu mai am cai, nu-mi mai trebuie cai...

Scanned with OKEN Scanner

Noaptea e-naltă şi plină de stele,
Cîmpul creşte ierburi şi greieri,
Orz creşte cîmpul, orz şi ovăz,
Pe mine şi pe Attila cîmpul ne creşte.

Attila cîntă-n latină un cîntec,
Barbarul a băut o carafă de vin
Şi-acum cîntă-n latină un cîntec,
Un cîntec de iubire şi moarte...

Majoritatea celorlalte poeme din *Cîntecul lebedei* vestesc cu seninătate apropierea termenului final. Aşa poezia *Fără şea, fără căpăstru* :

Viaţa mea s-a dus pe ape, cu apa,
Zilele mele s-au dus pe vînt, cu vîntul.
După ce soarele o să se stingă,
Doar stelele vor lumina pămîntul.

Viaţa mea în furtuni s-a topit,
Mi-a mai rămas un singur strop.
Nu în glob, ci într-o glastră cu flori
Acest strop aş vrea să-l îngrop.

Aşa o splendidă *Elegie* :

Aşteptaţi-mă, dragii mei, am să viu
Călare pe-un cal aripat.
O copaie de jar i-am dat să mănînce
Pentru vreo sută de ani, neîncetat.

Calul nu se grăbeşte. Nici eu
Nu mă grăbesc, am ani înainte.
Cîndva o să moară chiar soarele,
Dar deocamdată e încă fierbinte.

Scanned with OKEN Scanner

„Va fi acest volum, se-ntreabă Zaharia Stancu în prefața la ediția culegerii sale de poezii, pentru mine, într-adevăr un cîntec al lebedei ?“ Și răspunsul său este : „Nu vreau să știu. Și e bine că nu știu și că nu vreau să știu.“ Credem, desigur, că e ultimul său volum... deocamdată.

(*România literară*, anul IV, nr. 36 (152), 2 septembrie 1971, p. 5.)

Scanned with OKEN Scanner

ADRIAN ANGHELESCU

ZAHARIA STANCU : *POEZII*

Universul imagistic al poeziei lui Zaharia Stancu reprezintă, aşadar, spaţiul de rezonanţă al propriilor trăiri ce evidenţiază, ca teme majore, permanente şi fundamentale ale liricii sale, dragostea de pămîntul patriei, de părinţi şi strămoşi, identitatea cu aspiraţiile poporului, cu ideile nobile, înaintate ale umanităţii.

(*Scînteia*, 10 septembrie 1971, p. 4.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU : *SCRIERI*, 1, 2

...În general se spune că poezia din *Cîntec şoptit* (1970) sau din *Cîntecul lebedei* (1970—1971) este inanalizabilă. Dar sînt foarte multe poeme în care acest efort de a pune în relaţie lucruri care „nu se suportă", pentru că între ele nu există nici o legătură aparentă, se exprimă printr-o tehnică particulară :

Viaţa mea s-a dus pe ape, cu apa,
Zilele mele s-au dus pe vînt, cu vîntul,
După ce soarele o să se stingă
Doar stelele vor lumina pămîntul. [...]

Armura e grea, am să v-o las,
Sabia însă am s-o ţin în păstru.
Caii îmi plac cînd umblă prin lunci
Fără şea şi fără căpăstru.

(Fără şea, fără căpăstru)

Poezia se ascunde tocmai în această alăturare imprevizibilă de distihuri, în mişcarea aparent inexplicabilă prin care se trece de la o jumătate de strofă la alta :

Scanned with OKEN Scanner

De obicei ochii mei sînt verzi,
Uneori par a fi albaştri.
Azi noapte am visat o pasăre de foc,
Zbura ţipînd adînc printre aştri.

(Cîntec)

Dacă în multe din poeziile lui G. Călinescu există o „cezură verticală", o sincopă care ne dă iluzia unei solemne bătăi de pendul, la Zaharia Stancu se poate vorbi de o „cezură orizontală", de o graniţă imaginară, inventată pentru a despărţi două lumi între care poetul se străduieşte, totuşi, să stabilească o legătură. Pentru o bună parte din poeziile lui Zaharia Stancu, această linie fictivă este locul secret al lirismului, şi este curios că nimeni nu s-a preocupat pînă acum de existenţa lui.

(*Argeş*, anul VI, nr. 11 (66), noiembrie 1971, p. 6.)

Scanned with OKEN Scanner

MARIAN POPA

ZAHARIA STANCU

Ca poet, Zaharia Stancu se caracterizează prin cultul simplității și clarității sentimentelor, expuse cu naturalețe. O înclinație păgînă, de rit autohton, pentru comuniunea totală cu natura, pentru contactul primitiv cu realitatea îi este specifică ; la fel pasiunea deplasării în spațiu, corespunzînd unor particularități de structură sufletească. Treptat, conștiința poetului se oferă faptului social, pe care-l servește cu același temperament eruptiv și spontan. Un loc aparte îl ocupă lirica erotică, acut senzuală, la care face să participe universul în totalitatea lui vegetală și minerală, conceput în maniera unei viziuni țărănești.

(*Dicționar de literatură română contemporană*, Editura Albatros, Buc., 1971, pp. 564—565.)

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

AUREL MARTIN

[O AVENTURĂ INTERIOARĂ *]

...Autobiografică, în sensul cel mai complet al cuvîntului, lirica lui Zaharia Stancu a fost anexată la apariţia plachetei de debut, *Poeme simple* (1927), tot formulei lui Jammes. Perpessicius îi imputa autorului şi altor confraţi mai tineri că „preumblă poema elegiacă sau catrenul trist" ale „bucolicului poet francez" pe „ogorul nostru", că „livada, poiana, rîul şi concertul în luncă" nu mai sînt „în linia peisajului Alecsandri sau Coşbuc", că „ele au mai mult aspect de Provanţă arsă de soare, pe unde a visat Mistral, între alţii". Dependenţă înregistrată şi de E. Lovinescu şi, în treacăt, de Pompiliu Constantinescu. Sugestiile jammiste (recunoscute şi de Zaharia Stancu) sînt incontestabile. Numai că nu ele dau culoare *Poemelor simple,* sumă, sub raport artistic, a unor confluenţe de sursă atît de diversă, încît identificarea unor reminiscenţe argheziene sau voiculesciene nu rezolvă practic nimic. Adevărul e că lecturile (nu tocmai sistematice) l-au ajutat doar să-şi distileze o arie de referinţă proprie. Guvernată de amintiri. Aducînd, aşadar, un univers care nu

* Din articolul : *Zaharia Stancu.*

poate sta sub tutela altora. Atît de personal, încît, prin el, poezia românească descoperă un meridian nou. Complementar celui explorat, în proză, de Sandu-Aldea şi de Gala Galaction. Cu totul deosebit de cel liric, luminat cîndva de Depărăţeanu, în *Viaţa la ţară*. Retrospectiv, ne dăm seama că lumea *Poemelor simple* o anunţă discret pe cea din *Desculţ* şi *Pădurea nebună*. Iar ca atitudine, ca mod de reprezentare a spectacolului existenţial, îl prevesteşte afectiv pe Darie. Poet autentic, multilateral solicitat de stimuli mai activi decît cei livreşti, Zaharia Stancu transcrie, de fapt, instantanee trăite efectiv. Fără nici o legătură, în consecinţă, cu experienţele promovate de Jammes. Sau de ceilalţi doi lirici, dragi şi ei inimii sale, Esenin şi Ady. Tot Perpessicius îi imputa lui (şi altora) „excesul vocabularului colorat", expresie a unui „exces de autohtonism". Obiecţie, îmi îngădui să spun, gratuită atîta vreme cît imaginile nu sînt confecţionate şi nu vin să ilustreze o orientare partizană, ci izvorăsc din ceea ce acelaşi Perpessicius numea, în altă ordine de idei, „graţia nativă a poeziei d-lui Zaharia Stancu". Graţie care defineşte nu numai natura gestului liric, ci şi rezistenţa la inflaţia neologistică. Opţiunea lexicală. Mult mai puţin ostentativ neaoşistă decît cea caracteristică lui Voiculescu. Şi mult mai apropiată, ca acurateţe, de cea pillatiană. Sau de cea intuibilă în unele poezii ale lui Adrian Maniu.

Poeme simple (epitetul nu e lipsit de adresă polemică) a fost trecut, la ora apariţiei, în perimetrul tradiţionalismului gîndirist. Prin simplificarea tendinţelor existente. Confundîndu-se colaborarea la anume reviste cu aderarea necondiţionată la programul manifest sau subteran al acestora. „Tradiţionalismul" lui Zaharia Stancu nu aparţine însă nici pe departe credinţelor promulgate de teoreticienii mişcării (curînd, poetul va reacţiona pamfletar la orientările reacţionare, profasciste), ci aderării la *tradiţie*, adică la un dialog

Scanned with OKEN Scanner

chemat să se opună experimentelor avangardiste, plutirii în absurd şi să aducă, în termenii accesibilităţii contemporane, teme lirice eterne. E vorba de o lirică a transparenţelor translucide (Blaga, Arghezi şi Pillat procedau la fel), întemeiată pe fluxul afectiv şi pe contemplaţie, pe întrebări ontologice şi pe replici cu ecou senzitiv, sedusă nu de stări obscure, de trăiri contorsionate, de obsesia adîncimilor abisale ireprezentabile altfel decît ermetic, ci de chemările diafane ale dragostei, de frumuseţile naturii campestre, de farmecul şi specificul meleagurilor natale. [...]

Cu *Albe* (1937), harta tematică a poeziei lui Zaharia Stancu se modifică. Parte din laitmotivele *Poemelor simple* sînt părăsite. Altele încep a le lua locul, cu autoritate. Deschiderii anterioare spre peisaj şi spre trăirile erotice, i se preferă, de data aceasta, coborîrea în zarea meditaţiei, nutrite de interogaţii privind condiţia umană, timpul, moartea, necunoscutul. Tensiunea sporeşte în gravitate şi dramatism, fără a risca totuşi, ca Blaga sau Arghezi, răscolirea sensurilor tragice :

Nu ştim de unde am venit,
Nimeni nu ştie unde pleacă,
Venim din flăcări blestemate ?
Plecăm pe-o vale veşnic seacă ?

Nu ştim de ce-am venit şi cum
Pe-această minge rotitoare,
Cu sîngele ca un parfum,
Cu carnea spumă şi licoare.

(Nu ştim)

La scara relaţiilor osmotice cu firea, nu mai are elanurile din *Chiot însorit*, ci conştiinţa „amarului" :

Scanned with OKEN Scanner

Amarul din coaja nucilor crude,
Amarul din rodul pămîntului vechi
Aleargă prin sîngele meu vajnic
Ca un blestem puternic, din bătrîni.

Amarul din seva cucutei înalte,
Amarul din apele mărilor verzi
Aleargă prin sîngele meu, prin ochii
Pe care-i plimb, verzi, peste lume.

(*Amar*)

Versul cîştigă aici în densitate, repetiţia amplifică semnificaţiile ideii-matcă, anunţînd un *stil* pe care scrierile ulterioare îl vor impune ca definitoriu şi în creaţia epică a lui Zaharia Stancu. Revelatoriu în *Albe* e, ca atitudine, faptul că privirea poetului nu mai e reţinută predilect de lumini, că miniaturile consemnează dureros şi umbrele, contradicţiile epocii, dar şi speranţele. Certitudinile. Într-o poemă, „chiuie" pentru „zorile purpurii care vin", într-o alta (*Steaua pe care stăm*), dă simbolului coloristic valori nuanţate elocvent :

Steaua pe care stăm e roşie,
Roşie ca sîngele soldaţilor căzuţi,
Roşie ca buzele femeilor aprinse,
Roşie ca pleoapele vitelor ucise,
Roşie ca soarele în declin,
Roşie ca steagurile revoltei.

Albe e o carte alcătuită din bicatrene. Ca *Satul meu* de Ion Pillat. Demonstrînd cu virtuozitate capacitatea poetului de a condensa verbal emoţia, de a forţa expresia să se mişte în anumite limite, retezînd astfel orice ispită de a peregrina pe spaţii eliberate de constrîngeri. Act de disciplinare (chiar dacă nu de rigoarea sonetului sau a rondelului), cu atît mai interesant cu cît concizia n-a avut ca efect imaginea criptică.

Scanned with OKEN Scanner

Placheta următoare, *Clopotul de aur* (1939), conține exclusiv catrene. Unele reluate, în variante relativ noi, din volumul de debut. Nu fără o anume intenție de organizare a materiei lirice, cu sens esențializant. Concepute ca niște instantanee, miniaturile de aici sînt în realitate mici pasteluri. Unele aparent impersonale, în tradiție Alecsandri :

Văzduhul plumburiu, greoi, s-a pogorît
Și se tîrăște, pîclă tăcută, pe ogoare,
Cu vîntul, sălcii strîmbe și fără sălbi la gît,
Plîng frînte de mijloc pe ape stătătoare.

(Gravură de toamnă)

Altele, mai curînd stare afectivă, concordantă, în formulă pillatiană :

Amurgul se întoarce cu zvonuri largi de clopot
Și clatină-n grădini măslini cu roade sfinte,
Se schimbă vorba noastră deodată-n tainic șopot
Și tu mi te alături, cu umărul, fierbinte.

(Amurgul se întoarce)

Cîteva catrene sînt medalioane de familie *(Mamei, Tatei, Bunicului)*. Șterse, însă.

În ciuda unității interioare de netăgăduit, *Poeme simple* e un volum eterogen. Cum sînt, adesea, nu puține plachete de debut. Începînd cu *Albe*, Zaharia Stancu își arhitecturează sumarul, așezîndu-l între anume frontiere. Primul poem se numește *Pentru începutul cîntecelor*, iar cel final *Ultimă*, ambele avînd ca motiv cardinal ideea de „cîntec". *Clopotul de aur* se deschide cu un catren intitulat *Da : am crescut cu macii* și se încheie cu unul anunțînd punctul terminus : *Cîntec de sfîrșit*. Nu e vorba însă nici aici, cum nu e nici în *Albe*, de niște delimitări exterioare, ci de înregistrarea unor temperaturi, în evoluția lor, de anume mutații, secvența din

Scanned with OKEN Scanner

urmă prevestind parcă vîrstele ulterioare întrezărite. Cazul *Clopotului de aur* evidențiază intenția. Primul poem e structurat pe sentimentul certitudinii :

Da : am crescut cu macii și strugurii pe cîmp.
Da : mai păstrez, ca iarba, și-acum, sub pleoape rouă.
Da : m-am scăldat în rîul cu cînepi la topit.
Da : mi-am julit genunchii în vișini și cireși.

Ultimul stă sub statutul îndoielii :

Poate greșesc : dar steaua tot roșie-a rămas.
Poate greșesc : dar fluviul e-același ca-nainte.
Poate greșesc : dar munții își au și ei un glas.
Poate greșesc : dar cîmpul și el are cuvinte.

Îndoieli care nu anulează mărturisirea liminară. Ci o potențează. Procedeul e reluat în *Pomul roșu* (1940), unde transfigurările vizează vîrsta autumnală, cu întrebări fără răspuns, cu neliniști firești, dar mai ales relația erotică, redevenită laitmotiv. Celebrată, de pildă, într-o poemă ca *În măceșii roșii* :

În măceșii roșii, în mătasea porumbului,
În coaja mesteacănului, în măceșii roșii,
În toamna cu vulpi roșii văd părul iubitei,
Numai părul zburlit al iubitei.

În despletirea pădurilor, în despletirea cocorilor,
În despletirea amurgului roșu, în nori,
Văd părul iubitei, numai părul iubitei
În vulpile roșii ale toamnei.

Dar și în numeroase altele, unduite cînd de melancolii, cînd de senzația împlinirilor, cînd, și mai des, de fascinația sublimărilor, a tăcerilor și a contemplației. Transferînd percepția

Scanned with OKEN Scanner

în zonele imaterialului şi reprezentările în acelea ale corespondenţelor chemate a transcendentaliza tensiunile emotive :

Pe obrazul leneş al lacului
Leneş obrazul tău s-a culcat.
Trec pe lîngă el lebedele somnului,
Lebedele negre ale visului.

Obrazul tău alb ca luna, rotund ca luna,
Înfăşurat în cununa părului, în roşie cunună,
Se ţine după mine ca luna,
Se ţine după mine ca o lună.

(Cîntec de încheiere)

Iarba fiarelor (1941), volum predominant elegiac, e, cred, cartea de maturitate lirică a lui Zaharia Stancu. Nu neapărat superioară, ca demers estetic, celorlalte. Ci ca participare la drama umanităţii. Măcar prin două poeme de ţinută whitmaniană : *Vîrtej de flăcări* şi *Calea Lactee şi-a despletit cozile*, ambele remarcate în epocă de Şerban Cioculescu. Poeme de atmosferă, de cuprindere panoramică, de atitudine. Ambele antologice. Cîntecul suav sau melancolic e convertit în poem simfonic de un tragism tulburător, dînd întîietate nu viorilor sau flautelor de mătase (cum ar zice Camil Baltazar), ci violoncelelor şi instrumentelor de alamă. Primul, folosind tehnica repetiţiei, a cuvintelor-obsesie şi a detaliilor aglomerate, e o chemare vitalistă la dragoste. [...]

Calea Lactee şi-a despletit cozile îi amintea lui Şerban Cioculescu de *Corabia beată* a lui Arthur Rimbaud, dar „cu mai puţine splendori verbale şi intuiţii fulgurante". Sub multiple laturi, textele nu suportă însă comparaţia. Nici ca modalitate, nici ca orizont referenţial. Similitudinea constă doar în pretextul liric şi într-o anume beţie a trăirii. Capodopera lui Zaharia Stancu e o halucinantă desfăşurare a

Scanned with OKEN Scanner

condiției umane pe ecranul universului. Între vis și adevăr. Posibil și imposibil. Ideal și real. Feeric și tragic. O aventură interioară :

Sub coaja fragilă a frunții
Calea Lactee și-a despletit cozile.
Cu zvonuri și grații
Sturzii au năpădit livezile
Și-au adunat cu ciocurile lor gîndacii.

Atunci ochii mei au văzut întîia oară săracii,
Toți săracii pămîntului,
Încălțați cu sandale de aur,
Cu tîmplele prinse-n coroane de laur ;

Îi ferea de pumnalele vîntului
Purpura împărătească a vestmîntului.
Atunci am auzit dincolo de puterea auzului meu
Frămîntarea pădurilor, creșterea lanurilor, vuietul cascadelor,

Am auzit fierbînd bogățiile pînă în miezul planetei
Și-am văzut milioanele de oameni încordați, istoviți,
Sfredelind cu unghiile, cu dinții, cu unelte de fier,
Să smulgă adîncul și să-l salte spre cer.

Concomitent cosmică :

Sub tălpile mele pămîntul
Se încovoia ca un pitic.
Bolta o ajungeam cu degetul.
Mi se lovea creștetul
De marginile stelelor jucăușe.

Cerul, printre stele, părea de cenușe.

Scanned with OKEN Scanner

Din zarea dreaptă spre zarea stîngă.
Vijeliile au început să se stingă.

Anihilantă, prin consecinţe :

La pieptul meu inima, înalta,
A fost lovită cu dalta.

Viscolul şi-a aruncat zăpezile,
Mi-a înecat livezile,
Mi-a ucis florile, toate florile,
Şi viorile,
Toate viorile mi-au plesnit.
Uraganul s-a potolit.
Şesurile albe de oase,
Roase, hidoase.

Cele două poeme, de excepţie, marchează neîndoielnic în lirica lui Zaharia Stancu o direcţie nouă. Paralelă celei afirmate anterior. Direcţie sesizabilă (tot la nivelul antologicului) şi într-o nu mai puţin dramatică meditaţie pe tema vîrstelor, a confruntărilor, a timpului şi a speranţelor, intitulată *Buna Vestire,* inclusă în volumul *Anii de fum* (1944). Piesă de rezistenţă, prin calitatea expresiei şi sensurile vizionare ale mesajului :

Aşteptăm, aşteptăm.

Poate curînd se va ivi noua cometă,
Ca rochia de nuntă a unei mirese,
Ca un alai imens de albine, năvălind
Din stupul spart al cerului.

Atunci pulberea zăpezilor polare
Se va ridica din nou la cer,

Scanned with OKEN Scanner

Pulberea însemnată de urmele urşilor albi,
De urmele nesfîrşitelor turme de reni sperioşi.
Zăpezile zdrobite sub tălpi de noroi
Cu noi vor rămîne, cu noi.
Cînd va veni noua primăvară
Va îneca văzduhul
Abur roşu, fum roşu.

Poate atunci din coapsele altei Marii
Se va naşte veac nou, om nou printre vii.

Aşteptăm, aşteptăm.

Evident, nici *Cîntec şoptit* (1970) şi nici ciclul *Cîntecul lebedei* (cuprinzînd versuri netipărite încă decît în presă), asupra cărora nu mai stărui, nu neagă, ba dimpotrivă, universul şi structura temperamentală materializate în cărţile anterioare. La Zaharia Stancu nu se poate vorbi, ca la alţii, de evoluţii. De trepte. Urcate sau coborîte. Ci de vîrste. Care, în planul artei, sînt nu atît succesive, cît complementare. Configurînd o lume afectivă proprie. O atitudine, un stil şi o voce inconfundabile.

(*Poeţi contemporani*, II, Editura Eminescu, 1971, p. 46 şi urm.)

Scanned with OKEN Scanner

de la «poeme simple» la «desculț»

Scanned with OKEN Scanner

„*Desculț* mi-a umbrit poezia. *Desculț* mi-a umbrit toate cărțile pe care le-am scris din decembrie 1948 pînă astăzi. Dar *Desculț* m-a și ajutat: m-a făcut să scriu mai departe, să caut ceva nou și deosebit. Așa au apărut pe rînd *Rădăcinile sînt amare, Jocul cu moartea, Pădurea nebună, Șatra, Ce mult te-am iubit, Vîntul și ploaia...*"

„Dacă mai iubesc această carte!... O iubesc, încă, și o voi iubi totdeauna..."

ZAHARIA STANCU

(*Cuvînt înainte la o culegere de poezii*, 1971)

Scanned with OKEN Scanner

[O MUTAŢIE SEMNIFICATIVĂ : *DESCULŢ*]

Se cuvine să spunem, de la început, că *Desculţ* ocupă, în biografia artistică a lui Zaharia Stancu, locul central către care duc principalele linii de forţă ale operei anterioare şi din care se desprind liniile de forţă ale celei ulterioare. În acest sens, s-ar putea afirma că *Desculţ* este o sinteză în care se valorifică unitar toate înclinaţiile personalităţii literare a lui Zaharia Stancu : lirismul, vocaţia epică şi spiritul polemic prezent în bogata activitate jurnalistică a scriitorului. Urmărind mai îndeaproape cele trei mari direcţii care se întîlnesc, contopindu-se, în *Desculţ*, vom putea surprinde mai nuanţat originalitatea romanului şi vom putea stabili totodată mai exact felul cum trebuie privită acea poziţie *centrală* pe care-o deţine în opera cu bogate ramificaţii a lui Zaharia Stancu.

Tinereţea scriitorului a stat mai cu seamă sub semnul unei puternice vocaţii lirice. Zaharia Stancu a debutat ca poet, în anul 1921, în *Adevărul literar şi artistic*, apropiindu-se apoi de cercul *Gîndirii*, unde şi-a publicat majoritatea poeziilor cuprinse în primul său volum, *Poeme simple* (1927), urmat de *Albe* (1937), *Clopotul de aur* (1939), *Pomul*

Scanned with OKEN Scanner

roşu (1940), *Iarba fiarelor* (1941), *Anii de fum* (1944). Să adăugăm, la acestea, opera de antologist a lui Stancu (*Antologia poeţilor tineri* din 1937 rămîne documentul elocvent al unei generaţii), dar mai ales pe aceea de traducător. Publicate, între 1929—1933, în reviste şi adunate în volum în 1934, tălmăcirile din Serghei Esenin — adevărate creaţii — au constituit, prin influenţa exercitată în epocă, un moment însemnat în evoluţia liricii româneşti din perioada interbelică. Succesul artistic al acestor traduceri îşi are una din explicaţii şi în înrudirea temperamentală a celor doi poeţi. Venit, precum Esenin cu cîteva decenii înainte, din lumea rurală, Zaharia Stancu are şi el acea structură pasională de om al pămîntului, cu sîngele clocotitor de frenezie vitală. Îl apropie, aşadar, de marele poet rus, pe de o parte, o anume încrîncenare surdă, ale cărei origini sînt fără îndoială sociale, pe de altă parte, un sentiment direct şi acut al dinamicii naturii, o intuiţie simpatetică a vieţii în toate formele ei, chiar şi în cele mai primare sau fruste. Deosebirile sînt însă şi ele numeroase, de aceea comparaţia nu poate fi împinsă dincolo de un anumit punct. Învolburată uneori, străbătută de un fior de revoltă tragică, animată cîteodată de spiritul violenţelor iconoclaste, poezia lui Zaharia Stancu are şi dimensiunea candorilor senine, o anume dulceaţă specifică, pe care-o identificăm şi în inflexiunile vocii anonime a cîntăreţului român popular, şi în versurile marilor noştri poeţi, de la Eminescu pînă la Arghezi şi Blaga. Prezentînd înrudiri, mai ales în perioada începutului, cu suava poezie a autorului *Bucolicelor creştine*, Francis Jammes (cum susţinea Eugen Lovinescu), avînd apoi puncte comune cu tumultuosul lirism eseninian, poezia lui Zaharia Stancu îşi are, de fapt, rădăcinile adînc înfipte în solul tradiţiei culturale naţionale. Mîndru de ascendenţa sa străveche pastorală, poetul îşi evocă „străbunii... vînjoşi, cu tulnice şi ghioage“,

Scanned with OKEN Scanner

păscîndu-şi „cirezile blajine". El a primit o moştenire de suferinţă, de obidă, dar şi de dîrzenie luptătoare :

Aud întruna chiote de hoarde,
Şi tropot greu de cai nepotcoviţi,
Şi plîns sfîşietor de robi izbiţi,
Cu bice lungi de flăcări şi cu joarde,

Măceluri crîncene, măceluri crude
Se făptuiesc pe undeva pe-aproape.
Am stropi de sînge risipiţi pe pleoape
Şi mîinile de sînge cald mi-s ude.

(Viaţă)

Din bătrîni s-a perpetuat, secular, blestemul unei adînci amărăciuni („Amarul din coaja nucilor crude, / Amarul din rodul pămîntului vechi / Aleargă prin sîngele meu / Ca un blestem puternic, din bătrîni" — *Amar*). Alături de poezia strămoşilor, a obîrşiilor îndepărtate, ca şi a celor mai apropiate (se pot aminti în acest sens efigiile lirice ale *Tatălui, Mamei, Bunicului*), există la Zaharia Stancu şi o poezie a sentimentului patern, în care gestul esenţial este cel al transmiterii unui mesaj etc. Pe această latură, lirismul lui Stancu îşi extrage inspiraţia din aceleaşi zone spirituale din care s-a înălţat, ca un mare pisc al poeziei româneşti, *Testamentul* lui Tudor Arghezi. Adresîndu-se fiului *(Cîntec pentru viaţa fiului meu)*, poetul spune :

Viaţa ta să fie numai faptă, numai faptă,
Şi gura ta, azi cireaşă coaptă,
Să strige pentru dreptate, pentru flămînzi,
Pentru muncitorii negri, uscaţi, plăpînzi.

Mîna ta sprintenă, de zece ani,
Care acum îşi scrie lecţia cuminte,

Scanned with OKEN Scanner

Să ridice spada roşie, necruţătoare, fierbinte,
Pentru izbînda neamului tău dîrz de ţărani.

Pentru descendentul şerbilor de altădată, al lungilor şiruri de obidiţi anonimi, *memoria* este o datorie sacră : el trebuie să nu uite nimic, spre a depune *mărturie* despre nedreptăţile îndurate de ai lui, spre *a răzbuna* aceste nedreptăţi. *A nu uita* este o garanţie că răzbunarea va avea loc odată, că justiţia va fi restabilită :

Să nu uiţi nici o clipă : străbunii au fost şerbi,
Primiră-n veacuri aspre sudălmi şi bice-n spate.
Să nu uiţi nici o clipă : se odihnesc sub ierbi,
Dar ţărna lor mai strigă şi-acum după dreptate.

S-ar putea afirma că întregul *Desculţ* creşte dintr-un asemenea nucleu esenţial polemic, care exprimă ceea ce s-ar putea numi un imperativ categoric al memoriei, al unei memorii răzbunătoare, prin care se va reface echilibrul etic al lumii.

„— Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi...

— N-o să uit, mamă.

Acum mama are obrazul ca pămîntul — negru, negru. I-au fugit în fundul capului ochii.

Buzele i-au plesnit. De vînt i-au plesnit mamei buzele.

Mă culc. Mă acopere mama. Trece cu mîna peste fruntea mea. Şopteşte numai pentru mine :

— Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi. Să spui copiilor tăi... şi copiilor pe care-i vor avea copiii tăi să le spui... Auzi, Darie ? Să nu uiţi... Să nu uiţi, Darie..."

Din această împrejurare, explicită, derivă parcă toată tensiunea implicită a romanului. Căci povestitorul nu narează rece, sec, nişte amintiri de care s-a distanţat, ci dimpotrivă, se identifică mereu cu substanţa lor, secretul tonului său convingător stînd în marea capacitate de participare.

Scanned with OKEN Scanner

Aproape fiecare rememorare poartă, sub învelişul epic, sîmburele amar al răzbunării, şi întreaga carte, avînd structura unei mărturii dureroase şi polemice în acelaşi timp, capătă sensul unei *eliberări*.

Dar cum asemenea probleme ne vor mai preocupa, să revenim, deocamdată, la descripţia operei poetice a lui Zaharia Stancu. Autobiografia lirică a poetului nu urmăreşte numai firul ereditării sociale, ci şi transcrierea experienţelor directe în contact cu natura. Aşa cum l-a intuit şi G. Călinescu în *Istoria literaturii române*, Zaharia Stancu ni se înfăţişează ca un „om al cîmpurilor", temperament focos şi violent, „poet al ierburilor aspre de bărăgan". Aceasta nu exclude însă sentimentul unei delicate înfrăţiri cu lumea vegetală şi animală, mai accentuat în primele volume de versuri. O *Scrisoare din cîmp* e animată de un bucolism euforic, foarte caracteristic pentru faza în care sînt compuse *Poemele simple* :

Sînt limpede şi liber, cum e vîntul,
Pe unde vreau îmi pot croi cărare.
M-a înfrăţit viaţa cu pămîntul,
Cu cerul nalt, belşugul cald de soare.

Şi lăinicesc prin ierburi verzi, din zori,
Cu şerpi, cu prepeliţe, cu şopîrle,
Leg mieilor lîngă corniţe flori
Şi turma albă mi-o adăp în gîrle.

Trebuie să remarcăm că de la debutul în volum (1927) şi pînă la *Anii de fum* (1944) s-a produs în poezia lui Zaharia Stancu o serie de schimbări care atestă receptivitatea ei faţă de atmosfera istorică şi de frămîntările contemporane, paralel cu direcţiile unei evoluţii interioare. Lirismul lui Stancu, care cunoscuse, alături de învolburări sau de mărturii ale unei neîmblînzite energii telurice, şi momente limpezi, senin-jubilative, devine în timp, ca tonalitate generală, mai

Scanned with OKEN Scanner

sumbru, mai crispat și mai dramatic. *Anii de fum* sînt anii războiului, și în marea tragedie care se desfășoară cîntecul poetului răsună ca într-o ceață deasă, apăsătoare :

...Cîndva ne-am plimbat prin soarele dimineții.
Acum bîjbîim prin pădurile ceții...
Ori poate la marginea vieții...

(Cîntec în ceață)

Amplul poem *Buna Vestire*, unul dintre cele mai impresionante din opera lirică a lui Zaharia Stancu, aduce însă expresia *speranței*, a unei profunde speranțe în mijlocul destrămării, haosului și incertitudinii tragice. Mitul creștin al *Bunei Vestiri* e folosit aici cu un sens nou, ca metaforă a încordatei așteptări a unei alte lumi, mai frumoasă și mai dreaptă :

Cînd va veni noua primăvară
Va îneca văzduhul
Abur roșu, fum roșu.

Poate, atunci, din coapsele altei Marii
Se va naște veac nou, om nou printre vii.
Așteptăm, așteptăm.

Maria,
Acum cînd toate Mariile lumii plîng,
Buna Vestire, Maria.

De la terminarea războiului și pînă astăzi Zaharia Stancu a publicat foarte puține versuri, lucru curios la un poet cu o bogată activitate în perioada interbelică și care izbutise să-și cîștige, în generația sa, un real prestigiu, confirmat și de judecata celor mai însemnați critici ai epocii (E. Lovinescu, G. Călinescu, Șerban Cioculescu). Cum se poate explica o atare împrejurare, foarte rar constatată în istoria literaturii ?

Scanned with OKEN Scanner

Adevărul e că, pentru cel care cunoaşte evoluţia întregii opere a scriitorului, răspunsul la această întrebare nu e atît de dificil cum pare la prima vedere. E vorba, la urma urmelor, nu de o abandonare a liricului, ci de o transmutare a lui, de o valorificare în alt sens a resurselor lui. Încă de la apariţia lui *Desculţ* s-a observat puternicul filon liric care străbate romanul, felul poetic al evocărilor, numeroasele imagini şi metafore, stilul sacadat, rezultînd din utilizarea procedeului liric al repetiţiei sugestive. Am putea spune că structura sa lirică particulară, asociată, desigur, calităţilor indispensabile unui prozator, l-a făcut pe Zaharia Stancu un inovator în arta romanului. Critica şi istoria literară folosesc adeseori noţiuni ca „proză lirică" sau „roman liric", dar într-un înţeles larg, care face totdeauna necesare precizările. Cu atît mai mult cu cît, la noi, de la Lovinescu încoace, proza de factură lirică (e vorba de cea idilică sau calofilă) a fost în mai multe rînduri supusă unor atacuri violente din partea partizanilor estetici ai prozei obiective şi impersonale. Nu însă un astfel de lirism dulceag-sentimental vom întîlni la Zaharia Stancu, ci unul situat exact la antipod: viril şi dur, anticalofil din toate punctele de vedere.

Despre caracterul liric al lui *Desculţ* s-a vorbit mult şi nuanţat în critica noastră, propunîndu-se chiar, pentru definirea lui mai exactă, noţiuni care n-au o aplicare prea largă în istoria literară (cum ar fi aceea de *realism liric*). Printre cele mai interesante rămîn consideraţiile lui G. Călinescu, formulate într-o „Cronică a optimistului", sub titlul *O carte vie* (*Contemporanul*, nr. 15 din 13 aprilie 1956).

Resortul autobiografic şi personal, pe care-l surprindem şi în poezie, este esenţial şi pentru înţelegerea prozei lui Stancu. Toate firele ei epice pornesc de la personalitatea centrală a povestitorului, a lui Darie, care de fapt e un autoportret al scriitorului însuşi, dar ridicat la nivelul unei ficţiuni ar-

Scanned with OKEN Scanner

tistice semnificative și memorabile [...] Darie este, ca *povestitor*, martorul întîmplărilor relatate ; dar este, în același timp, participant la ele, *erou epic* ; și totodată este, prin temperament (în acest autoportret scriitorul n-a putut neglija o trăsătură fundamentală a personalității sale), poet, deci *erou liric*. Pagini întregi din *Desculț* (să ne amintim numai de celebrul capitol *Iarbă*) sînt adevărate poeme în proză sau cîteodată în vers liber (prin dispoziția grafică specifică). Tot un efect liric produc dialogurile interioare ale lui Darie, intercalate din cînd în cînd pe parcursul narațiunii. În ultimul roman al lui Zaharia Stancu, *Pădurea nebună* (1963), liricul apare de multe ori complet nedeghizat și descrierea anumitor stări ia în chip firesc forma versului. Darie este, de altfel (așa cum reiese clar din unele romane : *Rădăcinile sînt amare*, *Pădurea nebună*), posedat de demonul creației literare și faptul că povestește e, dincolo de orice procedeu sau formulă tehnică, dovada realizării unei vocații, a unei vocații în care poeticul, explicit ori implicit, joacă un rol de seamă. Și pentru că am rostit cuvîntul *implicit*, să subliniem faptul că, dincolo de manifestările în exterior, ușor de sesizat, există în proza lui Stancu un lirism ascuns, un curent subteran continuu, greu de analizat, dar constituind, în chip cert, una din notele cele mai originale ale scrisului său.

A analiza (și în critică) înseamnă a separa, a desface o totalitate în părțile ei componente, dar într-o astfel de operație de laborator perspectiva totalității nu trebuie niciodată pierdută. Lucrurile sînt știute, le repetăm doar pentru a nu se crea impresia că liricul în proza lui Zaharia Stancu ar fi independent, că ar exista o soluție de continuitate între el și celelalte modalități. Ceea ce surprinde este, dimpotrivă, întrepătrunderea intimă a tuturor elementelor constitutive, unitatea lor vie și dinamică. În așa măsură încît, în fapt — spre a ne referi numai la modalitățile de importanță fundamentală —, liricul și epicul sfîrșesc prin a se contamina re-

Scanned with OKEN Scanner

ciproc, dînd naştere unui fenomen pentru denumirea căruia ar trebui inventată o nouă categorie literară. Căci există în *Desculţ* — originală sinteză epico-lirică — şi trăsături de epos, şi ceva din tehnica epico-lirică a baladei, şi formule ale romanului modern cu largi deschideri simbolice, care nu pot fi cuprinse, toate la un loc, sub una sau alta dintre denumirile consacrate ale istoriei literare.

Reluînd, după aceste precizări pe care le-am considerat necesare, analiza noastră, să urmărim evoluţia vocaţiei epice a lui Zaharia Stancu. Debutul romancierului s-a produs cu zece ani mai tîrziu decît acel al poetului (1937), dar pînă după război nu se puteau întrevede decît semne palide ale viitoarelor împliniri ce aveau să determine succesele de larg răsunet ale prozatorului, nu numai pe plan naţional, dar şi în străinătate. E cert că pentru romancier experienţa războiului şi, apoi, a anilor de impetuos avînt revoluţionar a fost esenţială : ea i-a deschis largul orizont al socialului cu problemele sale complexe, ajutîndu-l totodată pe scriitorul înzestrat cu temperamentul ardent al unui luptător să-şi formeze o concepţie ştiinţifică avansată asupra istoriei, să înţeleagă mecanismele ei profunde şi legile ei de dezvoltare. Geneza interioară a lui *Desculţ* n-ar fi fost posibilă altfel. În acele momente de răscruce istorică pentru poporul român, aderînd organic la nobila lui cauză şi participînd activ, cu toate mijloacele ce-i stăteau la îndemînă, la marea lui bătălie pentru socialism condusă de clasa muncitoare şi de Partidul Comunist, Zaharia Stancu a trecut şi ca scriitor printr-un proces de profundă transformare, proces al cărui rezultat a fost opera lui mai nouă de romancier, atît de strălucit inaugurată cu *Desculţ*. Printr-o mutaţie semnificativă, vocaţia lui lirică (fără a se anula, ci dimpotrivă, valorificîndu-se inedit) s-a *epicizat*. [...] Nu poţi iubi decît ceea ce transformi, spunea odată Malraux, şi e de crezut că statornica dragoste pe care Zaharia Stancu a arătat-o, în ultimii douăzeci de ani,

Scanned with OKEN Scanner

romanului, nu este străină de conştiinţa lui de a fi modificat unele dintre dimensiunile tradiţionale ale acestui gen.

Structura epică a lui *Desculţ* se îndepărtează, într-adevăr, în cele mai multe puncte, de aceea a romanului obiectiv sau de aceea a romanului de analiză psihologică, spre care tinsese evoluţia genului în literatura română a primelor decenii din secolul XX. O puternică amprentă afectivă şi personală, un ton adeseori polemic, lipsa interesului pentru portretistica psihologică individuală şi, în schimb, atenţia acordată trăsăturilor categoriale ale personajelor, înfăţişate într-o viziune esenţializată, la care trebuie adăugat că în construcţie scriitorul procedează nu după o tehnică anumită, ci respectă sinuozităţile şi fluctuaţiile asociaţiilor libere ale memoriei — toate acestea vădesc o concepţie asupra epicului foarte originală în contextul romanului românesc din epocă. Deosebindu-se, în modul de zugrăvire a vieţii ţăranului, de Rebreanu din *Ion* sau *Răscoala,* Zaharia Stancu este în *Desculţ* la fel de departe de perspectiva sadoveniană asupra lumii rurale, ilustrată în proza cu accente lirice şi deschideri simbolice din numeroase nuvele şi din *Baltagul.* O astfel de împrejurare se explică (dincolo de diferenţierile de comportament, psihologie etc., dintre ţăranul ardelean al lui Rebreanu, cel moldovean al lui Sadoveanu şi cel din Cîmpia Dunării al lui Stancu) prin substanţa *autobiografică* a lui *Desculţ,* care ne apare ca o reconstituire din interior, pe baza rememorării unei experienţe directe, a universului ţărănesc dintr-o epocă dată. Dintr-un atare punct de vedere are deplină dreptate Radu Popescu atunci cînd stabileşte un paralelism — dar un „paralelism plin de contraste“ — între romanul lui Zaharia Stancu şi *Amintirile din copilărie* ale lui Ion Creangă. „Aşadar — scrie criticul, în *Prefaţa* la ediţia din 1960 a lui *Desculţ,* apărută în *Biblioteca pentru toţi* — după Creangă, Zaharia Stancu este primul scriitor român care reînvie amintirile personale şi realizează, prin mijlocirea lor, o vastă

Scanned with OKEN Scanner

imagine literară a vieții țărănești [...]. Fără a intra în argumentări amănunțite, e clar că, pentru a căpăta întinderea unei imagini complexe, amintirea personală are adeseori nevoie de libera intervenție a ficțiunii. Nu astfel a procedat Creangă, ale cărui amintiri sînt fără îndoială expresia cea mai riguros exactă a realității sale de viață, dar Zaharia Stancu a procedat altfel. Atît prin acea modificare și transformare a faptului, care se simte ca o intervenție a scriitorului pentru a deschide, pentru *a lărgi,* pentru a sublinia sensul generalității, cît și prin introducerea în sfera obișnuită a narațiunii memorialistice a unor foarte numeroase pagini din sfera altor genuri și specii literare."

Susținut de o extraordinară tensiune poetică — ale cărei vibrații le înregistrăm mereu —, *Desculț* se prezintă, din punct de vedere epic, ca un conglomerat de scene, situații, personaje, alcătuit în jurul personajului central, Darie, care-și povestește copilăria. Memoria lui este atît de vie, încît pragul între amintire și retrăire efectivă, integrală, dispare cu totul ; de aici, timpul romanului — prezentul —, de aici și epicul de tip acumulativ, în care episoadele, fără o legătură necesară unul cu altul, se grupează, treptat, atrase parcă de un secret centru de gravitație. În absența acestuia (și repetăm că liricul reprezintă de fapt coeziunea internă a romanului) episoadele s-ar spulbera pe traiectorii divergente. Alături de vocația lirică, Zaharia Stancu are în chip cert și una de *povestitor,* așezîndu-se, pe această linie, într-o strălucită tradiție românească. În afară de oralitatea stilului (trăsătură evidentă la autorul lui *Desculț*), arta unui povestitor se deosebește prin însăși esența ei de aceea a romancierului modern de factură realistă fie în sens social, fie în sens psihologic. Pentru povestitor personajul e, îndeobște, purtătorul unei caracteristici fundamentale (fizice sau psihice), care determină sau colorează subtil toate gesturile și acțiunile lui : el e, așadar, un tip, un caracter, și doar în plan secundar o indi-

Scanned with OKEN Scanner

vidualitate. Cu excepţia lui Darie, personajele din *Desculţ* sînt de acest fel : mama e un prototip al ideii materne (excluse fiind toate clişeele sentimentale, în viziunea aspră şi esenţială pe care o adoptă romancierul), tatăl se mişcă în aceeaşi lume a sensurilor generale ; el e o proiecţie a ideii paterne, trăsăturile morale care i se atribuie neindividualizîndu-l decît aproximativ, căci le găsim la mulţi alţi ţărani săraci din satul Omida. Unidimensionale sînt şi celelalte personaje episodice : mătuşa Uţupăr, Dita, unchiul Precup Urban Uţupăr, dada Zvîca (porecla are în multe cazuri funcţia de a releva axul caracterologic), Dumitru Pălică, Tiţă Uie, Ududui ş.a. Arta tipizării la Zaharia Stancu foloseşte, alături de reperele obişnuite, tradiţionale, şi repere sociale, atestînd încă o dată faptul că scriitorul beneficiază de o perspectivă lucidă asupra caracterului relaţiilor sociale în epoca descrisă. Figurile „acriturilor" satului — primarul Bubulete, popa Bulbuc, jandarmii Juvete şi Mielușel, logofeţii boiereşti Oprea Căţui Strîmbu sau Filip Pisicu ş.a. — ilustrează diferitele ipostaze ale egoismului, ferocităţii, lipsei totale de scrupule, în ultimă instanţă ale dezumanizării. La polul opus se situează ţăranii supuşi unei exploatări sîngeroase, chinuiţi de foame şi de boli, ale căror asprime, brutalitate, încrîncenare (consecinţe ale condiţiilor de existenţă) nu sînt decît forme de conservare a unui fond de profundă şi — oricît de ciudat ar suna cuvîntul în legătură cu o carte atît de sumbră şi apăsătoare ca *Desculţ* — luminoasă umanitate.

Structură de *povestitor*, cum spuneam, Zaharia Stancu este totuşi un *romancier* : nenumăratele episoade îşi adună apele într-o albie fluvială (şi trebuie să precizăm că acest fluviu nu are un curs lin, ci unul vijelios, mereu sfîşiat de curenţi iuţi şi de puternice vîrtejuri). Fapt e că, privit de aproape, *Desculţ* ne apare ca o grupare de unităţi epice mici, ţinute laolaltă de forţa de coeziune lirică pe care-o au amin-

Scanned with OKEN Scanner

tirile lui Darie ; privit dintr-un punct mai înalt, romanul ni se înfăţişează însă ca un epos modern, impresionant prin dimensiunile şi prin structura lui unitară.

Epic vorbind, *Desculţ* este punctul nodal al întregii opere de romancier a lui Zaharia Stancu, ale cărei ramificaţii numeroase se desprind toate de aici. *Dulăii* — inferior artisticeşte lui *Desculţ* — e un episod tot din copilăria lui Darie, situat cronologic în 1906, şi în care sînt înfăţişaţi ţăranii înnebuniţi de foame, cerîndu-i ajutor boierului Gogu Cristofor; acesta, cinic, porunceşte să se asmută asupră-le dulăii lui feroci, simbol al întregii orînduiri opresive. Cu *Florile pămîntului* (1954) scriitorul îşi sporeşte de fapt romanul cu încă un capitol (drumul lui Darie la Bucureşti în timpul primului război mondial), şi, de aci înainte, ediţiile lui *Desculţ* se încheie cu acest episod de intens lirism tragic. *Rădăcinile sînt amare* (volumele I—IV, 1958 ; volumul V, 1959), plecînd de la relatarea amintirilor lui Darie din perioada interbelică, încearcă să realizeze o vastă frescă socială a frămîntărilor care au precedat actul istoric de la 23 August, să reconstituie, cu alte cuvinte, dureroasele convulsii care au dus, în chip necesar, la revoluţia socialistă şi la puternicul avînt contemporan în toate domeniile vieţii. Semnificativ pentru ponderea pe care o are *Desculţ* în opera sa e faptul că, în 1960, Zaharia Stancu a revenit asupra romanului, compunînd o nouă versiune, mult amplificată, în trei volume *(Clopote şi struguri, Printre stele* şi *Carul de foc)*. Sînt reunite aci, într-o altă succesiune epică, primele capitole din *Desculţ*, materialul episodului *Dulăii* şi cîteva capitole cu totul noi, cum ar fi *Printre stele, Costandina* etc. Aceste capitole formează substanţa volumului independent, apărut în 1962, în colecţia *Biblioteca pentru toţi*, sub titlul *Costandina*. În centrul lui se află figura de o mare complexitate a sorei vitrege a lui Darie, venită de la Saiele să ceară bucata de pămînt care crede că i se cuvine şi pe care, în urma unei

Scanned with OKEN Scanner

lupte psihologice îndelungi, înarmată cu răbdare, cu tenacitate și cu o stranie umilință, Costandina o cîștigă, recăpătîndu-și după aceea duritatea și îndîrjirea, și blestemîndu-și rudele cu care se ciocnise : „Mînca-v-ar inima cîinii !" Prin *Costandina*, Zaharia Stancu adaugă o strălucită pagină unei bogate tradiții literare, care ilustrează drama pămîntului în psihologia țăranului român de altădată.

Romanele mai noi ale scriitorului sînt construite tot în jurul unor episoade din extraordinara biografie a lui Darie. În *Jocul cu moartea* acesta își deapănă amintirile peripețiilor balcanice din timpul primului război mondial, dînd, între altele, un contur viu personajului numit *Diplomatul*, adevărat *picaro* modern. Întregul roman are, de altfel, o structură picarescă, dar fără elementele comice obișnuite în astfel de scrieri. Sensul fundamental al cărții e tragic, căci se reconstituie atmosfera apăsătoare a războiului, imaginea — uneori halucinantă — a unei umanități sfîșiate și chinuite într-un infern modern. *Pădurea nebună* își situează acțiunea în anii imediat următori primului război mondial : Darie s-a stabilit în Rușii de Vede spre a-și trece examenele primelor clase de liceu. E, pentru scriitor, un prilej de a evoca viața mohorîtă, apăsătoare și meschină a tîrgurilor de odinioară. Ca și în alte direcții, Zaharia Stancu inovează și de astă dată, propunînd o viziune personală, caricatural grotescă, asupra unei lumi care a fost de atîtea ori descrisă în literatura noastră clasică (Sadoveanu, Brătescu-Voinești, I. A. Bassarabescu ș.a.). *Pădurea nebună* e, cum a subliniat în unanimitate critica, romanul cel mai bun al autorului, după *Desculț*. El ni-l înfățișează pe Darie, adolescent cu o uimitoare experiență de viață, în ipostaza unei revolte romantice împotriva platitudinii burgheze, căreia îi opune trăirea plenară, frenetică, de o mistuitoare intensitate pasională (acesta este sensul iubirii pentru strania tătăroaică Uruma). Romanul e construit într-o tehnică antitetică — lucru observat și de

Scanned with OKEN Scanner

D. Micu și N. Manolescu în sinteza lor intitulată *Literatura română de azi* (Editura tineretului, 1965). [...]

Alături de filonul liric și de cel epic întîlnim în *Desculț* — și, desigur, în celelalte romane — și unul pamfletar-polemic. În activitatea jurnalistică dintre cele două războaie, scriitorul și-a format o artă a pamfletului, de o directitate violentă, care îi este proprie.[1] Spiritul polemic îi este, de altfel, structural lui Stancu ca personalitate artistică. Care sînt mijloacele pamfletului, în genere, și cum le utilizează romancierul nostru? Scopul urmărit fiind compromiterea, demascarea și, în fond, distrugerea morală a adversarului, pamfletarul recurge, cînd e un temperament mai rece, la ironie (cu infinit de variatele ei posibilități), iar cînd e un înflăcărat sau un patetic, la sarcasm, invectivă, caricatură, proiecție în grotesc etc. Zaharia Stancu intră, fără îndoială, în cea de-a doua categorie. Cei cu care polemizează — în romane, anumite personaje — sînt țintuiți, fără ezitări sau ocolișuri, la stîlpul infamiei. Măștile sînt smulse de pe chipuri cu un gest plin de furie, aparențele sînt sfîșiate necruțător. Cînd face pamflet, scriitorul nu se complică, n-are voluptatea expresiei indirecte, a jocului între aluzie și tonul direct, a asocierilor metaforice (cum se întîmplă cu Arghezi, de pildă, care se lasă uneori în voia plăcerilor imaginației sale verbale excepționale), ci merge drept la țintă. Tehnica, simplă, dar cu efecte literare adeseori remarcabile, este aceea a esențializării. Un astfel de mod de transcripție direct demascatoare, care poate da — considerat în sine — sentimentul neverídicului, capătă, integrat structurilor complexe ale prozei lui Zaharia Stancu, o neobișnuită forță de convingere.

[1] Scriitorul și-a adunat o bună parte din publicistica sa din perioada interbelică în cele două volume apărute în 1955, sub titlul general *Însemnările și amintirile unui ziarist* (vol. I — *Sarea e dulce* ; vol. II — *Cefe de taur*).

Scanned with OKEN Scanner

Actul polemic devine, pentru cititor, sursa acelei satisfacții morale pe care o resimțim în fața *pedepsei* menită să lovească nedreptatea, crima, turpitudinea, în fața restabilirii justiției, în ultimă instanță. Patosul polemic al lui Zaharia Stancu e una dintre formele de manifestare ale unui profund patos justițiar, prin care se explică, de altfel, și alte aspecte ale operei sale.

Am încercat pînă acum să stabilim locul lui *Desculț* în creația lui Zaharia Stancu și am văzut că principalele direcții ale unei cariere literare de peste două decenii converg spre acest roman, care, odată elaborat, fixează coordonatele largi ale evoluției ulterioare a scriitorului. Analiza noastră, ținînd seama de cele mai importante repere oferite de biografia artistică a lui Zaharia Stancu, a fost preocupată în special de modalitățile literare care se îmbină atît de original în *Desculț* și în celelalte romane, de felul cum se realizează în proza sa din ultimele două decenii (n-am insistat asupra fluctuațiilor valorice, firești într-o operă atît de bogată) o triplă vocație — lirică, epică și polemică. *Desculț* poate fi însă considerat analitic și dintr-un alt unghi, interesul mergînd de astă dată spre conținutul romanului, spre substanța lui estetică propriu-zisă.

Imagine a lumii țăranului din trecut, oprimat de o ordine rapace (capitalistă, dar cu multe rămășițe feudale), silit să ducă o existență elementară și întunecată, într-o mizerie ale cărei forme paroxistice sugerează adeseori infernalul și apocalipticul, *Desculț*, cea dintîi operă de un incontestabil și înalt prestigiu artistic a noii noastre literaturi, este în chip semnificativ un *roman social*. Formula ca atare nu spune însă aproape nimic despre viziunea scriitorului. Să adăugăm, deci, că avem de-a face, în același timp, cu un roman autobiografic și confesiv, ceea ce dă socialului o dimensiune a interiorității și o vibrație specifică a trăitului, și să atragem aten-

Scanned with OKEN Scanner

ția că în istoria literară o astfel de asociere între reconstituirea epică obiectivă, cu vaste panorame sociale, și mărturisirea subiectivă a existat rareori. Un alt lucru care merită să fie subliniat este că eroul-povestitor, Darie, n-are față de propria sa copilărie (ale cărei întîmplări sînt relatate în *Desculț*) distanța obișnuită a memorialistului. Vorbeam mai sus de *Amintirile din copilărie* ale lui Creangă. Perspectiva adoptată de marele povestitor moldovean este oarecum detașată ; vîrsta infantilă e contemplată, cu un amestec de umor îngăduitor și de senină nostalgie, de la înălțimea maturității. În cartea lui Zaharia Stancu o asemenea distanțare nu se produce însă. Dimpotrivă, autorul se identifică total cu eul de altădată al copilului și pentru el memoria este retrăire într-un prezent de o neobișnuită intensitate dramatică. Unii critici au rostit, în legătură cu problema memoriei în *Desculț*, numele lui Marcel Proust. Asocierea între Zaharia Stancu și autorul ciclului *În căutarea timpului pierdut* este pînă la un punct posibilă, căci și la Proust amintirea e retrăire, dar diferențele între cei doi scriitori sînt atît de mari, încît comparația nu-și are rostul. Fapt este că, în *Desculț*, perspectiva romancierului se confundă cu aceea a copilului Darie ; iată o trăsătură cu totul nouă în specia epică a romanului social. Dintr-o astfel de împrejurare rezultă un spor al efectelor dramatice.

Văzute prin prisma psihologiei și mentalității infantile, cumplitele suferințe ale țăranilor capătă un contur halucinant, se proiectează într-o succesiune de imagini de coșmar. O altă sursă de dramatism cu ecouri profunde în conștiința cititorului o constituie reacțiile și mișcările sufletești ale lui Darie, care este înzestrat, pe de o parte, cu calitățile firești ale unui copil (vitalitate proaspătă, candoare, spontaneitate și frăgezime a percepțiilor etc.), dar, pe de altă parte, cu acelea ale unei *maturități premature*, dacă ne este îngăduită expresia. O experiență a suferinței cu totul disproporționată pentru un

Scanned with OKEN Scanner

copil îi dă lui Darie o luciditate dureroasă şi imprimă comportamentului lui interior o asprime, o dîrzenie şi o încrîncenare care s-ar fi potrivit unui bărbat în toată puterea cuvîntului. Elementul tragic vine din faptul că Darie este un copil în mare măsură frustrat de copilărie, împins prea repede şi prea brutal de condiţiile de viaţă dincolo de pragul unei alte vîrste. Un copil mai delicat prin constituţie, cu alte date temperamentale decît Darie, n-ar fi rezistat unei asemenea presiuni (şi încă poate că fizic ar fi rezistat, dar nu moral). De aceea vom spune că Darie se distinge prin extraordinara lui *forţă morală,* trăsătură inexistentă de obicei în psihologia copilului.

Stabilind, în linii mari, care este optica evocării (aceea a sensibilităţii şi puterii de înţelegere a lui Darie), să ne apropiem de lumea evocată. Evenimentele povestite în *Desculţ*, aşa cum le reînvie memoria naratorului, cu sinuozităţile şi capriciile ei specifice, se situează cronologic cam între 1905—1906 şi 1917—1918, iar geografic, în Omida şi în alte cîteva sate de pe valea Călmăţuiului, adică în acea parte a Cîmpiei Dunării altădată acoperită de codrul sălbatic, de pădurea nebună a Deliormanului, şi devenită ulterior una dintre cele mai bogate regiuni agricole ale României. Cu toate acestea, marea majoritate a ţăranilor, exploataţi sîngeros — cu sprijinul aparatului administrativ corupt — de către latifundiarii pe moşiile cărora sînt învoitori şi de către chiaburi, duc o existenţă subumană, de fantastice lipsuri, astfel încît ar fi posibil să afirmăm, metaforic vorbind, că unul dintre personajele principale ale romanului este *Foamea.* În genere, în faţa marilor calamităţi, a căror descriere dramatică formează o bună parte din substanţa romanului (seceta, inundaţia etc.), oamenii sînt dezarmaţi, neputincioşi. Spre a ieşi din impasurile în care se găsesc mereu, mulţi sînt constrînşi să-şi dea pămîntul, uneori — cînd le-a ajuns cuţitul la os — doar pe un sac de porumb sau de grîu. Munca se desfăşoară ca

Scanned with OKEN Scanner

într-un infern, sub loviturile de bici ale logofeților. A devenit celebră scena culesului viei lui Miliarezi, boierul olog de la Băneasa, scenă în care țăranilor li se pun botnițe la gură ca să nu poată nici măcar gusta din belșugul de struguri. Săracii trebuie să trudească pe pămînturile moșierești cu întreaga lor familie, cu copiii de la cîțiva ani în sus, cu femeile, care-și alăptează copiii pe brazdă sau — cum se întîmplă cu nevasta lui Tiță Uie — sînt cuprinse de durerile facerii în plin cîmp. Momentul e dintre cele mai patetice din întregul roman. [...] Scena se deschide spre un simbol de o grandoare tragică.

Tot acest calvar al țărănimii, pe care autorul lui *Desculț* îl înfățișează în imagini dure și întunecate, creează o stare de spirit generală, resimțită de toți truditorii, indiferent de vîrstă sau de distincțiile de ordin temperamental, care în asemenea „situații-limită" se șterg. Mînia reținută, ura, revolta mocnită alcătuiesc fondul profund al vieții lor sufletești. La cîțiva ani, Darie își închide mîna și se uită la pumnul lui mic, firav : „O să ai în viață nevoie de pumni", comentează tatăl, care surprinsese gestul. „Visez că pumnul îmi crește mare și greu ca un baros. Și că lovesc cu el, cu sete. Cu ură." Raporturile dintre oameni sînt sobre, de o aparență ursuză, dialogurile sînt de un laconism surprinzător, făcute din replici scurte, esențiale, lipsite de pitoresc expresiv — sub toate acestea simțindu-se însă încordarea, tensiunea unei uri care nu se poate elibera decît prin act. Răscoala de la 1907 — a cărei evocare, deși nu pe multe pagini, constituie de fapt pivotul cărții — are sensul adînc al unei *eliberări disperate*. Desculții știu prea bine, în luciditatea lor simplă și tăioasă, că răscoala nu le va aduce nimic, în cele din urmă, decît poate o și mai mare înăsprire a vieții. Intră foarte puțină amăgire în decizia lor spontană de a se răzvrăti. Ei vor, după cum și spun, doar să se „răcorească", să se descarce de mînia și de ura lor, să-și stîmpere — indiferent de consecințe — setea de

Scanned with OKEN Scanner

răzbunare. Participarea țăranilor din Omida la răscoala izbucnită în Moldova și propagată cu repeziciune, ca un incendiu, în întreaga Cîmpie a Dunării, are caracterul unui act de disperare socială. Semnificativă este în acest sens scena în care Tăchiță Găbunea, venit să se adăpostească la rudele din Omida de urgia represiunii care începuse în satele de peste Olt, povestește desfășurarea răscoalei și înăbușirea ei în sînge. Concluzia pe care o trage tatăl lui Darie din cele auzite este următoarea : „— Acum — ne povățuiește tata — voi să vă țineți gura. N-are nici un rost să împrăștiați în sat ce-ați auzit. Nici tu să nu mai vorbești, Tăchiță. Să nu înfricoșăm oamenii. O veni ce-o fi să vină ! Noi trebuie să mergem mai departe cu revoluția, să nu ne lăsăm. Că acum, tot una e.“ Fapt e că oricare dintre participanți ar fi gîndit la fel [...].

Prin evocarea marii răscoale, *Desculț* se înscrie într-o serie impresionantă de reconstituiri epice ale acestui eveniment cu răsunet atît de adînc și de zguduitor în conștiința românească. Liviu Rebreanu în *Răscoala*, Cezar Petrescu în *1907*, Panait Istrati în *Ciulinii Bărăganului* (spre a nu cita decît opere de primă importanță) zugrăviseră, din puncte de observație epică diferite, tabloul de flăcări și sînge al anului 1907. Și în acest context, ilustrat de nume cu incontestabil și înalt prestigiu literar, *Desculț* ne apare de o evidentă originalitate. Răscoala, deși descripția ei propriu-zisă face obiectul unui singur capitol *(Brazdă-ngustă și adîncă)*, reprezintă, de fapt, piscul de la altitudinea dramatică a căruia privirea scriitorului îmbrățișează marile panorame ale suferinței țărănești anterioare și ulterioare. Mai mult decît un eveniment istoric anumit, reînviat în limitele lui cronologice, răscoala se reflectă, în *Desculț*, în perspectiva generală a scriitorului, în vibrația specifică a tonului narativ, tensiunea ei simțindu-se peste tot. Apoi, Zaharia Stancu aduce — spre deosebire de predecesorii săi — o mărturie patetică și polemică

Scanned with OKEN Scanner

directă în înfățișarea răscoalei, o autenticitate memorialistică într-o formă artistică prin excelență combativă și deschisă.

Martor al răscoalei, apoi al represiunii, Darie crește pe nesimțite, se maturizează de timpuriu și, la o vîrstă încă foarte fragedă, silit de dificultățile din ce în ce mai mari ale familiei sale, mînat totodată de dorința de a-și face o altă viață, părăsește satul natal. El va traversa acum alte medii, va acumula experiențe noi, adeseori extrem de dureroase, ca și cele mai vechi. La Turnu Măgurele sau la Roșiorii de Vede va cunoaște exploatarea burgheză și mic-burgheză, împreună cu atmosfera stătută a tîrgurilor provinciale de altădată. Va sluji apoi la conacul unui moșier, figură dintre cele mai odioase din galeria de portrete negative — adevărată colecție de monștri — pe care o aflăm în *Desculț*. În sfîrșit, plecat în vremea tulbure a războiului spre București, să ducă o scrisoare a stăpînului, Darie se hotărăște să nu se mai întoarcă și să-și caute un rost în marele oraș. Cu un astfel de final, *Desculț* ne apare — cum a mai arătat critica literară — ca un roman deschis. De aci înainte, Zaharia Stancu a procedat, în scrisul său, fie prin a adăuga noi episoade romanului (cel mai substanțial rămîne *Costandina*), fie prin a duce mai departe firele acțiunii lui, urmărind destinul lui Darie.

Partea cea mai întinsă a lui *Desculț* este, desigur, aceea din care rezultă — lucrată într-o tehnică foarte personală a contrastelor violente — o amplă frescă a vieții rurale în România de la începutul veacului. Romanul — cum iarăși s-a mai spus — este, în ciuda libertăților de construcție pe care și le ia autorul, o adevărată monografie a satului din Cîmpia Dunăreană. În cadrul acesteia un loc însemnat îl ocupă descrierea obiceiurilor legate de evenimentele și condițiile mari ale existenței, nașterea, nunta, înmormîntarea. Sînt apoi reconstituite, în specificul lor istorico-social, activitățile recurente după ritmul etern al anotimpurilor (muncile de pri-

Scanned with OKEN Scanner

măvară, secerişul sub soarele torid al verii, culesul viilor etc.). Surprind, în ambele cazuri, sobrietatea şi chiar severitatea antiidilică a evocărilor. Obiceiurile, practicile magice (paparudele în vreme secetoasă, descîntecele etc.), superstiţiile, ceremonialurile folclorice sînt zugrăvite fără pitoresc etnografic, fără voluptăţi tradiţionaliste, dar şi fără minuţie realistă ; cîteva linii îi sînt de ajuns scriitorului, preocupat nu de aspectul decorativ al lucrurilor, nici de acurateţea amănuntului, ci de sensul general al vieţii satului, intuit în marile lui constante şi categorii. Avem de-a face, şi-n acest caz, cu o voinţă de esenţial, perfect explicabilă în contextul întregului roman care e dominat de o viziune tragică.

În ciuda împrejurării relevate, *Desculţ* nu este o carte fatalistă ori pesimistă, pentru că tragicul generează aici o mare reacţie polemică, implicită în fiecare episod, în fiecare pagină chiar, şi a polemiza înseamnă a depăşi tragicul, a-i refuza — conştient sau inconştient — caracterul de fatalitate, a-l *istoriciza*, sau, oricum, a-l relativiza. Efectul — oricît de paradoxal ar părea — este unul stenic, dinamizator, ceea ce explică răsunetul cărţii într-o perioadă de avînturi şi prefaceri revoluţionare cum este aceea pe care o trăim. Pasiunea polemică dă cărţii vibraţia secretă, dar amplă a unei vitalităţi aspre, neînfrînte, care, în mişcarea ei impetuoasă, rupe toate zăgazurile convenţionale ce-i împiedică afirmarea. Document explicit, de o elocvenţă patetică, al unei epoci dintre cele mai dureroase din istoria neamului, *Desculţ* este totodată un document al epocii noastre, ale mentalităţii ei specifice, prin prisma căreia amintirile lui Darie capătă relieful lor de neuitat.

(Reprodus din vol.: *Desculţ*, ediţia a X-a. Prefaţă şi note de Matei Călinescu, Editura tineretului, Buc., 1966, pp. 5—31.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU

Poet pe spaţii mici, dar poet adevărat, Zaharia Stancu, autor pînă în 1940 a trei volume de versuri şi al unui roman, e, cu ştiinţă sau fără, un dannunzian, poate prin mijlocirea lui Esenin, din care a tradus mai mult decît a publicat, cîntînd bucuriile cărnii, cu o mare acuitate a senzaţiilor şi imagini fruste, amintind, în *Pomul roşu* (1940), de *Cîntarea Cîntărilor*. Totul deşteaptă în poet senzualitatea, amintirea femeii iubite :

Cînd calc ierburile cîmpului îmi spun :
Ca ierburile acestea e rouată, e proaspătă.
Cînd mînjii nechează îmi spun :
Ca mînjii, ca mînjii e sprintenă.

★

Dacă aş fi pictor aş spune :
Ca rîul acesta îi clocoteşte pieptul,
Ca livada aceasta înfloreşte,
Ca lanul acesta-n dogoare aşteaptă ploaia.

Scanned with OKEN Scanner

Dragostea își are corespondențele în anotimpuri, în vegetație, și e un instinct sănătos, animalic :

Primăvara ești numai soare, numai soare,
Vara, garafă plină și rece.
Toamna ești strugur brumat, piersică pufoasă,
Mireasmă de livadă, lin sîngeriu.

Dar iarna, iarna ești viscol, ești pat cald,
Pădure vrăjită, rîu înghețat,
Dar cel mai des, cel mai des iarna,
Ești fiară flămîndă scrîșnind după pradă.

Femeia nu e nici păpușă, nici trestie și nici rodie (nimic din ce se dăruiește), e cucută lăsînd senzația amară a insatisfacției :

Ești miezul zăpezilor, ești miezul
Amar al cucutei amare.
Ai pielea amară ca sucul de sălcii,
Ca vișina-n pîrg ai gura amară.

Părul ei e de culoarea patimii aprinse :

În măceșii roșii, în mătasea porumbului,
În coaja mesteacănului, în măceșii roșii,
În toamna cu vulpi roșii văd părul iubitei,
Numai părul zburlit al iubitei.

La apariția femeii, poetul e cuprins de dorințe ancestrale, ca un alt Ahile :

Ca strămunii din peșteri mă zbat năpraznic
Cînd îmi simt călcîiul străpuns,
Cînd văd o femeie cu ochii măriți
Și pieptul ca marea-n furtună.

Scanned with OKEN Scanner

El iubește a sta în ploaie cu caii sălbatici, nechezători :

În ploaia toamnei pasc și nechează,
Roșii și murgi, caii sălbatici,
Coamele lor îmi biciuie umerii,
Copitele lor îmi tropotă inima...

și renaște cu fiecare renaștere a naturii :

În maiu-acesta tumultuos,
Mă simt ca un copac vînjos
Și-aș vrea ca șoimii să m-agăț de stînci,
Ca florile să mă desfac în soare,
S-alerg spumat ca apa călătoare,
Să mă frămînt
Cu fiecare brazdă-ntoarsă de pămînt,
Și-n noua primăvară să fiu nou
Ca un ecou.

Departe de ce s-ar fi putut crede prin coperta roșie a volumului, „pomul roșu" nu-i decît un simbol pentru inima sangvină a poetului („Inima, inima, cel dintîi pom roșu").

Tot un simbol, de astă dată al poeziei, este „iarba fiarelor" din volumul următor cu acest titlu (1941). Întîlnim și aici mai ales senzații din cîmpul erotic, cîteodată împinse pînă la paroxism *(Vîrtej de flăcări)* :

Departe sau pe undeva pe aproape, pe aici,
Mii și mii de inimi amețite, înnebunite, țipă și gem,
Gem și suspină
Și-așteaptă păcatul să vină,
Cu zvîrcoliri cumplite, dibuind hoțește să vină,
Cu somn chinuit, scrîșnit, să vină
Cu piepturile noduroase ale zimbrilor,
Cu pîntecele lungi, calde, vioaie ale lupilor,
Apoi cu zîmbetul dulce și adormitor și lung al stupilor.

Scanned with OKEN Scanner

Interesant este notat momentul trezirii instinctului poetic, figurat, al instrumentului magic numit iarba fiarelor, capabil să rupă de pe lucruri vălul şi să le transforme în izvoare de lirism :

Cine, cine mi-a schimbat zodia ?
Toate zidurile subţiri, subţiri,
Norii, jerbe de trandafiri,
Dacă aş fi pus mîna pe un toiag, ar fi înverzit,
Ar fi crescut fără rădăcini, fără ploaie, fără lumină
Şi ar fi înflorit.

Cu toate că repetat, un *Cîntec* defineşte cu remarcabilă exactitate şi amănunţime poezia vitalistă, telurică şi cosmică a lui Zaharia Stancu, prezidată, ca şi aceea a lui Arghezi, de lungul şir al strămoşilor vînjoşi :

În poemele mele nechează mînjii
Şi se rostogolesc vijeliile.
Străbunii încruntaţi şi calmi păşteau
Pe şesuri ruginii herghelиile.

În poemele mele zbucnesc copacii
Peste cari zboară vulturi,
Străbunii cumpliţi de dreptate
Haiduceau prin păduri.

În poemele mele plesneşte pămîntul,
Plesnesc luceferii ce mi-au aprins leşul.
În plugurile străbunilor plesneau
Dealurile, poenele, şesul.

În poemele mele femeile
Au părul pulbere de mătase.
Străbunii iubeau în bordeie
Neveste pietroase.

Scanned with OKEN Scanner

În poemele mele, crînceni, oamenii
S-au înfăşurat în sudoare,
Străbunii în straie de in, în cojoace
Prin vifor, prin soare.

În poemele mele înjug taurii
Şi scutur de rod livezile,
Străbunii creşteau pentru jug
Şi pentru piele cirezile.

În poemele mele închid
Viaţa în flăcări, în cuvinte,
În aceleaşi cuvinte lăsate
De cei topiţi în morminte.

Pentru urmaşul unor atît de puternice întrupări ale bărbăţiei, care, asemenea lor, simte dragostea prin toţi porii, moartea însăşi apare ca o goană nebună în doi şi o prăbuşire dincolo de timp, sub lespedea veciei :

Pe mine năuc, pe tine năucă,
Sania-n iureş o să ne ducă
La marginea vremii, să ne lepede,
Încleştaţi, sub aceeaşi lespede.

Al şaselea şi ultimul volum de poezii al lui Zaharia Stancu, datînd din 1944, *Anii de fum*, e, ca atîtea din operele sale viitoare, memorialistic, consemnînd, mai ales în poemul de aproape 500 de versuri *Buna Vestire*, vîrsta adolescenţei :

Aveam doar şaptesprezece ani,
Da, am fost şi eu odată atît de tînăr,
Cînd viorile pădurilor, viorile cîmpurilor,
Fluierele subţiri ale plopilor
În inimă îmi cîntau...

Scanned with OKEN Scanner

Atunci umblam, ca iezii, cu picioarele goale
Prin bălți cenușii, cleioase, mîloase,
Sub ochiul galben al lunii.
Broaște holbate, cu pîntecul alb și spatele verde,
Cîntau printre trestii, ori poate
Doar vîntul cînta printre trestii.

Am cunoscut și eu cu trestiile, cu spicele,
Mîngîierile dulci ale vîntului
Pe obrajii oacheși, bătuți de soare.
Degetele moi ale vîntului
S-au jucat deseori prin părul meu gălbui, ciufulit,
Erau doar singurele degete din lume
Care aveau vreme să-mi mîngîie
Obrajii, urechile, părul.

Vom regăsi aceste senzații, plăcerea de a călca ierburile „cu picioarele goale", în proza lui Zaharia Stancu, cultivată în mod egal, o vreme paralel cu poezia, apoi cu din ce în ce mai rare întoarceri la poezie.

Odată cu *Iarba fiarelor* apărea romanul *Oameni cu joben,* una din puținele scrieri de observație obiectivă ale lui Zaharia Stancu, în care nu-l recunoaștem sub masca nici unui erou. [...]

Fuziunea deplină a poetului cu prozatorul se va produce odată cu apariția romanului *Desculț,* una din operele capitale ale literaturii române de după cel de-al doilea război mondial, marcînd o schimbare radicală în optica romanului rural.

Sub raportul compoziției, Zaharia Stancu procedează prin întrunirea unor episoade ce pot viețui și autonom, prin amestec de descrieri și narațiuni, prin alternarea tablourilor statice cu scene dramatice, totul fiind subsumat unui ritm

Scanned with OKEN Scanner

interior, muzical. Romancierul e totdeodată impresionist în felul lui Delavrancea, realist şi naturalist sau mai degrabă verist, dar, firește, original şi modern. Întîmplările, peisajele, oamenii, deşi relevă un univers inedit, parcă necunoscut, lasă o puternică impresie de autenticitate, de pitoresc etnografic specific. Darie, al nouălea din zece prunci adunaţi din două căsnicii, are numeroase rude, veri, unchi, mătuşi, bunici, cumnaţi, toţi ţărani din Omida, sat de lîngă Dunăre (pe adevăratul lui nume, Salcia). Diţa, fiica mătuşii Uţupăr, s-a născut cu „căiţă" pe cap şi are buză de iepure. Cu ea, Darie se joacă „de-a ciuciumişul" prin odaie. Un frate al mamei sale e bolnav de piept, nevasta acestuia „tîromeşte" şi ea. O cumnată a mamei lui Darie, Mitra, a căpătat numele de Bîzărca, alta de Rimoanta. Mătuşa Uţupăr a avut un fiu care a murit de dalac, altul, Pantelie, născocitor de cîntece contra ciocoilor, a murit în armată. Jandarmii îl socoteau pe Pantelie „cantaur, zăltat". Picică, băiat de pripas, crescut cu „tupungeli" de bogătanul Iordache Diman, nu vrea să se însoare cu fata cîrciumarului Toma Ocî, deşi n-are avere şi se uită cam „paliu", temîndu-se a nu intra sub papuc. Mămăliga se face în Omida din mălai necernut, păsat, în căldare. Cînd ţi-e foame şi-ţi ghiorţăie maţele, lingi sare, bînd o cană mare de apă. Maţele nu mai ghiorţăie, dar rămîi tot „pocîltit". Fetele din sat nu sînt uşi de biserică, se „cotîrcesc" cu flăcăii şi sînt bătute la nuntă cînd nu sînt găsite fecioare. Ginerele foloseşte prilejul pentru a mai cere pămînt. Iţicu, un prieten al lui Darie, se fudulește că are mort în casă, invidiat de alţi copii, care se roagă de el să-i primească la praznic. Vărul Nicolae Dimozel, diriginte poştal, s-a însurat cu o cucoană de la oraş, care merge cu tocuri înalte ca-n „papainoage". Ea fumează, are servitoare şi se miră de ororile mîncate de Darie, de „colarez". Dimozel o lămureşte că sînt „ţărani". Ţăranii nu-şi pot permite luxul de a avea vacă şi întreţin o capră, pe care o duc la ţapul lui Bicoi.

Scanned with OKEN Scanner

Darie era să fie împuns o dată de țap. Dialogul dintre copil și tatăl său e plin de gingășie :

„— Apoi cine mai e ca tine ! Toate ți se întîmplă...

— Ce să fac ! Dacă mi se întîmplă... Parcă eu vreau...

— Nu vrei. Dar parcă le cauți cu lumînarea. La mînă ce ai ?

— M-am tăiat cu cuțitul. Am vrut să cioplesc un cal dintr-o bucată de salcie..."

La 1907 a fost răscoală și, negăsind un boier în sat, țăranii s-au legat de cîrciumarul Mareș. Scena, dovedind disponibilitatea revoluționară, dar și lipsa de orientare a maselor, e relatată cu umor. Cîrciumarul, văzînd pe țărani întărîtați, se oferă să-i cinstească :

„— Păi — spune Ghioacă —, noi n-am venit să ne cinsteși. Noi am venit să facem revoluție.

— Să facem, fraților, de ce să nu facem ? Și eu sînt pentru revoluție. Să se ducă la dracu toți boierii.

— Vezi că — spune Zgămsie — noi aici am venit să facem revoluție...

— Cum adică ?

— Iaca, am venit să te ciomăgim oleacă și să-ți dăm foc la acareturi.

— Ce, nu sînteți în toate mințile ? De ce să mă ciomăgiți ? De ce să-mi dați foc la acareturi ?

— Dacă n-avem alt boier ?

— Măi, oameni buni, eu nu sînt boier, eu sînt om de-ai voștri... Am purtat, ca și voi, opinci...

— Dacă ești de-ai noștri — spune Beșcu —, de ce dormi în pat cu saltea și mănînci rahat cu cocoana ?..."

Pe urmă răsculații merg în satul vecin, Secara, și Precup Uțupăr deschide abdomenul logofătului Filip Pisicu, turnîndu-i înăuntru o mămăligă fierbinte și o oală de fasole, răzbunîndu-se astfel pe cel care-i plesnea cu biciul să tragă la arat „brazdă-ngustă și adîncă". Cînd soldații se opun a

Scanned with OKEN Scanner

trage în fraţii lor, ofiţerii, boieri, îi leagă în „răscol", îi bat „santimetru cu santimentru" şi-i ucid în masă. Precup Uţupăr mai are însă timpul să spună aceste cuvinte demne colonelului Cantacuzin, comandantul represaliilor :

„— O să-ţi vie rîndul, colonele, să plăteşti sîngele nostru cu sînge. Cu sîngele tău şi al neamului tău de ciocoi. Toţi ciocoii o să plătească..."

Iar mama repetă lui Darie insistent :

„— Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi. Să spui copiilor tăi şi copiilor pe care-i vor avea copiii tăi să le spui... Auzi, Darie ? Să nu uiţi... Să nu uiţi, Darie..."

Registrul tragic urmează celui comic fără a copleşi, autorul menţinînd în momentele cele mai grave o undă de umor. Sora lui Darie, Evanghelina, se mărită prin răpire cu flăcăul Alviţă, care mai apoi nu se sfieşte a o învineţi în bătăi. Nevasta lui Tiţă Uie naşte la cîmp două gemene, putîndu-se totuşi întoarce acasă pe loc. Băiatul lui Cleşie, mergînd la scăldat ca să se uite după muieri, se îneacă. Avendrea fură lubeniţe şi ucide un paznic, ceea ce determină pe jandarmul Mieluşel să aplice bănuiţilor de crimă tortura cu pisica băgată în sîn. Din cauza dinţilor săi de cal, Darie e poreclit „dinţosul" şi, din cauza unei infirmităţi, „şchiopîrlea".

Paginile despre ocupaţia germană din timpul primului război mondial sînt mai jurnalistice ; în schimb, cele despre trecerea lui Darie în mediul citadin, unde e pe rînd ucenic tăbăcar, băiat de prăvălie la un magazin de pompe funebre şi vînzător la un băcan, se înscriu alături de cele mai bune pagini din nuvelele şi romanele lui Gorki. Cît despre popasul lui Darie ca argat pe moşia unui boier din neam de hoţi de peste Dunăre şi episodul de dragoste cu ţiganca Zambila, acestea refac în chip personal literatura de tip oriental cu largi referinţe folclorice a lui Panait Istrati, zugrăvind cu

Scanned with OKEN Scanner

multe detalii jocul, s-ar zice de origine turcească, al călușarilor.

Pasaje întregi sînt poeme curate. De exemplu, poemul foamei culegătorilor de struguri cu botnițe :

„Boierul olog ne-a pus, ca la boi, botnițe, să nu ne atingem de strugurii lui.

Nu te atinge, Tutanule !

Nu te atinge, Trăcălie !

Nu te atinge, Turtică !

Nu te atinge, Darie !

Nu te atinge, Ioane !

Nu ne-am înțeles între noi, dar e ca și cum ne-am fi înțeles.

Avem ochii uscați.

Buzele uscate.

Ni s-a uscat și ni s-a umflat limba în gură.

Ne-a pierit setea.

Ni s-a stins foamea.

Ni s-a lipit pîntecul de șira spinării."

Sau poemul femeilor cernite după răscoală :

„În fiecare sat muieri cu cimbere negre.

Dar nu toate femeile care au rămas văduve poartă cimbere negre.

Cu ce să cumpere muierile cimbere negre și de unde atîtea cimbere negre, dintr-o dată !...

A venit vîntul dinspre Dunăre, vînt cald.

Și vîntul a adus nori.

Și norii au adus ploaie, ploaie grasă, ploaie caldă, ploaie de primăvară.

Ploaia bună a înviorat pămîntul.

Cîmpul nesfîrșit a înviat.

Pretutindeni miroase a iarbă proaspătă, a iarbă nouă, a frunze noi și a grîu care a crescut mai mult de două palme deasupra pămîntului.

Scanned with OKEN Scanner

Peste oamenii împuşcaţi şi îngropaţi adînc a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă."

Desculţ este romanul românesc de după cel de al doilea război mondial cu cel mai rapid şi mai larg ecou în lume. Tradus pînă în 1950 în patru limbi, el ajungea în curînd să circule în versiune engleză, germană, franceză, italiană, rusă, suedeză...

(*Panorama deceniului literar românesc, 1940—1950*, E.P.L., Bucureşti, 1968, pp. 288—299.)

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

prozatorul

„Fantezie ? Imaginație ? Realitate ?

O spun limpede ! Acum nu știu, nu mai știu ce este viață și ce este literatură în *Desculț* și în celelalte cărți ale mele. Nu știu și nici nu vreau să mai știu."

„Un cititor ar putea să mă întrebe : — Deci și în *Pădurea nebună* v-ați folosit de realitate și nu de imaginație ?

— Da. Și în *Pădurea nebună* și în *Jocul cu moartea*, și în *Costandina*, și cu atît mai mult în romanul — pe care tot va trebui să-l isprăvesc într-o zi — *Rădăcinile sînt amare*."

„Impresia că s-ar putea ca *Desculț* să fie o carte trainică am avut-o mai tîrziu, mult mai tîrziu, după ce romanul fusese retipărit de patru sau de cinci ori și se tradusese în numeroase graiuri streine."

„Mă consider și acum tot un om ca oricare altul. Faptul că scriu cărți și că unele din ele mai circulă și dincolo de hotare nu-mi dă dreptul să mă cred ceea ce nu sînt, adică o făptură excepțională."

ZAHARIA STANCU
(Confesiunile lui Darie, 1966)

Scanned with OKEN Scanner

PAUL GEORGESCU

DESPRE ORIGINALITATEA ROMANULUI *DESCULȚ*

Desculț nu este *La Medeleni* și satul lui Stancu nu este satul gustos al lui Ion Pillat ; aceasta nu din pricina deosebirilor stilistice dintre ei. Dimpotrivă, deosebirile stilistice sînt pricinuite de condiționări fundamentale. Ion Pillat era moșier, Dănuț e produsul unei familii burgheze, iar Darie — băiatul unui țăran sărac. Viziunii acesteia imediate, i se adaogă o nouă și mai largă pricepere a faptelor, fiindcă autorul cărții, comunist, a depășit și punctul de vedere limitat, țărănesc, pe care-l putea avea Darie.

Acesta este elementul caracteristic — care dă cărții un climat nou încă, în literatura noastră ; perspectiva e alta. În dinamica luptelor de clasă, satul românesc apare pentru prima dată înțeles prin ochiul clasei muncitoare. [...] Subtilitatea acestei cărți realiste constă în faptul că scriitorul a reușit să îmbine organic viziunea copilului naiv, cu înțelepciunea omului plin de experiență, fără a falsifica nici una din ele [...]. Prima impresie pe care o lasă cetirea romanului este aceea a unei originalități structurale [...]. Originalitatea tematică a lui Zaharia Stancu constă în primul rînd în faptul

Scanned with OKEN Scanner

că el înfăţişează ţărani reali, care trăiesc într-un cadru real (satul), ca fiinţe sociale, care întreţin între dînsele relaţii.

Totul este desenat dur, ascuţit, fără obişnuitele idealizări ale amintirilor din copilărie [...]. Tot volumul are o unitate stilistică [...]. Frazele au o repetare melodică, obsesivă, care ţine de bocetul popular [...]. Cartea întreagă este o melopee gravă, care are o legănare ritmică proprie. E drept că uneori autorul abuzează, alunecînd în manierism [...]. Zaharia Stancu are invenţia plastică a numelor proprii [...]. O întreagă ştiinţă a numelor [...]. Ceea ce predomină este stilul lui Zaharia Stancu. Cine recitește poeziile sale poate uşor observa că de atunci şi pînă astăzi fraza a cîştigat în ampioare, în gravitate, stilul s-a modificat, dar structural a rămas acelaşi.

(Reprodus din *Viaţa românească*, 1949, anul II, nr. 1, pp. 247—256.)

Scanned with OKEN Scanner

O CARTE VIE

Am luat în mîini o carte pe care o citisem repede şi demult şi care acum mi s-a părut surprinzător de vie, deşi ea nu urmează regulile obişnuite ale genului. E, de fapt, cronica unor vremuri, reconstituită din amintiri. Nota ei esenţială este poezia şi autorul ei este incontestabil un poet : al amarului şi suavului, al teribilului şi al graţiosului. Capitolul întîi, în special, care prezintă pe protagoniştii esenţiali în spaţiul lor specific, e de o uimitoare originalitate, totul colcăie de adevăr, însă adevărul pare de departe, de pe alt continent şi, totuşi, e de pe aici, de aproape, din cîmpia munteană. Darul veritabilului scriitor e de a descoperi universuri ignorate.

„Tudoreee... Deschide poarta !" Cu acest strigăt începe cartea. [...] Din cîteva cuvinte, intrăm în miezul lucrurilor. La poartă s-a oprit o brişcă, trasă de doi cai ce scot fuioare de aburi pe nări şi au coamele pieptănate şi împletite în cozi cu panglici galbene, roşii, turcheze. Stăpînul lor trebuie deci să fie o femeie. Într-adevăr, pe capră, ţanţoşă, cu biciul într-o mînă, cu hăţurile într-alta, îmbrobodită pînă în vîrful nasului, cu flori mari de fluturi pe tulpan, stă mătuşa Uţupăr

Scanned with OKEN Scanner

de la Secara. [...] Nici nu se poate închipui un debut mai simplu, mai plastic, mai plin de caracter. Scriitorul pune pe pînză cu parcimonie numai atîta culoare cîtă este de trebuinţă, fugind de metaforă, dar văzînd şi pipăind materia. [...] Mătuşa se aşează la masă. [...] „Mătuşa Uţupăr are dinţi mari ca de cal, verzui la rădăcină, negri, galbeni. Soarbe ciorbă... Ia peştele şi-l desface cu degetele. Carnea o-nghite fără s-o mestece, oasele le aşează pe masă în faţa ei." [...] Realism de pictor spaniol, destăinuind condiţiile economice şi fiziologice ale eroilor, înfometarea, degenerarea organismului. [...] Remarcabilă este familia guşaţilor. Autorul îşi dă, nici vorbă, seama că guşa e o formă de degenerescenţă, datorită mizeriei fiziologice în care trăiau ţăranii în regimul vechi. Descrierea strict plastică nu i s-a părut suficientă. A voit să arate modificarea de ordin mintal produsă la aceşti nenorociţi. Într-adevăr, guşaţii încep să creadă că starea lor este normală, iar lipsa guşei şi a zgomotului respectiv, o anomalie. [...]

Asemenea rînduri graţioase în inocenţa lor reprezintă cea mai teribilă critică sanitară. Aşa procedează un scriitor adevărat. În această lume, ţinută în mizerie de clasa exploatatoare, sînt, firește, şi nebuni. [...]

După ce a văzut acest infern cu guşaţi, nebuni, neveste de şaptesprezece ani cu doi copii în poală şi celelalte, mătuşa Uţupăr, cu degenerata ei Diţa, se urcă în brişca ei. Caii odihniţi freamătă, scutură gîturile şi clopoţeii iar mătuşa strigă : „Toadere — deschide poarta !"

În capitolele următoare ne sînt arătate alte bolgii ale infernului, cu aceeaşi ironică poezie. Proprietarul unei vii a pus culegătorilor botniţă la gură. [...] Altă imagine „graţioasă" : popa hrăneşte boii cu colaci şi nu vrea să dea de pomană din ei. Iată alta, sublimă. E inundaţie. Primarul refuză să dea oamenilor scînduri pentru ajutorarea sinistraţilor. Cînd sosesc bărcile de salvare, notarul, primarul, jan-

Scanned with OKEN Scanner

darmul, cuprinşi ca nişte noi Lamartine de sentimentul frumosului lacustru, fac o plimbare de plăcere pe apă.

Răscoalele de la 1907 se întind şi în spaţiul acesta şi autorul le descrie în toată teribilitatea lor. Ca un specimen de realism superb notăm arderea cailor. [...] Acum iată un tablou de un Le Nain român. Familia e strînsă în jurul unei străchini cu ciorbă de praz. Nu sînt linguri de ajuns. „Eu mănînc — zice povestitorul — cu aceeaşi lingură cu care mănîncă soră-mea Evanghelina. Înghit eu o dată, şi-i trec ei lingura, înghite ea o dată, mi-o trece mie, ne mînăm, cum se spune..."

Mai încolo e o scenă sălbatică şi solemnă, aproape biblică. Femeia lui Ilie naşte doi gemeni pe drum. Bărbatul, prefăcut ad-hoc în preot, întreabă pruncul dacă se leapădă de Satana. Răspunde mama în locul fătului şi bărbatul îl botează cu ţărîna pe care o muncesc ca să-şi scoată hrana. Ceremonia se repetă. Pînă şi sentimentele cele mai delicate se exprimă, în această lume chinuită, în mod neprevăzut. Mama eroului care a născut zece copii le păstrează buricele într-o băşică uscată de porc şi le recunoaşte pe fiecare. [...]

Toate aceste lucruri sînt originale, dovedesc artă iar nu simplă documentare şi au forţă polemică excepţională, deşi absorbită în viziuni. Cartea este *Desculţ* de Zaharia Stancu.

(„*Cronica optimistului*", *Contemporanul*, nr. 15, 13 aprilie 1956, p. 1.)

Scanned with OKEN Scanner

BORIS CAZACU

CÎTEVA ASPECTE ALE STILULUI DIN ROMANUL *DESCULȚ*

Personalitatea de prozator a lui Zaharia Stancu apare bine conturată în procedeele sale de selectare și de organizare a mijloacelor lingvistice și stilistice. Autorul știe să îmbine epicul cu liricul și să povestească evenimentele într-o limbă familiară, servindu-se de termeni caracteristici regiunii în care se petrece acțiunea romanului.

Stilul lui Zaharia Stancu e legat de *concret*, autorul urmărind în mod voit să pună în relief, în primul rînd, senzațiile. Este un stil care face apel la *reprezentări*, mai degrabă decît la noțiuni abstracte ; de aici și întrebuințarea, de către autor, a unor procedee (în special folosirea frazei nominale, suprimarea elementelor de legătură dintre propoziții, repetarea cuvintelor sugestive etc.), care-i permit să exprime cît mai puternic elementele concrete ale realității. Caracterul concret al stilului lui Zaharia Stancu își are originea în vorbirea populară, care manifestă o predilecție deosebită pentru exprimarea concretă, pentru termenii concreți. [1]

[1] Vezi, în legătură cu felul cum se dozează concretul și abstractul în vorbirea populară, Ov. Densusianu : *I-ul congres al filologilor români*, București, 1926.

Scanned with OKEN Scanner

Zaharia Stancu este un novator în privinţa topicei prozei noastre literare. Pornind de la vorbirea vie a poporului, în care ordinea cuvintelor e mai liberă, autorul trece peste topica obişnuită a exprimării literare şi, dînd frîu liber personalităţii sale, acordă cuvintelor locul pe care-l crede potrivit, pentru a da mai mult relief expresiei. În dozajul mijloacelor stilistice ale autorului, dislocarea unităţii frazei — prin inversiuni, prin întreruperea cursului obişnuit al comunicării şi prin reluarea lui cu ultimul termen folosit înainte de întrerupere, prin repetiţii, prin construcţii eliptice — joacă un rol de seamă.

Unele dintre procedeele amintite se întîlnesc şi la alţi autori, şi ca atare nu sînt noi în evoluţia prozei noastre. B. Delavrancea, de pildă, a utilizat şi el, în repetate rînduri, construcţiile nominale :

„*Caii deliilor erau în spume. În loc de frîie, streanguri şi curmeie. Cuţite late la brîu. Căciuli ţurcăneşti date pe ochi. Priviri de fiară.*“ [1] ;

„*Pe pat o scoarţă aleasă în fel de fel de migăliuri. Pernele cu feţele de cuadrilat. Pe lacra de sub icoane, două plăpomi groase.*“ [2] ;

D. Anghel a folosit adesea inversiunea :

„*Nevîrstnica fată cu umeri înguşti şi ascuţite şolduri femeie s-a făcut.*“ [3] ;

„*Gol rămăsese locul în urma lor...*“ [4].

[1] B. Delavrancea, *Sultănica,* Bucureşti, Ed. Cultura Naţională, 1922, p. 49.

[2] *Ibidem,* p. 11.

[3] D. Anghel, *Proză,* Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1924 ; vezi, în ceea ce priveşte întrebuinţarea deasă a inversiunii în scrierile lui D. Anghel, observaţiile lui T. Vianu, *Arta prozatorilor români,* Bucureşti, Ed. Contemporană, 1942, p. 253, nr. 1.

[4] D. Anghel, *op. cit.,* p. 9

Scanned with OKEN Scanner

Referindu-ne la stilul lui Zaharia Stancu, e necesar să precizăm că *noutatea* constă tocmai în *frecvența* întrebuințării acestor procedee. Considerăm că nu e inutil să insistăm puțin asupra acestui aspect. Faptul că cititorul sesizează uneori „efortul" autorului de a pune, cu orice preț, pe primul plan, un anumit termen, arată că, în unele aspecte ale stilului narativ al lui Zaharia Stancu, se simte o anumită *manieră*. Dacă în capitolul *Iarbă*, analizat de noi, diversele procedee examinate contribuie într-adevăr la realizarea unui remarcabil efect artistic, în alte pagini ale romanului însă se simte maniera. Ceva mai mult, uneori, ca de pildă în citatul de mai jos, reluarea termenului *fîntînă* — departe de a da relief exprimării — contribuie, dimpotrivă, la monotonia ei și frizează chiar banalitatea :

„Vine Verde, fratele de mînă, o apucă pe soră-mea Evanghelina de braț, o duce la *fîntînă* — la *fîntîna* din fața primăriei, la *fîntîna* de la care de acum înainte ea o să tot aducă apă, la casa ei. De cînd s-a măritat, soră-mea Evanghelina a luat apă în fiecare zi de la *fîntîna* asta. Acum, fratele de mînă o aduce la *fîntînă*." (p. 179.)

În sfîrșit, altă notă proprie stilului lui Zaharia Stancu — care-i conferă acestuia un loc aparte între scriitorii actuali — constă în încercarea de a întrebuința în proză anumite procedee rezervate versului liber. Sistemul de organizare a mijloacelor stilistice ale prozatorului Stancu poartă amprenta poetului Stancu.

Istoricul limbii literare se cuvine să înregistreze această interferență dintre stilul exprimării în proză și stilul creației în versuri, deoarece ea constituie o trăsătură caracteristică a limbii unora dintre scriitorii noștri contemporani.

(*Studii de limbă și literatură. Problemele actuale ale cercetării ei*, E.S.P.L.A., Buc., 1960, pp. 211—213.)

Scanned with OKEN Scanner

[UN DOCUMENT FILMAT PE VIU]

...Explorînd zonele vieții rurale, străbătute în fel și chip de atîția scriitori de la noi, autorul romanului *Desculț* a dat cu desăvîrșire *altceva*, aducînd o lume nouă, scrutată dintr-un unghi de vedere propriu, un soi de basm infernal, de parabolă sumbră, apăsătoare, în linii îngroșate. Bătînd parcă spre neverosimil, plină totuși de atîta zguduitor adevăr, în așa măsură încît cartea poate fi privită și ca un documentar filmat pe viu asupra teribilei existențe a țăranului din Cîmpia Munteană, în preajma marilor răscoale. Aspirația către o mai strictă autenticitate „concretă" (de jurnal documentar) fuzionează cu aceea — la fel de caracteristică prozei contemporane — metaforică (însă metafora nu e în stil, ci numai dacă privim lucrurile de la o oarecare distanță, atenți la viziunea ansamblului) și cu o schematică subliniată, stilizată într-un spirit violent-personal. Caractere, în sensul prozei clasice, aproape nu există, autorul lucrînd mai mult cu generalități expresive, cu atitudini fundamentale, cu gesturi

Scanned with OKEN Scanner

simbolice — văzute însă halucinant de concret, încetinite, încît, oricît de reale, să producă impresie de vis straniu, de posibil coşmar.

(*Literatură şi contemporaneitate*, fragment din studiul *Romanul*, E.P.L., Buc., 1964, p. 315.)

Scanned with OKEN Scanner

REALISMUL LIRIC : ZAHARIA STANCU — *DESCULŢ*

...Evocarea are în centru existenţa lui Darie. În funcţie de înţelegerea şi de sensibilitatea lui capricioasă de „năzgîmb şi zănatec", se organizează întîmplările din viaţa satului Omida şi din alte sate de pe valea Călmăţuiului. Derulînd filmul copilăriei lui Darie, povestitorul Darie cel matur, trecut prin viaţă, supravieţuitorul atîtor drame, adaugă faptelor comentariul său lucid, critic, adesea nostalgic şi poetic sau aspru, cutremurat de imaginea propriei copilării. [...]

E în *Desculţ* ficţiune ? Nu ştim. Senzaţia ce ne stăpîneşte este aceea că ne aflăm în orice moment în faţa unei mărturisiri dramatice, a unei experienţe de viaţă reconstituite întocmai. Metoda pe care o utilizează prozatorul nu e atît de simplă cum ar părea la prima vedere. Există mai întîi, în *Desculţ*, două unghiuri de vedere. Este, mai întîi, unghiul de vedere al lui Darie, eroul întîmplărilor narate, care înregistrează tot ceea ce vede şi aude [...]. În *Desculţ* acest mod de a înregistra faptele, transfigurate de sensibilitatea lui Darie, primează. Unghiul de vedere fundamental este al copilului.

Scanned with OKEN Scanner

Mai există o optică a naratorului matur, celălalt Darie, care retrăieşte anii amari ai copilăriei. Posibilităţile lui de cuprindere şi de reflecţie sînt mai bogate, de aceea, comentariul, în genere integrat spiritului evocării, este mai exact, accentele sînt mai dure, sau nostalgice, după cum imaginea incită la mînie sau la compasiune. [...]

Există, de asemenea, în *Desculţ* un mod, cu totul cinematografic, de a nara, de a coordona faptele şi destinele şi a le da întreaga lor semnificaţie printr-o prezentare simultană a ipostazelor din trecut şi din prezent. [...]

Noutatea cărţii lui Zaharia Stancu, forţa ei artistică — excepţională în părţile mai dense ale evocărilor — stau în realismul şi poezia ei, deopotrivă de puternice.

Desculţ este o carte polemică. Viziunea ei e antisemănătoristă. O barieră de netrecut desparte pe ţărani de pătura de sus, boierească, formată din exploatare, a cărei unică trăsătură este abjecţia, eventual un anumit rafinament al abjecţiei. [...]

Se conturează, în acest mod, două lumi, impenetrabile, definite de autor mai puţin prin structuri individuale, tipologice în sensul clasic al noţiunii, cît printr-o prezentare colectivă, plenară, aşa cum procedează, de altfel, şi Rebreanu în *Răscoala,* cînd pune faţă-n faţă pe ţărani şi pe boieri, ca două armate vrăjmaşe, pe care nu le mai leagă nimic altceva decît glasul tunurilor. [...]

Ceea ce impresionează în *Desculţ,* cînd este vorba de lumea ţărănească, este evocarea ei în ansamblu sub aspect monografic, am spune, fără individualităţi detaşate, fără o ierarhie a personajelor. Există, mai întîi, un tip de ţăran determinat colectiv, întruchipat fie de Gruia Potoghină, fie de Tudor, tatăl lui Darie, fie de oricare alt ţăran din Omida. Aş vedea acest tip, reprezentativ pentru o colectivitate, ca fiindu-i proprie o demnitate intangibilă şi o luciditate maximă în modul de a vedea şi aprecia lumea. Ţăranul lui

Scanned with OKEN Scanner

Zaharia Stancu respinge fatalitatea. Este refractar față de religie, refractar față de ordinea stăpînilor și a acriturilor, refractar față de tot ceea ce atinge demnitatea, fondul său moral. [...] Există totuși unele individualități care nu afirmă tipul general, ci pun în lumină o variantă a lui. Are viabilitate artistică, înainte de toți, Darie, eroul povestitor. Este, fără îndoială, una dintre figurile cele mai interesante de copil din literatura noastră. [...]

(Reprodus din *Orientări în literatura contemporană*, E.P.L., Buc., 1965, pp. 238—250.)

Scanned with OKEN Scanner

DESCULȚ

Evoluția limbajului artistic implică nu atît înlocuirea unor forme și formule prin altele, cît prefacerea, diversificarea, conferirea de noi funcții celor existente. În nici un caz, apariția unor modalități expresive inedite nu exclude persistența celorlalte. Impune însă o anumită redresare a mijloacelor acestora. Reprezentat între cele două războaie mondiale de opere de valoare excepțională, ca acelea ale lui M. Sadoveanu, romanul cu substrat liric nedisimulat își afirmă și în epoca noastră vitalitatea în creații mai mult decît remarcabile. Uneori, stărilor lirice (generatoare, oricît ar părea de paradoxal, de inventivitate și în genere de putere de construcție epică) le sînt subsumate viziuni simbolice. Capodopera genului este, evident, romanul *Desculț*.

Scris la persoana întîi, *Desculț* încheagă, din imagini trecute prin sensibilitatea copilului Darie, un tablou epopeic al vieții de chin dusă de sărăcimea satelor din Cîmpia Dunării în primele două decenii ale secolului nostru. Interesul romanului stă în viziunea originală a lumii, a unei lumi existente obiectiv, certificate documentar, necunoscută totuși sub aspectul reflectat în sufletul lui Darie, și de aceea de o

Scanned with OKEN Scanner

tulburătoare noutate. Darie este un copil dotat cu o sensibilitate de o ascuțime neobișnuită, ce vibrează ca o coardă la cea mai superficială atingere.

În mîinile lui Zaharia Stancu, scriitor ce avea, cînd scria *Desculț*, peste un sfert de veac de activitate literară, vioara inimii lui Darie produce un cîntec în care durerea milenară a străbunilor care strigă, de sub iarba mormintelor, după dreptate, se exprimă sobru, demn, cu o stăpînire de sine ce exclude alunecarea spre inflația verbală, spre patetismul literaturizat, pseudoliric. Zaharia Stancu narează cu o durere reprimată, scrîșnind parcă din dinți, neîngăduindu-și sieși și cititorului nici o lacrimă, stîrnind nu înduioșare, ci o indignare crescîndă, o explozie de ură împotriva celor vinovați de suferința abrutizantă a „desculților". Fraza e mai adesea scurtă, vîjîitoare ca plesnetul de bici, usturătoare, cu insistări și reveniri obsesive asupra unui element esențial al ideii exprimate :

„Plouă. Acum plouă. Stau în casă. Fereastra e fumurie. Duzii din fața casei, salcîmii de lîngă ulmi, salcia de lîngă fîntînă au rămas fără frunze. Bate ploaia în ziduri, în geamuri, în arbori. Bate ploaia. Mă uit la mîinele mele. Se închid. Se deschid. Se închid iarăși. [...] Plouă. Acum plouă." ; „Tămășoiu a furat trei rațe. Trei rațe a furat nenorocitul." ; „Cu latul sabiei a plesnit-o. Peste obraz a plesnit-o."

Scurtimea propoziției, revenirile oarecum naive, gratuite, unele inversiuni pot părea artificiale. De fapt, ele corespund tensiunii speciale a emoției ce animă glasul povestitorului și creează tocmai impresia exprimării spontane, a relatărilor trepidante, pe nerăsuflate ; aducerile-aminte năvălesc în conștiință impetuos, clipele trecute sînt retrăite cu o nouă febrilitate ; o vibrație intensă, un zguduitor plîns lăuntric se zbuciumă în vorbe, încercînd să le gîtuie, vînzolindu-se, cedînd pînă la urmă sforțării naratorului de a păstra calmul, sobrietatea tonului ; aceasta duce la asociații aparent

Scanned with OKEN Scanner

incoerente, la învălmășiri de idei, la necesitatea întreruperilor, revenirilor, precizărilor repetate. Procedeul e dictat de temperatura specială a prozei lui Zaharia Stancu și împreună cu alte elemente ale tehnicii literare specifice, precum : desele intervenții apreciative ale autorului, simularea convorbirii cu cititorul, exclamații, interogații, invocarea permisiei de a întrerupe narațiunea în vederea unei descrieri, produce un stil de o pronunțată originalitate și forță comunicativă.

Particularitățile stilului și ale compoziției romanului sînt, desigur, o expresie a specificului personalității romancierului, dar, într-o măsură, ele sînt determinate și de materialul de viață asupra căruia se exercită travaliul artistic. Măcar la prima vedere, lumea plăsmuită în *Desculț* pare a unui tărîm așezat pe alte meridiane. Peisaj arid. Climă aspră. Traiul oamenilor auster. Însești denumirile așezărilor reflectă, în multe cazuri, condiții de existență degradantă : Omida, Belitori, Rîioasa. Locuitorii poartă nume cu sonorități stranii, puțin frecvente în alte părți ale țării : Bubulete, Juvete, Uțupăr, Vanu Vene, Ulmaz, Cărăbuș, Tutanu, Diman, Pisicu, Ududui, Zavera, Ovedenie, Tiță, Uie, Trăcălie, Bicoi, Lișcu, Tîntu, Zgămîie, Năbădaie. Avînd pămînt puțin, cîte o biată „fișteică" de arătură, sau chiar deloc, cei mai mulți dintre ei își duc veacul în cocioabe betegoase, umblă desculți, poartă, după posibilități, căciulă iarna și vara, sau umblă pe ger și arșiță cu capul descoperit. Hrana se compune din varietăți vegetale, precum grăunțe fierte, păsat, lapte de capră sporit cu apă, pîine amestecată cu mălai — aceasta în condiții de... prosperitate — sau, în vremi de restriște, adică în mod obișnuit, ștevie, mujdei de usturoi, fiertură de urzici, de fasole, de praz, de susai, de rădăcini chiar, iar cînd ghearele foamei scurmă din cale-afară de nemilos, se ajunge la rontăirea unor bucăți de pămînt ars. În asemenea condiții, se înțelege, copiii vor muri ca muștele, iar mîinile multora dintre cei în viață, indiferent de etate, vor fi jupuite de pelagră. Ca urmare,

Scanned with OKEN Scanner

înfățișarea oamenilor nu poate fi deloc aspectuoasă, părînd, din contră, sumbră, sălbatecă. Chipurile multora sînt uscate, *sulegete*, *lingave*, de culoare gălbui-pămîntie, numai ochii sînt cîteodată *zbanghii*, sfredelitori ; de obicei, persoane de toate vîrstele au însă căutarea mohorîtă, *împosocată*. Încruntați îndeobște, închiși în ei, lipsiți de orice expresivitate, oamenii aceștia se exprimă sobru, adesea laconic, vorbirea lor caracterizîndu-se prin absența culorii, singura notă de pitoresc fiind conținută în termenii regionali aspri, pietroși. Exprimarea e totdeauna directă, nu rareori brutală, preocuparea stilistică fiind necunoscută vorbitorilor și rostirea zecilor de personaje e uniformă, lipsită de rafinament inventiv, de inedițul formulărilor, dar tocmai prin aceasta caracterizantă. Oamenii sînt compleșiți de necazuri, nu le trebuie *sbînț* nici măcar în conversație ; prin urmare, rostirea ceremonioasă, fraza amplă, orchestrată, cu subînțelesuri reverențioase sau ironice, fraza construită nu are trecere între necăjiții rumâni, care preferă comunicarea gîndului pe calea cea mai scurtă. Mînați de impulsiuni elementare, eroii cărților lui Zaharia Stancu sînt lipsiți de ceea ce înțelegem curent prin delicatețe. O sobrietate severă caracterizează, bunăoară, raporturile dintre părinți și copii : „Pe nici unul nu ne mîngîie mama, nici dacă ne îmbolnăvim nu ne mîngîie. Rămîne tristă, întunecată la față..." Însă „dacă s-ar lega cineva de noi și ea [mama] ar ști, ar sări, n-ar mai avea pace, omor ar face, omor de om. Cu furca ar veni tata, cu baldîia mama și l-ar zdrobi pe jupîn, pe Gogu Șoric, și i-ar dăula-n bătăi pe ceilalți, dacă ar afla că m-au stîlcit în pumni, în picioare." Înăsprindu-i, ștergîndu-le din comportări orice urmă de sentimentalism și chiar de sentimentalitate, cruntele condiții de existență n-au alterat umanitatea eroilor prin faptul de-a o fi redus la o expresie primară. Întunecați, ursuji, neprietenoși, desculții lui Zaharia Stancu nu sînt egoiști, nesimțitori la păsurile și ne-

norocirile semenilor. Ei își vorbesc răstit, fără menajamente, nedîndu-se în lături de la *haiuri* și încăierări, se *turbușesc* chiar în bătăi, dar cînd unuia îi ajunge cuțitul la os se îndreaptă spre bordeiul vecinului, care din vînzarea pămîntului agonisise cîteva duble de porumb, și nu se întoarce îndărăt cu găvanul gol. [...]

Redus, lipsit de pitorescul și bogăția producțiilor zămislite în alte condiții, folclorul „desculților" reflectă înverșunarea truditorilor, geamătul și ura fremătătoare a robilor cu suflet căznit, cu o sensibilitate aprigă, elementară. Rar cîntă flăcăii din Omida, iar cînd o fac e spre a-și tălmăci pătimiri neogoite :

Ciocoiaș cu ceafă groasă,
Cum te-aș lua de la masă,
Ciocoiaș cu nasul cîrn,
De salcie să te-atîrn...

Basme nu se prea povestesc la gura sobei : copiii află de la părinți, de la *bîtul, bîta, dada,* mătușa sau uncheașul altceva decît despre răpiri de Cosînzene ; în vreme ce haite de lupi cu ochii aprinși ca niște lămpașe dau tîrcoale caselor, scheunînd de foame, bătrînii povestesc despre masacrele săvîrșite pînă mai adineaori de turci, despre cetele de hoți ce străjuiau potecile pe cînd meleagurile teleormănene mai erau acoperite de „pădurea nebună" a Deliormanului, despre vitejia lui Tudor din Vladimiri sau despre un cazac nemaipomenit, poreclit Geantă, care, singur, a dat buzna odată la Turnu, cetatea păzită de oștirea otomană, întorcîndu-se de acolo încărcat de prăzi.

Desculț conține elemente ale unei monografii spirituale a satului dunărean ; se descriu obiceiuri de nuntă și înmormîntare, precum acela de a striga de pe dealuri de lăsatul secului aventurile erotice petrecute în cursul anului, sau acela

Scanned with OKEN Scanner

de a invoca ploaia prin jocul paparudelor şi prin îngroparea unei păpuşi de pămînt ce închipuie pe „tata soarelui". În acestea se manifestă o sobrietate specifică, o lipsă de exuberanţă ce nu se întîlnesc în alte regiuni. Văzute prin sensibilitatea de o extraordinară ascuţime a lui Darie, faptele desfăşurate în Omida şi în alte aşezări din jur, fapte ce duc la răscoala din 1907, dobîndesc dimensiuni fabuloase şi intensităţi tragice. Un adevărat urlet al foamei cutremură amîndouă romanele. Foame iarna, cînd şuieră vîntul sinistru, a pustiu, foame vara, cînd pîrjolul secetei preface drumurile, cîmpiile în vetre de jăratec şi vitele costelive, cu boturile sîngerate, umplu văzduhul de mugete sfîşietoare. Purtaţi parcă de un vînt de nebunie, ţăranii săraci bat drumurile conacelor, îşi oferă pe timp nelimitat braţele de muncă în schimbul unei măsuri de grăunţe şi se întorc de obicei cu mîinile goale. Bătrînii aşteaptă în convoaie lîngă linia ferată, în speranţa că vreun călător le va arunca, din milă, un codru de pîine. Gloata de oameni de toate vîrstele se revarsă zilnic în oraşe în căutare de lucru, sfîrşind prin a cerşi şi a umple puşcăriile. Copiii suspină în somn după un covrig şi numai în vis astrul nocturn ascultă implorările tînguitoare :

Lună, lună nouă,
Frînge pîinea-n două
Şi ne dă şi nouă...

aplecînd din înalturi crengi încărcate cu pîini rumene.

Rareori îi este dat cititorului să străbată cărţi mai sumbre, de o mai apăsătoare atmosferă, decît acest roman al lui Zaharia Stancu. Însă nota fundamentală a scrierii e tonică. Lăcomia de viaţă a lui Darie, care e totodată a întregului neam de „desculţi", este expresia unei vitalităţi inepuizabile. În 1907, ţăranii îşi primesc moartea fără spaimă, strigîndu-şi disprețul faţă de asasini, iar mamele transmit copiilor spec-

tacolul teribil al execuţiilor cu un *memento*: „Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi. Să spui copiilor tăi. Şi copiilor pe care-i vor avea copiii tăi să le spui... Auzi, Darie? Să nu uiţi... Să nu uiţi, Darie...“

(Reprodus din *Literatura română de azi*, Editura tineretului, Buc., 1965, pp. 171 şi urm.)

Scanned with OKEN Scanner

CONST. CIOPRAGA

DESCULŢ DUPĂ DOUĂZECI DE ANI

Sînt unele opere destinate parcă să reprezinte o întreagă creaţie, sintetizînd trăsăturile unei personalităţi. De la eseurile lui Montaigne pînă la romanul *Ulysses* al lui Joyce, o retrospectivă de acest gen ar ilustra un fenomen interesant. Sadoveanu îşi asigură posteritatea prin cinci cărţi, Rebreanu prin trei. Capodopera lui Zaharia Stancu e *Desculţ*, carte care-l reprezintă integral ca una ce conţine esenţe rare. Creatorul lui Darie a scris şi înainte, nu numai proză ; a scris şi după cuceritorul său *Desculţ*. Lucru evident, şi celelalte opere sînt ale unui scriitor de incontestabilă originalitate. *Desculţ* însă e simfonia sa eroică, pe care timpul a selectat-o pentru a o aşeza lîngă opere ilustre, în raftul clasicilor. Sainte-Beuve avea dreptate cînd demonstra că un clasic e un scriitor „care s-a adresat tuturora, într-un stil propriu şi care este, în acelaşi timp, al întregii lumi, într-un stil nou fără neologisme, nou şi vechi, uşor contemporan tuturor epocilor".

Tradus în cîteva zeci de limbi — între care japoneza —, cartea lui Zaharia Stancu reprezintă punctul de interferenţă al celor mai variate opţiuni. A stîrnit interes în ţara lui Alberto Moravia şi în patria frumoasei *Kalewala*, adevărul

Scanned with OKEN Scanner

simplu, convingător ca însăşi viaţa, găsind audienţă pretutindeni. Interesul trezit peste hotare avea însă şi alte cauze. În *Desculţ* se reflectă fizionomia Cîmpiei dunărene dinainte de primul război mondial. E o frescă socială a unei lumi neliniştite, gata de izbucniri drepte. Teleormanul lui Zaharia Stancu are ceva din climatul *Bordeienilor* lui Sadoveanu, dar se înrudeşte mai degrabă cu lumea meridională din Sicilia lui Verga. Copii şi maturi sînt un fel de orfani ai destinului ; latifundiari şi industriaşi apar în rolurile lor de stăpîni vitregi. Ofensaţii îşi pun întrebări, ajung la soluţii empirice, se zbuciumă ca în bolgiile *Infernului*, speră şi plîng, ucid pentru a trăi, se retrag în vechea lor tristeţe şi poartă în suflet nostalgia binelui. Iată de ce cronica acestei colectivităţi e destinată să găsească ecou în timp şi spaţiu. Tablourile sumbre din *Desculţ* au o puternică autenticitate istorică şi geografică, fiind categoric româneşti ; semnificaţiile etice şi psihologice sînt însă general-umane, avînd ecouri cu bătaie lungă.

Despre tînărul Darie s-a spus că ar fi eroul unui Bildungsroman ; în *Desculţ* s-ar urmări formarea unui caracter în luptă cu felurite vicisitudini. Prin intermediul lui Darie vorbeşte prozatorul iar rezultatul nu e biografia unui individ, ci biografia unei epoci. Darie nu rămîne mereu în primul plan, în felul lui Jean-Christophe al lui Romain Rolland ; el e numai un martor-povestitor, de o sinceritate absolută. Lumea lui (a celor desculţi) reînvie în mari metafore tragice, proiectîndu-se pe fundaluri ample. Văzut simplu, în cadrul propriei familii, tînărul Darie este, pînă la un punct, un Poil de Carotte valah, căruia viaţa i se dezvăluie ostilă. Cu altă vibraţie decît amintirile humuleşteanului Creangă, întîmplările lui converg spre un tragic patetic. Cu cît caută mai mult să înţeleagă lumea pentru a o iubi, cu atît drama lui de sărman — apropiat de eroii lui Gorki — sporeşte. Portretul lui în mişcare nu reflectă „eine schöne Seele", de-

Scanned with OKEN Scanner

finiție prin care Goethe înțelegea un spirit armonios, ci o structură frămîntată : un „poverello“ îndîrjit să trăiască.

Succesiunea faptelor din *Desculț* contravine, nu o dată, formulei tradiționale a romanului. Zaharia Stancu nu are prejudecata compoziției meticuloase, apropiindu-se, în acest sens, de libertățile romanului modern, proteic și suplu. În fond, nu respectul unei formule interesează, ci altceva : dacă modalitatea folosită e adecvată scopului sau nu. Alcătuit din momente semnificative, într-o desfășurare vie, cinematografică, romanul lui Zaharia Stancu se sprijină pe o viziune memorialistică, sublimat realistă. Succinte fragmente epice se leagă și se dezleagă potrivit necesităților de culoare și ritm dramatic. Arta detaliului expresiv conferă unei paranteze, unui dialog sau unei digresiuni, autenticitatea lucrului prins pe viu. Digresiunile caracterizează așa-zisul stil nescriptic. Cursul narațiunii orale se schimbă spontan, ducînd la un aspect caleidoscopic, mozaical. Să revedem capitolul *Bîlciul*. Țăranii din Putinei așteaptă cu nerăbdare bîlciul de Sfînta Maria ; se decretează mobilizarea, noaptea de cincisprezece august sugerînd neliniște : trupele de la Olt se retrag spre Moldova ; tînărul Mitică Ocî, fiu de cîrciumar, își curmă zilele, refuzînd să mănînce ; în familia lui Darie se produce un eveniment : nunta fratelui Ion ; ocupanții germani ai Munteniei se dedau la acte barbare ; în noaptea de Înviere sătenii asistă la conflictul cu popa Bulbuc ; revoltat, Ion trece la adventism. Din cele opt secvențe se reconstituie o atmosferă.

Dar prozatorul din *Desculț* e în special un pictor al sufletului, sondînd adînc psihologia țăranilor care mocnesc revolta. În cadrul mohorît de martie *(Miez de iarnă)* se acumulează, ca la Rebreanu, o nemulțumire mută. Tensiunea maximă nu așteaptă decît o scînteie. Într-un recitativ *sotto voce* prinde contur, ca într-o baladă, fantoma neagră a lui Filip Pisicu. Expresia „brazdă-ngustă și adîncă“ revine ca un refren magic : „E bună brazda-ngustă și adîncă. Cîmpul dă mai

Scanned with OKEN Scanner

mult rod, dacă îl ari cu brazdă-ngustă și adîncă. Dar asta n-o poți face decît dacă boii sînt voinici, bine hrăniți, dacă plugul e plug adevărat. Dacă plugul e de fier bleau, dacă boii sînt motoci, nu poți trage brazda nici îngustă, nici adîncă. Logofătul Filip Pisicu nu te iartă. Ai boi buni, n-ai boi buni, brazda pe care o tragi pe pămîntul boierului trebuie să fie-ngustă și adîncă..." Dintr-odată, peste oamenii aspri și neguroși trece suflul mîniei dezlănțuite, lucrurile luînd un ritm nervos. Prologului lent îi urmează o dramă a disperării, logofătul tiran fiind spintecat cu fierul plugului. Același într-o „hacienda" mexicană sau pe moșia lui Gogu Cristofor, sfîrșitul logofătului generează un moment de împietrire colectivă. „Ne uităm. Nu ne pică nici o lacrimă din ochi. Nici unul nu se bucură. Nici unul nu rîde." Limbajul convins, întretăiat, din final aparține parcă unui cor antic comentînd sancțiunea imanentă.

După exploziile de energie, cîte un moment liric, în contrapunct, pune în mișcare alți centri sufletești. Profund uman, solemn și simplu ca într-o tragedie de Eschyl, sfatul mamei adresat fiului pare scandat de clopote ce străbat timpul. Lapidarul: „să nu uiți Darie!" e un legat spiritual turnat în bronz, un fel de voce sacră a destinului justițiar. În aceeași viziune poematică, dar de nuanță senină, poetul Zaharia Stancu relevă una din permanențele vitalității românești: legătura milenară cu pămîntul. „N-ați petrecut nici o noapte pe cîmp? Cine a spus că noaptea cîmpul doarme? Noaptea, cîmpul trăiește. Fiecare fir de iarbă trăiește, pe fiecare fir de iarbă lunecă gîze — gîze și alte vietăți care stau ascunse ziua în cutele ierburilor, la rădăcinile lor, una cu țărîna... Cine a spus că pămîntul doarme? Noaptea pămîntul e viu, viu ca un om, viu ca un șarpe, viu ca un șoim. Noaptea cerul e viu, îl vezi cum se rotește. Uite!... Aseară Carul mare era acolo spre miază-noapte. Acum, cînd se apropie zorile, Carul mare și-a strîmbat oiștea. Iată-l spre miază-zi, deasupra pie-

Scanned with OKEN Scanner

troaselor nesfîrşiri bulgare. Noaptea, pămîntul e viu..." De la acest foc *viu* al pămîntului prind viaţă sufletele istovite de suferinţă. Căci, simbolic, peste mormintele celor masacraţi în 1907 creşte iarbă. *Iarbă* se şi intitulează apoteoza finală, — oratoriu de o răscolitoare poezie.

Pentru ca monografia *Desculţilor* să fie completă, tablourile se diversifică, înregistrînd aspecte etnografice, ca spectacolul cu urşi şi jocul căluşarilor de la nunta Evanghelinei sau superstiţiile din ambianţa rurală *(Sfinţii fără ochi, Leacuri, Pelin)*. Diferenţa de clasă e totodată deosebire vestimentară : „Cine purta gambetă era poreclit acriturâ. Acriturâ li se spunea şi celorlalţi — notari, cîrciumari, perceptori, care se îmbrăcau în straie nemţeşti..." Scăpărări de umor punctează clipe de bucurie umilă, ca distracţiile la bîlci sau naiva ambiţie a bătrînului Ispas Capră, care instalează un mic monument în faţa casei „ca să-şi aducă aminte" de el.

Numai o mare forţă de coeziune putea strînge la un loc cantitatea enormă de fapte. Tehnica naraţiunii discontinue permite tranziţia alertă de la o idee la alta. Proza eliptică, sprintenă, lasă deoparte orice element de prisos : „Ciorile, ciori...", „Turcii, turci...", „Deliormanul, pădurea nebună...", „Am pus mîna pe furcă. Nu pe cea de adunat paiele. Pe furca de fier..." Descrierile sînt reduse la liniile esenţiale. Viguroasă, plină de sevă populară, limba lui Zaharia Stancu se distinge printr-un timbru propriu, fraza dobîndind personalitate prin răsturnarea topicii normale sau prin repetarea termenilor destinaţi să atragă atenţia : „Îmi pipăi banii cu amîndouă mîinile, ghemul cu bani...", „Cînta muzica. Un vals cînta muzica !..."

Desculţ defineşte un mare scriitor şi un stil. Romanul rural cîştigă, cu *Desculţ*, un sunet nou. Cartea care împlineşte douăzeci de ani este de mult un mesager al literaturii române pe toate meridianele.

(Iaşul literar, ianuarie 1968, pp. 24—26.)

Scanned with OKEN Scanner

FLORILE PĂMÎNTULUI

Florile Pămîntului, probabil element component al frescei vaste deschise cu romanul *Desculţ*, este o carte care a părut unora a nu se încadra în nici un gen literar, constituind un fericit amestec de toate cele.

De fapt, avem de-aface cu o povestire avîndu-şi ca erou autorul însuşi şi evocînd vremuri întunecate, de mult petrecute.

Acţiunea este din cele mai simple, desfăşurîndu-se odată cu drumul lui Darie, trimis de boierul din satul Omida la Bucureşti. Popasurile acestui drum prilejuiesc amintiri, reveniri, forfotă de gînduri şi senzaţii. Drumul trece printr-o ţară pîrjolită, sărăcită de întîiul război mondial, printre tragice cimitire, subterane sau solare, printre oameni roşi de pelagră, printre patrule militare şi primejdii ascunse. Citim aproape o sută cincizeci de pagini ale unui document dureros, care emoţionează şi trezeşte ură. [...]

Substanţa acestei povestiri se încheagă din prezentarea unui lung monolog interior, comunicat rareori în afară, care oscilează între tristeţe şi împieptoşare, între reverie şi exaltare. Unii, înşelaţi de stilul colorat, bine ritmat şi cu deose-

Scanned with OKEN Scanner

bită forță verbală, de patetismul înfiorat al frazei, fugind de clasificări, au clasificat totuși : poem în proză. Într-adevăr, pasajele de bună poezie în proză nu sînt rare, dar cartea, privită în ansamblu, e altceva. Este aici o autoanalizare după metoda generală proustiană, dar eliminînd mai strict amănuntele neimportante (păstrînd totuși unele), o autoanalizare realistă în ultimă instanță. Ceea ce marchează un element al personalității artistice a autorului este bogatul, uneori haoticul colocviu purtat între gîndurile eroului, colocviu prilejuit de impresii și sugestii ale celorlalți eroi, dar păstrîndu-se pentru sine în marea majoritate.

Din context nu aflăm cu cine conversează Darie. De obicei, știm că el conversează cu propriile gînduri. Dar nu putem susține cu tărie că totuși n-a conversat cu cineva dintre tovarășii de drum. Există între noi și text o ușoară perdea difuză, care evocă depărtarea timpului în care s-au întîmplat faptele. De altfel, nici nu ne interesează dacă Darie a conversat sau nu cu cineva. Importantă este starea lui de spirit, concluziile pe care el, în sfîrșit, le trage. Pentru că eroii care-l înconjoară n-au nici ei altă importanță în concepția cărții decît măsura în care înlesnesc consumarea procesului de gîndire al eroului principal.

Deși profilul literar al lui Zaharia Stancu este cu totul diferit de profilul literar al lui Ion Creangă, vom încerca aici o paralelă pentru a fixa mai bine unele elemente. De fapt, există un punct de contact : atît marele clasic cît și povestitorul contemporan narează cu predilecție „întîmplări din copilărie", fapte trăite sau imaginate ca trăite cu mulți ani înainte.

Ion Creangă își povestește copilăria cu îngăduința matură și sfătoasă față de toate ghidușiile, poznele și isprăvile pe care le făcea altădată :

„Ce-i pasă copilului cînd mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mîne, sau

Scanned with OKEN Scanner

că-i frămîntă alte gînduri pline de îngrijire. Copilul încălecat pe bățul său gîndește că se află călare pe un cal din cei mai strașnici..."

Dar amănuntele și psihologia copilului sînt exacte, rememorîndu-ne mai toate datele esențiale ale copilăriei noastre:

„La Crăciun, cînd tăia tata porcul și-l pîrlea și-l opărea și-l învălea iute cu paie, de-l înădușea, ca să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc deasupra paielor, și făceam un chef de mii de lei, știind că mie are să-mi deie coada porcului s-o frig și beșica s-o umflu cu grăunțe, s-o umflu și s-o zurăiesc, după ce s-a usca; ș-apoi vai de urechile mamei pînă ce nu mi-o spărgea de cap".

Aici sînt distincte — emoția povestitorului și psihologia copilului, de care primul se înduioșează și face haz.

La Zaharia Stancu aceste două elemente se contopesc fără putință de distingere separată. Mai mult, Darie este pus să gîndească așa cum gîndește azi autorul, lui Darie i se atribuie sentimente pe care azi le-ar avea, pus în aceleași ipostaze. Acesta este un fel de a face lucrurile care poate duce la rezultate supărătoare, neverosimile. Nu este cazul cărții de care vorbim. De fapt, ca s-o spunem direct, cartea nu povestește ce i s-a întîmplat lui Darie, ci povestește cum Darie, om matur, își amintește întîmplările prin care a trecut. El poate face aceasta în mai multe feluri — în felul ilustrat de Creangă, sau în felul în care o și face, adăugînd o nouă cantitate de emoție întîmplărilor vechi și fuzionînd-o. Nu mai adăugăm că mai pot exista și alte moduri.

Procedînd astfel, Zaharia Stancu realizează pagini de o deosebită frumusețe:

„— Dumnezeii mamei tale de hoț! Na bureți! Na surcele! Tîlharule!

N-am avut cum să fug. M-am întors pe seară acasă, clătinîndu-mă ca un om beat...

Am vărsat două săptămîni gheme de sînge închegat.

Pune în oală fluieratul mierlelor.
Cînd oala dă în foc, presară în fiertură foşnet de frunze.
Nu-ţi ajunge ? Adaugă şi vuiet de pădure...
Mănîncă !
Nu te-ai săturat ?
Mă mir..."

Evident, aici intră în vigoare şi legile poeziei iar unitatea despre care am vorbit mai sus creează efecte de un dramatism considerabil.

Totuşi, în acest aliaj sînt posibile şi impurităţi pe care le vom supune discuţiei.

Autorul împinge uneori lucrurile prea departe. Dacă este binevenită discreta şi difuza contopire a sentimentelor autorului cu ale eroului, nu se întîmplă acelaşi lucru cînd autorul îi atribuie eroului în mod epic cultura sa, cu indicaţii precise şi uneori neverosimile. Pentru un copil de ţăran, fie el umblat oarecum prin lume, pentru mediul ambiant, Darie este un erudit. Darie are noţiuni largi de filozofie, istorie, astronomie, distinge semnificaţia evenimentelor din Rusia lui 1917, „a citit într-o carte italienească despre...", distinge după indicaţiile vagi ale numelor de pe crucile unui cimitir german obîrşii sociale şi naţionale, mai mult, este capabil să-şi reconstituiască cu fineţe, după aceleaşi nume scrise pe cruci, psihologia unui hughenot, a unui negustor german, a unui scriitor-„copil teribil al acestui secol". Credem că de data aceasta e exagerat. De altfel, aceste exagerări sînt grupate în scena contemplării cimitirului german şi răspîndite cu mai multă motivare în alte cîteva locuri. Dar, chiar atenuate de patosul liric al frazei, ele şochează neplăcut.

Rezumînd aceste cîteva observaţii, găsim elementele unui profil literar. Militînd împotriva exploatării, împotriva războiului, Zaharia Stancu face aceasta ca un romantic.

Obiectele — iarba, casele, apa Dunării — trezesc viziuni grandioase, nasc umbrele trecutului istoric care se învălmăşesc

Scanned with OKEN Scanner

în bătălii. Natura provoacă sentimente extreme — leagănă eroul în largile sale braţe de vegetaţie şi de roci sau i se arată ostilă, refuzîndu-i frumuseţile, prefăcîndu-i-le în obsesii şi chin. Compoziţia povestirii are disproporţii impresionante, caracteristice romanticului, şi de aici şi inerentele impurităţi. Peisajul este pictat cu trăsături largi, nepăstrîndu-se decît mari mase de culori iar amănuntele rare căpătîndu-şi, prin aceasta, o şi mai mare forţă picturală. Sentimentele izbucnesc abrupt, mai întîi îndelung reţinute, de parcă autorul suspectează şi cîntăreşte orice element care i-ar putea trezi vreun efect. Deşi pare ciudat, şi această din urmă trăsătură este romantică, exprimînd o extremă. [...]

(*Luceafărul*, anul XIV, nr. 51 (503)
18 decembrie 1971, p. 4.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU : *RĂDĂCINILE SÎNT AMARE*

Rădăcinile sînt amare este, înainte de toate, romanul lui Darie, iar Darie, aşa cum glosează Zaharia Stancu [...], „este personajul principal din roman, povestitorul. Prin persoana lui se face legătura între diversele planuri ale cărţii". Ceea ce este şi just formulat, chiar dacă ceea ce urmează (cunoscut cititorilor din *Desculţ*. În *Rădăcinile sînt amare* îl aflăm în *Ruşii de Vede*, după primul război mondial, elev la liceul local...) limitează totul la un singur episod din cariera eroului. [...] Este Darie, povestitorul, *id est* Zaharia Stancu, romancierul. Şi să revenim la [...] noua tehnică pe care autorul a folosit-o în acest roman. Tehnica aceasta este aceea a întrepătrunderii planurilor, cronologice sau tematice, şi ea ni se pare cea mai apropiată unei ficţiuni cu atît de adînci rădăcini în solul, prin excelenţă liric, al amintirilor, al autobiograficului. Singură această alternare de planuri şi această variată folosire a lunetei, şi nu numai de la capitol la capitol, dar şi înlăuntrul aceluiaşi capitol, era în stare să înregistreze, dimpreună cu pulsul lor, cînd mai lent şi cînd mai accelerat, întreaga diversitate a evenimentelor şi toată gama variatelor lor timbruri. De aici şi dramatismul funciar al

Scanned with OKEN Scanner

naraţiunii, chiar cînd o anume intenţie, repetată pînă la manieră, cum e aceea a alegoriilor sau dialogurilor morale, despre care vom mai vorbi, stînjeneşte oarecum povestirea şi toarnă, ici şi colo, oarecare plumb în aripi. Altminteri, din acest punct de vedere, al dinamismului acţiunii, al interesului nescăzut cu care se citeşte această lungă şi complexă naraţiune, autorul are perfectă dreptate, cînd, ajuns către sfîrşitul celui de al patrulea volum, în momentul în care directorul Uraganului, Onufrie Butaru, şi administratorul său Ciovică pun la cale o radicală schimbare la faţă în procesul Tia Cudalbu—Alion Drugan, se opreşte o clipă, scriind următoarele : „Parcă îi văd pe unii dintre cititorii mei, cum, o dată ajunşi aici cu lectura, o vor întrerupe (nu din plictiseală, pentru că această lungă scriere, după părerea mea, are destule defecte, însă nu e cîtuşi de puţin plictisitoare) şi se vor întreba :“ etc., etc. (IV, p. 351).

Un astfel de popas, ce ţine de problemele cîte frămîntă pe romancier şi arta lui, şi ne amintim să le fi întîlnit şi la cei mari, un Dostoievski, de pildă, dovedeşte că, o dată cu anii de ucenicie ai lui Darie şi cu educaţia lui sentimentală, în sensul flaubertian al cuvîntului, Zaharia Stancu a scris şi romanul unui romancier, sau, mai curînd, romanul propriului său roman. [...]

„Iubite cititor, eu, Darie, care scriu această carte, bolnav şi în satul meu Omida, îngrijit de soră-mea şi de Filimona, vizitat din cînd în cînd de Veve Orbul şi de Cuculeţ, precum şi de alte neamuri, îţi înţeleg întrebările“, zice cu acelaşi prilej şi-n continuarea citatului de mai sus autorul, şi dacă ne oprim la rîndurile acestea, este pentru binecuvîntatul motiv că graţie lor putem pătrunde în chiar inima cetăţii, la însuşi izvorul acestui mare fluviu, cum se vesteşte a fi *Rădăcinile sînt amare* şi care singur îi explică şi sorgintea, şi debitul apelor sale. Întors o dată cu Steaua Domnului din datinile de Crăciun ca un alt fiu rătăcitor, după ani şi ani de pere-

grinare, la vatra părintească sau, cum ar fi spus Cezar Petrescu, la locul unde au fost jurămintele (*„să nu uiți Darie"*), bolind în patul în care s-au stins și părinții săi și vegheat de soră-sa și de iubirea, la fel de dogorîtoare, în ciuda încercărilor, a Filimonei din adolescență, povestitorul află ambianța cea mai prielnică și decorul, s-ar zice simbolic, pentru resurecția epică ce întreprinde. Un copil dezghețat, nepotul unui prieten din copilărie care l-a scăpat pe Darie de înec și-n care-i place să-și regăsească imaginea copilului care a fost, ploaia care bate în geam, cu îndîrjire, și care-i învie în minte peripețiile campaniei electorale din 1946, pe drumurile desfundate ale Moldovei de Jos, cu vînturile ei furioase, cu ploile ei nesfîrșite, cu glodurile, cu smîrcurile și cu oamenii ei la fel de insidioși și pîndind la tot pasul, o muscată firavă hibernînd în fereastră, dar mîndră de florile cu care răspunde soarelui — sînt tot atîtea pretexte solicitînd trecutul și favorizînd colocviul umbrelor. Uneori lupta cu demonii trecutului este extenuantă și povestitorul o proclamă cu francheță. Viziunea pomului roșu, pe de altă parte, pe care l-a cîntat și-n tinerețe, îl ispitește din nou și, cu toate că-i întrevede fructele dulci, deocamdată va cînta numai rădăcinile și rădăcinile pomului roșu sînt și ele amare. *Radix amara, fructus dulcissimus,* spune legenda de pe una din planșele compendiului de logică al lui Cantemir, și metafora e la fel de valabilă nu numai în ordinea spiritului, dar și în aceea a efectelor și cu atît mai mult în planul celor sociale și politice. Fierea ce s-a strîns, prea plină de cucută, în inima lui Darie e o tizană complexă, un filtru vrăjitoresc în care s-au macerat toate ierburile amare și ale răutății omenești și ale dezamăgirilor dragostei. Crescut de mic într-o societate întemeiată pe exploatarea sălbatecă, așa cum încă de la Dinicu Golescu și Nicolae Bălcescu istoria noastră cunoaște și cum preludii ca acela de la Troian, zugrăvit în *Dulăii,* sau represiuni ca acelea din 1907, la Omida, zugrăvită în *Des-*

cult, ilustrează, Darie va cuceri de timpuriu, însă cu prețul a cîte lacrimi și umilințe, nu e greu de imaginat, o stare de imunitate, o filozofie, un sînge rece, ce nu numai îl vor fereca în fața oricărei noi încercări, dar se vor transmite și viziunii artistice, modului în care experiențele de viață sînt turnate în ficțiuni, portretelor, dialogurilor, replicelor, cu un cuvînt întregului stil al operei, care este stilul Darie, stilul Zaharia Stancu. De aici, din viziunea aceasta și din starea aceasta de imunitate, și umorul sau ironia, reținută sau crispată, în care sînt învăluite toate aspectele, familiare sau politice, mai recente sau mai îndepărtate, din *Rădăcinile sînt amare*. Recitiți marea scenă a întîlnirii lui Darie cu unchiul său Tone, birtașul și fiul bunicii de la Cîrlomanu. [...] Scena [...] se petrece la Rușii de Vede, și micul tîrg din cîmpia Dunării își are în romanul lui Zaharia Stancu partea lui de glorie, literară în primul rînd. „O, Rușii de Vede — pierduți în livede!" — de cîte ori n-am repetat distihul acesta, ce-mi evoca pagini descriptive din Gala Galaction (pădurea Didești, unde Darie și Valentina vin de hac țiganilor borfași, nu e prin apropiere?) și-n care-mi plăcea să văd un rai năpădit de mălini, ca în cutare sat dinspre Dunăre, răsărit pe neașteptate din spuma florilor, într-o zi de vară! Ei bine, acest mic paradis artificial e un veritabil iad, însă un iad pe care Zaharia Stancu l-a pavat cu cele mai bune intenții. Aici Darie cunoaște întîia confirmare a talentului său scriitoricesc, în memorabila teză, repudiată de profesorul de română Casiu Turtulă, pe motiv că ar fi fost copiată. Scena în care, la verificarea cerută cu insistență de Filipache, Turtulă își cere scuze, nu e una de mare satisfacție pentru că ar fi biruit adevărul, dar și una de mare tristețe pentru că dezvăluie cu pregnanță un aspect din sinistra comedie a învățămîntului secundar de după întîiul război mondial, cu profesori declasați, cu școlărime promiscuă, cu improvizată cultură. Aici, librarul Papagal concurează în glorie cu statuia generalului Mantu.

trăgînd de unul singur în oştile nemţeşti invadatoare, fără să-i pese de nenorocirile ce va aduce asupra tîrgului şi de proasta faimă postumă cu care aveau să-l gratifice concetăţenii săi, ruşanii. Aici pictorul Caba va pune cruce idealurilor sale de artă, căci nu numai capitala, dar şi oraşele de provincie, ca-n romanele lui Cezar Petrescu, îşi devoră victimele, şi va ajunge un mare zugrav de firme, fie pentru căruţaşi — landoul roşu inspiră lui Darie un mic poem de rară delicateţă, — fie pentru antreprenorii de pompe funebre. Aici politicieni ca Paleacu îşi chivernisesc din umbră portofoliile ministeriale ; aici trăiesc atîtea dintre eroinele şi siluetele vieţii sentimentale a lui Darie, fiecare cu partea ei de mister sau de graţii [...].

Însă drumurile lui Darie nu se opresc la Ruşii de Vede.

De unde vine nesaţul acesta de cunoaştere şi inepuizabilul dor de ducă, ce fac din Darie un temperament prin excelenţă peregrinar, nimeni n-a intuit-o mai lucid şi n-a exprimat-o cu mai multă dîrzenie ca însuşi eroul autobiografic al lui Zaharia Stancu, într-una din multele meditaţii cu care împodobeşte textura singurului crîmpei ce cunoaştem din *Desculţ II* şi care nu este altul decît preafrumosul poem liric *Florile pămîntului*. Trimis de boierul cu ochiul de sticlă, Arizan, la care argăţea, să ducă o scrisoare în Bucureştii ocupaţi de trupele nemţeşti în timpul primului război mondial, Darie ia, în tovărăşia lui moş Oprişor, care-l va duce la Giurgiu, drumul ocolit al Dunării şi în timp ce luntrea preschimbă zările ca pe tot atîtea panouri miraculoase şi-i stîrneşte imaginaţia, băieţandrul, care se şi visa luîndu-se la trîntă cu „balaurul" metropolei, îşi rememorează scene din copilărie, un dialog cu maică-sa, ce-l îndemna să cunoască şi prin sine, nu numai din cărţi, şi munţii, şi marea, şi corăbiile. „Am să mă duc să văd cu ochii mei, mamă", răspundea copilul, dar nu se dusese, şi acum Darie nădăjduia să-şi împlinească fă-

Scanned with OKEN Scanner

găduința, însoțind-o de cîteva gînduri ce alcătuiesc, totodată, și unul dintre cele mai juste autoportrete morale : al scriitorului dublat de calitatea de exponent al clasei sale. „Se afla în noi toți, și poate mai ales în mine, din pricina firii pe care o aveam, aprinsă și iscoditoare, un fel de dor de ducă neostoit. Poate că prin ochii mei mai voiau să vadă lumea largă părinții, moșii și strămoșii care fuseseră prin lege domnească prinși de un petec îngust de pămînt și siliți să muncească veacuri de-a rîndul, din tată în fiu, așa cum prin gura mea, mai curînd înrăită decît rea, dar dîrză și deopotrivă de îndîrjită, voiau să-și țipe suferințele pe care le îndurașeră și nădejdile pe care nu apucașeră să și le vadă împlinite... Dorul acesta de ducă, înăbușit, strivit, mă alunga mereu pe drumuri."

Și ele sînt, aceste drumuri, și multe, și pitorești, și semnificative, și dacă nu ne-ar stînjeni spațiul și nu ne-ar mustra stiva tomurilor care-și așteaptă rîndul, ne-ar fi plăcut să l însoțim pe Darie, hoinărind hai-hui pe drumurile bucureștene, pe la diversele lui gazde și-n compania atîtora dintre interesanții săi tovarăși de boemă, de literatură și de ziaristică. Pictorul Juga Dioclețian, care-l duce la grotesca înmormîntare a colecționarului de artă Bordea, mecenatele lui Luchian, și-l introduce în salonul de poezie al bătrînului poet Coreși, marele maestru al ditirambilor ; spiritualul caricaturist Rață ; acrimoniosul scriitor Schimbașu ; poetul și mai tîrziu ziaristul Norocel Tăunosu, dimpreună cu fratele său siamez Onufrei Butaru ; sanguinarul ideolog Balbus Mierlă, legionarul ; cinicul pamfletar Căpușă ; patronul de gazetă Stelian Protopopescu etc., etc., alcătuiesc o galerie dintre cele mai bogate, ale cărei prototipuri mai mult de unul dintre cititori le vor identifica cu lesniciune și-n zugrăvirea căreia Zaharia Stancu a pus și adevăr, și satiră. Uneori autorul cedează prea mult anecdoticei, legendelor și dă în caricatură, chiar șarjă, precum în cazul lui Coresi-Macedonski, după cum alteori e prea ge-

Scanned with OKEN Scanner

neros, căci deşi episodul precupeţului de peşte din faţa *Globului* îşi are rostul lui biografic (şi e cu osebire amuzant — „peşte vînd, peşte strig"), felul cum Stelian Protopopescu vorbeşte lui Nedelcovici, care, sub ameninţarea licenţierii, va trebui să aducă un reportaj senzaţional în procesul asasinării Tiei Cudalbu, întrece cu mult agramatismul personajului. Însă, indiferent de micile rezerve pe care fiecare cititor e liber să le formuleze, din motive pur subiective şi numai pentru că i se pare a fi identificat prototipul, luată în totalitatea ei fauna aceasta, care a populat menajeria politică şi intelectuală a Bucureştilor dintre cele două războaie mondiale, e surprinsă în notele ei caracteristice, ce s-ar cere, evident, inventariate, şi din numărul cărora nu vom reţine decît epigramele cu care Zaharia Stancu ţinteşte în prezumţioasa genialitate a artiştilor. Însă nici aceste drumuri bucureştene, ce alcătuiesc, dimpreună cu cele din Omida, substanţa principală a romanului, nici toate celelalte, reale sau imaginare, prin lume sau prin vastele grădini publice, în care Darie şi-a adăpostit nu o dată boema („Barbara cînta un cîntec pe care l-am auzit la Lodz, în vagabondările mele prin lume", stă scris într-unul din capitolele viitoarelor volume, şi-n însemnarea aceasta, sugestivă ca un vers, se oglindeşte întreg Darie), nu pot fi, din păcate, scotocite. De aceea le cumulăm pe toate în ghemul de drumuri care duc la campania electorală din 1946, despre care am mai amintit şi aceasta pentru că ne îngăduie să concentrăm (să comprimăm, ar fi cu mult mai propriu) toate observaţiile, cîte spaţiul mai îngăduie în marginea multelor aspecte ale romanului. Şi-n primul rînd despre acea predilecţie a romancierului pentru dialogul moral, pentru apolog, din care Zaharia Stancu a făcut un procedeu, o manieră egală poate numai topicii sale particulare, care i-a marcat scrisul, mai cu seamă în *Desculţ* şi din care un procent, cu mult mai scăzut, mai stăruie şi-n *Rădăcinile*... Două-trei exemple : „Purta lavalieră şi-o pălărie cu margini mari.

Scanned with OKEN Scanner

Şi mustaţă subţire purta" ; „Era umbrită strada. De umbrele bătrînilor castani era umbrită" ; „Mitraliera latră înteţit. Ca o căţea turbată latră" ; „Meschine erau întrebările. Şi cele mai multe din ele nătînge erau" ; „Unii... plînseră lacrimi adevărate. Alţii, lacrimi de crocodil plînseră" (toate din volumul II) — şi cine ar putea spune că disimetria aceasta a verbului, ce pare la prima vedere un simplu capriciu, cu care cititorul de obşte nu se împacă dintru început, nu exprimă, totuşi, o anume nuanţă afectivă de care scriitorul e conştient şi care ţine de carta libertăţilor lui stilistice ? Gramaticii, de altfel, un Brunot de pildă, au constatat, fără de uimire, variaţiunile acestea de topică în limbile, precum latina, obişnuite să pună verbul la sfîrşit. Atunci s-ar putea, oare, ca şi ceea ce ni se pare nouă procedeu şi manieră, folosirea oarecum excesivă a dialogului moral, să fie nu numai justificată, ceea ce e foarte firesc, dar să fie şi acceptată şi autentificată de preferinţele cititorilor ? N-ar fi exclus. De pildă : cînd, după atacul din pădure, în care Ţigănuş, activistul, primeşte un glonţ în genunchi, care-i va aduce amputarea piciorului, iar Iftode Gînj, răpus de adversari, zace fără de viaţă pe şaua de oblîncul căreia atîrnă vulpea ce împuşcase şi cu care se mîndrea, convoiul, dimpreună cu Bosoancă şi Cosîmbescu, legionarii travestiţi în călugări, capturaţi şi trudind din greu pe jos, prin noroaie, înaintează spre Teliu, unde e reşedinţa judeţenei şi unde vom face cunoştinţă cu numeroase ipochimene politice, de tranziţie şi de tranzacţie, sabotori înveteraţi, precum prefectul Buşulenga, doctorul Darvari, Mosorel Bărbuţă, delegatul centrului, acest demn emul al inspectorului Teofil Stînjenel, escrocul care a escrocat pe Grunz — ce e mai firesc ca Darie, în clipa cînd soarele răzbate prin norii vineţii, atenuînd tristeţea peisajului şi amortizînd întrucîtva tumultul inimii şi al întîmplărilor, să se transpună în copilărie şi în deprinderile ei retrospective ? „Mă uitai la soare şi mă durură ochii. Soarele, cîmpul, smîrcul

Scanned with OKEN Scanner

treziră în mine băieţandrul cîrn care fusesem. O dată cu băieţandrul se treziră şi obiceiurile lui. Începui să vorbesc iar cu căluţul. Îi spusei." Etc., etc. Dialogul ce urmează nu e lipsit de gînduri serioase, chiar grave, deoarece Darie se pricepe să-i împrumute căluţului, ca-n basme, cele mai subtile din reflecţiile lui.

Apoi Darie îşi reia meditaţia de unul singur, şi cele ce spune (I, pp. 208—212) despre iubirea de oameni ce l-a călăuzit toată viaţa ca şi despre ura, fără de care izbînda pentru care, în calitate de candidat, bate drumurile desfundate ale Moldovei de Jos, în această riscantă campanie electorală din 1946, n-ar fi posibilă, s-ar cuveni transcrise, atît pentru justeţea lor, cît şi pentru înalta lor ţinută literară, tulburată doar de o nouă intervenţie a căluţului, căruia Darie îi dă din nou cuvîntul ca să povestească de vremea cînd şi inima omului avea aripi. Personal, amestecul acesta de monolog interior şi de fabulă, oricît de ingenioasă, mi se pare cît se poate de factice. [...] Presupun că aţi citit romanul şi că aţi admirat eroismul cu care Rafira, mama lui Oroş, munteanca din Condor, această suroră geamănă a Vitoriei Lipan, eroina *Baltagului*, munteancă şi ea, nu cruţă nici o osteneală ca să vie în ajutorul fiului ei, sau cel puţin să-l vadă. Ceea ce se şi întîmplă în momentul cînd, jefuită de tot ce-i mai rămăsese, casa de lemn din Condor, pe care i-o înghite nesăţiosul şi necinstitul avocat Claudiu Pap, cumnatul hîrbarului preot Coriolan Bold, unul mai conturat ca celălalt din lumea aceasta specifică de hulpavi afacerişti, i se îngăduie să-şi vadă fiul întemniţat în urma tîrgului dintre avocat şi Grunz, şi-n prezenţa acestuia. Întîlnirea dintre fiu şi mamă se petrece într-o simplitate şi biblică, şi de tragedie antică şi e mult prea elocventă în aspra ei grandoare ca să nu mi se îngăduie să o citez, în această cronică, aşa de săracă în citate şi tocmai în această parte în care formulasem cîteva rezerve în privinţa tehnicii : „Grunz se dădu la o parte. Şi în pervazul uşii,

înaltă şi puternică şi vînjoasă ca munţii în care crescuse, se iscă, ţinînd fruntea sus, cu chipul plin de linişte, Rafira. Oroş făcu un pas către ea. Lanţurile sunară. Se opri. Îi căută ochii. Zîmbi şi spuse : — Îmi pare bine că ai venit să mă vezi, mămucă. Ţucu-ţi mîna, mămucă. Ţucu-ţi mîna, mămucă... Rafira tăcu. Intră în celulă şi tăcu. Grunz reapăru în pervazul uşii. Privi. Rafira se frînse de mijloc. Sărută lanţurile de la mîinile lui Oroş. Apoi îngenunche. Şi sărută lanţurile de la picioarele lui Oroş. Se ridică şi tăcu. Îşi sărută fiul. Şi-i sărută, pentru întîia oară în viaţa ei, adînc, adînc de tot, buzele. Şi nu se miră că buzele fiului ei ardeau ca flăcările focului. Nu se miră." (III, p. 395.)

Or, în faţa unei scene de o atît de patetic-lacrimală umanitate, ce mai preţuiesc bietele noastre rezerve ? Aproape că am fi dispuşi să renunţăm la ele. Cînd mă gîndesc însă că Oroş e fiul Rafirei, al cărei suflet bărbătesc şi neînduplecat l-a moştenit, şi toate acţiunile lui politice aşa îl atestă, îmi zic că, totuşi, păstrînd prietenia păianjenului şi chiar întreaga tematică a dialogului, monologul interior ar fi fost cu mult mai indicat. În cazul acesta, ca şi-n toate celelalte cazuri cînd eroii se adîncesc în propriile lor labirinturi. Omul care stă de vorbă cu sine însuşi nu dialoghează niciodată — oricît de paradoxal ar putea să pară aceasta. Darie, e drept, păstrează obiceiul acesta, aşa cum însuşi o mărturiseşte, din copilărie, însă întrebarea este dacă, ajuns romancier, şi încă unul de vigoarea şi opulenţa epică a *Rădăcinilor...*, n-ar putea să sacrifice într-o oarecare măsură ceva din predispoziţia aceasta, aşa-zicînd fabulistică. Personal o doresc. Dacă nu de alta, cel puţin pentru că din cauza ei am rătăcit drumul şi l-am părăsit pe Darie înainte de a fi ajuns la Temeiu, în satul bogătanilor, unde aş fi dorit să admirăm împreună extraordinara artă cu care Zaharia Stancu, şi într-o scenă de un rar homerism, îşi dezarmează adversarii, şi din lupi turbaţi, cum se vestiseră, îi preface în mieluşei. Încît nu-mi ră-

Scanned with OKEN Scanner

mîne altceva de făcut decît să sfîrşesc tot cu o moralitate şi, adresîndu-mă cititorului, să-i spun : nu te încrede în cronicarul literar niciodată. E o proastă călăuză. Ispiteşte scripturile, cum spunea marele cronicar de altădată, desfată-te, după propria d-tale fantezie, cu tot ceea ce verva, şi lirică, şi epică, a lui Zaharia Stancu îţi dăruieşte din belşug şi vei ajunge singur la încheierea că *Rădăcinile sînt amare* reprezintă una din marile victorii ale romanului nostru contemporan.

(Reprodus din *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, 1957—1960, E.P.L., Buc., 1961, pp. 286—297.)

Scanned with OKEN Scanner

[JOCUL CU MOARTEA, PĂDUREA NEBUNĂ, RĂDĂCINILE SÎNT AMARE]

Continuînd *Desculț*, romanul *Jocul cu moartea*, posedînd toate particularitățile creației anterioare a autorului, se înfățișează, prin anumite note dominante, ca o scriere cu o individualitate proprie, distinctă. Lirismul acestei cărți consistă — și nu facem un paradox — în extraordinara trepidație epică și *Jocul cu moartea* devine un roman liric al „faptelor extraordinare". Sîntem în 1917. O bună parte din România, inclusiv Capitala, și aproape întreaga Peninsulă Balcanică se află sub ocupația germano-austriacă. Vînzător de ziare la București, Darie este arestat ca vagabond, predat Comandaturii germane, îmbarcat împreună cu alți vreo douăzeci de „coate-goale" într-un tren de marfă și dus tocmai pînă în Macedonia, de unde, scăpat de captivitate, se înapoiază în țară, pe jos, în tovărășia Diplomatului, trecînd prin felurite peripeții. Aventura balcanică înscrie în existența eroului un capitol deosebit. Lui Darie îi este dat să vadă o lume necunoscută, să treacă prin întîmplări extraordinare, să se lovească de fel de fel de oameni ciudați ; experiență imagina-

Scanned with OKEN Scanner

bilă numai în vreme de război, cînd totul devine posibil, nimic nu mai ţine de domeniul surprizei, situaţiile extraordinare, imprevizibile, senzaţionalul intrînd în ordinea faptelor zilnice. Considerate izolat, diversele întîmplări nu spun prea mult ; împreună creează epic atmosfera anilor de război, aduc înaintea cititorului imaginea unei umanităţi torturate şi cartea se citeşte ca un impresionant document omenesc.

Pădurea nebună, cel mai bun roman al autorului după *Desculţ*, e, dintr-un anumit punct de vedere, un roman al provinciei de altădată. Regăsim, împreună cu Darie, venit în orăşelul adolescenţei spre a-şi încerca norocul la liceu, aerul stătut al tîrgurilor în care se moare, al tristelor locuri unde nu se întîmplă nimic. Pe străzile pline de praf se văd birje cu cai costelivi şi neţesălaţi, cerşetori schilozi, bragagii turci cu fes roşu şi şalvari peticiţi, iar mai la margine, acolo unde încep grădinile, cîrduri nesfîrşite de orătănii, cîini cu blana năpîrlită umplu uliţele de fum alb. Vara, frizeriile mizere, birturile „economice", dughenele cu mărunţişuri dormitează în soarele torid, cu firmele lor decolorate, făcute cine mai ştie cînd de un pictor cu lavalieră neagră şi pălărie cu gardini mari. Toamna, tîrgul putrezeşte sub ploi, roţile taie şleauri adînci în noroaie. Această parte a romanului (cea mai întinsă) e însă numai superficial în tradiţia lui Brătescu-Voineşti ori Sadoveanu. Există o perspectivă sarcastică, un gust pentru grotesc, care duc mai degrabă la unele din „momentele" lui Caragiale *(Grand Hôtel)*. Zaharia Stancu e un mare caricaturist în direcţia grotescului, cu o vervă neagră, goyescă. În literatura provinciei de odinioară, *Pădurea nebună* are o notă absolut originală. Din alt punct de vedere — bănuim că intenţia autorului aceasta a fost — există în roman, opuse, două moduri de a trăi, la care meditează Darie, adolescent încercat de ispite literare. Pe de o parte,

Scanned with OKEN Scanner

lîncezeala agresivă, meschinăria, noroioasa existență a provinciei burgheze, pe de alta, freamătul unei umanități aproape sălbatice, dar viguroasă și plină de poezie. Titlul chiar conține sugestia acestei opoziții : pe locurile pe care dormitează azi la soare orășelul lînced, pierdut în cîmpie, clocotea în vechime o fabuloasă pădure nebună, cutreierată de bouri de păcură și urși roșcovani. Romanul e, sub acest raport, visul de revoltă al lui Darie contra degradării umane. Darie e o sălbăticiune, deprins a trăi sub cerul liber, atras de existența elementară, poetică și stranie. Revolta lui contra moralei burgheze în calea — cunoscută — a regresiunii într-o natură veche, dar vuitoare de seve veșnic tinere, în care ciobănițele se iubesc cu urșii și nasc feți-frumoși. Nu altul e înțelesul fantasticei iubiri pentru Uruma, tătărușca cu obraz rotund și galben ca luna, cu păr de ferigă și ochi verzi ca iarba crudă. Viața, ni se sugerează, trebuie trăită intens, mistuită în combustii mari. *Pădurea nebună* e refuzul existenței plate, mocnite, conformiste.

În *Rădăcinile sînt amare,* cîmpul observației se lărgește considerabil, îmbrățișînd, într-o succesiune de imagini sugestive, compartimente variate ale realității sociale, de la diversele medii ale Capitalei dintre războaie pînă la închisorile burgheze și lagărele fasciste de concentrare și exterminare în masă și pînă la luptele duse pentru făurirea democrației populare. Lăsîndu-și memoria să coboare adînc în abisurile trecutului, Darie (de data aceasta un Darie care începe să încărunțească) își propune să dezgroape temeiurile, „rădăcinile" vieții noi de astăzi.

Pivotul acțiunii este momentul pregătirii alegerilor din 1946, așadar un moment de maximă tensiune, hotărîtor, al înfruntării deschise dintre forțele democratice, populare, conduse de partidul comunist, și reacțiune. Din acest punct

nodal, ca din trunchiul unui copac, coboară în adîncurile trecutului „rădăcinile amare", adică episoadele menite să dezgroape imagini ale unui timp apus, sedimentate în memoria povestitorului în decursul întregii sale vieți.

(Reprodus din *Literatura română de azi*, Editura tineretului, Buc., 1965, pp. 177—181.)

Scanned with OKEN Scanner

VALERIU CRISTEA

[UN ARGUS SUPRAVEGHIND COTIDIANUL *]

Proza lui Zaharia Stancu, una din puţinele (deocamdată) linii internaţionale ale literaturii noastre, poate fi interpretată mergînd în direcţii opuse. Opera răspunde la solicitări, fie că e privită ca redare (memorie), fie ca invenţie (creaţie). O posibilitate de interpretare porneşte de la capacitatea extraordinară de *atenţie* a lui Darie, cercetaş vigilent al diurnului, al actualităţii imediate, înzestrat cu aparate de înregistrare secrete, ultrasensibile. Eroul se instalează în prezent cu o indicibilă plăcere, pîndeşte şi înhaţă orice înfiripare epică, schiţarea celei mai neînsemnate peripeţii, consumă cu poftă, febril, repezit mari felii de viaţă. Puterea sa de ingurgitare a evenimentului, de absorbţie a întîmplărilor este enormă. Darie e Pantagruelul lăcomiei de a şti. „Basmele îmi plac. Îmi plac pînă la sminteală. Cui nu-i plac ? Poate numai nătărăilor. Însă ce e drept e drept, şi nu pot să trec sub tăcere. Întîmplările adevărate mă atrag mai mult. Mă vrăjesc chiar. De aceea nu e de mirare că mă

* Din articolul : Zaharia Stancu : *Jocul cu moartea*.

Scanned with OKEN Scanner

omor să le aud." ; „Privesc [...] cu o mie de ochi și ascult cu o mie de urechi." ; „Acum ard tot de dorința de a vedea ce-o să se petreacă la noi în casă."

Astfel de mărturisiri alcătuiesc imaginea cea mai reprezentativă a lui Darie. Craniul său e un depozit de benzi de magnetofon și de pelicule cinematografice. Nicăieri, poate, în vasta frescă a *Desculților,* Darie nu e mai tipic, mai el însuși, mai bine surprins în esențialitatea sa ca în nuvela *Costandina,* în care, „privitor ca la teatru", asistă la apriga luptă pentru pămînt. În coliba părinților săi, Tudor și Maria, personajul e un Argus supraveghind cotidianul.

Zaharia Stancu poate fi comparat cu un operator ce și-a filmat (și și-a înregistrat) copilăria, adolescența, tinerețea pe kilometri de peliculă. A scrie, pentru el, e o problemă de montaj, de selecție. Zaharia Stancu deține la noi, ca Proust în lume, monopolul memoriei, din care trage un fir interminabil. La o întîlnire cu studenții Facultății de filologie de acum 6—7 ani (la care am participat), scriitorul declara că mai are materie pentru încă două sute de ani. Stocul amintirilor este, deci, — după propria sa mărturie — uriaș, și, pentru a-l epuiza în prelucrări și laminări literare, scriitorului i-ar trebui o vîrstă matusalemică. Gîndindu-ne la caracterul congestionat al memoriei, putem spune că Zaharia Stancu este, la cealaltă extremă a ierarhiei sociale, un nou Saint-Simon. Păstrînd, bineînțeles, proporțiile. Privind în acest fel, romanele lui sînt aluviunile unei experiențe, depuse prin mișcarea de flux și reflux a memoriei. Ele *redau,* chiar dacă stilizează, transfigurează, deformează prin subiectivitate, o anumită realitate trăită de-a lungul unei copilării, prin care scriitorul a trecut febril și spasmodic ca printr-o boală. O boală a participării intense, a aderării strînse la real, provenind dintr-o mare poftă de viață, dintr-o lăcomie

Scanned with OKEN Scanner

de senzații tari, directe. Realitatea pe care o extrage din amintire Zaharia Stancu este a satului moșieresc. Lupta de clasă devine motorul acestei literaturi, alimentat de electricitatea urii.

Ruralitatea infernală, feudalo-capitalistă, are în proza noastră două capitale : Amara și Omida, capitala desculților, „lirică", spre deosebire de cealaltă, „obiectivă". Ca și Rebreanu, Zaharia Stancu nu evită acele aspecte ale existenței care ne fac să întoarcem capul și se refuză unui contact direct, sordidul, putrefacția, sfîrtecarea, biologicul degradat, violența etc. În *Jocul cu moartea,* roman pitoresc și picaresc (picaresc ce este pînă la jumătatea volumului *feroviar,* revenind apoi la clasicul *per pedes),* avînd între cărțile scriitorului cea mai mare concentrație epică, scenele naturaliste abundă. Să amintim numai — nu e cazul să ne extindem în această privință — viziunea „legiunilor de păduchi", împînzind parcă globul cu meridiane vii sau descrierea unei anatomii bulversate : „Îi găsirăm pe nemții din gară sfîrtecați bucăți-bucățele. Pîntece deschise și însingerate lăsau să se vadă galbene intestine, stomacuri vinete, măruntaie amestecate cu pămînt." Zaharia Stancu aparține, deci, printr-o latură a operei sale, naturaliștilor, care au creat industria grea a *urîtului.* Dar la scriitorul român notația crudă e scrijelată în plină expansiune a subiectivității. Roadele artei sale autorul le culege fără botnița țăranilor din *Desculț,* el se manifestă, se exprimă, se revarsă peste opera sa, mușcă din carnea ei. Zaharia Stancu este creatorul naturalismului liric. El încalcă victorios unul din principiile zolismului : impasibilitatea. Dar cînd naturalismul care a ancorat de un veac în nămolurile putrede ale existenței iese din obiectivare și se personalizează, primul afect nu poate fi decît o violentă negare : ura. Un naturalist care

Scanned with OKEN Scanner

nu mai e impasibil nu poate decît să urască lumea pe care o descrie și o creează, *urîtul*. De aceea, peste plăgi, Zaharia Stancu trece stăruitor o flacără vindicativă și poate vindecătoare.

1968

(*Interpretări critice*, Buc., 1970, Editura Cartea Românească, pp. 32—37.)

Scanned with OKEN Scanner

[ZAHARIA STANCU]

Personalitate complexă şi surprinzătoare, Zaharia Stancu se afirmă la începutul celui de al treilea deceniu al veacului nostru ca un poet al sentimentelor graţioase şi al unei naturi fruste, cîntăreţ ingenuu şi de timbru personal, alternînd surdina delicată a emoţiilor comprimate cu ţipătul adolescent al amărăciunii ce nu mai poate fi stăpînită. Volumul său de debut, intitulat, cu făgăduitoare modestie, *Poeme simple*, este urmat de *Albe*, *Pomul roşu* sau *Anii de fum*, în care maturitatea scriitorului adaugă necontenit experienţei sale literare dimensiunea tot mai profundă a investigaţiei sociale şi a unor concluzii angajate.

În aceeaşi vreme, scriitorul intră în presa cotidiană cu tumultul unui temperament exploziv, pe cea mai bună linie gazetărească, continuînd tradiţia lui Constantin Mille şi a lui N. D. Cocea şi ţinînd ridicat drapelul publicisticii progresiste într-o epocă în care militau pentru convingerile lor democratice şi antifasciste Geo Bogza şi Alexandru Sahia.

Vasta activitate publicistică a lui Zaharia Stancu, cheltuită cu generozitate în publicaţiile progresiste ce au apărut

între cele două războaie mondiale, au anunțat pe scriitorul de mai tîrziu, bun cunoscător al realităților sociale din țara noastră, observator exact și de finețe al moravurilor, pamfletar pătimaș, cu un verb înflăcărat. Stau mărturie a acestei activități volumele *Sarea e dulce* și *Cefe de taur,* în care scriitorul Zaharia Stancu n-a strîns decît o infimă parte a publicisticii sale.

Apariția *Desculțului* în anul 1948 n-a constituit deci o surpriză pentru cei ce-i cunoșteau practica jurnalistică de înaltă calitate, cartea sa așezîndu-se de la început în raftul de aur al prozei noastre contemporane. Zaharia Stancu este, prin *Desculț* și *Dulăii,* un prozator al lumii noastre rurale, al satului de dinaintea primului război mondial, continuînd, ridicată la o altă treaptă, tradiția literaturii lui Creangă, Slavici, Sadoveanu și Liviu Rebreanu. Îl despart de marii săi înaintași nu numai deosebirile temperamentale evidente, ci și faptul că, înarmat cu o altă capacitate de înțelegere a oamenilor și a lumii, Zaharia Stancu surprinde universul rural cu toate contradicțiile sale, luminat de întreaga experiență pe care i-au adus-o poporului nostru cel de al doilea război mondial, sfîrșitul orînduirii capitaliste în țara noastră și prezentul construcției socialiste.

Desculțul lui Stancu are marele merit de a fi nu numai un registru care consemnează nefericiri și suferințe, ci de a însemna, în același timp, un sever act de acuzare a unei orînduiri de jaf și inumanitate, ordine socială sortită prin însăși esența sa unei pieiri inexorabile și apropiate.

În aceste condiții, mitul și mirajul pămîntului sînt prezente în paginile *Desculțului* nu numai ca un al doilea termen al unei ecuații născătoare de patimi fierbinți, de chinuri blestemate, de năluciri, de uri și osînde, ci este denunțat ca o otravă chinuitoare și perfidă, menită să întrețină speranțe neîndrituite și amăgitoare. Luciditatea lui Darie desci-

Scanned with OKEN Scanner

freză necontenit în lumea înconjurătoare o beţie rece şi tristă, întreţinută de nădejdea unui pămînt duşmănos, ce nu va astîmpăra niciodată foamea oamenilor ajunşi la pragul cel mai scăzut al exploatării şi al umilinţelor.

Acest erou fără vîrstă, fiindcă Darie nu are etatea pe care i-o atestă actul său de naştere, ci memoria milenară a poporului şi prospeţimea lui tinerească, ajunge la o maturitate care nu miră şi la o înţelepciune firească, ce-l conduc la înţelegerea profundă a faptelor, a întîmplărilor şi a oamenilor.

Frescă a unor vremuri devenite istorie, *Desculţul* este o carte contemporană prin încheierile ei, un roman ce nu putea fi scris decît de un om al epocii socialiste, martor al unor transformări istorice şi revoluţionare. Evenimentele de o epocală semnificaţie care au modificat structural viaţa satelor noastre, chemate azi la o nouă existenţă, altădată de nesperat, de neînchipuit, l-au determinat pe prozator să-şi revadă cartea, să şi-o rescrie în întregime şi la detaliu. În acest chip, romanul *Desculţ*, conceput iniţial într-un singur volum, a ajuns un ciclu amplu, pe traiectoria a unsprezece sau douăsprezece volume, din care au apărut, la finele anului 1960, primele trei.

Confruntările de text şi comparaţiile arată că nu e vorba de o amplificare pe o singură coordonată a cărţii, prin adăugiri de episoade sau dilatări ale altora, scrise anterior, ci de o transcripţie esenţială, de o parafrază pe care o cunoaşte mai degrabă scriitura muzicală, cînd unii compozitori, pornind de la un lied, au ajuns, prin amplificarea organică a motivului, la vaste şi ample simfonii.

Noul ciclu al *Desculţului* se anunţă ca un roman-fluviu, de o amplitudine puţin obişnuită, arie grandioasă a unor lumi ce depăşesc prin dramele trăite graniţele universului rural.

Scanned with OKEN Scanner

Cele trei povestiri adunate în acest volum, episoade desprinse din noul ciclu, ar putea sta sub semnul unui titlu generic : *Tocmeli*. Lectorul va observa cu uşurinţă că, deşi înfăţişînd episoade felurite, caractere deosebite şi conflicte diverse, există o canava comună a celor trei naraţiuni, obsedantă şi profund dramatică.

Într-o noapte, un copil, visînd cu ochii deschişi sub cerul spuzit de lumini, surprinde, fără să vrea, taina de dragoste a unei fete. Înnebunită de spaimă — discreţia nefiind o caracteristică a băieţilor în preajma maturizării fiziologice — fata îl loveşte pe băiat, îl muşcă de gît, terorizată de perspectiva ultragiantă că secretul ei va fi mîine cunoscut, comentat de întregul sat, ce va începe s-o arate cu degetul.

Scăpat din strînsoare, martorul fără voie cade bolnav. Şi de aici înainte purcede substanţa propriu-zisă a nuvelei : tocmeala. Începe un tîrg absurd, ilogic şi iraţional între părinţii victimei şi părinţii făptaşei. „— Mi-a sluţit copilul, mi l-a omorît, să-mi dai..." Ce ? Evident, despăgubiri materiale.

Un mire, descris cu o paletă de o rară bogăţie, marcînd încă o dată capacitatea satirică a prozatorului Zaharia Stancu, descoperă în noaptea nunţii că nu i-a fost mireasa fată. Îşi încarcă nevasta pe o grapă şi, în plină noapte, pe viscol, pleacă spre casa socrului, unde va începe o cumplită tocmeală. Fata l-a minţit, nunta i-a fost dezonorată, întregul alai e la curent cu întîmplarea : „Să-mi dai pămînt".

Costandina, unul dintre cele mai obsedante personaje din noua variantă a *Desculţului,* cu excepţia visătorului, a iluminatului uneori, a chinuitului totdeauna, Darie, descoperă că îndărăt cu mulţi ani a fost adăpostită în casa lui Tudor, înconjurată cu o nesfîrşită dragoste şi ocrotită ca un copil de suflet. E adevărat că de-atunci multă apă a trecut pe subţirea şi lunga Vale a Călmăţuiului, că Tudor s-a mai însurat o dată şi că ograda lui necăjită a fost um-

Scanned with OKEN Scanner

plută de nu știu cîte guri flămînde. Toată averea lui e o brumă de pămînt, care n-a reușit să astîmpere niciodată foamea atîtor suflete. Toate astea sînt adevărate. Dar soțul Costandinei știe una și bună : „Du-te la Omida la oamenii care te-au crescut. După obiceiurile din vechime ești fata lor... Să-ți dea." Ce ? Evident, pămînt ! Și începe și aici, ca și în celelalte povestiri, o tocmeală îngrozitoare, un tîrg tragic, cum mărturisim că n-am întîlnit în alte pagini de literatură, o dispută surdă, care macină nervii și uzează toate răbdările, fiindcă cele trei tocmeli, din cele trei narațiuni, au un caracter comun : al unei perfecte, absolute absurdități. Oamenii — și cei care cer, și cei care dau, sau care se încăpățînează să nu dea — negociază un joc de umbre, de fericiri fantomatice, de iluzii și de amăgiri.

Și cei care pretind, și cei care posedă, și cei care cer cu violență, și cei care caută să scape prin viclenie, și cei care încearcă să obțină prin amenințare, și cei care rezistă cu înverșunare la șantaj cheltuie același capital moral de speranțe viciate, întreaga lume a tuturor celor ce se tocmesc stînd sub zodia blestemată a unor legi înlăuntrul cărora eroii consumă o stare limită. Cele trei povestiri ale lui Zaharia Stancu, oferite cititorului în volumul de față al „Bibliotecii pentru toți", au meritul considerabil de a demonstra cu mijloace artistice superioare că mitul pămîntului și mirajul lui nu constituie în orînduirea burgheză decît o atracție otrăvitoare. Cele trei „tocmeli", tragice prin lipsa lor de finalitate, conduc, grație artei lui Stancu, la încheierea logică și de neclintit că ieșirea din acest apocalips terestru, din coșmarul exploatării moșierești nu se poate realiza pe calea unor remedii improvizate, a unor soluții de cîrpeală și provizorat. Că e nevoie de o răsturnare radicală, revoluționară, pe care, de altminteri, viața a și ridicat-o cu o nețărmurită măreție. Ieșirea din mizeria ancestrală a unei

Scanned with OKEN Scanner

țărănimi exploatate la sînge, așa cum ne demonstrează Stancu în nenumărate pagini, evadarea din coșmarul „tocmelilor" fără perspectivă, soluția esențială care să pună capăt universului dantesc, de suferințe, umilințe și vise necontrolate, toate acestea nu puteau să vină decît pe calea unei schimbări fundamentale, care să modifice din temelie relațiile economice, impunînd schimbarea universului sufletesc al oamenilor chemați de noua orînduire socialistă la o inedită ordine a conștiințelor, la un statut de viață și fericire pe care numai societatea socialistă îl poate aduce.

Cele trei povestiri cuprinse în volumul de față demonstrează cu o forță artistică viguroasă că singura cale de rezolvare a situației țărănimii noastre, asuprită secole de-a rîndul de moșieri și boieri — în pofida unei literaturi care a idealizat uneori chipul „delicat" și sufletul „nobil" al boierului „înțelegător" — este calea unei agriculturi socialiste, care să-l elibereze pe țăran din obezile în care l-au ținut peticul său de pămînt.

Ne mai îngăduim să facem asupra celor trei povestiri o ultimă reflecție : în iadul sîngeros descris, în groapa întunecată a unei lumi aprige, Zaharia Stancu n-a alunecat nici o clipă pe povîrnișul zugrăvirii unor caractere bestiale, rudimentare și primitive, la nivelul condițiilor de viață înlăuntrul cărora trăiesc. Oamenii lui au porniri crunte, ca însăși viața, sentimente bărbătești, ca bătăliile de fiecare clipă pe care sînt siliți să le înfrunte, fețe de pămînt și mîini grele, ostenite. Dar dincolo de aparenta lor încremenire — stane de piatră ale unor suferințe milenare — în fiecare erou înflorește, ocrotită și ascunsă cu decentă zgîrcenie, lacrima gingașă a atîtor omenești regrete, petala frustă a unui zîmbet disimulat, gestul stîngaci, dar cu atît mai elocvent, al unei omenii adînci, îngropată în fiecare ins ca cercul în arbore.

Scanned with OKEN Scanner

Poet liric de o inefabilă delicateţe şi în proza sa, romancierul Zaharia Stancu a îmbogăţit literatura noastră cu pagini ce se aşază cu cinste lîngă cele mai înalte piscuri ale prozei contemporane.

(*Prefaţă* la : Zaharia Stancu, *Costandina*, „B.P.T.", E.P.L., 1961, pp. III—IX.)

Scanned with OKEN Scanner

PĂDUREA NEBUNĂ

Dintr-un anumit punct de vedere, *Pădurea nebună* e un roman al provinciei de altădată. Regăsim, împreună cu Darie, venit în orășelul adolescenței sale spre a-și încerca norocul la liceu (un liceu cu profesori de strînsură), aerul stătut al tîrgurilor, în care se moare, al tristelor locuri unde nu se întîmplă nimic. Pe străzile pline de praf se văd birje cu cai costelivi și netesălați, cerșetori schilozi, bragagii turci cu fes roșu și șalvari peticiți, iar mai la margine, acolo unde încep grădinile, cîrduri nesfîrșite de orătănii, cîini cu blana năpîrlită umplu ulițele de fum alb. Vara, frizeriile mizere, birturile „economice", dughenele cu mărunțișuri dormitează în soarele torid, cu firmele lor decolorate, făcute cine mai știe cînd de un pictor cu lavalieră neagră și pălărie cu gardini mari. Toamna, tîrgul putrezește sub ploi, roțile taie șleauri adînci în noroaie. În zilele de sărbătoare, orășelul se mai animă, umplîndu-se de tarabe strîmbe, de miros de mititei și de țuică.

Această parte a romanului (cea mai întinsă) e însă numai aparent în tradiția lui Brătescu-Voinești ori Sadoveanu. Există o perspectivă sarcastică, un gust pentru grotesc, care

Scanned with OKEN Scanner

ne duc mai degrabă la unele din momentele lui Caragiale (*Grand Hôtel...*, de exemplu). Invadat de dezgust, Darie contemplă o umanitate degradată, ascunsă sub crusta unei existențe anoste, cenușii. Plăcerea înlăturării aparențelor e în proza lui Zaharia Stancu neînchipuită. Relațiile dintre oameni apar de o inumanitate teribilă, delicatețea, înțelegerea, mila sînt abolite. Tîrgul e mistuit de dorințe de parvenire, de invidii, de ură, și nimeni nu-și alege mijloacele. Stăpînii își schinguiesc slugile, soții își omoară în bătaie nevestele, flăcăii poartă cuțite la brîu și se încaieră din te miri ce. Un plutonier se laudă a fi primit decorații pentru că a ucis oameni nevinovați, mulți dascăli de la liceu sînt decavați, alcoolici, perverși. Demascarea esenței sociale, prin înlăturarea deliberată a tuturor minciunilor convenționale, e, cum s-a observat, un procedeu interesant. Zaharia Stancu e un mare caricaturist, în direcția grotescului, cu o vervă neagră care amintește de *Capriciile* lui Goya. *Pădurea nebună* are, în romanul existenței provinciale, o notă evident originală. În tîrgul Rușii-de-Vede nu se mai moare lent, ca în literatura lui Brătescu-Voinești ori Sadoveanu, ci violent, crispat. Tristele locuri unde nu se întîmplă nimic, cu care ne-au deprins scriitorii generațiilor trecute, iau în romanul lui Zaharia Stancu înfățișări de infern dantesc.

Însă intenția autorului nu era de a ne oferi în *Pădurea nebună* un roman al provinciei de altădată. Depănîndu-și amintirile, Darie ajunge în Rușii-de-Vede cu speranța că va putea urma liceul. Străbatem împreună cu el numeroase evenimente din care se încheagă tabloul existenței provinciale. Dar scriitorul nu pare preocupat să găsească acestor evenimente, care trec pe sub ochiul atent al lui Darie, altă legătură decît aceea a vieții însăși în nesfîrșita ei varietate. Ca și celelalte romane ale lui Zaharia Stancu (mai ales *Jocul cu moartea*), *Pădurea nebună* are factură picarescă. Însă pentru Darie, spectator și, rareori, participant la eve-

Scanned with OKEN Scanner

nimente, priveliştea otrăvitoare a provinciei se dovedeşte în curînd a fi un prilej de meditaţii asupra vieţii. Îl aflăm, de altfel, compunînd versuri, povestiri, chiar romane, punîndu-şi întrebări grave, căutînd soluţii, şi nu atît asupra vocaţiei sale (decît rar şi, în economia cărţii, accidental), cît asupra existenţei omeneşti, a felului în care ea trebuie trăită. Îi surprindem ochiul scormonitor rotit asupra împrejurărilor, plăcerea de a descoperi zone de umanitate inedite, de a încerca trăirile cele mai curioase.

Toate acestea erau vizibile încă în *Jocul cu moartea*, unde lectura ne releva, în ordinea multiplelor experienţe ale eroului, germenii unei aventuri spirituale. Pentru Darie condiţia de haimana se transformă dintr-un mijloc de apărare socială într-un mod de cunoaştere, căci adolescentul firav şi sensibil e un scriitor virtual. Interesul, prin urmare, al realităţilor cuprinse în carte e în măsura în care trezesc ecou în conştiinţa lui Darie. Aşa stînd lucrurile, nu se poate vorbi de pagini excedentare şi se vede chiar intenţia scriitorului de a-şi pune personajul în contact cu aspectele cele mai importante ale oraşului provincial. Tot ce ţine de aceasta e, cu puţine excepţii, admirabil : episoadele cu unchiul Tone, plimbarea cu Valentina, întîmplările din familia Arăpaş, moartea Despei etc. *Pădurea nebună* e, după *Desculţ*, poate cel mai bun roman al lui Zaharia Stancu. Ar trebui observat însă că, atunci cînd se părăseşte cîmpul vieţii personale a lui Darie, nivelul cărţii scade. Paginile în care tabloul social se extinde (grevele, agitaţiile electorale, demonstraţiile fasciste etc.) iau prea uşor aspectul unei cronici, pentru că ecoul evenimentelor în conştiinţa personajului nu se prea vede. Aleg un exemplu : într-una din peregrinările lui, Darie nimereşte la o întrunire muncitorească. Sîntem în zilele Grevei generale din 1920 şi Darie ascultă uimit apelul la solidaritate rostit de la tribună, apoi asistă cu revoltă neputincioasă la spulberarea de către armată a întrunirii şi la

Scanned with OKEN Scanner

sîngeroasele reprimări ce se dezlănțuie. Sentimentul acestui vagabond, așa de interesat a găsi o soluție de viață, în clipa în care pătrunde în sala de întruniri, trebuie reținut : „Mi se făcu rușine. De mine însumi mi se făcu rușine. De ce nu-i căutasem eu pe oamenii aceștia mai de mult ? De ce nu-i cunoscusem ? În orașul acela dărăpănat, îngropat pînă la genunchi în noroaie, oamenii pe care îi vedeam acolo alcătuiau o altă lume.“ Dar evenimentul, care promitea să însemne ceva în conștiința lui Darie, e repede dat uitării. Întrebările, dezgustul de viață sînt aceleași, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut.

Există în *Pădurea nebună,* opuse, două moduri de a înțelege și trăi viața. La acestea meditează Darie, adolescentul. Pe de o parte, lîncezeala agresivă, meschinăria, noroioasa existență a provinciei burgheze, pe de alta, freamătul unei umanități aproape sălbatice, dar viguroasă și plină de poezie. Titlul chiar conține simbolul acestei opoziții. Pe locurile pe care dormitează la soare orășelul lînced, pierdut în cîmpia moartă, cu iarbă puțină, clocotea în vechime o fabuloasă pădure nebună, cutreierată de bouri de păcură și de urși roșcovani. Viața, ni se sugerează, trebuie trăită intens. Darie însuși e o sălbăticiune, deprins a trăi sub cerul liber, visînd la această umanitate crudă, elementară (îl surprindem plănuind un roman despre țigani), animată de mari patimi, însă onestă și pură. „O, dacă aș fi avut norocul să viețuiesc cu veacuri ori cu milenii în urmă, — exclamă el — fără îndoială prin alte păduri mi-aș fi purtat pașii, pe sub umbra altor copaci aș fi trecut, în iarba înaltă a altor luminișuri m-aș fi culcat la soare. Aș fi purtat în mîini, ca toți oamenii din acel veac al meu, arc și suliță, iar pe umăr tolba cu săgeți. Aș fi vînat bouri de păcură și cerbi de aramă, lupi cenușii și jderi sprinteni, urși roșcovani și urși negri.“

Scanned with OKEN Scanner

Revolta eroului contra mlaştinii morale burgheze ia deocamdată această cale a regresiunii romantice (o cunoaştem din literatura lui Sadoveanu) într-o natură veche, dar vuitoare de seve veşnic tinere, în care ciobăniţele se iubesc cu urşii şi nasc Feţi-Frumoşi vînjoşi. Nu altul e înţelesul fantasticei iubiri pentru Uruma, care-şi trece uneori limbile de foc prin sufletul obosit al lui Darie. Atunci izvorăsc din amintiri caii tătarului din Sorg, păscînd pe tabunul infinit pe care-l scaldă foşnetul de pădure bătrînă al mării şi năluca sălbaticei Uruma, tătăruşca cu obraz rotund şi galben ca luna, cu păr de ferigă şi ochi înguşti şi verzi ca iarba crudă :

Îţi mîngîi obrazul de lună,
Obrazul de lună,
Feriga părului, fildeşul trupului,
Feriga părului.

Visele tale prin mine le trec,
Negre şi reci.
Stîncile tale de var şi mărgean,
În mine le clatin ca-ntr-un ocean.

Dar povestea acestei iubiri de-o vară, sub soarele sărat al Dobrogei, e una din cele mai frumoase din cîte cunoşteam, iar în sumbra *Pădure nebună*, un luminiş dulce şi trist ca un obraz de lună.

(*Contemporanul*, nr. 41 (887), 11 octombrie 1963, p. 3.)

Scanned with OKEN Scanner

PAUL GEORGESCU

[UN SCRIITOR DIN FAMILIA POVESTITORILOR *]

Aceasta este cea mai bună carte pe care Zaharia Stancu a publicat-o după, pe drept, celebrul *Desculț. Pădurea nebună* impune prin densitatea epică, dramatismul faptelor, concentrarea principalelor episoade, lirismul amărui și asprul. Atrag atenția, în mod deosebit, cîteva episoade (moartea unchiului Tone, iubirea pentru Uruma, drumul cu Valentina în pădure, povestea Despei), care, prin dramatismul sobru al narațiunii, se înscriu printre cele mai bune pagini ale literaturii române. Cartea continuă să depene amintirile lui Darie, centrîndu-se în jurul anilor imediat următori primului război mondial. După peripețiile balcanice (*Jocul cu moartea*) și o călătorie de vagabondaj artistic prin Italia, Darie se statornicește, pentru un an, în Rușii-de-Vede, ca să treacă examenele primilor ani de liceu. Romanul e în continuare picaresc, întrucît faptele se aglomerează numai în raport cu eroul-povestitor, dar, spre deosebire de *Jocul cu moartea*, efortul de compoziție e mai mare, nu numai fiindcă există o unitate de loc, ci, mai ales, pentru că pu-

* *Zaharia Stancu: „Pădurea nebună"*, fragment.

terea de oglindire a vieții sociale e mai cuprinzătoare, iar unele din personaje sînt urmărite în desfășurarea lor.

Ca structură artistică, de altfel, Zaharia Stancu se încadrează mai bine în strălucita tradiție a povestitorilor români (Ion Creangă, Mihail Sadoveanu, Panait Istrati ș.a.), oricît de mari ar fi deosebirile specifice față de fiecare dintre aceștia (ce țin de originalitatea artistică), decît în familia romancierilor, fie ei epici, obiectivi sau analiști. Așadar, ce va căuta la Zaharia Stancu (și la ceilalți povestitori) îndeosebi recompunerea mecanismului social și știința precisă a relațiilor sociale va fi dezamăgit, ca și doritorul de analiză psihologică fină. Deci, el se deosebește atît de Liviu Rebreanu, cît și de Camil Petrescu, încadrîndu-se, cum am spus, în familia povestitorilor. Aceștia din urmă, străbătuți de valuri lirice, încărcați cu plăcerea de a povesti, se trag din marea artă populară, ajunsă prin oralitate la perfecția expresiei, de unde calofilia lor, povestitorii fiind și stiliști (cu excepția lui Panait Istrati, ce a scris într-o limbă de împrumut. [...]

Prin *Pădurea nebună* suflă un vînt negru și amar. Într-o îmbinare destul de rară, structura clasică se îmbibă de romantism. Din acest lirism romantic, se întrupează ciudata și neuitata Uruma, de aici izvorăsc paginile de poem, între care cele inspirate de mare sînt remarcabile, de aici se conturează și Darie, negurosul erou balzacian, plin de ură și de elanuri lirice, de violențe, crispări și pînde. Această îmbinare puțin obișnuită conferă cărții o notă deosebită, ce-l apropie, doar într-o măsură, de literatura lui Panait Istrati. [...]

(*Păreri literare*, E.P.L., Buc., 1964 p. 251 urm.)

Scanned with OKEN Scanner

PĂDUREA NEBUNĂ

La sfîrşitul pribegiei sale prin oraşul Ruşii-de-Vede, în anii ce-au urmat primului război mondial, Darie e cuprins de nelinişte. Trăise o experienţă dramatică, avusese prilejul să cunoască fapte şi oameni care-i umpluseră inima de dispreţ şi mînie. Stăpînit de asemenea gînduri chinuitoare, i se pare la un moment dat că dacă numai „o singură zi" ar mai trebui să întîrzie în „tîrgul vechi şi dărăpănat", „o mare de noroaie şi un ocean de gunoaie s-ar năpusti" asupra lui şi l-ar sufoca. Cu *Pădurea nebună* se încheie un alt capitol din viaţa lui. Acum, eroul romanului *Desculţ* cunoaşte atmosfera tîrgului de provincie, cu toate corolarele ei morale. Darie mai trecuse şi înainte de război prin Ruşii-de-Vede. Revine după o pribegie „peste mări şi ţări" şi se opreşte aici cu gîndul să termine şcoala, să-şi afle un rost în viaţa lui încă agitată şi zbuciumată. Tîrgul ca înfăţişare nu se schimbase. Încremenirea peisajului era prima realitate evidentă: „După lungul şi greul război cu nemţii, îl găsisem tot acolo unde îl ştiusem". Dar oamenii i se păreau lui Darie a fi alţii. Trecut de pragul adolescenţei, eroul începe să perceapă mutaţiile sufleteşti. Încearcă acum din ce

Scanned with OKEN Scanner

în ce mai acut sentimentul schimbării necontenite a lumii, a realităţilor din jurul său. Iată, deci, un element nou în evoluţia conştiinţei lui Darie, o treaptă calitativă în procesul de înţelegere a fenomenelor înconjurătoare.

Acum, el confruntă oamenii pe care i-a cunoscut altădată. Are şi o altă perspectivă de viaţă. De aceea *Pădurea nebună* nu este numai o etapă rătăcitoare din romanul creşterii şi împlinirii unei personalităţi. Aşa cum l-am cunoscut şi în primii ani ai vieţii sale, Darie este mereu atent şi sensibil la toate frămîntările oamenilor din jurul său, impresionat de suferinţele pe care aceştia le îndură, strîngîndu-şi în pumni mînia, hotărît ca fiecare lovitură ce se abate asupra lui şi alor săi s-o plătească aşa cum se cuvine. Doar părinţii şi prietenii, încercaţi de prea multe necazuri, îi lăsaseră drept moştenire acest legămînt: „Să nu uiţi, Darie". Era singura avere cu care plecase la drum. Şi viaţa îl va ajuta să o sporească necontenit. Pentru că necontenit se adaugă fapte pe care Darie nu trebuie să le uite. Aici cred că stă diferenţa specifică a caracterului său faţă de eroii „romanelor de formaţie" dintre cele două războaie. Eroii lui G. M. Zamfirescu, I. Peltz, I. Călugăru aveau drept principală trăsătură de caracter „inhibiţia", o spaimă continuă de a înfrunta lumea pe care o cunoscuseră în întruchipări atît de monstruoase.

Şi în romanul de faţă, ca şi în *Desculţ*, Zaharia Stancu realizează acea strînsă fuziune între biografia eroului şi viaţa din jurul său. Şi aceasta pentru că Zaharia Stancu face parte din familia acelor scriitori, care, precum Flaubert, pot să spună: „o carte n-a fost niciodată pentru mine decît un mijloc de a trăi într-un loc oarecare". Cartea nu reprezintă numai o etapă a vieţii lui Darie, legată mai ales de aspiraţia lui nobilă de a se instrui, de a cuceri tainele învăţăturii, ci şi o frescă a tîrgului de provincie muntean în anii următori primului război mondial. O frescă ale cărei tona-

Scanned with OKEN Scanner

lităţi sînt profund dramatice. Oraşul de provincie, „locul unde nu s-a întîmplat nimic", cum l-a numit Sadoveanu, a fost una din realităţile sociale şi psihologice ale literaturii noastre, începînd cu sfîrşitul secolului trecut. Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, I. A. Bassarabescu în proză, Bacovia, Demostene Botez, Perpessicius în poezie, Victor Ion Popa şi Tudor Muşatescu în teatru sînt cîţiva dintre cei mai reprezentativi scriitori din trecut care au zugrăvit, fie cu îndurerare, fie cu sarcasm, fie cu umor atmosfera deprimantă, cenuşie, viaţa uniformă, lipsită de perspectivă a oraşului de provincie. Aşa l-a aflat şi Darie, eroul lui Zaharia Stancu. Dar el priveşte aceste lucruri nu numai cu tristeţe, ci şi cu optica omului care începe să nu mai poată suferi nedreptatea, micimea sufletească, şarlatania şi nu mai vrea să fie înecat în glodul resemnării şi al deznădejdei.

Darie pătrunde în mai multe domenii de viaţă, este un *soi de „picaro"*, căruia nu-i scapă nici una din tainele lumii din jur. Iar Darie participă, sau este martor, la fapte care nu trec prin conştiinţa sa fără să lase urme. Tonul cărţii este adeseori *polemic*. Şi aceasta pentru că Darie nu este deprins să se umilească. El are drept trăsătură definitoare *dîrzenia*. Ştie să riposteze, nu-i mlădios ca o trestie în faţa încercărilor vieţii, răspunde cu străşnicie obrăzniciei, nu se lasă încovoiat şi nici înşelat.

Acum, în această carte, trăsăturile lui Darie ies şi mai mult la lumină şi *caracterul* său îşi defineşte coordonatele esenţiale. De aceea şi hotărîrea lui de la sfîrşit nu va fi luată după prima deziluzie, după cea dintîi înfrîngere, ci la capătul unor amare decepţii. Cum i se înfăţişează lui Darie, şi deci şi nouă, astăzi, tîrgul din cîmpia munteană care, „altădată, în vechea vechime, fusese acoperit de uriaşa şi înspăimîntătoarea pădure", numită Deliorman, adică Pădurea nebună ? Ce întîlneşte aici Darie ? Un tîrg prăpădit,

murdar : „Mai trecu ce trecu, şi soarele verii începu să-şi crească dogoarea. Oraşul căzu în toropeală. Prăvăliile vechi şi dughenele coşcovite răspîndiră miros putred, tare, ascuţit. Curţile duhniră şi mai puternic a gunoaie şi a lături." Cine erau oamenii pe care Darie îi întîlneşte în acest decor sumbru, pestilenţial ? Pe de o parte, parveniţii şi îmbogăţiţii, cărora li se atrofiaseră orice sentimente, ajunşi, unii dintre ei, într-o stare vecină cu imbecilitatea. Unchiul Tone îşi priveşte cu duşmănie rudele, şi bineînţeles şi pe Darie, la gîndul că fiecare dintre ei ar putea să-l fure, să-l aducă la sapă de lemn. Un Hagi Tudose ajuns în faza agresivă. Cînd închide pentru totdeauna ochii, rudele revendică drepturi pe care fostul birtaş le uzurpase pentru a-şi putea întemeia mai bine negustoria. Cearta din ziua înmormîntării lui Tone este — pur şi simplu — grotescă, trezindu-i lui Darie repulsie faţă de o anume mentalitate mercantilă.

Dobrică Tunsu, prietenul din tinereţe al lui Darie, poartă acum „cravată în dungi la gît" şi „pantofi galbeni cu şireturi". E „om cu stare". Prin mijloace necinstite devenise stăpîn, îşi ciomăgea ucenicii, îi punea să muncească pînă cădeau „de istoveală", cum singur spunea fericit, îşi cumpăra pămînt de la oamenii siliţi de necazuri să-l vîndă, dădea bani cu camătă.

Zaharia Stancu reliefează în paginile acestui roman momentul ridicării acelor parveniţi ce şi-au început ascensiunea în anii tulburi, prielnici îmbogăţirii fără muncă, de după primul război mondial. Şi în romanele lui Camil Petrescu şi Cezar Petrescu sînt surprinse tipuri care, prin tot soiul de afaceri veroase, fie economice, fie politice, încep să se ridice pe treptele avuţiei sau ale ierarhiei de stat. Modelul lor este Stănică Paleacu, avocat şi deputat, care „are atîţia bani, că-i vîntură cu lopata", cum spune legenda ce s-a şi înfiripat în jurul lui. Acesta intervine puţin în acţiune,

Scanned with OKEN Scanner

dar din spusele celorlalți ni se conturează imaginea unui tipic politician de provincie.

Darie se lovește neîncetat în viață de oameni care n-au alt țel decît sacul cu aur. Toate aceste descoperiri îl fac să-și explice firele, aparent încîlcite, ale unor urzeli ce-i păreau pînă atunci de nepătruns. Drumurile sale prin Rușii-de-Vede sînt, deci, drumuri spre descoperirea cumplitei realități. Întîlnește oameni de o cruzime asemănătoare cu aceea a colonelului Poenaru, care, în 1907, înecase în sînge răscoala țăranilor dintr-un sat. Un plutonier de infanterie, „scurt, burticos, mustăcios", povestește cu voluptate faptele bestiale comise cu prilejul represiunii grevei generale.

În același timp, Darie mai cunoaște și un alt aspect al vieții de aici. Acela al ratării, al morții sufletești lente. Unii oameni nici nu mai au speranțe: așa se întîmplă cu fosta lui dragoste, Zoe, căsătorită cu un negustoraș oarecare, om mărginit și brutal. Altul este Filipache Arăpaș, „ciungul", coleg de școală cu Darie, care se macină într-o existență meschină. Toți aceștia sînt victimele unui mediu ce nu le oferă nici o posibilitate de înălțare, nu-i ajută să se regăsească, să se curețe de zgura resemnării și promiscuității. Și din acest punct de vedere, Zaharia Stancu adaugă pagini edificatoare literaturii tîrgului de provincie.

Autorul nu a urmărit numai o anumită tipologie, o anumită direcție în existența micului oraș. În carte sînt aduse zeci de personaje care își justifică în cea mai mare parte prezența. Uneori portretele sînt conturate numai în liniile lor esențiale, personajele trec parcă prea în fugă pe lîngă cititor. Deși în cazul unora din ei am fi simțit nevoia unei mai precise caracterizări (ne gîndim în special la familia Arăpaș), cunoaștem totuși o adevărată galerie de politicieni veroși, parveniți, poltroni, afaceriști, mici-burghezi mărginiți sau rătați.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă toată această faună îl dezgustă, îi stîrneşte repulsie, îl face să replice dur, nemilos, acum Darie descoperă o altă lume, cu toate că nu realizează încă o cunoaştere apropiată a ei. O lume care sparge orizontul înceţoşat al tîrgului : lumea muncitorilor. Sîntem în anul grevei generale, şi Darie asistă la o întrunire a muncitorilor, înăbuşită în sînge de armata care împînzeşte şi terorizează apoi întreg oraşul.

Dovedind o fină intuiţie a psihologiei eroului său, Zaharia Stancu nu i-a supraevaluat posibilităţile. Dar momentul acesta — cunoaşterea luptei oamenilor care aspirau spre o altă viaţă — nu va rămîne fără urmări în evoluţia lui Darie. Va intra în alcătuirea zestrei lui spirituale.

La sfîrşitul romanului, Darie păşeşte într-o nouă etapă a vieţii. Care vor fi noile sale drumuri ? Vor sta ele sub zodia dimineţii în care a plecat din tîrgul năpădit de tristeţe ? Va reuşi să-şi umple „cu miere aurie fagurii vieţii" sale, ca şi „fagurii vieţii altora", aşa cum se hotărîse înainte de a părăsi oraşul ? Finalul cărţii ne dă posibilitatea să întrevedem dăruirea lui Darie unui ideal înalt, să înţelegem că el nu se va lăsa înghiţit de apa comună a mulţumirii de sine şi a mediocrităţii.

Cu aceste noi elemente, portretul lui Darie s-a îmbogăţit şi s-a nuanţat, iar literatura noastră a cunoscut unul din romanele de valoare ai ultimilor ani.

1963

(Reprodus din *Noi şi cei dinaintea noastră*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1966, pp. 204—208.)

Scanned with OKEN Scanner

CE MULT TE-AM IUBIT

Ce mult te-am iubit este un bocet „cu vorbe" de o sobrietate rară. Cele aproape trei sute de pagini nu fac altceva decît să relateze o înmormîntare. Epica se reduce doar la atît. Interesul stă în analiză, în redimensionarea prin regie şi contrapunct. S-a spus că interesul prozei lui Zaharia Stancu este în mare măsură etnografic. Este adevărat că etnograficul nu lipseşte, dar interesul nu stă aici. În *Ce mult te-am iubit* asistăm îndelung la un ceremonial mortuar şi s-ar putea spune că sîntem plasaţi în etnografie şi pitoresc. Eroare! Nici etnograficul în formele sale violente, nici pitorescul nu sînt prezente. Ceea ce urmăreşte autorul e dimensiunea morţii, semnificaţia morţii pentru oameni. *Ce mult te-am iubit* este mai mult o carte de meditaţie asupra morţii, o carte în care se oferă pretextele, indicii acestei meditaţii. O banală înmormîntare rurală capătă, în relatarea prozatorului, dure proporţii baladeşti.

Antilirismul literaturii lui Zaharia Stancu nu se dezminte. Desenul e aspru, comentariile lucide, amare, seci, lirismul înalt, curăţat de sentimentalism. Totul este redimensionat, privit cu un ochi aspru, lucid, interogativ, dar înţelegător.

Scanned with OKEN Scanner

S-ar putea ca în manualele de şcoală această carte să intre ca prototip al literaturii dragostei filiale. Ceea ce nu e inexact, dar ar falsifica complexitatea scrierii. Prozatorul descrie înmormîntarea, nu ca spectator, ci ca participant, dinăuntru. Ceea ce se urmăreşte este dramatica şi rituala lentoare a acestor spectacole, forţa lor obsesivă.

Mortul este o moartă, e mama unei numeroase familii şi autorul urmăreşte etapele ceremoniei, reacţiile şi sentimentele de clan. Un ins din acest clan îşi pune problemele pentru întreaga seminţie. El devine conştiinţa acesteia. Şi asta e vizibil în stăruitoarea preocupare de a se întoarce la origini, de a stabili dincotro vine şi către unde se îndreaptă neamul său. Moartea unuia din membrii marcanţi ai clanului este ceea ce declanşează încă o dată fascinaţia punctelor : *originar* şi *ultim*.

Proza lui Zaharia Stancu e obsedată de capacitatea memorială. Personajul său supravieţuieşte mereu pentru a înmagazina şi „a şti". Acesta este întotdeauna un om care „nu trebuia să uite". În mai toate cărţile sale, eroii suferă de luciditate, altfel spus, de o prea mare încărcătură documentar-afectivă a memoriei. Din cauza asta, şi dorinţa de a uita, ca singură posibilitate a odihnei. Nu sînt ţinute minte fapte izolate, ci tot fapte ce se pot asambla unui întreg, ce se pot explica unele din altele, ce pot revela un destin. Personajele prozatorului fac eforturi de a înţelege sensul existenţei şi de a-şi găsi destinul. Proza lui e antropologică, în primul rînd, şi de aici confuzia cu etnograficul pe care antropologicul îl include. Se suferă de prea multă ţinere de minte, de o acumulare de fapte ce nu se ordonează încă întotdeauna într-un destin clar. Mîntuirea nu poate fi decît uitarea, pe care eroii săi o cer mereu, uitare care uneori poate să însemne şi moartea. De aceea, trebuie căutate începuturile şi întrezărit sfîrşitul. [...]

Scanned with OKEN Scanner

Emanație a clanului, proza lui Zaharia Stancu marchează momentul în care clanul căpătă conștiința de sine. O dovadă a ei sînt chiar cărțile lui Zaharia Stancu. Ele devin totodată memorie și conștiința acestui clan, care astfel intră în istorie și devine istorie. Insistăm pentru că din această condiționare a prozei, adesea excepțională, a lui Zaharia Stancu, decurg și consecințe estetice. Fără aceste considerente inițiale, nu putem înțelege tipul de proză practicat de autor și timbrul ei particular. S-a observat, ca și pentru *Moromeții* lui Marin Preda, că ne aflăm în fața unei proze rurale neidilice, capabile să pătrundă dincolo de aparența întrupărilor. De la o memorie superficială a situațiilor și faptelor, se trece la o alta acut implicată. Pitorescul este eliminat și nu se memorează decît esența. Copilul *Amintirilor din copilărie*, și acesta aparținînd unui puternic clan, obișnuit a-i aparține, și mîndru de el în mod aproape inconștient, nu disprețuiește aparențele și pitorescul. Consecințele sînt ca la proza lui Ion Creangă, excepțională, dar inimitabilă și fals traductibilă.

Prin Zaharia Stancu proza românească de inspirație rurală a trăit unul din momentele ei de neînlocuit. Esențial lirică, ea reprezintă veriga pe care a sărit-o Marin Preda, mergînd la un tip de literatură la antipodul lirismului. Cele două formule nu se exclud, ci coexistă și se pot concura ca valoare artistică. Literatură de mare forță și intuiție, prozele lui Zaharia Stancu intră în categoria romanelor lirice.

Ce mult te-am iubit nu e însă un roman, ci o confesiune dilatată, o retrăire cu ochii minții a unei înmormîntări și a unei morți care suscită atît mintea cît și sufletul. Cartea e, de fapt, un pelerinaj mistic, un hagialîc ciudat, în care personajul trăiește cînd în realitate, cînd în supradimensiunea acesteia. El întîlnește oameni cu care stă de vorbă, dar nu totdeauna schimburile de vorbă sînt banale și, în acest caz, aceștia nu mai sînt cu adevărat oameni.

Scanned with OKEN Scanner

Fiul venit la căpătîiul moartei e supus, de fapt, unor încercări neîntîmplătoare, unor examene. Duritatea realismului dusă pînă la dilatarea lui produce o febră a ochiului, un transfer, o halucinație. Fiul discută cu bufnițe care-i împrumută miraculosul lor ochi sau are întîlniri stranii în cimitirul satului, cu o bătrînă care poate fi și o vrăjitoare etc.

Scriere simplă în aparență, profundă în sondaj, avînd straturile de semnificații ale literaturii subtile și fascinația literaturii fabuloase, *Ce mult te-am iubit* nu este o nuvelă etnografică, ci un bocet metafizic în seria care cuprinde, ca vîrfuri neegalate, *Miorița* sau *Ciobănașul*.

(*Luceafărul*, Anul XI, 49(345), 7 decembrie 1968, p. 2.)

Scanned with OKEN Scanner

CE MULT TE-AM IUBIT

Ce mult te-am iubit e descrierea unei înmormîntări pe 270 de pagini, unde etnografia şi folclorul joacă un rol de căpetenie. Obiceiurile, fără a fi poetizate sau stilizate, precum se încearcă într-unele din cărţile cu finalitate absurdă, sînt privite cu un ochi treaz şi rămîn astfel în stare pură. În consecinţă, un adevăr sec, care încearcă să muşte şi să neantizeze ceea ce omul doreşte şi poate, un timp, să ţină deasupra valurilor : cîntecul amintirii.

1968

(Din vol. : *A urî, a iubi,* Editura Dacia, Cluj, 1971, p. 14.)

Scanned with OKEN Scanner

CE MULT TE-AM IUBIT

Drumul în viaţă al lui Darie, personaj care reapare maturizat şi sub un alt nume în acest roman al lui Zaharia Stancu, este marcat aproape la fiecare pas de confruntări decisive. Eroul învinge întotdeauna, sau, mai exact, nu este învins niciodată. Atributul definitoriu, care i se potriveşte cel mai bine, este de aceea nu cel de *învingător*, ci de *invincibil*. În vegetaţia aspră a realismului lui Zaharia Stancu el răsare ca un personaj de basm, ce trece neatins prin vîlvătăile atîtor primejdii. Vigilent, ca o sălbăticiune, personajul intră la cel mai mic foşnet în alertă şi se repliază într-un gest defensiv. Psihanaliza lui Darie ar putea revela o fobie a tangenţei, aproape feciorelnică.

În romanul *Ce mult te-am iubit*, invincibilitatea personajului este pentru întîia oară profund umilită. Pînă acum lupta se desfăşura în condiţii de aproximativă egalitate, oricine ar fi fost adversarul : o tîrîtoare, un patruped, un biped. Regulile îi erau, ce-i drept, necruţătoare şi nu prevedeau nici un moment de relaxare : un nou atac putea surveni oricînd. De data aceasta, superioritatea duşmanului — invizibil, imprevizibil — este zdrobitoare. Desigur, persona-

jul își păstrează și aici duritatea, dar aproape ca pe-un automatism, se repede și încearcă să muște, dar mereu în gol. Acest dușman este moartea, care pregătește pentru fiecare om „de pe lunga, îngusta și săraca Vale a Călmățuiului", cîte o botniță ce încleștează chipul și mai cumplit decît cele ale boierului avar de pe vremuri. Moartea — resimțită acum mai acut ca oricînd — pune în discuție întreaga filozofie practică a personajului, energetismul, activismul, capacitatea sa de ripostă. În acest roman, dezarmat, Darie se reculege. El are revelația marilor cicluri, a timpului care trece, a morții și a destrămării omului, a uitării implacabile. Dacă ar fi acum atacat, Darie nu s-ar putea apăra și ar fi învins. El știe acest lucru, dar un sentiment nou, nemaicunoscut, paralizant, de relativitate și zădărnicie îl determină să se lase descoperit, să-și riște făptura, pe care o proteja pînă acum cu decizia și promptitudinea unui animal tînăr, agresiv și plin de vitalitate. Atenția sa, concentrată pînă nu de mult pe un perimetru redus, distribuită de jur-împrejur într-o pîndă calmă, de desconspirare a agresorilor, este absorbită acum violent într-o revelație cumplită. Desigur, eroul lui Zaharia Stancu își va veni din nou în fire, și înarmat cu armele cu care l-a înzestrat natura își va croi mai departe un drum în viață, luptînd cu oamenii și cu rînduielile nedrepte, răspunzînd cu lovituri la lovituri. Dar acum, acum i-a murit mama... Înmormîntarea ei, filmată cu încetinitorul, încăpățînat, aproape metru cu metru, formează linia directoare a acestei cărți punctată de episoade remarcabile. Unul, îndeosebi, nu se va putea uita ușor, și anume cel a furnicilor care pătrund în sicriul încă neîngropat și urcă în șiruri negre pe cadavru. Această absurdă devansare a procesului de disoluție, această nerăbdare a implacabilului, zeul indecent al acestor agenți ai dezagregării, care se grăbesc să înceapă în plină lumină a soarelui distrugătoarea lor lucrare menită să se desfășoare în sub-

Scanned with OKEN Scanner

terana unui mormînt concentrează într-o singură scenă tema fundamentală a cărții, cîntată pe coarda cea mai de jos: „Furnicile ies tot mai mult la iveală, par tot mai multe, un adevărat furnicar. Unele pătrund mamei în urechi, altele încearcă să i se vîre sub pleoape, în nări, în gură, pe la colțurile buzelor, care au înegrit de tot."

Ce mult te-am iubit este un roman scris în refrene. Toate personajele mai importante și-l au pe al lor (eroul-povestitor, tatăl, Evanghelina, Costandina etc.), pe care-l clamează cu obstinația specifică durerii. Valoarea repetiției, caracteristică întregii proze a lui Zaharia Stancu, crește aici și ea exprimă, în general vorbind, pe de o parte caracterul obsedant al lumii terifiante în care personajele trăiesc, pe de alta, tenacitatea eroului care o înfruntă. Cînd la toate racilele sociale ale existenței se adaugă și aceea a morții, repetițiile obsedante ale personajelor ating frecvențe aproape demențiale. Căci plecarea mamei trage în această carte după sine și alte personaje. Destinele lor converg spre moarte. Orbirea progresivă a Evanghelinei este o uvertură a morții, obiceiul mătușii Uche de a mînca bulgări de pămînt ars reprezintă și el, în încercarea inconștientă pe care o semnifică, de adaptare anticipată, ca să spunem astfel, la regimul alimentar al eternității, o prefigurare a morții. Trupul tatălui capătă deja ceva din caracterul inert al cadavrului: tunetele și șiroaiele de ploaie care cad peste el, adormit în grădină, nu-l pot trezi. Cu o ploaie „aprigă, năprasnică", se și termină volumul, o ploaie care cade ca o cortină peste drama familiei, care întinerește și fertilizează pămîntul, dar în același timp se infiltrează printre crăpăturile mormîntului proaspăt pînă la trupul mamei. Semnalul disoluției a fost dat.

Moartea mamei provoacă în personajul principal o teamă cumplită legată nu de propria sa dispariție, ci de *uitare*. Refrenul din *Desculț* revine, și aici, dar cu o altă semni-

Scanned with OKEN Scanner

ficație. Atunci eroul trebuia să nu uite pentru a putea urî, acum trebuie să nu uite pentru a putea iubi. Și Darie strînge din nou pumnii : el știe că se află în fața unei noi încercări, a celei mai grele.

1968

(Reprodus din *Interpretări critice*, Ed. Cartea Românească, Buc., 1970, pp. 38—40.)

Scanned with OKEN Scanner

CE MULT TE-AM IUBIT

Ce mult te-am iubit face parte, ca şi *Desculţ* şi *Pădurea nebună*, din marele ciclu autobiografic al lui Zaharia Stancu. E însă, totodată, o carte de o factură singulară pentru că se opreşte în această lungă recapitulare a unei existenţe pe un moment sufletesc covîrşitor : moartea mamei. Luăm aici contact cu o senzaţie absolut inedită a timpului. Acesta continuă să curgă ; autorul a primit teribila ştire : pînă să ajungă acasă, mama a murit ; se adună rudele ; încep ritualurile înmormîntării, veghea, slujba religioasă, ceremonia funebră, bocitul, coborîrea în groapă ; are loc praznicul care ţine cîteva zile. Conştiinţa naratorului e martoră la o succesiune de fapte. Peste evenimentul morţii se suprapun tot felul de acte ale existenţei curente. Dada Evanghelina se plînge că orbeşte ; Sandu nebunul bate salcîmii şi-i înjură ; trece trenul ; Costandina cotrobăieşte prin casă, dă de nişte papuci ai defunctei şi imploră să-i fie dăruiţi ei ; cineva profită de împrejurări şi fură două capre, cărora le aruncă apoi capetele jupuite în curte ; un ţăran e arestat, fiindcă şi-a ucis străbunicul ; oaspeţilor li se face foame ; pe urmă, după ce s-au hrănit bine, adorm, se trezesc şi cer din nou

Scanned with OKEN Scanner

mîncare şi băutură. Dar dincolo de toate acestea există un timp oprit. Mama a murit. A intervenit un fapt ireparabil, o ruptură, o discontinuitate existenţială. Orice se petrece de acum înainte se desfăşoară sub acest sentiment atroce şi nimic nu-l mai poate înlătura.

Arta mare a lui Zaharia Stancu este de a ne comunica inserţia neantului în datele vieţii cotidiene cu o acuitate extraordinară. Scurtul său roman se mişcă necontenit pe două planuri, unul pe care-l cunoaştem din *Desculţ,* celălalt, obsesiv, care mută brusc totul într-o ordine — tragică, universală, a imperiului morţii. Fascinantă e înfăţişarea tulburătoare căpătată de întreg universul familiar al naratorului în această perspectivă. Dintr-o dată contururi mari de umbre înconjoară lumea. E un univers cunoscut, dar care îşi relevă pe neaşteptate o dimensiune tainică şi dă impresia a-şi trăda adevărata sa natură abia acum. De fapt ochiul care îl priveşte a suferit o transformare interioară fundamentală, a fost înzestrat cu o putere de percepţie nouă, a dobîndit revelaţia anxioasă a ceea ce se sfîrşeşte definitiv. Între privitor şi realitatea înconjurătoare s-a ivit o distanţă, nu de natură fizică, ci existenţială. Fiinţa care i-a dat viaţă, l-a purtat pe umerii ei pînă ce pielea acestora s-a îngroşat, l-a crescut şi ocrotit, mama, nu mai există. Faptul acesta l-a marcat pentru totdeauna pe povestitor şi optica lui s-a schimbat. Orice îi întîlneşte acum privirea, mîinile tatii, pomii din curte, fraţii, surorile, feţele vecinilor, nu mai poate fi despărţit de sentimentul copleşitor că mama a murit. Naraţiunea seacă, sobră, care înaintează prin acele repetiţii, menite parcă să apese pe cuvinte ca nu cumva să fie spus altceva decît constatări sigure, indubitabile, evidente pentru toată lumea, se trezeşte mereu asociind fără voie impresiile din jur cu ideea perisabilităţii. Puterea înfricoşătoare a morţii a pătruns în existenţă sub o formă directă, intimă, şi nimic nu o mai poate izgoni.

Scanned with OKEN Scanner

Impresionant e felul cum ea face deodată vid în jur, suspendă totul, împinge imperios gîndul spre sfera absolutului. Tatăl se prăbuşeşte peste patul pe care stă întinsă moarta şi hohoteşte deznădăjduit: „Mărio, Mărio, ce mult te-am iubit eu pe tine, Mărio, Mărio!" Dar vorbele acestea nu i le-a spus niciodată mamei cît a trăit, iar acum ea nu le mai poate auzi. Gîndul îi sfredeleşte naratorului conştiinţa. „Şi eu am iubit-o pe mama. Mult, mult de tot, însă n-am apucat să-i spun. A murit, a murit de-adevăratelea, şi eu n-am apucat să-i spun c-o iubesc, n-am apucat să-i mulţumesc că m-a adus pe lume." Gornistul satului, Kire, sună stingerea: Tu-tu-tu... Ti-ti-ti... Tu-turu... Sunetele acestea auzite de atîtea ori, anunţă însă acum stingerea mamei. Oamenii au ieşit pe la porţi să privească trecerea convoiului funebru. Dar cea care va fi coborîtă de astă dată în mormînt e mama. Copiii descoperă că n-au de la dispăruta nici o fotografie. Cum o să-şi amintească de faţa ei? Mama voia să vadă marea. Naratorul îi făgăduise că-i va îndeplini această dorinţă, dar moartea a făcut-o irealizabilă iarăşi pentru totdeauna. Mama n-a apucat să vadă marea şi nici munţii.

Ceea ce nu se mai poate petrece a devenit acum o realitate crîncenă, strivitoare. Zaharia Stancu izbuteşte să o facă sensibilă cu o pregnanţă fără pereche. Rar am citit pagini capabile să comunice atît de acut senzaţia aceasta chinuitoare. Frumuseţea cărţii vine şi din nivelul omenesc de conştiinţă la care are loc întreaga înfiorare tragică a morţii. Pe de o parte, naratorul o resimte ca un scandal cosmic. Ce gust mai au pîinea, strugurii, vinul, dacă mama a murit? Ce sens mai păstrează vorbele? Ce răspuns aşteaptă sora care se văicăreşte: „— Mamă, mamă, mi-a murit bărbatul, mamă, şi m-a lăsat cu patru fete mici, mamă, şi-acum ce-o să mă fac eu, mamă, cum o să-mi cresc eu fetele singură, mamă?..." Ce înţeles are spectacolul pe care îl dă

Scanned with OKEN Scanner

Costandina, jeluind-o mai tare decît copiii adevărați ai răposatei ?

Pe de altă parte, o lume învățată cu asprimile existenței nu dramatizează nici o clipă evenimentul dureros. El intră în firea lucrurilor, amestecîndu-se cu viața. Rudele mănîncă și beau vîrtos. Bărbatul Elisabetei, știind că vinul îl plătește cumnatul din București, dă pe gît pahar după pahar. Piticii, „mititeii" Costandinei, reclamă și ei băutură „tare" pînă se ametesc. Mătușa Uțupăr îl ține tot timpul în brațe pe Laurențiu Piele al ei. În sicriul moartei pătrund furnicile și albinele. Un instinct vital stăpînește întreg ritualul înmormîntării. Aceasta abia dă relief plînsului înăbușit al naratorului. Tragedia morții e singulară și incomunicabilă. Între cei loviți direct de nenorocire nu se poate realiza o apropiere totală. Cine suferă mai mult ? Tatăl, care nu poate rosti decît sfîșietorul : „Mărie, ce mult te-am iubit eu pe tine" ? Fratele Alexe, cu obrazul umflat de plîns ? Celălalt frate, Ion — adventistul, care încearcă discret să se arate util ? Surorile pornite pe un bocet nesfîrșit ?

Senină rămîne numai moarta, din care autorul reușește să facă nu o figură, ci un principiu al afecțiunii fundamentale omenești.

Ce mult te-am iubit e o carte gravă, de o intensă poezie tragică, de o densitate emoțională rară. Peste ea trece vîntul supremelor deznădejdi ca să lase un peisaj sufletesc devastat, în care nu mai trăiește decît o mare rană deschisă, a dragostei filiale.

(*Viața românească*, anul XXII, nr. 2, februarie, 1969, pp. 64—66.)

Scanned with OKEN Scanner

CE MULT TE-AM IUBIT

Intenţionat sau mai degrabă nu, *Ce mult te-am iubit* e o replică la *Străinul* lui Camus. Povestitorul de aici : un anti-Meursault. Aflînd că i-a murit mama, Meursault nu numai că nu e tulburat, dar primeşte ştirea absent şi tot ce face denunţă o desăvîrşită neparticipare, o impasibilitate de „străin". Absenţa e modul constant de a fi al personajului lui Camus. Dimpotrivă, povestitorul lui Zaharia Stancu e covîrşit de vestea morţii mamei sale. Comunicîndu-i-se tristul eveniment, se duce degrabă în satul natal, unde rămîne cîteva zile, participînd la durerea familiei cu toate resursele sufletului : cu gîndurile, cu simţirea, cu imaginaţia. Naratorul din *Ce mult te-am iubit* nu numai că nu se simte între ai săi ca un străin, dar stările de conştiinţă pe care le parcurge consună cu ale tatălui, ale fraţilor şi surorilor, devin un fel de ecou amplificat al acelora.

(*Lupta de clasă*, nr. 6, seria a V-a, anul XLIX, iunie 1969, p. 111.)

Scanned with OKEN Scanner

JURNALUL UNEI OBSESII

S-a observat mai de mult — şi faptul pare să fie adevărat — că Zaharia Stancu, poet într-o speţă ce impune rigoare şi spirit de concentraţie, nu pune mare preţ, cînd e vorba de proză, pe ideea de *metodă, compoziţie*. Nu are, adică, o estetică explicită a romanului, deşi a scris multe romane şi va mai scrie, negreşit, altele, şi nu gîndeşte îndelung la tehnica naraţiunii sale, azi cînd orice debutant are, ca să zicem aşa, *tehnica, metoda* lui. Scriitorul însuşi ne încredinţează, recent, că nu ştie în ce chip îşi scrie cărţile, ce destin secret, inexorabil, conduce povestirea sa. E suficient ca o întîmplare să-i vină în minte pentru ca, sub obsesia faptului, spiritul prozatorului să intre în stare de alertă. Cartea se ordonează, astfel, *de la sine*, în mers, în cursul unei redactări febrile, de cîteva săptămîni. Reluările succesive adaugă, elimină, nuanţează, dar nu modifică, în esenţă, fluxul şi tonul primei relatări. Proza e, deci, mai întîi *trăită*, în acest chip emoţional, şi retrăită, a doua oară, în momentul genezei ei. Alte explicaţii teoretice prozatorul nu cunoaşte.

Scanned with OKEN Scanner

Atîta lipsă de interes pentru formula epică, într-o epocă. repetăm, în care există o adevărată fascinație pentru formule, dă de bănuit : lipsa sistematică a metodei devine, în proza mai nouă, o metodă și încă una foarte riguroasă.

Se știe, doar, că mulți dintre cei care au cerut mai energic abolirea metodelor tradiționale în roman au sfîrșit prin a se supune unei metode cu mult mai complicate. Un exemplu e, la noi, Camil Petrescu, arhitect pedant sub aparența unui spirit turbulent.

Altul e, totuși, cazul lui Zaharia Stancu, realist dur și liric elegiac în niște confesiuni fără un program vizibil și aproape nici o preocupare de compoziție. Ceea ce nu înseamnă că scriitorul n-are un *stil*, un mod propriu de a-și ordona impresiile. Vrem numai să spunem că, neavînd obsesia metodei, autorul lui *Desculț* a creat, totuși, una, ușor de recunoscut și aproape imposibil de imitat, în timp ce alții, mai documentați în probleme de metodologie a romanului, studiindu-și îndelung și cu multă știință metoda epică, nu reușesc în nici un chip s-o impună. Un joc inexplicabil de forțe face ca stilul, în fine, metoda, să apară acolo unde există mai puțin preocuparea expresă de a o dobîndi. Nu facem, să ne înțelegem, elogiul spontaneității rebele, dezordonate, semnalăm numai paradoxul în care intră, împotriva voinței lor, unele destine literare.

Ce mult te-am iubit e, sub acest aspect, cartea în care Zaharia Stancu arată cea mai mare libertate în modul de a organiza materia epică. Nici o preocupare de regie, de studiu, nu se observă aici. Totul se ordonează după capriciile memoriei afective. Personajele apar o dată sau de mai multe ori în scenă, în chip neprevăzut și dispar, tot așa, înainte de a prinde de veste și de a ști ceva despre psihologia lor. Nu se vede, e adevărat, interesul pentru artă, dar ce curios, arta se simte mai puternic decît oriunde în aceste pagini scrise sub teroarea ideii de moarte ! S-a spus

Scanned with OKEN Scanner

că *Ce mult te-am iubit* e un „bocet metafizic" și un „poem al înmormîntării". Formula dintîi e mai apropiată de esența cărții, deși termenul *metafizic* vine în contradicție cu ceea ce se știe despre spiritul eminamente laic și realistic, obsedat de eveniment, al prozatorului. Dar, cum se întîmplă și în cazul dintîi, nu e suficient de a avea voință de speculație pentru a sugera realitatea secretă, incontrolabilă a lucrurilor și a da un sentiment mai înalt al existenței. O emoție mai adîncă și un simț mai acut de observație a proceselor existențiale poate ajunge acolo unde speculația cea mai tenace nu are acces. Multe scrieri ce tratează cu obstinație despre viață și moarte, alegîndu-și eroii din lumea filozofilor, nu ne dau, cu adevărat, sentimentul vieții și al morții, ca această confesiune ce declară, de la început, a nu ști nimic esențial despre *viață și moarte*. Prozatorul se limitează a înregistra, înspăimîntat, prezența lor teribilă, luînd ca pretext niște fapte tipice de existență. *Ce mult te-am iubit* e, și din acest punct de vedere, narațiunea cea mai simplă ce se poate închipui. Un jurnal scris sub puterea unei obsesii, fără puncte sigure de reper, fără personaje, fără chiar preocuparea de epic. *Desculț, Pădurea nebună, Jocul cu moartea* au un fir epic : narațiunea se realizează prin aglomerare de episoade (o primă tehnică !) ce gravitează în jurul unui unic personaj. Epicul se pulverizează în *Ce mult te-am iubit*, orice plăcere de a povesti (și Zaharia Stancu are, se știe, într-o măsură maximă această plăcere) dispare sau, mai bine zis, e împiedicată de obsesia colosală a morții. Cînd spiritul se pregătește pentru a relata, în liniște, o întîmplare oarecare, sentimentul ce stăpînește pe evocator intervine și împinge narațiunea spre meditație și (de luăm termenul în înțelesul lui etimologic !) lamentație. Mai simplu spus, *Ce mult te-am iubit* e un poem despre moarte și despre viață, tratat în maniera liberă a unui jurnal. Jurnalul, mai întîi, al unei obsesii, și, în același

Scanned with OKEN Scanner

timp, jurnalul unor destine, cunoscute din literatura anterioară a autorului. Nu s-a observat această implicație a cărții : *Ce mult te-am iubit* prezintă asfințitul lumii din *Desculț* și, sub acest aspect, cartea a apărut înainte de vreme. Prozatorul n-a spus încă tot ceea ce știe despre personajele sale, lumea din care a ieșit continuă să-l domine. Îmi place, mărturisesc, la Zaharia Stancu, această fidelitate față de temele sale, dovadă, între altele, a unei obsesii fundamentale. De aici iese uneori marea literatură. Zaharia Stancu prezintă o umanitate sub toate formele ei de existență, și dacă *Desculț* înregistrează momentul vitalității ei maxime, *Ce mult te-am iubit* notează momentul declinului ei. Accentul polemic de acolo lasă, aici, loc expresiei elegiace, meditației de o copleșitoare sinceritate. Cartea e, deci, de două ori tristă : o dată pentru că e scrisă sub semnul spaimei de moarte, iar a doua oară deoarece nu cruță memoria noastră de lectori. Copiii inventivi, îndrăzneți și orgolioși din *Desculț* trăiesc în *Ce mult te-am iubit* un amurg fără glorie. Moartea aruncă asupra acestei lumi de frați, surori, mătuși, unchi, veri — o lumină necruțătoare. Cel ce evocă e tot atît de neștiutor, de speriat ca și personajele în lumea cărora, pentru o clipă, a revenit. *Ceva* e dincolo de noi toți, de lucruri și de ființe, autori și personaje, o forță obscură ne poartă și ne hotărăște destinul. Autorul asistă la înmormîntarea mamei și certitudinile, valorile lui se clatină. Simte că nu mai știe, nu mai înțelege nimic. Între el, intelectual trecut prin multe, cititor de cărți de înțelepciune, și bătrîna țărancă ce își plînge morții și le trimite mesaje, făcîndu-le o documentată dare de seamă despre ceea ce s-a mai întîmplat pe pămînt, nu e nici o deosebire : „Și tot citind ai aflat tu ce este viața și ce este moartea ?

— Nu, n-am aflat.

Atunci, tot ce-ai citit, ai citit degeaba."

Scanned with OKEN Scanner

Omul învățat nu are cum se apăra de astfel de reproșuri naive, pentru că nici el nu găsește o explicație liniștitoare în privința morții. Teroarea neantului e poate la el mai puternică, și un semn de finețe și profunzime, în *Ce mult te-am iubit*, e că sugerează cu discreție această neputință a spiritului cultivat de a privi cu liniște procese ce par firești omului simplu.

Mai este ceva de observat în cartea lui Zaharia Stancu: capacitatea ei de a reda aforismelor banale dramatismul lor real. O propoziție ca aceasta: „pentru fiecare om vine o zi cînd îi sună clopotul" e, în limbajul comun, și într-un regim normal de sensibilitate, o veselă platitudine. Sub tensiunea narațiunii, astfel de formule oraculare își recapătă sensul lor inițial. La tot pasul în cartea lui Zaharia Stancu, ele au și rostul de a fixa o anumită etică a fatalității țărănești în fața morții. Moartea provoacă, paradoxal, în afara unui sentiment firesc de neliniște — pe o gamă întinsă, de la resemnare la teroare — și un fel de revanșă disperată a vieții. Cei ce asistă la înmormîntarea mamei simt, deodată, o mare poftă de a bea și de a mînca. Cumnatul Sămînță cară neîncetat damigene de vin de la cîrciumarul Buciuc, Elisabeta și Evanghelina așternmai multe rînduri de mese, frații și cumnații, mătușile, unchii și nepoții au un apetit greu de satisfăcut. Gemenii Costandinei, piticii, beau haiducește, iar vitala mătușă Uțupăr, de la Secara, rezumă această trecere rapidă de la o stare la alta prin aforismul: „morții cu morții și viii cu viii" sau, cu o nuanță epicureică mai pronunțată: „azi ești, mîine nu ești".

Femeile își bocesc morții, apoi, îndată ce se întorc la casele lor, îi uită. Spiritul ironic țărănesc e neiertător și în astfel de situații. Cînd sora de lingură de la Saiele, Costandina, bocește fără rost, mult și strident, tatăl intervine și o sancționează pe loc. [...]

Scanned with OKEN Scanner

Cînd, tot așa, o femeie o ia razna, trimițînd, prin răposată, mai multe mesaje, *dincolo*, în lumea celor drepți, intervine, iarăși, bunul-simț ce restabilește proporțiile: „Prostii! Ce-o să-i spună răposata lui Florică? Parcă el nu știe cîți copii a lăsat în urmă? Știe. Morții știu tot despre noi, numai noi nu știm nimic despre morți. Nimic... nimic..."

Sînt observații și mai sarcastice privitoare la formele grotești pe care, în chip paradoxal, le stimulează prezența materială, imediată a morții. Viața, vrea să sugereze autorul, cuprinde și aceste forme ale grotescului, ce se manifestă pînă și în preajma celei mai pure tragedii. Moartea aruncă și asupra lor o lumină rece și neiertătoare. Zaharia Stancu a scris, astfel, jurnalul unei obsesii, punîndu-și cu o sinceritate absolută și fără nici o preocupare de *literatură* cîteva întrebări fundamentale: ce e viața, ce e uitarea, norocul, destinul, ce e, în fine, moartea, de unde venim și unde ne ducem?!... Întrebări, firește, naive, dar cu ce senzație extraordinară de profunzime și de suferință! „Nimeni — îi spune autorului cineva — nu știe unde am fost înainte de a veni pe pămînt, Zăricuță, însă știm că trăim un timp, pe urmă murim și după ce murim sîntem duși la cimitir și îngropați..."

Ce mult te-am iubit e o elegie pură și înaltă în mijlocul unei păduri prolifice de surori, mătuși și unchi, ce privesc fără teroare destinul existenței lor. Mai mult decît oricare altă scriere a lui Zaharia Stancu, *Ce mult te-am iubit* e cartea lui Darie, fișa temperaturii lui morale, un Darie elegiac și meditativ, trăindu-și pînă la deznădejde și teroare obsesiile. Locul ei, ca valoare, e lîngă *Costandina*, scriere memorabilă a literaturii române.

(*România literară*, anul II, nr. 34 (46), 21 aug. 1969, pp. 8—9.)

Scanned with OKEN Scanner

CE MULT TE-AM IUBIT

Ce mult te-am iubit este cartea cea mai pură și mai limpede armonioasă pe care ne-a dat-o pînă astăzi Zaharia Stancu, o vibrație în cercuri concentrice în jurul unui unic motiv, lipsită cu totul de congestionarea pamfletară a tonului care altera chiar unele pagini din *Desculț* sau *Pădurea nebună*. E cartea sa cea mai lirică, un lirism cînd aspru, cînd legănător, de stranii lumini și rezonanțe.

(*Prozatori de azi*, Ed. Cartea Românească, Buc., 1970, p. 55.)

Scanned with OKEN Scanner

POEZIA ROMANULUI

...*Ce mult te-am iubit* face parte din ciclul *Desculț* și este un poem al înmormîntării. Și aici, ca și în *Șatra*, sîntem martori la un ritual, descris cu minuție, în toate detaliile lui ; și aici, ca și în *Șatra*, atenția autorului trece dincolo de pitorescul ritualului către sensurile profunde. În acest chip, cartea poate fi interpretată drept un „bocet metafizic", cum s-a și relevat, deși ea nu e numai un bocet, ci, deopotrivă, un poem al amintirii, al memoriei. Înmormîntarea este pretextul pentru a opune o viață și o moarte ; în mintea celui care povestește se încheagă și dispar, clipă de clipă, imagini răzlețe din existența moartei, din ceea ce ea a fost și a avut, din bucuriile, dorurile, speranțele, sacrificiile ei ; dar existența măruntă, nesemnificativă, indiferentă a Mariei, mama, capătă acum sensul pe care numai moartea i-l poate da ; gîndul evocatorului stă, necontenit, cu un capăt în moarte. El nu povestește viața mamei, nici măcar nu pornește vreodată de la ea ; resortul care declanșează memoria este moartea. Dar dacă deosebirile dintre *Șatra* și *Ce mult te-am iubit* sînt evidente, nimeni n-a luat

Scanned with OKEN Scanner

în seamă asemănarea adîncă dintre cele două romane. Amîndouă descriu o „ceremonie" : exodul ca și înmormîntarea sînt, evident, niște rituale. În amîndouă, sub realitatea imediată a ritualului bănuim prezența unei alte realități : nici exodul „oamenilor oacheși" nu este descris în sine, ca aventură, ca pitoresc, ca document, nici înmormîntarea nu e atît de amănunțit descrisă pentru că autorul ar fi interesat de ritualul însuși, ca atare. În amîndouă, tema inefabilă trebuie căutată în straturile secrete ale povestirii : fiindcă amîndouă romanele folosesc — unul, exodul, altul înmormîntarea — doar ca pure pretexte pentru a medita asupra acelui *dincolo*, care este pentru „oamenii oacheși" necunoscutul de la capătul drumului, iar pentru Maria, mama, necunoscutul de la capătul existenței. Și *Șatra* și *Ce mult te-am iubit* sînt, în fond, meditații asupra morții — moartea unei lumi, a unei civilizații, sau moartea unui om.

Eroul semnificativ al *Șatrei* este bătrînul Him bașa : el are, cel dintîi, presentimentul sfîrșitului, el, cel dintîi, se întreabă ce este la capătul călătoriei, ce este *dincolo*. I se pare că toată lumea îi privește pe „oamenii oacheși" ca pe niște morți :

„Him bașa își mestecă limba în gură și și-o mușcă. De ce strigau copiii aceia așa : *Ca și morți ! Ca și morți !*? Nu vroia să audă cuvintele *moartea, moarte, morți*. Nu vroia, însă le auzea mereu. Ei ! Și ce era dacă le auzea ? Moartea era legată de viață și viața era legată de moarte. Nu se putea una fără alta. Spaima lui era copilărească. Copilărească ? Da, copilărească, dar era și ar fi fost mai bine să nu fie."

Him bașa are conștiința tragediei inevitabile a lumii peste care e stăpîn. El e un rege filozof, un Solomon, care încearcă zadarnic să se amăgească :

Scanned with OKEN Scanner

„Nu, nimeni nu se uitase, nici la el, nici la ceilalți oameni oacheși ca la niște morți! El, Him başa, îmbătrînea şi începea să aibe închipuiri şi vedenii..."

Cînd şatra ajunge la locul unde fusese hotărîtă aşezarea ei, presimțirile lui Him başa se adeveresc, dar spaima lui nu se încheie odată cu drumul, căci el ştie că oamenilor li s-a îngăduit doar o amînare: *trecerea marelui fluviu abia acum începe*, cutremurătorul *dincolo* a rămas neatins. Nu e cu totul exact că sînt în *Şatra* două romane: al aşteptării şi al morții în iarna răsăriteană. Călătoria numai are două planuri, unul real şi unul esoteric: trecerii peste marele fluviu, spaimei de un *dincolo* necunoscut, din planul real al naraţiunii, le răspund o altă trecere peste fluviu, un alt *dincolo,* în planul esoteric, fiindcă în realitate călătoria „oamenilor oacheşi" nu mai este o călătorie obişnuită, ci una definitivă, *ultima.* În această ambiguitate, în această transcendere a realității brutale a existenței, constă poezia tristă şi măreaţă a romanului.

În *Ce mult te-am iubit* toate întrebările cu privire la viaţă şi la moarte revin, chiar dacă aici nu mai moare o lume, ci o biată femeie. Povestitorul, fiul ei, ia asupră-şi rolul lui Him şi al înțeleptei Oarba, nevasta bulibaşei: el este şi conştiința, şi memoria întîmplărilor. Este singurul care a învăţat (între oamenii din sat, care nu scriu numele morților pe cruci fiindcă nu ştiu să le citească), dar la ce-i slujeşte toată învăţătura dacă nu poate dezlega marea întrebare, dacă nu poate spune ce e *dincolo?*

„— Şi tot citind, ai aflat tu ce este viaţa şi ce este moartea?

— Nu. N-am aflat.

— Atunci, tot ce-ai citit, ai citit degeaba."

Iată tema cărții, care este, de fapt, şi aceea din *Şatra:* acolo toată înțelepciunea nescrisă a unei civilizaţii străvechi n-o poate opri nici să piară, nici să cunoască misterul vieții

Scanned with OKEN Scanner

și al morții sale ; aici un om întreabă viața și moartea altui om, fără să găsească răspuns. Dar cum cel care a murit este mama povestitorului, meditația asupra morții devine, în paginile cele mai tulburătoare ale romanului, o meditație asupra eredității, asupra legăturii între generații, asupra străbunilor :

„Ce fel de oameni fuseseră oamenii aceștia din care mă trăgeam ? Oamenii aceștia, care într-o clipă de bucurie sau de mare tristețe mă concepuseră ? Nu știam nimic despre ei sau știam atît de puțin... atît de puțin..."

Povestitorul are, o dată în vis, viziunea milioanelor de neființe *de dincolo*. Pentru mijloacele neașteptate ale prozei lui Stancu, se cade să citäm această viziune. O bufniță intră în gîndurile lui Darie și-i împrumută un ochi ca să vadă dincolo, acoperindu-i în același timp celălalt ochi cu o frunză de măr :

„Întorsei capul și mă uitai spre casa noastră și văzui plutind pe deasupra ei nenumărate rînduri de oameni. Erau bărbați și femei în rîndurile acelea, și erau copii. Fără îndoială că pe obrazul meu se scrisese o mare mirare, pentru că bufnița începu să rîdă [...].

— Știi cine sînt oamenii aceia ?

— Nu, răspunsei, nu știu. Poate că acolo sînt sute de oameni. N-am cum să-i cunosc. Bufnița se apucă iară de rîs :

— Cîteva sute ai zis ! Ia uită-te mai bine.

Mă uitai mai bine. Lăsai nasul în jos.

— Cîteva mii.

— Și tot nu-ți dai seama cine sînt ?

— Nu. Nu-mi dau seama.

— Sînt înaintașii tăi.

— Adică sufletele înaintașilor mei.

— Suflete, dacă vrei să le numești așa."

Scanned with OKEN Scanner

Dialogul ține de o subtilă percepere a raportului dintre halucinație și realitate. Trecerea dintr-un plan în altul se face fără nici un prag.

Și totuși, valoarea acestui roman constă mai ales în teribila lui simplitate. Dacă în *Șatra* moartea unei lumi este măreață și plină de o crudă poezie, în *Ce mult te-am iubit*, moartea este infinit mai sfîșietoare și mai imediată ; dacă în *Șatra* este o artă a evocării și a descrierii, un echilibru de epopee, în *Ce mult te-am iubit* nu este decît spovedania nudă, fără culoare, fără gradație, fără efecte studiate, fără nici o artă, dacă în *Șatra* tragedia lasă un mare loc pentru „literatură", în *Ce mult te-am iubit* tragedia apare neîngrădită de nici un artificiu. *Șatra* este un roman emoționant, un poem al exodului și al destrămării unei lumi. *Ce mult te-am iubit* este, dincolo de orice considerații literare, cartea cea mai profundă și mai pură de pînă azi, a lui Zaharia Stancu.

(*Contemporanul*, nr. 2 (1161), 10 ianuarie 1969, p. 3.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU : *ȘATRA*

„Romanul lui Zaharia Stancu e un lung prohod, înfiorat de sentimentul destinului."

(*Viața românească*, anul XXII, nr. 2, februarie 1969, p. 66.)

Scanned with OKEN Scanner

DUMITRU MICU

[O CARTE A VIEȚII EXPLOZIVE *]

Plină de culoare, de poezie, *Șatra* e o carte a vieții explozive, a vieții ce țîșnește nu doar din ea însăși, ci și din moarte (căci supușii lui Him bașa mor, în iarna grozavă, pe capete), asemenea ierburilor izbucnite, primăvara, de sub zăpadă.

(*Lupta de clasă*, nr. 6, seria a V-a, anul XLIX, iunie 1969, p. 114.)

* Din articolul : *Zaharia Stancu : „Șatra"*.

Scanned with OKEN Scanner

ION ULAD

[POEZIA FABULOSULUI *]

Dimensiunile epopeice ale romanului lui Zaharia Stancu se constituie şi printr-o poezie a fabulosului, amintindu-ne semnele criptice ale povestirii orientale sau desenul fantastic al acelor vechi romane medievale. Violenţa patimilor, frumuseţi şi candoare se adună într-o structură de *legendă* întemeiată pe lumi mitice, unde animalele aparţin unei istorii unice a lumii [...].

Umanitatea tragică a cărţii, cu date ce depăşesc condiţiile unei comunităţi anumite, recompune într-o atare viziune raporturi existenţiale generale, valabile pentru condiţia tragică a destinului uman în împrejurările războiului. Semnele indelebile ale vieţii, conservate ca indicii ale unor rosturi esenţiale, sînt zdruncinate, faptul cel mai ameninţător, în fond, pentru criteriile statornice ale vieţii. Astfel concepute, semnificaţiile umaniste ale romanului lui Zaharia Stancu certifică calitatea unei asemenea structuri epice şi justifică adoptarea ei. Nu lipsită de unele lungimi, cu reveniri nesusţinute prin desfăşurarea discursului epic, cu intervenţii situate în afara proprietă-

* Fragment din articolul : *Zaharia Stancu : „Şatra."*

Scanned with OKEN Scanner

ţilor unei naraţiuni de acest gen, cu prelungite comentarii, stilistic vorbind, epuizate de fapt în logica naraţiunii, *Şatra* impune însă atributele romanului-povestire, ale epopeii românești cu impresionante disponibilităţi.

(*Steaua*, anul XX (232), iunie 1969, pp. 76—77.)

Scanned with OKEN Scanner

ŞATRA

Cum ar fi posibilă o nouă *Ţiganiadă*, epopee tragi-comică, transpusă din registrul jocurilor barocului în acela al cataclismelor universale din secolul nostru ? Zaharia Stancu a înţeles prea bine că eroii unei asemenea istorii a „oamenilor oacheşi" nu mai pot fi decît victime ale istoriei. Noua *Ţiganiadă* nu mai e parodia burlescă a unor *gesta* ilustre, ci un epos, roman-epopee al unei umanităţi greu încercate. Exodul unei mici comunităţi oglindeşte martiriul întregii omeniri. „Şatra" nu mai e — ca în fabula lui Budai-Deleanu — locul în care omul se maimuţăreşte pe sine, ci devine pretextul unei parabole a destinului uman.

Ca orice parabolă, *Şatra* se referă la o realitate doar sub forma aluziilor. Să nu căutăm, deci, în cartea lui Zaharia Stancu un documentar privind lumea ţiganilor. „Oamenii oacheşi" îşi au, desigur, lumea lor, şi — vom vedea îndată — o lume foarte particulară, dar scriitorul nu vrea să fie nici etnograf, nici sociolog. El e, mai presus de orice, poet, şi ficţiunea sa este de o înaltă poezie. Cunoaştem poetul epic din ciclul lui Darie. Înţelegem, însă, poate mai bine, citind *Şatra*, în ce sens Deltormanul, Dobrogea romancierului sînt zone ale

unei realităţi fabuloase, aparţin unei geografii mitice. Pe cît de redusă e valoarea documentară a acestor corpuri epice, pe atît de importante ne apar ele sub unghiul obsesiilor unei fantezii urmărind, în imaginar, marile planuri ale firii. De altfel, ce înseamnă „valoare documentară" decît, poate, acel interes pe care scutul lui Ahile îl prezintă în ochii arheologilor năzuind spre reconstituirea unei lumi dispărute ? Romancierul nu reconstituie însă, ci proiectează.

Aşadar, în *Şatra* lui Zaharia Stancu vom găsi prea puţine elemente „veridice". Autorul nu alunecă pe panta facilă a căutătorilor de pitoresc. Între altele, ţiganii săi nu folosesc expresii ţigăneşti. Şi, totuşi, spectacolul pe care „oamenii oacheşi" ni-l oferă este acela al unei societăţi distincte, foarte colorate, bine individualizate. Eroul *Şatrei* este „şatra" însăşi. O comunitate care trăieşte la marginea istoriei. Surprinsă de cele mai teribile evenimente ale veacului — marele război, al doilea, mondial —, Şatra rămîne, paradoxal, o societate anistorică. Se poate observa atracţia pe care asemenea regiuni, în afara istoriei, o exercită asupra lui Zaharia Stancu. Tărîmul predilect al epicii sale este acela — ambiguu, mereu periclitat — al întîlnirii între nelimitatul, fabulosul, dinafara istoriei (copilărie, spaţiu rural arhaic, Şatra) şi limitele condiţiei istorice. Acest tărîm intermediar nu este nici mitic, nici istoric, ori mai exact reprezintă o întrepătrundere a mithosului şi historiei. Ca şi Dobrogea (din *Pădurea nebună*), Şatra face parte din spaţiul mitic-istoric-literar al Isarlîk-ului, atît de fecund în literatura noastră. Dar — să considerăm mai de aproape această lume al cărei rapsod s-a vrut Zaharia Stancu, în ultimul său roman.

„Oamenii oacheşi" alcătuiesc o comunitate aparte, separată de restul omenirii. Ca şi aleşii Vechiului Testament, ei sînt purtătorii unor semne fizice — care le indică consacrarea. „Bărbaţii şatrei, adunaţi aci, aveau toţi chici lungi, mustăţi stufoase, bărbi sălbatice. Foarfeca nu intrase niciodată

Scanned with OKEN Scanner

în părul vreunuia din ei. Pe obrazul nici unuia nu umblase briciul. Pe toți, fără greșeală, îi împodobise firea cu ochi negri, de smoală, rotunzi, neobișnuit de mari și plini de o strălucire care — dacă nu te fereai din calea ei — te amețea și te adormea. Bărbile, mustățile și chicile unse în fiecare zi cu ulei gras, de nucă, sclipeau de parcă ar fi de metal." Deși aleși prin chipurile lor, nici o credință nu se transmite din tată în fiu în neamul acesta al „oacheșilor". Trăind, întrucîtva, din exploatarea credulității altora, ei par să nu creadă în nimic. De fapt, lumea Șatrei este plină de convenții, de ritualuri care indică legi subiacente, nescrise, dar sacre. Datinile, tradițiile urmate cu sfințenie presupun o mistică naturistă implicită. Cînd moare cineva — chiar departe, în afara comunității — „oamenii oacheși" se mulțumesc să se uite lung spre pămînt și „să-și arunce ochii spre cer".

Un norod blestemat? Nu, desigur, chiar dacă aparent poartă blestemul lui Ahasverus, al neînrădăcinării. Vagabonzi, corturarii sînt structural rătăcitori. Dar nu este omul — conform unei antice formule —, prin natura sa, *homo viator*? Comunitatea oacheșilor, rătăcitoare, își păstrează unitatea, în pofida lipsei unei credințe, prin existența unei legi nescrise. În povestirea lui Zaharia Stancu se face neîncetat aluzie la „străvechile legi ale șatrei". Acestea sînt aspre, dar drepte. Străvechile rînduieli țin loc, în același timp, de credință, jurisprudență și îndreptar practic. „Legile noastre, păstrate din bătrîni, trebuiesc împlinite fără nici o abatere" — declară, nu o dată, starostele, căpetenia Șatrei, Him bașa. Iar Șatra „nu-i ieșea din cuvînt". Cînd vorbește bulibașa, Șatra tace. Cei din afara acestei lumi închise a corturarilor n-au dreptul să se amestece. Străvechile legi nescrise ale Șatrei sînt, de fapt, în conștiința oamenilor ei, rînduieli ale lumii instaurate odată cu Firea însăși. Vii gol pe lume, dar „străvechile legi nescrise ale lumii" cer să pleci îmbrăcat. O altă lege nescrisă prevede că oamenii care-și părăsesc Șatra să nu fie primiți de

Scanned with OKEN Scanner

nici o altă Șatră. Superstițiile țin, de altfel, loc de credință. Clopotul morților cobește a rău. Văzduhul „oamenilor oacheși" este gol de orice suflare vie, Dumnezeu, oști îngerești nu se află nicăieri. În schimb, lumea e plină de semne misterioase ; lumina, vremea, animalele, natura toată trăiește în tîlcuri.

Ciudată lume jucăușă a Șatrei ! Cele mai grave momente ale existenței (și „oamenii oacheși" cunosc foarte bine drama existențială a nașterii în chinurile femeii, a morții, cunosc greul pămîntului, foamea, setea, neodihna, frigul ori căldura toridă), toate acele ore de grea cumpănă a condiției umane nu-i împiedică să *se joace*. Comunitate ludică, Șatra e întotdeauna gata de bairam. Cîntecul înflorește la chef și prilej pentru chef se află oricînd și oriunde. Procesiunea căruțelor înșirîndu-se pe o cale prăfuită oferă privirilor spectacolul fantasmagoric al unor oameni deveniți una cu masca lor, întovărășiți de animale — cîini, catîri, măgari, urși. Cînd intră într-un oraș, acesta ia „o înfățișare fantastică, de basm". În sunet de dairale, cu urșii țopăind în lanț, paparudele cîntînd goale, femeile ghicind în palmă, în bobi, făcînd farmece, Șatra petrece făcînd pe alții să petreacă — lume jucăușă în lume. În timp ce țăranii, zoriți de rînduiala firii, robotesc („frînți de mijloc și scăldați în sudoare, țăranii adunau grîul secerat, îl legau în snopi și cu snopii clădeau clăi mari..."), „oamenii oacheși" ies cu greu „din corturile în care abia se tolăniseră pe rogojini" și vin „lenevoși abia tîrîindu-și pașii".

Deodată, peste lumea aceasta trăind în afara istoriei cu legi arhaice, rînduieli nescrise și jocuri mai mult ori mai puțin inocente, dar întotdeauna jocuri, se prăvălește Istoria. Și această întîlnire se face în modul mitic-misterios în care își duce tribul existența.

În plin război, autoritățile — în speță jandarmii — dau oamenilor Șatrei un ordin de strămutare în depărtate ținuturi neumblate de aceștia. Războiul, legile celor dinafara Șatrei, ideologiile arbitrare, interesele politice, nimic mai străin,

Scanned with OKEN Scanner

mai ininteligibil pentru cei ai Şatrei. Războiul nu e al lor; pentru ei trenurile care trec înţesate cu soldaţi, camioanele, tancurile pe care le văd n-au o realitate, nu sînt vii. Admirabilă observaţie a autorului: pentru corturarii care privesc spre trenurile ce aleargă spre front, acestea sînt parcă „toate încărcate cu morţi şi cu întuneric...“ Him başa ştie prea bine şi o afirmă neîncetat în faţa autorităţilor, că Şatra lui nu are nimic cu războiul. Descoperă însă, într-o zi, că „războiul avea ceva cu şatra lui“, şi, înţelept, identificînd Şatra cu lumea celor vii, înţelege că războiul ameninţă toate vieţuitoarele.

Dar, prinsă sub uriaşa roată nevăzută, Şatra nu începe totuşi o existenţă „istorică“. Peripeţiile prin care va trece nu sînt un fragment al istoriei războiului. Exodul, strămutarea tribului, e învăluită într-o nebuloasă preistorică sau extraistorică, de nelămurire, de inconştienţă. Şatra nu ştie încotro se îndreaptă, ce o aşteaptă, de ce se petrec toate cîte se petrec cu ea. Drumul este exact inversul unei anabaze, a unei înaintări conştiente spre o ţintă bine ştiută. Timpul indeterminat, spaţiul infinit, întinderile fără sfîrşit înghit Şatra, care, pierdută în stepă, pare tot atît de fantasmagorică, de ireală, cu urşii, cu cîinii, cu naivele jocuri ale erosului şi violenţei, ca în forfota tîrgurilor. Încă o dată: ordinea brutală a războiului se lasă ca o pîclă deasă asupra şatrei, dar nu o poate înghiţi cu totul. Şatra rămîne inasimilabilă, după cum ireductibilă fusese ordinii lumii civilizate. Suferinţele care le provoacă războiul sînt cumplite. Şi, înainte de toate, la aceşti vagabonzi, chinul imobilităţii forţate. Totdeauna „oamenilor oacheşi“ lumea li se păruse nesfîrşit de mare. Dar prinşi în angrenajele unui mecanism invizibil, care-i macină, ei îşi dau seama că „lumea în care [...] se puteau mişca devenise dintr-odată mică iar acum devenise şi mai mică“. Zgomot şi furie în jurul acelei insule uscate, în care sînt siliţi să trăiască. De jur împrejur „ape pustii, duşmănoase“. Lumea e un haos

Scanned with OKEN Scanner

în care Șatra, ca o arcă, plutește. Această asemănare biblică nu e întîmplătoare. Șatra lui Him başa e, într-adevăr, o arcă a lui Noe, cu tot soiul de vieţuitoare, cu urşi conlocuind împreună cu oamenii. Arcă a umanităţii suferinde, a potopului sub toate chipurile şi în toate sensurile : patimă a iubirii, pătimire a morţii. Dar victimele nu participă la masacru. Deşi lumea Şatrei e departe de a fi idilică (vom vedea îndată că scriitorul insistă asupra *violenţei,* a brutalităţii din arcă), ea nu cedează la atracţia bestialităţii interesate, călcată deseori de dezertori care ucid pentru cojoace, căciuli şi un coltuc de pîine. Ea continuă să prefere rolul victimei, al sacrificatului, posturii călăului.

De unde puterea de rezistenţă a Şatrei în faţa războiului ? Atît virtuţile cît şi viciile „oamenilor oacheşi" explică rezistenţa în faţa diluviului, a dezordinii. Şatra reprezintă — oricît de caraghios ar suna cuvîntul atunci cînd îl aplicăm corturarilor — o *ordine.* O ordine adînc înrădăcinată în fire. Umanitate rămasă — în spiritul lui Rousseau — aproape de natură. E esenţial, în acest sens, gîndul îndărătnic, grija bulibaşei de a asigura sporul Şatrei. Fecunditatea matricelor comunică cu fertilitatea solului ; femeile sînt un ogor bogat şi moartea intră — ca un act obişnuit — într-un mare ciclu al Firii.

Moartea e atotprezentă în epopeea lui Zaharia Stancu şi e una din feţele Vieţii. Scriitorul trădează (nu numai în această carte a sa, de altfel) o adevărată obsesie a morţii. Aproape toate solilocviile pe care *sotto voce* le recită o gură nevăzută, mici intermezzo-uri lirice în ţesătura epopeilor sale, sînt meditaţii pe marginea morţii. Una din observaţiile admirabile ale autorului *Şatrei* este acea reflexie pe care înţeleptul său erou, Him başa, apoi toţi membrii Şatrei o fac, din clipa în care începe calvarul lor : oamenii *dinafară,* jandarmi ori tîrgoveţi, femei ori bărbaţi, se uită la ei *ca la morţi.* De la început, moartea dă tîrcoale Şatrei : în pacea unei după-amieze

de vară se aude clopotul unui sat din apropiere, vestind moartea. Semne rele peste tot. Luna pare „o seceră tocmai bună de tăiat gîturile oamenilor". Anxietatea obscură creşte pe măsură ce Şatra se înfundă în stepă. Şi toţi îi privesc pe „oamenii oacheşi" ca pe nişte morţi. Obsesia morţii se manifestă în reflexiile bulibaşei, ale Oarbei (adevărată Casandră văzînd o lumină neagră în întuneric). O voce tainică, aceea a Naratorului — ascuns ca o conştiinţă lirică, secretă —, se face auzită uneori : „Nimeni nu ştie cînd va muri", „Omul nu se satură niciodată de viaţă", „Moartea nu e nimic altceva decît moarte".

Am citat cîteva sentinţe privind moartea. Uneori te irită locurile comune, clişeele, şabloanele care se rostesc (pe care le rosteşte Vocea Naratorului în această carte. De altfel, nu numai în *Şatra* — între cărţile lui Zaharia Stancu — proliferează formule ale unei arhaice înţelepciuni devenite banale formule ale bunului-simţ comun. Creatorul lui Darie manifestă o ciudată predilecţie pentru asemenea sentinţe stereotipe. Abia acum, citind *Şatra,* am înţeles rostul acestor apoftegme. O anumită poezie gnomică, sentenţioasă, îl atrage pe poetul-romancier. Nu sînt, oare, pline strofele şi antistrofele corului din tragediile antice, de asemenea mari înţelepciuni banale, reflexii stereotipe ? În *Şatra,* ca şi în Sofocle, se afirmă neîncetat : „viaţă fără moarte nu se poate", „Toate se fac una cu pămîntul", „Ne naştem... Creştem... Murim... Devenim pămînt...", „Rămînem pe vecie unde am fost îngropaţi", „Dreptatea e totdeauna de partea dragostei", „morţii sînt mai grei decît cei vii, ei nu mai văd, nu mai aud, nu se mai bucură, nu se mai supără" etc. O filozofie blîndă, somnolentă, se degajă din asemenea sentinţe. Dar nu este, oare, aceasta înţelepciunea pragmatică, resemnată a omului arhaic ? Toate personajele lui Zaharia Stancu au obiceiul de a rosti — măcar din cînd în cînd — astfel de *apophtegmata.* Goşu constată : „Cînd te doare mult carnea... sufletul se linişteşte şi te lasă

Scanned with OKEN Scanner

în pace". O tînără fată filozofează asupra scurgerii timpului : „Adevăratul lup care mănîncă totul și nu se satură niciodată e timpul". Lisandra, femeia fatală a Șatrei, știe că : „Tocmai atunci se gîndesc oamenii să pună capăt vieții altora. Tocmai atunci cînd își tem propria lor viață." Bunica oarbă și nepotul vorbesc despre cer, soare, stele : „Nici cerul, nici soarele, nici stelele nu se schimbă".

Un asemenea stil oracular, sentențios, poezia gnomică din atîtea pagini ale lui Zaharia Stancu, constituie o indicație. Marile locuri comune repetate, utilizarea înțelepciunii arhaic-populare sînt procedeele unui poet epic, ale unui rapsod fascinat de o lume anistorică, în care drama comunității este eterna dramă a umanității. Am arătat că *Șatra* (ca și alte cărți ale romancierului) închipuie o parabolă. Pasiunea scriitorului e aceea a poematizării marilor clipe ale unui destin veșnic : naștere, nuntă, întîlnire, despărțire, moarte... Un *fatum* apasă asupra Șatrei în care colcăie viața. Un nor, o amenințare. Mari suflete naive, „oamenii oacheși" sînt făpturi parțial mitizate, în orice caz reprezentative pentru întreaga ginte umană, supusă soartei. [...]

De structura unui asemenea epos ține ritmul lent, de fluviu leneș, al povestirii, ca și repetițiile neîncetate. Repetiția e o figură de stil arhaic-biblică. Se repetă scene, formule, cuvinte. Poezia repetiției este elementară, dar de o mare forță de penetrațiune. De aceeași structură poematică ține și ritmul frazării. („De atunci și pînă astăzi au trecut aproape doi ani, iar căruțele noastre nu s-au mai întîlnit, cîinii șatrei noastre nu s-au mai mirosit cu cîinii șatrei lui Sedil bașa, caii, măgarii și catîrii șatrei lui Sedil bașa nu s-au mai amesctecat la păscut cu caii, măgarii și catîrii șatrei noastre. Iar noi...")

De legile eposului ține indeterminarea geografic-istorică, mitizarea realității. Șatra înaintează peste Fluviul cel Mare, prin Orașe, în Stepă, „Acolo". Locuri „fabuloase", timp mitic. Războiul ? Care război ? Străinii, Dezertorii, totul

Scanned with OKEN Scanner

pluteşte în incertitudinea povestirilor transmise din gură în gură, din timpuri imemoriale. Personajele Şatrei sînt, de asemenea, figuri de epopee : Him başa, Oarba, Alimut, Kero, Ariston, personaje care repetă mereu aceleaşi gesturi, aceleaşi vorbe stereotipe ale marilor tipuri epice. Ca în alte cărţi ale scriitorului, şi în *Şatra* natura toată participă la faptele, la gesturile oamenilor. Natură antropomorfizată — cu cîinii care au presimţiri, care se revoltă înainte de a călca peste „Marele Fluviu", cu cîinii care se uită la stăpînii lor ca *la oameni morţi*. Animalele — urşi, cîini — au amintiri, visează, prevăd cele ce se vor petrece. (În treacăt fie zis, Zaharia Stancu are geniul evocării unor adevărate scene de *genre*.) În *Şatra* descoperi, firește, unele din obsesiile-cheie ale scriitorului. Din aceste obsesii — între care aceea, primordială, a *violenţei* — purcede explorarea unor anumite zone *elementare* (naştere, fecunditate, moarte), care alcătuiesc planurile mari ale romanului-epopee. Împins de obsesiile sale, Zaharia Stancu întreprinde, iarăşi şi iarăşi, asemenea coborîri spre rădăcini, spre elementar. *Şatra*, în întregul ei, e un asemenea itinerar. Scriitorul e un mare rapsod care-şi mai aminteşte, într-un secol care e ispitit să uite, gustul rădăcinilor. [...]

(*Labirint, Eseuri critice*, Editura Eminescu, Buc., 1970, pp. 388—396.)

Scanned with OKEN Scanner

[O ODISEE POSIBILĂ DIN SECOLUL XX *]

Ceea ce conferă decorului epic în multe naraţiuni moderne varietatea şi starea de continuă mutaţie este impulsul peregrinării pe care îl resimt eroii lor. Cuprinşi de dorul călătoriilor, ei refuză imobilismul, caută mereu noi terenuri, unde experienţele vieţii pot fi luate de la capăt. Ar fi interesant de identificat răspîndirea tipului picaresc azi, în cele mai felurite versiuni, în proza de factură dinamică. Nomadismul e o particularitate specifică a dezmoşteniţilor soartei, pe care literatura secolului o reflectă (Gorki, Knut Hamsun, Panait Istrati...).

Pe aceeaşi filieră, Zaharia Stancu a stăruit asupra motivului pribegiei, descrisă în ritmul epic febril, gîfîit. Eroii săi fug de o lume a mizeriei şi a umilinţei, vor tot timpul să iasă parcă dintr-o încercuire şi de aceea absorb, atît de înfometaţi, alte şi alte spaţii. Din această optică, *Şatra* reprezintă o încoronare a unei tendinţe narative, fiindcă aici însuşi materialul uman implică, din enunţul lui, permanenta deplasare : nimic nu poate fi instalat temeinic, definitiv, popasurile au loc

* Fragment din cronica la vol. *Şatra*.

Scanned with OKEN Scanner

sub semnul provizoratului, o chemare nedomolită provoacă schimbarea ambianței.

Ciclurile peregrinării sînt văzute, în *Șatra*, epopeic. Spre a ilustra ideea reducției prin reacții tipice, colective, simboluri ale unor ipostaze fundamentale, G. Călinescu descoperă la Liviu Rebreanu aspirația spre epopee. Episoadele sînt cînturi ale împrejurărilor generale de existență : nașterea, nunta, moartea, iar romanul se constituie ca o viziune monografică, în cadență de poem, a unui mediu, a unei mentalități. Cît timp e concentrat asupra vieții elementare, scriitorul urmărește exponentul care acoperă întreaga arie de reprezentare și elimină formele particulare, derivate, cu sferă redusă în cuprindere. Chiar dacă în suita *Desculț* predomină elementul liric (desfășurarea narativă se supune capriciilor imaginației afective ale lui Darie, intervențiile de aprobare sau respingere ale autorului sînt patetice și creează un fundal emotiv permanent al acțiunii), structura epopeică e vizibilă ca și în *Ion* sau *Răscoala*. Probabil că G. Călinescu a surprins una din direcțiile majore de definire a romanului românesc. Înainte de a remarca forța poematică a evocărilor din *Desculț*, cititorul constată profunzimea și acuitatea observației asupra realului : procesiune a datinilor țărănești, romanul peregrinărilor lui Darie este un documentar, care poate sluji sociologului sau etnografului pentru clasificări, analogii și disocieri.

Transpusă în alt cadru, metoda de investigație nu e abandonată. Din nou, în *Șatra*, un anumit tip de aglomerație umană ajunge obiect al cercetării, e explorat în adîncime, în datele esențiale, definitorii. „Oamenilor oacheși", Zaharia Stancu le cunoaște bine obiceiurile, normele de conduită, ritualul comportării și nimic nu ar fi plauzibil din înlănțuirea întîmplărilor dacă dilemele sentimentale, relația dintre îndatoririle față de comunitate și libertățile individuale, stabilirea pedepsei și a răsplății, tendințele centrifuge și centripete ale organismului social nu ar fi înfățișate în concordanță cu

Scanned with OKEN Scanner

spiritul de existență al șatrei. Nicăieri în altă parte rivalitatea dintre Goșu și Ariston, senzualitatea sfidătoare a Lisandrei, profețiile Oarbei și cugetările de potolită autoritate ale lui Him başa nu ar fi verosimile, tocmai fiindcă ele țin de amestecul de insolit și de straniu al acestei lumi care are vocația mișcării, trăiește separat, în afara orașelor, nu cunoaște decît îndeletniciri pașnice și cultivă un ceremonial barbar, păstrat ca un canon.

Spre deosebire de *Desculț*, *Șatra* nu se bizuie pe un focar liric central care decide mersul acțiunii, răstoarnă cronologia, incendiază contemplarea și meditația. (Un panopticum al suferinței e recompus de Darie în pat lîngă trupul fierbinte al verei Dița, sau tolănit în iarbă, pe cîmp, scrutînd bolta cerului printre spărturile norilor.) Conceput ca o cronică a migrației unei colectivități, romanul are acum o gradare determinată obiectiv de sporirea tensiunii, de curgerea evenimentelor. De la relativa liniște, clătinată doar de amenințări vagi și de presentimente, pînă la trista destrămare din final, faptele se succed conduse de Istorie. Ca și în cărțile anterioare, narațiunea se încheagă printr-o continuă fervoare. [...]

Lui André Gide îi plăceau cărțile care aveau două subiecte : unul extern, de înfrigurare și vigoare, care capta atenția ; altul subiacent, de comentare a existenței, a relației între individ și societate. Cercuri concentrice, subiectele pot beneficia de o autonomie, fiecare cu logica lui stringentă, armonioasă, aptă să satisfacă deosebit categorii diverse de cititori. Dar dialectica etajării oferă putința prospecțiunilor în adîncuri. Permanența pitorescului, cu toate atributele atracției, depinde paradoxal de autoinfirmarea lui lăuntrică, pe un plan narativ subteran, care înlesnește ieșirea din elementar și descriptiv.

Dar, ca și iluștrii predecesori, cu care socotim că are cele mai multe afinități, Zaharia Stancu vibrează la nenorocirile „pelerinilor“ vieții. Puși într-o teribilă inferioritate, eroii din *Șatra* scot la iveală resurse neștiute de rezistență. Ferecați

Scanned with OKEN Scanner

între imaginare hotare de apărare, ei speră să întreţină mai departe modul lor ciudat de trai. Fără a fi pregătiţi pentru asta, ei trebuie să se iniţieze în Jocul cu moartea, să accepte Aventura, care, de obicei, în proza lui Zaharia Stancu, dinamizează acţiunea, cu trepidaţia, încordarea şi enigmele ei. Călătoriile prin lume ale oamenilor oacheşi sînt zugrăvite cu un simţ al spectaculosului, la care deliciul stilistic al evocărilor participă substanţial. Ştim, după examenele criticii, că lava poetică la Zaharia Stancu se pretează unei discipline, că dezordinea e aparentă, are un preludiu şi o gradaţie, scontează pe efecte emotive, ascunde un focar de meditaţie tulburătoare.

Ce istoriseşte *Şatra*? O odisee posibilă în secolul XX, rătăcirile unui Ulise colectiv în căutarea Ithacei, căreia monştrii Războiului şi ai Forţei brute nu-i permit să se mai ivească. Dincolo de desfăşurarea plină de peripeţii a unui exod, se aude o tînguire ca un dangăt de clopot, iar inechităţile istoriei sînt judecate, ca într-o parabolă, dintr-o perspectivă de amară înţelepciune.

(Prefaţă la *Şatra*, B.P.T., Ed. Minerva, Buc., 1971, pp. V—XV.)

Scanned with OKEN Scanner

VÎNTUL ŞI PLOAIA, I—III
(I. Vulpea ; II. Frigul ; III. Roza)

[...] Aşadar, *Vîntul şi ploaia* nu este în intenţia prozatorului un roman, unde nu eroii istorici interesează, ci tipurile universale, cît o scriere de esenţă memorialistică, o cronică. Însă fiindcă Zaharia Stancu este, afară de jurnalist, un poet cu o viziune lirică a lumii, *Vîntul şi ploaia* nu este un simplu reportaj extins, ci o operă de indiscutabile însuşiri literare, de n-am ţine seama decît de virtuţile ei compoziţionale stilistice.

Vîntul şi ploaia este istoria narată în trei tomuri, cu lungi şi numeroase întoarceri în timp şi peregrinări în spaţiu, a alegerilor din noiembrie 1946, cînd autorul a candidat pentru un loc în Marea Adunare Naţională într-o localitate rurală din Moldova de jos (satul Blajini din judeţul Teliu, Tecuci). *Vîntul şi ploaia* este un titlu simbolic pentru vremea agitată la care trilogia se referă în total. Titlul primului tom, *Vulpea*, este titlul celui de al şaptelea capitol din volumul I al ciclului *Rădăcinile sînt amare* şi simbolizează viclenia duşmanului comuniştilor, între alţii, a legionarului Bosoancă. Titlul celui de al doilea tom, *Frigul*, este o imagine a fricii, a spaimei de moarte pe care Hitler şi Antonescu o adusese în sufletele

Scanned with OKEN Scanner

oamenilor în timpul războiului, iar *Roza,* titlul celui de al treilea tom, este numele unei doctorițe miraculoase, care apare și în capitolul al XIX-lea din *Rădăcinile sînt amare,* volumul al doilea, prietena din copilărie a povestitorului, sosită la timp spre a salva viața activistului Clemente Țigănuș, rănit într-o luptă cu opozanții teroriști și căruia i se amputează în chip criminal, din această cauză, un picior.

Majoritatea faptelor sînt reproduse din prima versiune a ciclului, dar de data aceasta ele nu mai sînt expuse lax, după capriciile memoriei, ci organizat, ritmic, cu intercalarea studiată a unor leit-motive poetice, sugerînd parcă dinamica inefabilă a naturii. Mai ales începuturile de vers „Vîntul și ploaia"..., „Lumea n-are margini", „Ploaia și vîntul", „Viața are margini", repetate de cîte două sau trei ori, joacă rolul refrenelor din compozițiile muzicale.

Excluzînd, după cum însuși declară, fantezia, Zaharia Stancu a selectat pentru cronica sa întîmplări cu anumite semnificații, trăite sau numai auzite. [...]

(*Ramuri,* nr. 12/1969.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU : *VÎNTUL ŞI PLOAIA*

Să fie oare critica literară de vină că un scriitor precum Zaharia Stancu trebuie să-şi explice, pe parcursul cărţii, formula romanului şi chiar să o justifice ? În urmă cu aproape zece ani, cînd *Rădăcinile sînt amare* au apărut în volum, nu s-a spus că în faţa masivităţii acestei cărţi critica va trebui să-şi schimbe, şi ea, mijloacele, să şi le adecveze unei realităţi epice care deconcertase nu numai prin masivitate, dar şi prin formula ce se păruse unora inedită, iar altora hibridă ? În fond, *Vîntul şi ploaia* — reprezentînd primele trei volume ale ciclului *Rărăcinile sînt amare* — se constituie, credem, ca un roman tipic al secolului nostru din familia celor numite „romane-cronică“ sau „romane-fluviu“, aşa cum le-au statuat un Romain Rolland, Roger Martin du Gard, Jules Romains, Ehrenburg, Aragon, Maurice Druon, Duhamel, creaţii de mari proporţii, în care ficţiunea se întreţese adeseori cu elementele cele mai concrete ale vieţii, personaje fictive îşi întretaie drumul cu personaje istorice, ale căror trăsături pot fi mai repede sau mai dificil recunoscute. În secolul nostru nu a fost dislocat numai limbajul clasic al poeziei, ci s-au lărgit incomensurabil şi hotarele romanului (procesul începuse încă

din veacul trecut). Mai mult decît atît, s-a validat estetic modalitatea epică amintită ce s-a bucurat deopotrivă nu numai de adeziunea criticii, ci și de aceea a cititorilor, care vor să afle pînă și în cartea de ficțiune propriu-zisă ecouri cît mai aproape de adevăr ale „istoriei trăite".

„Istorie trăită" este și cartea lui Zaharia Stancu — romancierul în opera căruia memorialistica, sau mai bine zis imaginea devenirii lumii și a lumilor prin care a trecut, sînt prezente cu o persistență niciodată diminuată. De fapt, pe măsură ce opera sa își adaugă noi pagini, ne dăm seama că propoziţiunea atît de des citată : „Să nu uiți, Darie", care reapare și în acest roman, își răsfrînge semnificația nu numai la perimetrul spiritual al copilăriei ; ea nu reprezintă doar un memento pentru ceea ce a intrat în structura afectivă a primelor impresii, ci constituie celula germinativă din care au luat și iau naștere cărțile sale, întreaga lui operă, suprema îndatorire și rațiune a carierei sale artistice. Și aceasta de la versurile de tinerețe — și ele impregnate de prezența elementelor ce i-au definit formația morală — și pînă la romanele care aduc înaintea cititorului o experiență pe cît de ramificată, pe atît de inedită, dar niciodată istovită. Cînd în cel de-al treilea volum Zaharia Stancu spune (și subliniază) că anumite pagini din *Vîntul și ploaia* „sînt mai mult de memorialistică decît de roman", precizînd apoi că a căutat să-și aducă „aminte fiecare amănunt, să nu treacă cu vederea nimic din ceea ce a fost important și să nu îngăduie fanteziei să adauge ceva ce n-a avut loc", își ia o măsură de precauție pe care, personal, aș considera-o inutilă. Precizarea vrea parcă să preîntîmpine rezervele pripite față de formula cărții ale celor care vor fi dispuși să o analizeze din perspectiva purității genurilor — perspectivă, fără îndoială, de mult desuetă. Că noua carte a lui Zaharia Stancu e sau nu roman după toate regulile genului, că faptele și personajele sînt unele reale și atestate istoric, iar altele nu, că în țesătura epică au intrat

Scanned with OKEN Scanner

pagini de memorialistică propriu-zisă, toate acestea sînt elemente secundare în judecata noastră asupra acestei masive construcții. Esențială este, desigur, valoarea ei literară, modul în care un prozator ca Zaharia Stancu domină într-o carte de asemenea dimensiuni o epocă și izbutește să-i releve coordonatele sociale, psihologice și morale, să ne facă să o retrăim odată cu această desfășurare cînd lentă, cînd precipitată pînă la trepidație. Și aici, înainte de a pătrunde în universul cărții, se cade să dăm un răspuns pozitiv întrebării noastre. Pornind de la un eveniment cu implicații hotărîtoare în istoria țării, alegerile parlamentare din 1946, prozatorul creionează și surprinde nu numai dinamica înfruntărilor care au avut loc atunci, nu numai dificultățile pe care un grup de comuniști le-au înfruntat într-o campanie electorală neobișnuită, nu numai momentele de cumpănă, de îndoială ale celor care pentru întîia oară aveau în față candidați ai unui partid nou — partidul comuniștilor — nu numai treptata cîștigare a încrederii unor oameni care nu mai puneau preț pe retorica vorbelor, nu numai certitudinea victoriei finale, ci și fresca vieții politice, sociale românești dintre cele două războaie. Sînt oare, în construcția amplei narațiuni, toate aceste portrete, întîmplări, episoade care uneori se transformă în adevărate romane, simple digresiuni ? Fără îndoială, nu ! Pentru că cititorul poate observa că toate aceste incursiuni în trecut, toate aceste pagini dintre care unele, așa cum arată și autorul, reprezintă transcrierea fidelă a unor momente din istoria țării noastre, își au deplina lor justificare. Mai întîi, pentru că oamenii aflați în înfruntarea electorală din 1946 erau nu numai purtătorii unor amintiri, ci oameni născuți, crescuți, formați într-o anume ambianță socială și morală, căreia i se conformaseră și o întreținuseră sau împotriva căreia se ridicaseră suferind rigorile faptei lor. Cei aflați în înfruntarea amintită erau oameni asupra cărora trecutul își așezase o pecete de neșters, pentru care faptele acelor ani nu se clasaseră în

Scanned with OKEN Scanner

arhivele istorice, ci însemnau etapele existenței lor. Pentru toți trecutul nu era doar o amintire, ci o realitate încă vie, unii dorind să o perpetueze, alții vrînd să o transforme radical. De aceea, pentru un romancier cu un acut simț al psihologiei grupurilor sociale, cum este Zaharia Stancu, un eveniment ca acel amintit, ce formează coloana vertebrală a cărții, nu putea fi privit izolat de contextul social în care apare. El se proiectează în istorie, el este un produs al istoriei. Iar reacțiile oamenilor nu pot fi în nici un fel motivate decît tot prin acest apel la istorie, chiar dacă unele evenimente nu-i privesc în mod direct. Aceasta era ambianța care a contribuit la formarea eroilor, care i-a determinat să aibă o anume atitudine în fața vieții. Cititorul poate observa diferența stilistică care există între cele două planuri. Atunci cînd autorul investighează lumea politică și socială dinainte de 1944, cînd pătrunde în mica și marea istorie a acelei vremi, tonul este mînios, sarcastic, specific pamfletului de altădată. Într-atît s-a impregnat în ființa sa literară ziaristul mereu aflat în avanposturile luptei încît nici atunci cînd rememorează faptele ce au căzut, cu decenii în urmă, sub incidența condeiului său nu poate rămîne nepăsător. Și aici aș contrazice chiar spusele lui Zaharia Stancu din frazele pe care le-am citat la începutul acestei cronici. El nu retranscrie, ci retrăiește. Pentru autor lumea ce ne-o înfățișează nu-i o lume de umbre, nu-i o galerie de muzeu, pe care o descrie livresc, ci o lume extrem de vie. De aici sentimentul că parcurgem pagini de literatură, ce evocă personaje și situații ce trăiesc dincolo de identitatea lor istorică, ca tipuri literare propriu-zise. Din acest păienjeniș de destine umane ce își întretaie existența și și-o condiționează reciproc, din toată această panoramă a ceea ce o lume a avut nobil și decăzut, măreț și murdar, demn și laș, se degajă o adevărată meditație asupra condiției umane. Pentru prozatorul atît de încercat, oamenii și întîmplările sînt semnificative prin valoarea simbolică a existenței lor, prin ceea ce ne pot

Scanned with OKEN Scanner

spune în bine și în rău despre om, despre existență și sensul ei, despre viață și rosturile ei. Chiar dacă unele personaje par construite dintr-o perspectivă unidimensională, ele nu capătă nici o clipă în conștiința noastră, a cititorilor, un profil sumar, schematic, ci, dimpotrivă, au prezență distinctă, ce ne face să medităm — cum spuneam — asupra omului. De altfel, întreaga carte a lui Zaharia Stancu ne propune o asemenea meditație. E drept, darurile care s-au revărsat cu atîta dărnicie asupra personalității sale scriitoricești și care te fac uneori să te lași furat de narațiunea propriu-zisă, de sucu-lența și ineditul faptelor se răzbună cîteodată și te fac să reții mai ales ceea ce este senzațional și anecdotic. Avînd toate atributele unui roman popular, în care narațiunea și culoarea ocupă primul plan, *Vîntul și ploaia* este o densă frescă a unei epoci, în care elementele de ficțiune se împletesc cu cele documentare, în care romancierul colaborează cu jurnalistul, în care poemul în proză de tip tradițional conviețuiește fără nici o dificultate cu notația reportericească modernă. *Vîntul și ploaia* este cu adevărat o amplă frescă socială și aceasta nu numai prin dimensiunile ei (uneori povestirea se diluează, mai ales atunci cînd sînt înfățișate discuțiile candidaților cu alegătorii), ci și prin multitudinea sensurilor ei. O simplă juxtapunere de fapte nu ar fi suficientă pentru a realiza, așa cum simplist s-a crezut pînă nu de mult, o frescă socială, ci semnificațiile pe care acestea le poartă.

La Zaharia Stancu aceste semnificații și această perspectivă există și dau cărții sale valoarea unui document și unei pasionante dezbateri asupra unei epoci hotărîtoare din istoria țării noastre. Pulsează în paginile noului său roman un sentiment al încrederii acestui popor în permanenta afirmare a valorilor sale etice și spirituale, un freamăt de omenie ce conferă cărții perspectiva de care vorbeam. Iar celor ce sîntem de atîția ani cititori pasionați și admiratori statornici ai operei lui Zaharia Stancu, *Vîntul și ploaia* ne prilejuiește nu numai

Scanned with OKEN Scanner

reîntîlnirea cu universul unuia dintre marii noştri prozatori, dar ne întăreşte convingerea că odată cu această carte romanul românesc îşi lărgeşte aria afirmării sale, dovedindu-şi vitalitatea. Cu aceste sentimente încheiem lectura uneia dintre cărţile care îşi aşteaptă urmarea şi împlinirea firească, a uneia dintre cărţile care dacă ne-a prilejuit toate superioarele satisfacţii de care vorbeam ne face să fim prin ele şi datorită lor şi mai nerăbdători să citim ceea ce acest meşter al prozei va crea în continuare, împlinind destinul său artistic atît de prodigios şi complex, întregind deopotrivă fresca României contemporane pe care ne-o datorează deopotrivă talentul şi experienţa sa.

(*Scînteia*, anul XXXIX, nr. 8261, din 28 noiembrie 1969.)

Scanned with OKEN Scanner

G. DIMISIANU

VÎNTUL ŞI PLOAIA

Proza lui Zaharia Stancu nu însufleţeşte o tipologie, o galerie de eroi pluridimensionaţi şi aşternîndu-ne să o citim e necesar să acceptăm din capul locului convenţia zugrăvirii în alb-negru. Nefiind un constructor de tipuri, scriitorul acţionează în sensul activării stratului liric, supune desfăşurarea narativă unei cadenţări interioare, declanşează o emoţie difuză, ale cărei surse sînt de ordin muzical. Proza sa procedează prin revărsare pe vaste spaţii, o înaintare de mari ape, care desigur că poartă cu ele şi elemente impure, resorbite totuşi, pînă la urmă, de impetuoasa rostogolire, impresia fundamentală pe care ne-o lasă fiind de măreţie şi forţă. Sîntem în domeniul *romanului liric,* un gen pe care Zaharia Stancu îl reprezintă cu autoritate nedezminţită în cuprinsul literaturii de astăzi.

(*Prozatori de azi*, Editura Cartea Românească, Buc., 1970, pp. 59—60.)

Scanned with OKEN Scanner

[MEMORIE ŞI FICŢIUNE *]

„Acum, cînd ostenesc asupra acestor pagini *care sînt mai mult de memorialistică decît de roman,* — mărturiseşte Zaharia Stancu, pe o pagină din *Vîntul şi ploaia* — caut să-mi aduc bine aminte fiecare amănunt, să nu trec cu vederea nimic din ceea ce a fost important şi să nu îngădui fanteziei să adauge ceva ce n-a avut loc. Numele personajelor din [...] această întreagă carte nu corespund totdeauna numelor pe care personajele reale le-au purtat [...]; unor personaje ca Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Brătianu, Mihai şi Ion Antonescu şi altora din aceeaşi categorie [...] le-am păstrat în carte numele pe care ele le-au purtat în viaţă. [...] Altor personaje le-am dat [...] nume născocite. Dar, la scrierea acestei cărţi, nu numele reale sau născocite m-au preocupat, ci oamenii înşişi, oamenii înşişi, şi, mai ales, faptele lor".

Vîntul şi ploaia continuă pe aproape 1 200 de pagini formula *Rădăcinilor sînt amare,* formulă *dublă* (în intenţia autorului însuşi, cum am văzut), care „îmbină" memoria cu ficţiunea, autobiografia cu romanul, documentul social-istoric

* Din articolul: *Zaharia Stancu: Vîntul şi ploaia.*

Scanned with OKEN Scanner

cu literatura. Această ambiguitate structurală este, în definitiv, caracteristică tuturor operelor lui Zaharia Stancu — și lui *Desculț*, și *Jocului cu moartea*; dar în *Vîntul și ploaia* e vorba și de altceva: de o anume disponibilitate pentru moduri literare foarte variate, din care unitatea cărții iese sfărîmată cu bună știință. *Pădurea nebună* sau *Ce mult te-am iubit*, cărți deopotrivă autobiografice și de invenție, aveau, literar, o unitate incontestabilă. În *Vîntul și ploaia* autorul pare a se lăsa în voia instinctului creator și a memoriei, folosind, în fiecare clipă, exact acele instrumente de care simte că are nevoie. Sub ochii noștri, evocarea cea mai directă se preschimbă în viziune satirică, personajele istorice se deghizează în personaje de roman, cronica severă a evenimentelor este întreruptă de evocări lirice; poezia alternează cu caricatura, meditația filozofică cu aventura, reveria cu pamfletul. Disponibilitatea provine din caracterul intrinsec al acestei opere: autorul nu poate să scrie la rece, cu indiferență, despre lucruri pe care le-a trăit, în parte sau în întregime; el nu are mentalitatea observatorului obiectiv, ci pe aceea a participantului. Dacă, așa cum spune Zaharia Stancu însuși, *Vîntul și ploaia* ține mai degrabă de memorialistică decît de roman, faptul se explică, mai ales, prin *atitudinea* evocatorului. Mi-am amintit, citind această carte plină de pasiune, „subiectivă", în care viața se amestecă cu literatura într-un chip inextricabil, de distincția pe care o face, în tulburătoarele sale memorii, Ilya Ehrenburg, între Balzac și Stendhal, între scriitorul pentru care viața nu e decît o cale de a crea literatură și scriitorul pentru care literatura nu e decît o cale de a trăi viața.

Nu voi ascunde, așadar, că m-a interesat în primul rînd în *Vîntul și ploaia* trăirea directă, pasionată, a istoriei; cu alte cuvinte, mărturia politică. Morala, filozofia și poezia acestei întinse narațiuni sînt înrădăcinate într-o istorie trăită și gîndită nemijlocit. Și în *Șatra*, și în *Desculț* se străvede

istoria ; dar ca rămîne acolo numai un fundal şi un pretext. Aici istoria este însăşi substanţa prozei.

Sînt, cum s-a observat, în *Vîntul şi ploaia,* două niveluri ale naraţiunii : un prim-plan, al evenimentelor din toamna lui 1946, şi, în interstiţiile luptei pentru alegeri, un amplu tablou, fragmentar, aşa cum o cere hazardul memoriei, al vieţii politice din România antebelică. Cele două niveluri diferă şi ca ton, şi ca factură.

Simbolul din titlu se referă la prezentul relativ : la atmosfera apăsătoare, contradictorie, plină de iluzii şi de nelinişti, de visuri şi de suferinţe, în care se desfăşoară alegerile. Ceea ce contează în aceste pagini nu sînt evenimentele în sine, banale sau spectaculoase ca într-un western autohton (urmăriri, crime, mitinguri, bătăi), nici chiar oamenii, convenţionali adesea (zugrăviţi sumar în alb-negru), ci *ideea generală :* confruntarea individului cu istoria într-o clipă de răscruce. Nu politica pur şi simplu, dar politica înţeleasă ca un raport dintre individ şi societate, dintre dorinţele, interesele şi spaimele omului, şi dorinţele, interesele şi spaimele maselor populare (cu un termen care începe a se folosi acum). Tema latentă este o permanentă meditaţie politică : asupra libertăţii şi a morţii, asupra condiţiei puterii şi a exercitării ei, asupra năzuinţelor oamenilor şi a decepţiilor lor. La întrebările pe care Candidatul şi le pune, mereu, cartea nu dă totdeauna un răspuns ; şi nici nu s-ar putea răspunde, fără a falsifica o istorie trăită, lipsită însă de perspectivele clare, tulbure şi violentă. Acest prim-plan al evocării este, în esenţa lui, chiar dacă nu totdeauna, şi în fapt, un dialog al Candidatului cu sine, cu istoria şi cu ţăranii ; o expresie a speranţelor şi a temerilor sale în raport cu speranţele şi cu temerile celorlalţi.

Dintre nenumăratele scene, cea mai semnificativă (şi pe care am ales-o ca ilustraţie a dialogului) mi se pare aceea din noaptea ce premerge alegerilor, cînd Candidatul se află în

Scanned with OKEN Scanner

primăria de la Blajini, înconjurat de cîţiva ţărani de încredere, în aşteptarea evenimentelor hotărîtoare. Nimeni nu doarme ; oamenii tac sau glumesc, întreabă sau se iau la harţă. Toată lumea trăieşte cu sentimentul schimbării sociale iminente ; se vorbeşte despre o viitoare bunăstare şi fericire, cum nu s-a mai vorbit niciodată mai înainte ; speranţa roade sufletele ca şi îndoiala. „*Ai vrea să ne spui ce este fericirea* — se adresează pe neaşteptate un ţăran Candidatului — *şi dacă dumneata ai fost vreodată fericit ?*“ Fericirea ? Ce este fericirea ? „Începui să mă bîlbîi“ — povesteşte autorul. „Gînjul smead zîmbi şi tuşi iarăşi semnificativ [...] *Cred că am fost fericit atunci cînd... Nu, nu, n-am fost fericit niciodată. Niciodată... Ori poate am fost şi nu-mi aduc aminte... Nu-mi mai aduc aminte...*“ Ţăranii izbucnesc în rîs şi mărturisesc că nu-l cred. „Trebuie să mă credeţi, tovarăşi, trebuie să mă credeţi“, exclamă naratorul. „Bine, mîrîi gînjul smead, *să zicem că te credem.* Dar atunci cum vine treaba ? D-ta spui că *n-ai fost niciodată fericit,* mai mult, că nici nu prea ştii ce este fericirea, şi — cu toate astea — vii în faţa oamenilor, vii în faţa a sute de oameni [...] şi le spui că dacă vor face cutare şi cutare lucruri — înscrise în programul partidului — oamenii vor ajunge la bunăstare şi la fericire. Bunăstarea ştim ce este, cu toate că nu ne-am bucurat niciodată de ea, dar *fericirea... Ce este fericirea şi cum se ajunge la fericire ? Asta să ne spui d-ta nouă, dacă, bineînţeles, ştii să ne spui...*“

Discuţia aceasta nu este întîmplătoare, pentru că tot sensul filozofic al schimbării lumii constă (şi Candidatul e conştient de asta) în problema fericirii. Oamenii vor să fie fericiţi şi nu se mulţumesc cu vorbe ; ei vor să afle în ce chip revoluţia va găsi o soluţie, nu numai pentru mizeria materială, dar pentru suferinţa morală, pentru umilinţele, înjosirea şi mutilările de tot felul. Din încrezători şi candizi, ei devin deodată sarcastici, fiindcă problema fericirii nu se poate rezolva în cuvinte şi în promisiuni. „E adevărat că dumnealui *nu ne-a*

adus încă fericirea, — observă cineva — dar ne-a vorbit despre ea [...] şi s-ar putea ca într-o bună zi să ne-o aducă. Cine ştie... Dumnezeu e mare... Dracul e bătrîn..." Cum poate fi înfrînt acest scepticism adînc şi întemeiat pe o lungă experienţă ? Ce se poate opune bunului-simţ milenar al ţăranului, care a îndurat toate asupririle ? „La paştele cailor... Pînă la paştele cailor nu mai e mult — continuă batjocoritor cel care vorbise despre termenul fericirii. — Nu, nu mai e mult", convine un altul. „Numai o veşnicie..." Cartea se încheie înainte de sfîrşitul alegerilor ; pe autor nu votul în sine îl interesează, ci atmosfera politică şi morală, hotărîrile şi şovăielile oamenilor, *conştiinţa* lor, pe scurt imensele năzuinţe şi străvechile temeri din care izvorăşte atitudinea practică a alegerilor. În definitiv, chestiunea care se pune Candidatului este aceea a răspunderii asumate în astfel de împrejurări, răspundere morală şi politică în acelaşi timp.

De cu totul altă factură (literar vorbind) sînt retrospectivele. În cele mai multe, Zaharia Stancu este un excelent evocator al *mascaradei politice,* al comediei *politicianiste.* Una din modalităţile cele mai frecvente este caricatura ; lucrurile cele mai izbutite din această parte a romanului ţin de talentul pamfletar al scriitorului politic. Comedia politicianistă îşi are momentele ei de ridicol şi de tragedie, de grotesc şi de senzaţional, eroii şi victimele ei. [...]

Este cu neputinţă să judecăm *Vîntul şi ploaia* ca pe o operă încheiată. Ea face parte, de altfel, dintr-un ciclu şi nu se ştie dacă într-o zi toate operele autorului lui *Desculţ* nu se vor lega într-un chip sau altul, între ele, în cuprinsul acestui ciclu al memoriei fabuloase.

(*Contemporanul*, nr. 50 (1207), 12 decembrie 1969, p. 3.)

Scanned with OKEN Scanner

MIRCEA ZACIU

FRAGMENTE DE MEMORII

Asemenea pasaje (din *Memorii...*, n.n.) scot la iveală atitudinile unui filozof arhaic, fondul său moralist foarte pronunţat. Sceptic şi melancolic, comentînd în cuvinte zguduitoare moartea lui Gib. I. Mihăescu sau destinul tragic al lui V. Voiculescu, ridicînd amintirea unui dialog de demult, despre un „loc de mormînt" pentru scriitori, la nivelul unui cutremurător simbol, textul lui Zaharia Stancu e un monolog sfîşietor, concurat de o sobră meditaţie asupra condiţiei umane, vieţii, artei şi morţii. Mai ales această din urmă dimensiune revine obsesiv, împrumutînd episoadelor o melodică majoră. Orice gesticulaţie filozofantă e absentă, orice speculaţie de estetică specioasă rămîne şi ea străină acestei voci care se spovedeşte simplu, refuzînd drapările, dezgolită de orice emfază, păstrînd numai asprimea şi căldura ţărănească a celor ce i-au imprimat teribila poruncă : „Să nu uiţi, Darie !"

(*Tribuna*, anul XV, nr. 49 (781), 9 decembrie 1971, p. 4.)

Scanned with OKEN Scanner

LUCIAN RAICU

POVESTIRI DE DRAGOSTE

Cîteva note caracteristice prozei lui Zaharia Stancu se disting mai limpede din masivul volum antologic *Povestiri de dragoste* (care inaugurează, precum se ştie, activitatea editurii Cartea Românească). Întrucît piesele selectate sînt bine cunoscute şi ne aflăm cu ele la a doua sau chiar la a treia lectură, ne putem dispensa de prezentarea conţinutului strict narativ, spre a surprinde mai repede originalitatea de substanţă, înainte de toate a punctului de vedere din care puternicul scriitor reface existenţa.

Ceea ce, la o primă aproximaţie, imprimă o structură coerentă acestor semnificative ficţiuni, este caracterul *radical*, tăios şi amar, al punctului de vedere, care dictează din interior înaintarea discursului, succesiunea ritmată a frazelor, spre un deznodămînt de neprevăzut. Aparenta cursivitate ascunde răsuciri lăuntrice, întorsături dintre cele mai bizare, care contrariază, cu un fel de satisfacţie sadică, aşteptările cititorului, răstoarnă previziunile, biciuiesc curiozitatea, obligînd-o să se apropie, pe măsură ce lectura avansează, de nucleul incomod şi refractar, el însuşi în continuă metamorfoză, al relatării.

Scanned with OKEN Scanner

Mecanica acestei înaintări, întemeiate de fapt pe o înlănţuire de negaţii, este uşor perceptibilă chiar la nivelul propoziţiei simple : „Încearcă boala să ne sleiască. Ne sleieşte. De răpus însă nu ne răpune. Încearcă să ne mănînce sărăcia. Ne mănîncă. Dar nu de tot. Sufletul ni-l lasă. Şi dacă unui om îi laşi sufletul, omul nu piere. Face mai departe umbră pămîntului. *Cît mai face...*" (S.n.)

Tehnica este aceea a unei iniţiale mişcări pozitive, de acceptare şi supunere, atacată, apoi, din toate direcţiile, contestată cu o furie conţinută, pînă la anularea, din rădăcini, a principiului care a generat-o. Dar tehnica aceasta nu e numai o tehnică a discursului, ea revelează o atitudine radicală în faţa existenţei, o vie nelinişte şi o mare amărăciune, provocate, cel mai adesea, de spectacolul zădărniciei lucrurilor, de obsedanta prezenţă a morţii.

Foarte puternică, încorporîndu-se într-un patos îngheţat, amar şi sarcastic, este şi obsesia pierderilor, a degradărilor în ordinea afectivă : „Eşti cumva bun şi nu-ţi ascunzi firea ? Ceilalţi nu te cred bun, ci prost. Eşti cumva blajin ? Toată lumea te socoteşte nătărău. Eu, Darie, bun am năzuit să fiu, blajin am rîvnit să fiu. Multe am păţit şi mult am pătimit. Am învăţat repede să-mi ascund gîndurile. Am învăţat repede să-mi înfrînez pornirile. Am învăţat să-mi împietresc inima. Uneori îmi vine să rîd. Rîd. Însă rîsul meu nu e rîs, ci rînjet. Îmi vine deseori să plîng. Îmi înghit lacrimile. Am învăţat bine de tot să-mi înghit lacrimile. Simt cum partea neagră şi rea a firii mele creşte şi pune tot mai mult stăpînire pe mine. Şi, în acelaşi timp, văd cum undeva înlăuntrul meu tot ceea ce era bun şi blajin şi dulce se vesteşte şi se usucă. Ca să trăiesc — şi vreau să trăiesc — trebuie să fiu asemeni celorlalţi. *Mi se pare, de altfel, că şi sînt.*" (S.n.)

Un „punct de vedere" care infuzează prozei lui Zaharia Stancu tonalitatea ei aspră şi o iradiere aproape sumbră. Dincolo de aspectul atît de vital, auzul atent percepe un plîns

interior sugrumat, lamentația înăbușită și în același timp nemulțumirea că adevărurile adînci ale firii răzbat printre rînduri, constrînse, în forme oricît de paradoxale, să iasă la iveală. [...]

Iubirea elementară sau elevată devine la Zaharia Stancu un factor de stabilitate și rezistență, un teritoriu solar, învestit cu însușiri magice : „Înlăuntrul meu, odată și odată soarele o să se stingă. Pînă atunci uneori strălucește, alteori se înfășoară în negru. Cînd înlăuntrul meu sîmburul de soare strălucește, sînt vesel. Rîd. Cînt. Mă joc. Glumesc. [...] Se întunecă înlăuntrul meu soarele [...]. Ochii mei se tulbură. Aspru, crud și sălbatic mi se face glasul. *Să te ferești atunci de mine, omule, fie că-mi ești prieten, fie că-mi ești dușman. Să mă cauți cînd am ochii limpezi.*“ (S.n.)

Romanul *Ce mult te-am iubit*, înscriind una dintre fazele de vîrf ale inspirației scriitorului, dincolo de unele inutile dilatări, este remarcabil prin intensitatea egal susținută a tonului, care implică, în țesătura sa cea mai intimă, obsesii fundamentale : iubirea și moartea, oglindindu-se una în cealaltă, așteptîndu-se, controlîndu-se, într-o reciprocă și pînă la urmă indecisă pîndă.

Legăturile între oameni sînt aici surprinse sub raportul unei ciudate *înstrăinări*, care, în chipul cel mai surprinzător, în loc să le anuleze, abia le pune în evidență. Venit să ia parte la înmormîntarea mamei, fiul înregistrează deodată, ca pe un fenomen aproape neașteptat, prezența tatălui : „Brusc, mi-am adus aminte că tata trăia. Mama murise, era adevărat, însă tata trăia, și trebuia să se afle pe undeva, prin apropiere [...]. Tata stătea în soare, cu capul gol, așezat pe un trunchi răsturnat de copac bătrîn și fuma [...]. S-a uitat întîi la mine, pe urmă s-a uitat la frate-meu Ștefan și parcă nu ne-a cunoscut pe nici unul. Mi-am dat seama că trebuie să găsesc deîndată în capul meu niște cuvinte pe care să i le spun. Tot căutîndu-le, m-am pomenit zicînd :

Scanned with OKEN Scanner

— Dar tu ce faci ? Şi de cînd stai aici, pe buturugă ?

— Nimic, *nu fac nimic*. (S.n.) Nu fac nimic şi stau aici la soare, să-mi mai încălzesc oasele. De az-noapte, de cînd a murit maică-ta, mi-au înghețat oasele... Mi-au înghețat de tot oasele şi nu vor să se mai dezghețe cu nici un chip... Şi eu stau aici la soare, cam de azi dimineață stau aici la soare şi aştept să mi se dezghețe oasele."

De remarcat, calitatea oarecum halucinantă a imaginii, relieful ei oniric, rezultînd dintr-o percepţie, totuşi, ascuţită şi trează, deşi ne-voită, a împrejurării luate ca sub imperiul unei stări de coşmar. Intensitatea de veritabilă *revelaţie* a morţii, în loc să-şi piardă conturele, devine de o percutantă violenţă tocmai pentru că e notată dintr-o perspectivă laterală, piezişă.

Răceala transpunerii amplifică, în acelaşi timp, rezonanţa afectivă, părînd de nesuportat, a momentului. Cum uşor se poate constata, procedura înregistrării, conştientă sau nu, este de o substanţială modernitate. O enigmatică incapacitate de „participare" sugerînd în realitate preaplinul chinuitor al implicării de sine, iradiază tulburător asupra ambianţei marcate de prezenţa atît de pătrunzătoare a morţii.

„Tata bagă în buzunarul flanelei pîinea care i-a mai rămas şi bucăţica de zahăr, pe care nu apucase s-o spargă între dinţi, se uită la mine şi spune :

— Clopotele sună a mort... A mort... Cine o fi murit ? !...

Nu-i răspund, deşi ochii lui caută răspuns pe buzele mele. Nu-i răspund pentru că n-aş avea ce-i răspunde. A uitat că mama, mama şi nu altcineva, a murit la noi în sat, la Omida..."

Dar „înstrăinarea" tatălui şi întreaga curioasă gesticulaţie, percepută ca într-un coşmar, care o însoţeşte, reprezintă pentru scriitor semnul unei iniţieri în marea taină a morţii şi a iubirii deopotrivă.

Scanned with OKEN Scanner

„*Ce mult te-am iubit eu pe tine*" : „Tata îi mai sărută o dată mamei buzele reci și vinete, care acum au început a se înnegri, și-i mai sărută mamei, *pentru întîia oară de cînd o cunoaște*, mîinile reci și vinete.

Dar mîinile mamei sînt moarte, tot atît de moarte ca și ochii, și tot atît de moarte ca și buzele ei.

Mîinile mamei nu simt că tata le-a sărutat. Au rămas mai departe reci și nemișcate, au rămas mai departe moarte."

(*România literară*, anul III, nr. 24 (88), 11 iunie 1970, p. 9.)

Scanned with OKEN Scanner

POVESTIRI DE DRAGOSTE

Artistic, excepţionala performanţă a scriitorului, în această scriere, stă în impresionanta autenticitate cu care este urmărită pas cu pas nevindecabila stare de prostraţie a bătrînului Tudor de-a lungul întregului ceremonial al înmormîntării. Sublima absurditate a eroului de a prelungi cît mai mult desfăşurarea înmormîntării, în scopul de a nu se despărţi de Măria, dă una din măsurile respectivei stări paroxistice. Gesturile pe care, înnebunit de suferinţă, le face în faţa celorlalţi nu sînt nici ele mai puţin elocvente, în aceeaşi direcţie: „Tata îi mai sărută o dată mamei buzele reci şi vinete, care acum au început a se înnegri, şi-i mai sărută mamei, *pentru întîia oară de cînd o cunoaşte* (s.aut.), mîinile reci şi vinete."

Jelania mai mult mută a bătrînului Tudor este asociată cu tînguirea fiilor săi — eroul povestitor, ceilalţi doi fraţi, Ştefan şi Ion, surorile: Anghelina, Elisabeta, Stela — şi cu sunetele stridente pînă la sinistru ale goarnei paznicului Kire. Ceea ce creează o atmosferă de apocaliptică suferinţă, asupra căreia impietează, din cînd în cînd, reacţiile de o dezo-

lantă nepăsare a străinilor. Ce păcat însă că prozatorul, cîteodată, acordînd prea multă atenție acestui aspect, alunecă în disproporționate digresiuni anecdotice, care nu fac decît să atenteze la puritatea halucinant-poematică a povestirii !

(*Luceafărul*, anul XIII, nr. 34 (434), 22 august 1970, p. 3.)

Scanned with OKEN Scanner

PETRU POPESCU

PENTRU OAMENII ACESTUI PĂMÎNT

Impresionant prin forţă, prin inteligenţă, prin tinereţe şi în acelaşi timp prin înţeleaptă senectute, Zaharia Stancu arată în aceste pagini o fizionomie de prieten vechi şi de încercat promotor, iar lectura paginilor e încununată cu o mare satisfacţie ; o satisfacţie care vine din „estetica sentimentelor" ; ca să poţi aprecia cum trebuie pe scriitorul Zaharia Stancu, trebuie să-l fi citit masiv şi asiduu. Amploarea lui acţionează ca o subtilă otravă, pînă cînd eşti înconjurat, dominat, împînzit, cucerit. Te pierzi în acest scriitor, te rătăceşti, te regăseşti tot în el ; e ca şi cum, în coridoarele cărţilor, în cărările lor, în jocul lor de plinuri şi goluri, de lumini şi umbre, lumea românească dintr-o altă epocă şi cea de azi s-ar întîlni, şi mereu cîte-o oglindă te arată dinafara ta, mereu istoria şi trecutul aduc la suprafaţă fapte şi detalii şi obiecte, atotgrăitoare prin simpla lor prezenţă. Unii oameni, la vîrsta înaintată, devin într-un fel nişte sinteze naţionale vii, şi chiar făptura lor fizică, un depozit de civilizaţie şi spiritualitate.

. . . . . .

Scanned with OKEN Scanner

Zaharia Stancu scrie de o viață. El e un condei care scrie. În literatura românească, atît de bogată în autori ai unei singure cărți, Zaharia Stancu e dintre aceia care și-au luat întotdeauna misiunea în serios. Nici o zi fără un rînd, dar pentru Zaharia Stancu fiecare zi a însemnat nu un rînd, ci un capitol. E un efort de încorporare, o nobilă trudă, o omniprezență și omniscientă care se adaugă transfigurărilor pur estetice. Proverbiala simplitate a lui Stancu se hrănește din scris, și scrisul iar din simplitate. El scrie cum ar respira, și firescul acestei naturi duce la efecte cosmice. Cred că e gîndul esențial pe care trebuie să-l avem citind noua sa carte. Și trebuie să contemplăm îndelung atitudinea artistului, să măsurăm, să ne gîndim adînc la exemplul lui. În fond, Zaharia Stancu se face impersonarea marelui secret scriitoricesc, atît de evident încît multă lume nu-l vede : scrisul. Pentru cine scrie Zaharia Stancu ? „Pentru oamenii acestui pămînt."

De la prima la ultima pagină, pentru oamenii acestui pămînt. De la *Poemele simple* pînă azi, pentru oamenii acestui pămînt. Paginile de față sînt o lecție de publicistică patriotică și autorul e modelul scriitorului mereu prezent în for, mereu preocupat de destinele generale. Multe din articolele de față, festive și ocazionale, sînt utile pentru a defini pe unul din întemeietorii gazetăriei românești de stînga, pentru a clarifica un caz remarcabil de literatură responsabilă și angajată. Altele se ocupă de chestiuni culturale. Altele evocă oameni, locuri, întîmplări. Peste tot, te copleșește legătura cu trecutul, conștiința că autorul leagă între ele epoci, și orice adevăr de azi el îl cunoaște de mult, din germene, l-a văzut încolțind, uneori l-a ajutat să încolțească. De la o meditație despre Teatrul Național autorul trece firesc la

Scanned with OKEN Scanner

condiția țărănimii în trecut și azi, de aici la principiile literaturii, apoi urmează evocarea lui Sadoveanu, Galaction, Bacovia, Camil Petrescu și alți „mari", și toate respiră autenticitatea unei mărturii și unei participări rare.

(*România literară*, nr. 30, 22 iulie 1971, p. 5.)

Scanned with OKEN Scanner

un epos realist

Scanned with OKEN Scanner

GEORGE MACOVESCU

FILE DE JURNAL

Care este locul lui Zaharia Stancu în istoria literaturii române ? În nici un caz acela în care îl aşezase G. Călinescu în 1941, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. Expediat la sfîrşitul capitolului : „Tradiţionaliştii. Momentul 1923. Autohtonizarea simbolismului. Poezia roadelor", Zaharia Stancu era în viziunea lui Călinescu un poet „focos", care „se răsteşte la Dumnezeu să-i asculte evlaviile şi revoltele", „un exaltat, un vizionar şi un euforic agrest", „autor de romane dinamitarde", care „stiliceşte suferă de sacadare".

Îmi pun acum această întrebare, cînd au apărut primele volume din *Opere* îngrijite de autor.

Zaharia Stancu a debutat ca poet cu aproape cincizeci de ani în urmă. S-a afirmat ca prozator în deceniul al cincilea, cînd *Desculţ* a constituit un eveniment deosebit în literatura noastră. Liric prin excelenţă, Zaharia Stancu aducea în proză lirismul frust, teluric, cu asprimi şi durităţi, dar cu atît mai răscolitor.

Proza română mai cunoscuse un alt mare liric, pe Sadoveanu. Stancu, însă, venea cu poezia unei cîmpii nemiloasă

Scanned with OKEN Scanner

cu ea, nemiloasă cu oamenii ei, cu poezia parfumurilor tari şi amare ale întinsurilor româneşti, cu imaginea tristeţilor satului de pe atîtea văi ale Călmăţuiului. Peste toate acestea plutea o lumină compactă, niciodată irizată, niciodată palidă, izvorîtă din încrederea lui Stancu în forţa vieţii.

Zaharia Stancu nu este un cercetător al adîncurilor sufletului omenesc în felul lui Camil Petrescu. Nu este nici un constructor calculat, metodic al romanului, cum este Liviu Rebreanu, şi totuşi, după lectura romanelor lui, rămîi cu impresia contrară. Darie îşi povesteşte viaţa în felul lui. Darie are o memorie fenomenală, şi nu a uitat nimic. Nu trebuia să uite pentru că străbunii, prin glasul mamei, îi porunciseră să nu uite. Darie s-a uitat la lume, la viaţă, a trăit-o şi a spus ce i-a rămas. Dar i-a rămas tot ce trebuia să rămînă. Darie este memoria, judecata şi sensibilitatea unui neam întreg de ţărani aspri, vijelioşi, cumpăniţi, înţelepţi, necruţători, miloşi, sîngeroşi, blînzi, după cum e mersul vremurilor. De aceea, mi se pare că proza lui Zaharia Stancu se aşează, din acest punct de vedere, în rîndul cronicilor, fiind oglinda fidelă a vieţii ţăranului român de la începutul veacului nostru. Dar ce oglindă ! Ce reflexe strălucitoare şi întunecate, ce joc de umbre şi lumini, ce reflectări multiple şi infinite pînă în adîncul trecutului şi în zarea viitorului !

În săracul şi umilul sat al copilăriei mele, mă duceam uneori în cimitirul de pe deal să ascult bocetele ţărancelor care jeluiau pe cei plecaţi. Acolo, cred că am luat primele lecţii de poezie şi de muzică. Mai anii trecuţi, cu undiţa în mînă, ghemuit de frig pe malul unei bălţi din cîmpia Teleormanului, în zorii unei zile de toamnă am ascultat aceleaşi bocete venite dintr-un cimitir aflat peste apă. Plîngeau sau cîntau acele femei care stăteau de vorbă cu morţii lor ?

Mi-am amintit de acestea noaptea trecută, cînd am recitit pînă în albul dimineţii *Ce mult te-am iubit*. Am auzit atunci melopeea din copilărie, cea de la marginea bălţii teleormă-

Scanned with OKEN Scanner

nene, spusă de un mare artist. Tristețe și speranță, realitate și vis, înțelegere și disperare, totul pe un ton de resemnare și totuși cuprins în legile firești ale naturii, în jocul nesfîrșit dintre viață și moarte. Melopeea aceasta reprezintă sufletul neamului nostru de țărani, este expresia artistică a psihologiei lui. Unde îl vor așeza istoricii literari de mîine pe Zaharia Stancu? Aceasta este o problemă a viitorului. Timpul va fi cel mai drept judecător al unei opere care s-a situat ea însăși în patrimoniul artei românești. În nici un caz, Zaharia Stancu nu va sta la sfîrșitul unui capitol. Dovadă că și inteligențele se înșală. Mai ales cînd sînt subiective în judecățile lor.

(*Tomis*, anul VI, nr. 12 (66), decembrie 1971, pp. 1—2.)

Scanned with OKEN Scanner

REALISM ŞI SENZAŢIE

Zaharia Stancu este cel mai puţin sentimental dintre toţi memorialiştii noştri şi lirismul lui constă în intuiţia lucrului prezent, în simţul scenic, în precizia detaliului, într-un realism al senzaţiei, nicidecum al evocării. Forţa şi originalitatea prozei sale de aici provin.

(*România literară*, anul V, nr. 30, 29 iulie 1972, p. 11.)

Scanned with OKEN Scanner

VOICU BUGARIU

PROZA LUI ZAHARIA STANCU

Lectură circulară. [...] Lectura cerută de romanele lui Zaharia Stancu este circulară, specifică pentru orice text liric. Adevărul global despre care pomeneam mai sus pare a fi raţiunea intimă de existenţă a unităţii, tentaţia unei lecturi neîntrerupte, nesfîrşite, ţine de dorinţa numirii lui. Am înaintat în lectura romanelor lui Zaharia Stancu concentric, încercînd să ajungem tot mai aproape, tot mai aproape de formula intimă a acestei magii acaparatoare. Însemnările care vor urma vor numi unele dintre aceste cercuri concentrice ale lecturii, vor căuta (într-un elan în cele din urmă de formalizare) să descrie cîteva dintre resorturile adînci ale unei puteri aproape hipnotice de acaparare.

Despre o monotonie sublimă. Numeroşii comentatori ai romanelor lui Zaharia Stancu au remarcat aproape în primele lor rînduri structura monotonă a acestui lirism, aerul de psalmodiere lipsită de neprevăzut pe care textul îl are. S-au subliniat apoi repetările — una dintre notele cele mai izbitoare ale acestui stil. Ceea ce s-a subliniat mai puţin a fost cauzalitatea psihologică ce străbate subteran aceste

Scanned with OKEN Scanner

aspecte, ceea ce s-a trecut în general cu vederea a fost o psihologie a spontaneității, deosebit de caracteristică pentru acest gen de creatori. Laitmotivele romanelor lui Zaharia Stancu nu reprezintă nici pe departe niște artificii socotite necesare într-o proză lirică de asemenea întindere. Ele nu au fost gîndite de autor ca niște puncte de reper indispensabile pe o suprafață atît de largă. O interpretare care ar porni de la postularea unor premeditări într-o asemenea direcție ar fi iremediabil sortită unor rezultate cu totul irelevante, concluziile ei ar trebui, de altfel, să se refere la unele excese ale scriitorului în folosirea „procedeelor" sale. În realitate nu poate fi nici pe departe vorba despre niște procedee. Lirismul romanelor lui Zaharia Stancu nu este construit, el țîșnește spontan, necurmat, fără vreun efort, fără oprire, fără vreun semn că vîna slăbește, că își micșorează debitul. În condițiile acestea repetările nu sînt rezultatul unor eforturi artizanale, ci semnele unei cadențe psihologice, de neocolit la un temperament atît de unitar. De aici ritmicitatea extraordinară, imposibil de premeditat. Din aceste motive rolul laitmotivelor trebuie urmărit cu o atenție deosebită, în periodicitatea apariției lor aflîndu-se una dintre posibilele chei ale structurii acestui lirism. Romane întregi sînt construite pe periodicitatea unui laitmotiv, întreg ciclul poate să fie reprezentat prin cîteva asimptote. În *Desculț*, de pildă, motivul greutăților vieții este împletit în permanență cu acela al scurgerii implacabile a timpului. Întreg romanul este o horă de anotimpuri, sentimentul memoriei, pe care eroul îl are foarte acut, derivă dintr-o mentalitate în care timpul este unicul aliat. Doar trei lucruri sînt importante într-o lume ca aceasta, unde umanitatea este pîndită în permanență de disoluție : foamea, timpul, memoria. Moartea pare un episod oarecare în comparație cu suferințele celor rămași. Structura romanului este străbătută de liniile de forță pe care le pomeneam și capătă în felul acesta o cristalinitate alt-

Scanned with OKEN Scanner

fel greu de conceput în condițiile unei narațiuni lirice de o asemenea factură. Dacă motivul foamei reprezintă istoricul cu vicisitudinile lui trecătoare, cel al trecerii timpului este dimensiunea filosofică, dimensiunea care dă romanului puterea lui deosebită de penetrație peste epoci : [...].

Interludii de felul acesta apar pe negîndite în plin elan pamfletar și fac savoarea unei îmbinări de o originalitate cu totul specială. Mînia, ce atinge valori foarte înalte, lasă dintr-o dată locul nostalgiei. Sînt note ale unei structuri muzicale.

Și alte romane vădesc această caracteristică muzicală. Cel mai semnificativ, din acest punct de vedere, rămîne, pînă acum, *Ce mult te-am iubit*, cîntec al despărțirii de ființa iubită. Aici, sublima monotonie a apariției motivului central este foarte acuzată. Expurgată de orice tentație pamfletară, curgerea cristalină a lirismului are valori de puritate extraordinare. Plîngerea soțului la moartea tovarășei sale de viață amintește de un bocet, lamentație cutremurătoare prin tocmai simplitatea cu care naște și întreține ritualul tragic. În acest roman excepțional asistăm parcă la nașterea memoriei : a nu uita pe cineva înseamnă a vorbi tot timpul despre el, a uza de puterea de conservare a vorbelor ; uitarea este tăcere, iubirea față de cea care a murit nu mai poate să se manifeste decît prin discurs, prin repetarea obsedantă a vorbelor iubirii. Cuvintele frumoase care ar fi putut fi spuse pe vremea cînd răposata încă trăia, dar care fuseseră tăcute dintr-o pudoare explicabilă, năvălesc acum ca apele unui fluviu îndelung zăgăzuit. Ritualul tragic apare și urmează netulburat, cu o putere de persistență irezistibilă. Întregul roman este cartea unui ritual, vorbele pe care soțul le repetă fără încetare întreține în permanență o tensiune unică :

„Tata uită că mai sîntem și noi pe acolo. Se crede singur. Singur cu focul. Se uită la flăcările lui care bat cînd în

galben, cînd în albastru și șoptește simplu, de parcă ar spune o rugăciune :

— Mărio, Mărio, ce mult te-am iubit eu pe tine, Mărio, Mărio !...“

Monotone sînt în *Ce mult te-am iubit* (carte exemplară pentru lirismul lui Zaharia Stancu) și constatările pe care eroii le fac cu privire la principalele probleme existențiale. Judecățile despre moarte sînt rostite parcă de către un copil, într-atît sînt de previzibile, într-atît sînt de banale. Ele însă participă cu un succes deosebit la nașterea atmosferei ; speculația nu poate încăpea într-un text atît de fierbinte prin afectivitate. Constatările despre moarte pot fi numai banale, nimeni nu poate să filosofeze cît de cît profund la moartea mamei sau a soției sale. Orice rece speculație ar întuneca apele clare, cristaline ale acestui excepțional roman. Simțul pentru unitate al scriitorului se manifestă din plin în această direcție. Nici alte personaje, care nu au o legătură directă cu răposata, nu rostesc cuvinte de stearpă speculație, cuvinte ce ar însemna ieșirea din ritualul tragic. Înțelepciunea populară se manifestă în gura acestor țărani prin repetarea unor incertitudini, prin îmbrăcarea cuvîntului moarte într-o maramă de abur și ceață. Iată în ce termeni povestește o bătrînă autorului visul ei :

„— ... Cînd am văzut că omul meu e pe moarte m-am înțeles cu el așa : îndată ce mori și afli ce e moartea, să mi te arăți în vis și să-mi spui tot ce-ai aflat. Auzi, Vititiule ?

— Și ți s-a arătat ?

— Nu chiar în prima noapte. Mi s-a arătat într-a treia noapte după ce l-am îngropat aici. Se făcea că e vară, și era într-adevăr vară, și că eu stau pe prispa casei și-l aștept. Așa îl așteptasem aproape șaizeci de ani, să vie de la muncă. Și a venit. Era tînăr și frumos, dar avea o față grozav de tristă. S-a oprit la un pas de mine și m-a privit... m-a privit... «Ei, i-am zis eu, *spune-mi ce e viața și spu-*

ne-mi, omule, ce este moartea?» Vititiu a lăsat capul în jos și mi-a spus încet, încet de tot, așa de încet că abia l-am auzit: «Viața nu este nimic, Pituliceo, și nici moartea nu este nimic. Și una și alta sînt un fel de vis. Întinzi mîna să prinzi viața. Și n-o prinzi. Întinzi mîna să prinzi visul. Și nu-l prinzi.» M-am apropiat de el și-am întins mîinile să-l iau în brațe... Să-l iau în brațe, așa cum îl luam cînd eram noi amîndoi tineri. A pierit... Așa cum se iscase din nimic, s-a destrămat și a pierit în nimic."

În *Șatra*, roman care printr-o coincidență interesantă a apărut în același an cu *Ce mult te-am iubit*, monotonia unor enunțuri servește la fel de eficace întreținerii unei atmosfere încordate, tensionate. În odiseea lor, țiganii întîlnesc diferiți oameni. De fiecare dată, Him bașa, șeful lor, are impresia că sînt priviți ca niște morți. Este o constatare pe care el o face în repetate rînduri și care constituie coloana vertebrală a romanului. Interogațiile cu privire la unele abstracțiuni fundamentale continuă și aici, banalități cu valoare hipnotică sînt rostite la tot pasul de către oamenii aceștia capabili de o vitalitate atît de puternică încît pare incredibilă unor citadini moleșiți de comoditățile civilizației. Oamenii tuciurii înaintează în împlinirea destinului lor ca într-un somn, ei trăiesc pentru a trăi, cuvintele pe care le rostesc despre moarte și despre viață sînt singurele jaloane ale trecerii lor printr-un șir de întîmplări dușmănoase, teribile și de neînțeles pentru niște ființe libere prin însăși natura lor. Unul dintre aceste cuvinte este cuvîntul „iubire", care e rostit fără încetare de către una dintre eroine, Lisandra. Îndrăgostită adulterină, această Lisandra joacă într-un mod evident (curios, acest aspect nu a fost sesizat de nici unul dintre comentatorii acestui roman) un rol de preot, ce rostește la nesfîrșit incantații de îmbărbătare. Iubirea ei, ce trece peste toate piedicile, este simbolul vitalității grupului social din care face parte și care este pîndit de disoluție. Vorbele ei rostesc această

Scanned with OKEN Scanner

vitalitate și, în felul acesta, o întreține și o potențează. Acesta este rostul poveștii de dragoste, care străbate întreg romanul și care, socotită în sine, ar putea eventual să pară prea lungă, disproporționată, în economia de ansamblu a cărții.

Simetrii. O altă caracteristică a structurii lirismului lui Zaharia Stancu este caracterul dublu al întîmplărilor, polarizarea lor simultană la două sensuri profund diferite, antinomice. O astfel de caracteristică o are, de pildă, romanul *Jocul cu moartea* (pe care l-am ales spre a-l comenta din acest punct de vedere pentru caracterul său exemplar în această privință). La lectură apare clar o polaritate structurală, se constată două șiruri independente, care se întrepătrund totuși, dublîndu-se reciproc pe întreg parcursul cărții. Prima, cea mai aparentă și cea mai sesizată de către comentatori, este cea epică, constînd în redarea obiectivă a unui șir de întîmplări „adevărate". A doua, care coexistă în mod dialectic cu prima și care e mult mai puțin aparentă, este o parabolă, ce depășește cu mult nararea unor episoade de război, găsindu-și legi proprii. Privit din primul punct de vedere, *Jocul cu moartea* are multe similitudini cu romanele picarești. Eroul, eternul Darie al lui Zaharia Stancu, este un adolescent tîrît de diferite întîmplări legate de primul război mondial prin Peninsula Balcanică, alături de un declasat, cu care fusese inițial făcut prizonier de către ocupanții nemți. Darie are spiritul de observație ascuțit al picarului dintotdeauna, are apoi un foarte dezvoltat instinct de conservare și, grație acestei calități, reușește să iasă cu bine dintr-o serie întreagă de întîmplări periculoase. În multe împrejurări Darie se manifestă ca un picar autentic, pișicher, pornit spre persiflare. Privind lucrurile cu mai multă atenție, se observă însă imediat existența parabolei despre care pomeneam. Darie nu este nici pe departe, în fond, un picar autentic — spune lectura acestei parabole —, ochiul lui este întors

Scanned with OKEN Scanner

spre interior, povestea despre peripețiile lui balcanice n-are nimic de reconstituire, ci are mai degrabă aerul de a ilustra o stare de spirit. Culorile pe care le întrebuințează în descrierile lui nu sînt violente, ci oarecum pastelate, un fum liric sau, mai bine zis, parabolic învăluie totul. Acțiunile lui Darie au o neașteptată intelectualitate. El nu se comportă nici pe departe ca puiul de țăran abia ieșit din vîrsta copilăriei, care este. Capacitatea lui de visare, lipsa de aderență la real, parcurgerea diferitelor întîmplări cu un somnambulic aer de om care caută un ideal de negăsit în realitatea contingentă fac din el un erou romantic. Un duh ocrotitor îl protejează pe Darie în toate întîmplările prin care trece, scoțîndu-l miraculos din mari primejdii. Realitatea pe care el o parcurge este stilizată, simplificată. Întîmplările crîncene prin care trece nu reușesc de loc să-l întineze, dimpotrivă, trecerea lui lasă în urmă o armonie umanizată. Darie este, deci, în același timp, atomul social prins într-o rețea nemiloasă de fapte obiective, dar și o conștiință ce le domină, ce le modifică, conferindu-le un nou adevăr. Simetria aceasta este de un efect artistic deosebit.

Considerații oarecum similare acestora se pot face și în marginea altor romane. Iată, de pildă, structura binară a romanului *Pădurea nebună*. Trecînd prin întîmplări demne de pana lui Gorki, eroul își reamintește episodul tulburător al dragostei sale pentru tătăroaica Uruma. Alternanța de planuri este de mare efect. În același timp eroul este și nu este prins de abjecția mediului în care este silit să trăiască. Memoria înseamnă salvare, cuvintele pe care ea le face să izbucnească învinge realitatea sau, cel puțin, se războiesc cu ea. Eforturile eroului de a scrie literatură au această semnificație eliberatoare. Țelul la care el refuză să se gîndească acesta este, eliberarea din imperiul unei realități urîte, nesupuse : [...]

Scanned with OKEN Scanner

Simetrii se pot constata și în alte dintre romanele lui Zaharia Stancu. În *Desculț* există una, predominantă. Despre ea am pomenit deja, arătînd că apare sub forma contradicției dintre suferință și posibilitatea de a reflecta asupra trecerii timpului. Simetrică este în romanul *Șatra* creșterea simultană a puterii de viață a țiganilor paralel cu înrăutățirea condițiilor în care ei sînt siliți să viețuiască. Întreaga evoluție a lui Darie vădește dicotomia străbaterii realului concomitent cu construirea imaginarului.

Motivul „plecării". Una dintre caracteristicile importante ale prozei lui Zaharia Stancu este scurgerea neostenită a narațiunii, aerul ei de fluviu implacabil (deși adesea tulburat de mari vîrtejuri afective). Întîmplările se succed fără vreo urmă de oboseală din partea scriitorului, adesea se simte parcă o grabă a abandonării premature a unei întîmplări pentru trecerea aproape precipitată la următoarea. Eroul străbate prin întîmplări atroce și se grăbește să le uite. Memoria are suferințele ei, exercitarea aducerii aminte este chinuitoare pentru cineva care are a-și rememora mai ales întîmplări reale, dureroase. Această calitate selectivă a memoriei afective, ce constă în preferarea episoadelor plăcute, pare a fi una dintre explicațiile psihologice ale repeziciunii cu care scriitorul abandonează episoadele pe care le evocă (bineînțeles, repeziciunea este relativă ; există episoade în romanele lui Zaharia Stancu întinse pe zeci de pagini ; ne referim însă la o tendință) ; pare a fi un drum al speranței etern înșelate. Motivul plecării trebuie legat de acest aspect.

Eroul este într-o permanentă pregătire a plecării. În *Pădurea nebună* o dragoste, ce părea la un moment dat a fi învins timpul, nu rezistă chemării depărtărilor. Eroul pleacă pe jos, din satul tătărăsc unde slujise spre Constanța, și de acolo se îndreaptă cu trenul către București :

Scanned with OKEN Scanner

„Mă dusei la gară, îmi luai un bilet, mă urcai în trenul de București, căutai un colț mai călduros în vagon și adormii înainte ca trenul să plece din gară. Dormii toată noaptea. Somn fără vise dormii. Tun dormii."

Acesta este epilogul marii iubiri pentru Uruma și el se dovedește autentic. Eroul are calitatea specială a călătorului cu vocație de a uita episoadele, de a fi în permanență deschis în mod total pentru noi întîmplări. O dată trăite, feluritele aventuri trec automat în stare latentă în memorie, unde așteaptă să fie trăite a doua oară, de data aceasta prin cuvînt.

Motivul plecării pare a fi la Zaharia Stancu particularizarea motivului fundamental al epicului ca gen : căutarea. În condițiile unei proze prin excelență lirice, plecarea capătă sensul unui principiu generator, este speranța, este diferența de nivel afectiv care dă relief tuturor întîmplărilor. Mitul căutării se transformă în dorul de ducă. Aspirația aceasta unifică toate romanele, chiar dacă ia forma dorinței de schimbare revoluționară în *Rădăcinile sînt amare*, a foamei abstracte de spațiu din *Șatra* sau a tentației înfrîngerii unui nou mediu în *Desculț*. Una dintre cheile prozei lui Zaharia Stancu aceasta este : înțelegerea tuturor întîmplărilor ca ordonate de forța fundamentală a unui vîrtej al schimbării. Astfel se explică opririle estetice de contemplare destul de rare, puținătatea descrierilor, punerea accentului pe tensiunea depășirii permanente a stadiilor rememorării. Atunci cînd Zaharia Stancu remarcă frumosul și se oprește asupra lui, rezultatele sînt excepționale, dar tentația plecării rămîne irezistibilă. În *Desculț*, la un moment dat, răsună o exclamație de oprire a clipei, expresie foarte sugestivă a tocmai neputinței organice pe care o are eroul de a întrerupe drumul său nesfîrșit :

Scanned with OKEN Scanner

„În clătinarea luntrii trecuse de mult amiaza și de mult trecuse chindia. Se lăsase asfințitul. Fața apelor gălbui-roșietice o mînă nevăzută stropise cu praf de aur vechi.

De peste cîmpiile bulgare se înălțase —, cînd, oare? — o lună spălăcită, de var. Dincolo de stuhuri se ridicau șuvițe subțiri de fum albastru, neclintite, ca niște sfori care se desfășurau de pe ascunse gheme, în sus. Focuri, ațițate pentru alungarea roiurilor de țînțari, nu se vedeau.

Am simțit atunci dorința sălbatică despicîndu-mi pieptul ca ascuțișul unei securi: ca apele să se oprească din mersul lor, și pe o Dunăre împietrită să se oprească, împietrită pentru totdeauna, și luntrea. Voiam ca soarele mic și roșu să rămînă culcat pe buza orizontului și să nu mai apună. Rîvneam să sorb îndelung cu ochii aceste frumuseți cu care nu aveam să mă mai întîlnesc.

Fiecare răsărit de soare e altfel și fiecare amurg e altfel, după cum altfel e fiecare zi și altfel fiecare noapte. După cum altfel e fiecare clipă.

Dar luntrea alerga înainte domol, Dunărea alerga înainte către marea cea mare. Timpul alerga și el înainte spre țărmul rămas neatins pînă și de vis ori de gînd."

Ca un fluviu circular aleargă și această tulburătoare proză pornită dintr-un nucleu cu o extraordinară putere de iradiere: *Desculț*.

(Reprodus din *Incursiuni în literatura de azi*, Editura Eminescu, Buc., 1971, pp. 191—204.)

Scanned with OKEN Scanner

ZAHARIA STANCU

Dintre scriitorii români de astăzi, Zaharia Stancu este, fără doar şi poate, cel mai privilegiat sub raportul traducerilor peste hotare. O sumară investigaţie mi l-a relevat pe Darie călătorind pe o traiectorie geografică aproape fabuloasă : de la Rio de Janeiro la Santiago de Chile, de la Stockholm la Helsinki, de la Moscova la Paris, de la Londra la Roma, de la Lisabona la Pekin.

Zaharia Stancu pare că vrea să reediteze destinul aventuros al literaturii lui Panait Istrati (cu care de altminteri comunică pe anumite planuri, contingenţă care — e de mirare — n-a stimulat în nici un fel curiozitatea criticii). Într-un articol publicat cu ani în urmă, fără a-şi ascunde orgoliul, scriitorul lansa această metaforă : *Desculţ* face ocolul pământului încălţat cu sandale de aur.

Care să fie în fond explicaţia ? S-a născut Zaharia Stancu, pur şi simplu, într-o zodie norocoasă ? Farmecul exotismului ? [1] Spiritul viguros, exploziv, de natură ţără-

[1] Claude Bonnefoy, în *Arts* (12 mai 1964), recenzînd *Jocul cu moartea*, observînd că lumea evocată aici „şochează anumiţi cititori sau capătă în ochii lor farmecul exoticului".

Scanned with OKEN Scanner

nească, intrinsecă operei sale? Analiza va trebui fără discuție, stabilind coordonatele originalității de substanță a celor mai bune cărți scrise de Zaharia Stancu, să aibă în vedere corespondențele secrete sau simplele coincidențe, măsura în care ele rimează cu mișcări literare actuale, universale. Nu-mi propun, în rîndurile de față, să dau eu un răspuns la o problemă atît de complexă și vastă, ci doar încerc să marchez cîteva sugestii și să pun în discuție anumite analogii ale creației respective.

Dar, mai întîi, un avertisment: comparațiile literare pe care le voi face nu țin să ateste implicit și prezența conștientă a unor influențe! Într-o problemă mult mai acută, cum este circulația motivelor în literatura populară, Lucian Blaga, pe bună dreptate, se refuza „sugestiilor lăturalnice și piezișe ale analogiilor". Același obiect poate produce fenomene similare în peisajele de cel mai diferit etos.

Recenzenții lucrărilor lui Zaharia Stancu, firește, n-au omis întru totul paralele cu operele străine. Tehnica din *Desculț* mai ales a stîrnit comparații cu metoda de reconstituire a timpului consumat, caracteristică lui Proust. Analogia mi se pare însă formală, sclavă unor aparențe (discontinuitatea torentului de amintiri din *Desculț*, sau, bunăoară, faptul că în *Rădăcinile sînt amare* se proclamă descoperirea „rădăcinilor" unei biografii). Proust este — adevăr arhicunoscut — un analist, iar Zaharia Stancu un evocator (pentru a mă exprima tranșant și oarecum restrictiv). Eroul de prim-plan, în toate cărțile scriitorului român, este Darie — investit cu prerogativele unui alter ego; la Proust, indiferent de numele invocate — Swann, Saint-Loup, Bergotte regăsim, pînă la urmă, documentele sufletești ale unui singur om, autorul însuși. Drumurile literare sînt însă diferite. Darie are rolul unui revelator fotografic care face ca din clarobscurul amintirii să fie reconstituite panorame ale realității obiective, chipuri de oameni, peisaje, întîmplări cu-

Scanned with OKEN Scanner

noscute de povestitor în peregrinările sale. La Proust, subiectul devine cu strictețe obiect, pe scriitor nu-l interesează decît redarea vieții interioare proprii, pînă în firidele sale cele mai tăinuite — și totul cu o voluptate a detaliului care-l obligă pe Claude Mauriac să spună undeva că el caută „în inima detaliului chiar detaliul și încă, dacă e posibil, detaliul acestui detaliu".

Spus mai direct, Zaharia Stancu evocă misterul existenței, pe cîtă vreme Proust are obsesia explicitării acestui mister, limitat mai ales la aria secretelor sufletești. Astfel, dominantele artistice reies cu evidență : unul folosește un ton, mijloace potrivite intimității, luciditate și ascuțime psihologică pe itinerariul lăuntric ; celălalt caută turnura de frază cît mai expresivă, metafora poetică, — timbrul solemn tinde să depășească cadrul vieții cotidiene, prefigurează un ritual. Greșeala pe care au făcut-o, cu ani în urmă, unii critici, cînd îi reproșau lui Zaharia Stancu lipsa de complexitate psihologică a eroilor săi (vezi cronicile la *Desculț* sau *Dulăii*), pornea cred de la faptul că nu se intuia „greutatea specifică" a talentului său. Virtutea esențială a prozatorului nostru nu are nimic de-a face cu construirea, minuțioasă din punct de vedere psihologic, a caracterelor și nici cu recompunerea, în limite strict reale, a mediului. În creațiile sale reprezentative, conflictul e parcă dramatizat în laturile lui nude, lăsînd spațiu reverberațiilor lirice, proiecțiilor halucinante.

Cine citește *Desculț* are impresia că e strămutat pe alte meridiane ale globului, ori poate într-o lume care reface bolgiile infernului inventat de Dante. (Un scriitor — de o altă factură decît Zaharia Stancu — și-a pus chiar întrebarea neconcludentă dacă asemenea tablouri de viață au putut exista cu adevărat în satele noastre.) Oamenii culeg struguri cu botniță la gură ; se hrănesc cu bucăți de lut uscat... În altă parte, niște copii se rătăcesc într-o pădure

Scanned with OKEN Scanner

și cuprinși de frigurile foametei se cred proiectați într-un peisaj fabulos, cu arbori încărcați de fructe de aur etc. G. Călinescu făcea observația fundamentală: la Zaharia Stancu, „totul colcăie de adevăr, însă adevărul pare de departe, de pe alt continent și, totuși, e de aici, de aproape, din cîmpia munteană...“

Poate cea mai pură bucată, sub acest aspect, e cea intitulată *Florile pămîntului*. Aici, realitatea pare din nou creată pentru a face loc incendiarelor sentimente ale autorului.

„Oamenii au umplut pămîntul cu flori și livezi și tot oamenii au umplut pămîntul cu morminte“ — iată o idee umanistă constituită ca o supratemă muzicală, capabilă să comunice direct incantația și legănătoarea alternanță de orizonturi, proprie poemului în proză.

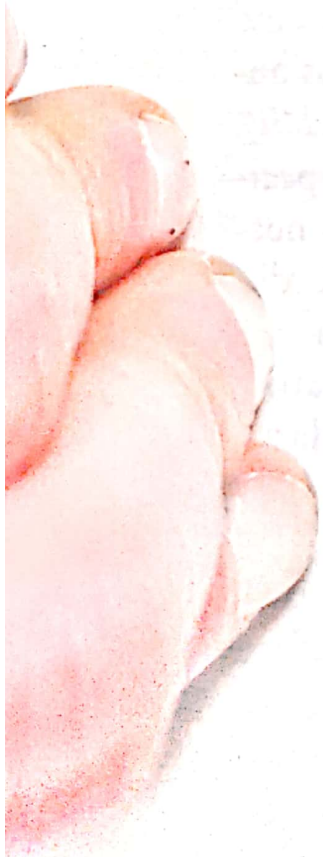

(Reprodus din *Mișcarea prozei*, E.P.L., 1967, p. 51.)

Scanned with OKEN Scanner

MIRCEA TOMUȘ

ZAHARIA STANCU, POVESTITORUL

Uimește, în opera lui Zaharia Stancu, larga difuziune a povestirii : este un element intern, care sapă pe dinăuntru, demolînd limitele stabile dintre nuvelă și roman, dintre două romane sau două nuvele. Pe măsură ce factorul povestire cîștigă teren, ne convingem de structurarea din ce în ce mai puțin clasică a romanelor propriu-zise, în alcătuirea cărora aventura, întîmplarea iau locul intrigii, iar subiectul principal este plăcerea de a povesti. Alcătuirea ciclică a romanelor lui Zaharia Stancu reprezintă semnul de victorie a povestirii față de celelalte modalități epice, dar poate că termenul „ciclic" nu este cel mai potrivit ; se întrezărește o organizare mai complicată, o mare frescă circulară care evocă infinitul halucinant și în cuprinsul căreia revenirea ciclică a unor motive reprezintă abia un element constitutiv. Difuziunea se face, probabil, prin explozia radială a unui nucleu inițial, pentru că o dată stabilit un prim motiv sau nivel epic, el își dezvoltă cu mare rapiditate ramificații în toate direcțiile, structurînd o nouă unitate epică, mai cuprinzătoare. A fost, la început, nucleul *Desculț*, dezvoltat, se pare, dintr-un sîmbure inițial de întinderea unei povestiri și care a

iradiat în alcătuirea complexă a *Rădăcinilor...*, imagine epică zguduitoare a trecutului, concretizare epică a concepției despre trecut a povestitorului. Astăzi se pare că dimensiunile acestui ciclu epic au devenit neîncăpătoare : tendința este spre un supraciclu, adevărată „comedie umană" cu conținut fluid, acela al eternei povestiri.

(*România literară*, nr. 10, 4 martie 1971, p. 3.)

Scanned with OKEN Scanner

LEON BACONSKY

UN MOD PERSONAL AL EPOSULUI

Criticului tentat să circumscrie proza lui Zaharia Stancu, apelînd la una sau alta dintre formulele consacrate ale epicului, nu-i va fi dat, cu siguranţă, să-şi concretizeze vreodată intenţiile decît cu riscul unor nepermise simplificări sau, în cel mai bun caz, al unor aproximări oricînd şi din diverse unghiuri emendabile. Şi aceasta datorită, pe de o parte, polimorfismului structural al acestei proze, virtuţilor ei de a cristaliza divers şi imprevizibil, iar pe de alta, proprietăţii ei de a se refuza oricărei elaborări, grevate de canoane şi „tehnici" rigide. [...] *Farmecul* artei sale narative (nimeni nu va putea contesta vreodată această calitate intrinsecă a scrisului său) nu rezidă, în ultimă analiză, nici în capacitatea naratorului de a se obiectiva sau de a se construi ca veritabil erou de roman (viabilitatea lui Darie trebuie explicată sub alte zodii ale artisticului), nici în aceea de a-şi supune şi disciplina materialul, spre a-l organiza şi a-l transforma apoi, meticulos şi cu sistemă, în edificiu; toate acestea presupun, nu în ultimul rînd, „meşteşug" de romancier, ori proza lui Stancu reclamă cu totul altă unitate de măsură, alţi termeni de confruntare şi apreciere.

Ceea ce credem că-i conferă cu adevărat farmec şi valoare de unicat este mai curînd capacitatea *povestitorului* de a se rosti epic într-un mod specific, particular : implicîndu-se firesc în eveniment şi colorîndu-l cu tentele propriei sale sensibilităţi, anulînd dezinvolt graniţele exterioare dintre realitate şi ficţiune, spre a reface într-un plan subiectiv, ignorînd chiar cerinţele de metodă ale caracterologiei (opera sa reliefează prea puţine tipuri, create potrivit normelor mult discutate odinioară), descriind sinusuri şi volute şi deschizînd paranteze, mai dezvoltate adesea, dar fără a-şi pierde astfel interesul de sine, decît însuşi filonul central al secţiunii epice căreia i se integrează. E cu putinţă, oare, o subordonare a unui asemenea flux epic, continuu şi mereu imprevizibil, în evoluţiile sale, unei anume formule sau tehnici dintre cele atestate şi recomandate de către pedanteria unor autori de manuale ? Avem convingerea că nu ; cel puţin sub unghiul sintezei, al examenului global, ostil viziunilor parţiale, concludente eventual doar în ce priveşte determinarea lingvistico-stilistică a unor particularităţi de domeniul scriiturii, cum ar fi notaţia cel mai adesea scurtă, sacadată, numeroasele repetiţii şi flexiuni frazeologice ori frecventele torsiuni şi răsturnări de topică, menite fie să accentueze sau să nuanţeze o idee, fie să ritmeze discret o frază cu o încărcătură afectivă specială etc. [...]

(*Tribuna*, anul XV, nr. 48 (780), 2 decembrie 1971, pp. 1 şi 4.)

Scanned with OKEN Scanner

addenda

Scanned with OKEN Scanner

VIAȚA ȘI OPERA ÎN DATE

(File dintr-o monografie)

1902 5 octombrie. Se naște Zaharia Stancu, în comuna Salcia, județul Teleorman, sat aflat pe lunga, îngusta și săraca vale a Călmățuiului, în apropiere de linia ferată Roșiorii de Vede—Turnu Măgurele. Tatăl său — Tudor Stancu Mitroi, cum era cunoscut în sat — a fost căsătorit de două ori: întîia oară, cu Dumitra Grasu (cu care a avut doi copii, pe Gheorghe și pe Leana), apoi cu Maria Delcea Bratu (care avea și ea doi copii, pe Anghelina și pe Ion). Din a doua căsătorie au rezultat copiii: Tudora, Rada, Alexe, Zaharia, Elisabeta, Ștefan și Stana.

Casa părintească și satul natal au fost descrise, nu de puține ori, în romanele *Desculț*, *Dulăii*, *Ce mult te-am iubit*, *Rădăcinile sînt amare*. „Acolo, în casa părintească și pe ulițele satului Salcia am învățat să vorbesc, să merg și să muncesc. Tot acolo am făcut cunoștință cu lucrurile de pe pămînt și din cer, cu ființele apelor, ale cîmpiilor și ale pădurilor."

În casa lui Tudor Stancu și a Mariei Tudor Stancu nimeni nu știa carte („tata nu știa carte, dar avea o

Scanned with OKEN Scanner

memorie și un dar al povestirii rar întîlnite"), în afară de Gheorghe, care a fost dus la București de învățătoarea Berta Cîmpeanu. Aici băiatul cel mai mare al lui Tudor a învățat la Seminarul Central și la Facultatea de Teologie. După absolvirea Seminarului, s-a căsătorit cu Maria Rădulescu și a devenit preot în Tomșani-Loloiasca în Prahova. (Vezi paginile de sfîrșit din *Florile pămîntului.)*

1907 martie. Trăiește, laolaltă cu întregul ținut, răscoalele țărănești și represiunile. „Parcă văd și acum conacele boierești arzînd cu flăcări înalte, sub cerul vînăt și rece. Parcă aud și acum strigătele mulțimilor care nu mai voiau să îndure foamea și silnicia, împilarea și exploatarea."

1911 — 1915 La vîrsta de 9 ani merge la școala primară din comună. Primele cărți de literatură care i-au căzut în mînă : *Minunile Sfîntului Sisoe, Visul Maicii Domnului, Viețile Sfinților* (peste 40 de volume), apoi *Moș Goriot* de Balzac, *Biblia, Crimă și pedeapsă* de Dostoievski, *Asia* de Turgheniev, *Poeziile* lui Alecsandri și Eminescu, *Amintirile* lui Creangă, un studiu în două volume despre *Omul de Neanderthal,* tradus din engleză, și altele.

La sfîrșitul celor 5 clase primare citise, cu o sete niciodată potolită, tot ce-i căzuse în mînă, zeci și zeci de tomuri groase, sute și sute de cărți de toate soiurile și, în plus, broșuri de propagandă politică, numeroase în acel timp. Autorul se simte stăpînit de năzuințe literare. „Am început să compun poezii foarte de timpuriu, ba chiar înainte de a fi învățat să scriu și să citesc." Scrie poezii, unele scurte, altele „balade kilometrice", pe care le copiază în caiete liniate, de școală,

Scanned with OKEN Scanner

dar pe care le aruncă apoi în foc, pentru ca nu cumva această taină să fie descoperită.

Sursa de inspirație a acestor naive și modeste încercări literare o constituiau strigăturile și chiuiturile flăcăilor la horă, baladele auzite în casa părintească și în casele vecinilor, precum și cîntecele de vicleim și de stea.

Holera care a bîntuit, în vara și toamna anului 1913, satele de pe lîngă Dunăre și de pe întreaga vale a Călmățuiului — consecință a războiului balcanic — a lăsat urme adînci în conștiința și memoria scriitorului. „Vorbeai seara, peste gard, cu un om. Și dimineața aflai că se zbate în ghearele holerei."

În vara anului 1915, susține examenul de absolvire a cinci clase primare cu învățătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru, un excelent dascăl, căruia autorul i-a păstrat o vie amintire și i-a dedicat frumoase pagini în cărțile sale (vezi *Desculț*), și cu colegii acestuia, Ilie Georgescu și Marin Udma. „De la modestul meu învățător, am învățat să cunosc și să iubesc oamenii, de la el am învățat să cunosc și să iubesc pămîntul aspru cu ierburile, cu lanurile, cu pădurile lui și cu apele lui repezi și lenețe, și tot de la el am învățat să cunosc și să iubesc cerul, cu norii lui aducători de ploaie, cu soarele lui și cu toate stelele lui. Modestul meu învățător din clasele primare mi-a vorbit (mie și multor altora) despre patrie și despre iubirea de patrie."

Deși dorea să învețe mai departe carte, părinții, lipsiți cu totul de mijloace materiale, îl duc, în vara lui 1915, la Roșiorii de Vede, ucenic la o tăbăcărie. În acest „mlăștinos și prăfos tîrg de negustori de cereale și de pînzeturi, de măcelari și de brutari", băiatul schimbă de cîteva ori stăpînii.

Scanned with OKEN Scanner

Această parte din viața scriitorului este transpusă literar în *Desculț* și în *Pădurea nebună*.

Compune în minte versuri animate de sentimentele optimiste ale copilăriei și, în oarecare măsură, și ale adolescenței.

1916 Intrarea României în primul război mondial îl face pe băiatul timid, „înalt și subțire ca trestia, rareori vesel, de cele mai multe ori trist", să se reîntoarcă în satul natal. Invazia germană (descrisă în *Desculț*) ajunsese și aici ; în comună se instalează comandamentul german. Școala în care învățase adăpostea acum răniții de război.

Prezența în sat a doi soldați englezi încătușați — cum de ajunseseră aici, nimeni nu știa ! — i-a inspirat lui Zaharia Stancu scrierea unui roman de aventuri, *Fiii Albionului*, pierdut mai apoi, odată cu alte încercări literare în proză și versuri.

1917 Primăvara, muncește ca argat pe moșia Lisa, de lîngă Dunăre. Proprietarul acestei moșii era Nicu Ioanid, care va intra în literatură, ceva mai tîrziu, cu pseudonimul de Dinu Nicodin (autor al cărților *Lupii* și *Revoluția*).

După încercări neizbutite, în timpul verii, de a se stabili în București, autorul întreprinde o călătorie aventuroasă în Balcani. Peste ani, întîmplările interesantelor peregrinări vor fi povestite în romanul *Jocul cu moartea*.

Reîntors în Capitală, în toamnă, va fi vînzător de ziare. În aceste săptămîni îl cunoaște pe Liviu Rebreanu — „primul scriitor văzut în carne și oase" — ale cărui scrieri, îndeosebi *Proștii*, le savurase și contribuiseră la formarea gustului pentru lectură.

Scanned with OKEN Scanner

1918 — 1920 Ajutor de arhivar, cu dispensă de vîrstă, la judecătoria de ocol din Turnu Măgurele. Datorită unor elevi din cursul superior al liceului „Sfîntul Haralambie", ajunge în biblioteca orașului, care purta numele cărturarului ardelean Gheorghe Lazăr. Citește mult, aproape tot ce-i cade în mînă. „Fiecare pagină citită mi-a prins bine, din fiecare carte citită sau numai răsfoită am învățat ceva."

Anii războiului mondial, care durase atît de mult și zguduise lumea din temelii, au trecut. Acești ani au fost și anii trecerii scriitorului de la copilărie la adolescență. Tinerii intelectuali din oraș se întîlnesc la cafenele și berării, discută la nesfîrșit, însuflețiți de o mare dorință : aceea de a schimba lumea. Ei alcătuiesc un cerc cultural, întocmesc planuri și editează ziare și reviste (*Victoria, Cuvîntul, Secerea, Steaua* și altele), formează o echipă de teatru care joacă *Scrisoarea pierdută* de I. L. Caragiale, *Patima roșie* de Mihail Sorbul, cu mare succes de public.

În paginile unui astfel de ziar *(Victoria)*, Zaharia Stancu debutează ca ziarist, în 1920, cu articolul *Mai puțină ingratitudine*, în care protestează cu vehemență împotriva Parlamentului care-i acordase văduvei poetului George Coșbuc o pensie lunară de numai optzeci de lei. Dar, după cum mărturisește, „ochii mei se îndreptau spre presa din Capitală", unde apăreau *Adevărul literar și artistic* sub conducerea dramaturgului A. de Herz ; *Flacăra*, dirijată de Ion Minulescu ; *Universul literar* al lui Nikita Macedonski, unul din fiii lui Alexandru Macedonski ; ziarul *România nouă*, dirijat de dr. G. D. Creangă, care publica în fiecare duminică o pagină literară redactată de Ion Minulescu și Alfred Moșoiu ; apoi revista *Foaia tinerimii*, editată de frații Donescu, elevi de liceu, dar de care se ocupa de fapt un

Scanned with OKEN Scanner

oarecare locotenent Iosif. Cu acest locotenent Iosif, pe care nu l-a cunoscut niciodată, Zaharia Stancu a întreținut o lungă corespondență : „prin sfaturile pe care mi le-a dat, mi-a ajutat mult debutul".

Zaharia Stancu consideră că debutul său în literatură s-a produs odată cu publicarea, de către A. de Herz, a cîtorva poezii de-ale sale în *Adevărul literar și artistic*. În paginile *Foii tinerimii* i s-a publicat un sonet („în care rimam *umbră* cu *tundră*") și o pagină de proză intitulată *Zi de vară*.

Prin deceniul al șaselea, va scrie un roman de 400 de pagini cu acest titlu, pe care însă nu-l va tipări. Prin mijlocirea lui Dem. Gâlman (sonetist, tenor la Opera Română, asasinat prin 1935 într-o dramă amoroasă) și a lui George Mihail Zamfirescu, i se publică în suplimentul literar de duminică al ziarului *România nouă* poezia *Gînduri*, pe aceeași pagină cu Ion Barbu care tipărește aci *Toiagul*.

Revista *Săgetătorul* a lui Mihail Sorbul organizează un concurs de sonete, urmînd ca cititorii revistei să desemneze pe cîștigător. Zaharia Stancu participă cu o poezie, cu care cîștigă premiul al doilea.

Multe versuri le va publica în *Universul literar*, semnate cu pseudonime. „În anii 1919—1920 și chiar mai tîrziu, m-am bătut crunt cu lupii cuvintelor, am scris versuri și proză, și am sperat că într-o zi voi deveni scriitor... Mi se părea — și azi rîd de această naivitate — că am venit pe lume pentru a le spune oamenilor, în versuri și în proză, ceea ce nu le mai spusese nimeni pînă atunci."

Printre primele poezii publicate, una purta dedicația : *pentru N. B.* Cine a fost această tînără gingașă, „cea mai încîntătoare fată pe care am cunoscut-o de-a lungul vijelioasei mele vieți", moartă după o zăcere de

Scanned with OKEN Scanner

cinci zile, rămîne deocamdată un secret. Autorul a anunţat o carte despre această iubire arzătoare, „în care fiecare frază ar trebui să fie o înaltă flacără".

Plictisit de munca de la judecătoria din Turnu Măgurele — „unde judecător era domnul Ceacîran, grefier domnul Condilescu, iar arhivar protectorul meu Atanasie Alexandrescu, căruia însă toată lumea îi zicea Tase Orceag" — Zaharia Stancu pleacă la Roşiorii de Vede, unde se înscrie la liceul din localitate (vezi *Pădurea nebună*). Turnu Măgurele, oraşul de lîngă Dunăre, „plin de ploi, de pîcle şi de noroaiele toamnei, de fete frumoase, cu ochi mari, ca domnişoarele Videscu", va fi fundalul pe care se vor desfăşura întîmplările din romanul încă nepublicat, *Bal la Greci*, din ciclul *Desculţ*.

1920 — 1922 Urmează cursurile liceului din Roşiorii de Vede.

Publică aproape săptămînal versuri la revistele literare din Bucureşti, iscălite cu fel de fel de pseudonime, nu de puţine ori feminine. „Aveam spaimă de gura oraşului. Aveam prieteni care urmăreau şi ei mişcarea literară şi mi-ar fi fost greu să îndur luarea peste picior la «Poşta redacţiei» a uneia sau alteia dintre reviste... Ar trebui să revăd colecţiile acelor reviste, ca să-mi aduc aminte de toate pseudonimele pe care le-am purtat."

Publicarea de către Nikita Macedonski, în paginile *Universului literar*, a cîtorva poezii semnate cu numele real, îi aduce notorietate printre roşioreni, dar şi invidia şi nemulţumirea multora.

1922 — 1923 Vine la Bucureşti în primele zile ale lui martie 1922, cunoscînd pe Gala Galaction, Ion Minulescu şi nenumăraţi scriitori tineri. Apariţia unui mare număr

Scanned with OKEN Scanner

de poezii prin revistele literare prestigioase îi creează o bună reputație printre colegii de scris și de generație.

În vara lui 1922, Gala Galaction îl prezintă lui Barbu Lăzăreanu, locțiitorul lui A. de Herz la conducerea revistei *Adevărul literar*, care-i publică poezia *Vecina*. Ajutat de Gala Galaction și de doctorul Vasile Voiculescu intră slujbaș : dimineața, de la ora șapte la două — la Eforia spitalelor civile ; iar de la trei pînă la opt seara — la Fundația culturală care edita revistele *Lamura* și *Albina* : lipea, într-un subsol umed și întunecos, adresele abonaților. „Munca nu era grea, însă aerul închis îmi dădea dureri de cap, iar lumina puțină a becurilor atîrnate de tavan îmi vătămau vederea. Nu mă plîngeam nici de aerul greu și înăbușitor, nici de lumina puțină."

Frecventează cenaclurile literare cunoscute, cel al lui E. Lovinescu („Sburătorul") și cel al lui Mihail Dragomirescu. Cenaclul lui Ovid Densusianu, care edita revista *Viața nouă*, nu-l frecventează : „L-am prețuit și l-am stimat mult pe ilustrul savant, dar nu m-am împăcat niciodată nici cu glaciala sa persoană, nici cu poezia rece pe care o practica cu stăruință". Neacceptînd să publice poeziile cu pseudonim (cum i s-a cerut), Zaharia Stancu nu va tipări versuri sau proză în revistele conduse de E. Lovinescu. Cu toate acestea, îi va păstra o sinceră prețuire : „Nu se poate concepe existența literaturii române dintre cele două războaie mondiale fără acest cenaclu și fără persoana lui E. Lovinescu".

Cunoaște și leagă prietenii cu mulți scriitori. Printre aceștia : Constantin Goran, Felix Aderca, Sanda Movilă, Barbu Lăzăreanu.

În acești ani, păstrează o permanentă legătură cu Salcia natală, cu Roșiorii de Vede, unde se prezintă

Scanned with OKEN Scanner

la examenele de liceu. Totodată, face cîteva călătorii în Dobrogea. Episodul cu Uruma din *Pădurea nebună* este inspirat din amintirile acestor călătorii dobrogene.

1924 Colaborează la revista *Gîndirea,* condusă de Cezar Petrescu, căruia îi va păstra pînă la moarte o neştirbită prietenie. Această colaborare este considerată de autor drept „un pas important pentru dezvoltarea mea ca scriitor".

La vîrsta de 22 de ani, după o şedere de 2 ani în Bucureşti, Zaharia Stancu reuşise să publice versurile sale în mai toate revistele bune din Capitală, inclusiv în *Gîndirea,* „cea mai prestigioasă revistă literară a acelui timp".

1925 *august.* Se căsătoreşte cu Nicolina Păun, absolventă a Şcolii Normale din Turnu Măgurele.

Peste un an se naşte, la Salcia, fiul său Horia. „Existenţa familiei mi-a dat într-un mare grad simţul responsabilităţii, al seriozităţii, m-a scos din boema care putea să mă împingă, ca pe atîţia alţii din generaţia mea sau din alte generaţii, la pierzanie."

Trăieşte cîtva timp în casa şi în satul natal.

1925 — 1926 Stagiul militar, între zidurile cazarmei Regimentului 6 roşiori din Bălţi. Eliberat din armată şi ajuns în Bucureşti, Radu Boureanu îi comunică vestea că Societatea scriitorilor români i-a acordat, între timp, un premiu pentru sonetul *Viaţa,* apărut în săptămînalul *Ţara noastră* din Cluj, revistă săptămînală condusă de Octavian Goga, care publica în paginile ei şi literatură.

După aproape 40 de ani de-atunci, găsindu-şi printre manuscrise livretul său de soldat, autorul scrie poezia

Scanned with OKEN Scanner

Soldatul, pe care o publică în *Contemporanul*, şi nutreşte speranţa scrierii unui roman, *Soldatul şchiop*, inspirat din cele trăite şi observate în cazarmă.

1927 Autorul îşi adună o parte din poeziile publicate în reviste şi le predă lui G. D. Mugur. Peste puţin timp, îi apare volumul *Poeme simple*, în colecţia „*Cartea vremii*", colecţie în care mai fuseseră tipăriţi Lucian Blaga, Adrian Maniu, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, Emanoil Bucuţa, Tudor Vianu şi alţii. *Poemele simple*, care, pe lîngă versuri originale, include şi traduceri din Goethe, Francis Jammes şi Albert Samain, au fost bine primite de critică şi cititori.

Societatea scriitorilor români premiază volumul.

1928 — 1931 În vară, susţine bacalaureatul la Piteşti. Comisia examinatorie era prezidată de profesorul universitar Ramiro Ortiz pe care scriitorul îl cunoştea din cenaclul lui E. Lovinescu.

Toamna, se înscrie la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti. Scriitorul păstrează frumoase amintiri profesorilor Ovid Densusianu (literatură română), Mihail Dragomirescu (estetică), D. Caracostea (istoria literaturii române moderne), I. A. Candrea (limba română), George Murnu (arheologia şi istoria artelor), Take Papahagi (folclor), Simion Mehedinţi (geografie), N. Iorga şi C. C. Giurescu (istorie). „De la fiecare am învăţat cîte ceva."

Apare, în traducerea lui Zaharia Stancu, volumul de nuvele *Zacheu*, de Knut Hamsun, Arad, Editura Librăriei Diecezane, Biblioteca Semănătorul, nr. 170.

Funcţionar : la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor ; la instituţia Educaţia poporului (director Liviu Rebreanu, subdirectori : Em. Bucuţa, I. M. Sadoveanu,

Scanned with OKEN Scanner

referenți : G. D. Mugur și V. Voiculescu) ; apoi la Direcția presei din Ministerul Afacerilor Externe, condusă de ziaristul Eugen Filotti. Colegi de birou : Gib Mihăescu, Ilarie Voronca, Al. Philippide.

După apariția volumului *Poeme simple* a scris și a publicat relativ puțin. „A fost o perioadă lungă de neliniști, de încercări, de căutări, de dibuiri."

În acești ani, face cunoștință cu poezia renumitului poet rus Serghei Esenin, prin intermediul lui Lucian Blaga, care trimisese revistei *Gîndirea* două poezii de Esenin, traduse probabil din limba germană. Zaharia Stancu, puternic impresionat de originalitatea lor, dorește să cunoască scrierile acestui mare poet. („Mi se părea că spusese ceea ce eu însumi aș fi vrut să spun. Găseam în poezia lui multe din imaginile care făceau originalitatea poeziei mele. Băgam de seamă că, de fapt, aveam sensibilități mult asemănătoare.") Cum între România și U.R.S.S. nu existau, datorită politicii guvernelor de-atunci, relații, scriitorul comandă cartea lui I. Steinberg, proprietarul librăriei Hasefer. Comanda s-a făcut prin Paris sau prin Berlin (era înainte de luarea puterii de către Hitler), dar ea n-a fost onorată. În primăvara lui 1929 — „o primăvară urîtă, cu multe ploi, cu vijelii și furtuni" — familia scriitorului e vizitată de o studentă, Estera Pascari (ucisă mișelește mai tîrziu, împreună cu părinții ei, la Bălți, odată cu intrarea trupelor fasciste în oraș), care aduce cu ea un volum de versuri de Esenin, din care-i traduce în proză, traduceri pe care Zaharia Stancu le transpune în versuri într-o manieră cu multe note personale. Mai tîrziu, Zaharia Stancu colaborează la tălmăcirea unor poeme mai ample din lirica lui Esenin cu studentul moldovean D. Baljalarschi.

Scanned with OKEN Scanner

Alături de Serghei Esenin, alți doi mari poeți străini au avut, în tinerețea lui Zaharia Stancu, întreaga lui admirație : francezul Francis Jammes, din care a tradus cîteva poezii, și maghiarul Ady Endre.

1932 În martie, sub direcția lui Zaharia Stancu, apare *Azi*, revistă lunară de literatură, critică și artă. („La timpul său a fost revista generației tinere.") Multe din traducerile făcute din lirica lui Esenin sînt publicate aici. Revista ființează, cu formatul schimbat, pînă în septembrie 1940, cînd regimul fascist o suprimă.

Autorul își ia licența în litere și filozofie.

1933 Anul grevei muncitorești de la Griviția C.F.R. „Greva a inspirat cîteva scrieri interesante, însă, din nefericire, nici pînă astăzi nu-și are romanul său."

1934 Redactor la ziarul *Credința*, cunoscut prin vehemența articolelor polemice publicate în paginile lui și prin relatarea faptelor senzaționale din Capitală și provincie.

Apar *Tălmăciri din Serghei Esenin*, de Zaharia Stancu, Editura Cartea Românească. Istoria apariției acestor transpuneri în limba română este relatată savuros în cîteva pagini din *Confesiuni*. Cenzura interzice difuzarea cărții, deoarece cîteva versuri din poemul *Anna Sneghina* „conțin îndemnuri de dezertare, la nesupunere militară". Intervenția lui Ion Pillat în Camera deputaților și votarea unui proiect de lege, alcătuit anume, fac posibilă apariția *Tălmăcirilor* în librării.

Presa de dreapta, de la mișcările violente legionare și cuziste, pînă la disidența lui Vaida-Voievod, îi re-

Scanned with OKEN Scanner

proşează autorului că prin această traducere, ca şi prin scrierile sale, ajută la bolşevizarea literaturii.

Apare *Antologia poeţilor tineri,* de Zaharia Stancu, cu o postfaţă de Ion Pillat, în Fundaţia pentru literatură, tipărită de remarcabilul editor, prof. Alex. Rosetti. Concepută iniţial împreună cu poetul Ion Pillat, *Antologia* va fi întocmită pînă la urmă numai de Zaharia Stancu, care îşi asumă întreaga răspundere a sumarului. Cartea marchează un moment important în desfăşurarea literaturii româneşti. Ea îşi păstrează şi astăzi valoarea, prin obiectivitatea şi gustul artistic al selecţiei. Poetul József Attila semnează în revista *Erdélyi Helikon* din Cluj tălmăcirea în limba maghiară a poemului *Dac-ai veni...* Este cea dintîi operă a lui Zaharia Stancu care vede lumina tiparului într-o limbă străină.

1936 Sfîrşitul toamnei îl găseşte secretar de redacţie şi reporter la ziarul *Tempo.* Din această perioadă datează prietenia lui cu Geo Bogza.

1937 Apare volumul de poeme *Albe,* Fundaţia pentru literatură şi artă. Sînt anii unor aprige lupte de clasă, de ascensiune, în ţară şi în afara ţării, a fascismului. Paginile volumului *Albe* demonstrează cu prisosinţă adeziunea poetului la forţele de stînga.

Apare romanul *Taifunul,* Editura Naţională-Ciornei.

Apare, la 1 iunie, cotidianul *Lumea românească,* sub conducerea lui Zaharia Stancu şi a lui Constantin Clonaru. Tirajul atinge cifra de o sută de mii de exemplare. Într-unul din primele numere, Zaharia Stancu scrie un articol intitulat *Descuţii* şi anunţă un roman cu acest titlu. „M-am gîndit că într-o zi va trebui să scriu o carte despre ţăranii de pe lunga, îngusta şi săraca vale a Călmăţuiului, carte în care să-i arăt pe

Scanned with OKEN Scanner

țărani așa *cum i-am văzut și cum i-am cunoscut*. Zugrăvindu-i pe acești țărani, plănuiam, firește, să mă zugrăvesc și pe mine."

În paginile ziarului *Lumea românească*, Geo Bogza tipărește reportaje din ciclul său despre războiul civil din Spania.

Luptă aprigă de presă cu ziarul *Universul* și directorul său, fascizantul Stelian Popescu.

Alegeri parlamentare, cu violențe nemaiîntîlnite pînă atunci în România. Fasciștii se apropie cu pași mari de putere. Comuniștii cheamă poporul la rezistență.

1939 Apare volumul de versuri *Clopotul de aur*, Fundația pentru literatură și artă.

La 8 februarie 1939, cotidianul *Lumea românească* își întrerupe apariția, suprimat de guvernul condus de Armand Călinescu.

Revista lunară *Azi* este transformată în săptămînal social-politic. Autorul obține colaborarea majorității scriitorilor de stînga.

1940—1944 „Epoca 1940—1944 a fost una din cele mai negre din istoria noastră. Am multe de scris despre această epocă, nespus de multe."

În 1940, apare volumul de versuri *Pomul roșu*, Editura Azi.

Săptămînalul *Azi* este suprimat de către cenzura antonesciană.

După rebeliunea legionară, Zaharia Stancu scoate *Revista română*, cu o apariție foarte scurtă și neregulată.

La aproape 40 de ani, Zaharia Stancu e un poet cunoscut, apreciat, discutat în articolele de critică literară ale criticilor de seamă ai timpului. Deceniul acesta

Scanned with OKEN Scanner

al patrulea îl consacră nu numai ca poet, dar și ca publicist. A scris puțină poezie politică, în schimb a scris și a publicat mii de articole de ziar. „A scrie zilnic în presă susținînd dreptatea, adevărul și libertatea, a scrie zilnic în presă combătînd răul și urîtul, vechiul și desuetul, înseamnă a sluji cele mai nobile țeluri ale omenirii... Aproape întreaga mea publicistică din anii dintre cele două războaie mondiale a fost o publicistică protestatară... Poezia mea nu are decît puține accente politice. Publicistica mea este, o repet, aproape în întregime o publicistică politică, așezată temeinic pe pozițiile de luptă ale celor săraci, ale clasei muncitoare, pe pozițiile de luptă ale antifascismului."

În 1941, apare volumul de versuri *Iarba fiarelor*, în Editura Cugetarea-Georgescu Delafras.

Zaharia Stancu își întrerupe activitatea literară și publicistică.

Este internat, în iarna anului 1943, în lagărul de deținuți politici de la Tîrgu-Jiu. Volumul *Zile de lagăr*, apărut în 1945, va relata autobiografic aspecte ale acestei detenții.

Apare romanul *Oameni cu joben*, Editura Cultura Românească.

Evenimentele din vara lui august 1944, cînd masele populare, conduse de comuniști, s-au ridicat la luptă împotriva fascismului, îl prind în Salcia natală. „La 23 August 1944 — țin bine minte ziua aceea, era plină de soare și ochiul atent putea desluși în lumina ei mătăsoasă viitorul țării — istoria noastră a făcut o cotitură bruscă... La 23 August 1944 a încetat să existe o lume. Și tot atunci s-a născut o altă lume... Ieșirea din ilegalitate a comuniștilor români, lupta lor eroică pentru cucerirea puterii de stat, înflăcăratele lor chemări și

Scanned with OKEN Scanner

munca lor neobosită pentru înlăturarea moştenirii burghezo-moşiereşti şi pentru construirea socialismului au cîştigat, treptat, inimile tuturor oamenilor din ţara noastră."

În 1944, cu cîteva luni înainte de Eliberare, apare volumul de versuri *Anii de fum,* Editura Prometeu.

1945 Reintră în presa literară, cu articole publicate în ziarele *România liberă, Ultima oră* şi altele. Scriitorul desfăşoară acum o largă şi bogată campanie de presă întru apărarea intereselor maselor populare de la oraşe şi sate, pentru democraţie şi progres social.

Apare volumul *Zile de lagăr,* Editura Socec et Co. S.A.R.

Traduce din limba rusă, împreună cu Sorana Gurian, comedia *Prea multă minte strică,* de Griboedov.

Către sfîrşitul toamnei, Zaharia Stancu devine membru al Partidului Comunist Român. „Am intrat şi am activat în partid în împrejurări foarte grele, din încrederea profundă că este singurul drum care poate duce poporul român, şi alte popoare, într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, la o viaţă mai bună, la fericire."

1946 Apare volumul *Secolul omului de jos,* selecţie din publicistica autorului tipărită în ziare şi reviste în primii doi ani de după Eliberare.

Face parte din biroul de presă al Blocului Partidelor Democratice, creat cu prilejul alegerilor din noiembrie.

În decembrie, este numit director al Teatrului Naţional din Bucureşti.

Continuă să scrie la ziare şi reviste.

Scanned with OKEN Scanner

1947 Este ales președinte al Societății scriitorilor români, care mai apoi se va transforma în Uniunea Scriitorilor din România.

1948 Este ales deputat al Marii Adunări Naționale, de către alegătorii din județul Tecuci.

În luna decembrie, apare romanul *Desculț*, la Editura de Stat. „Am început să aștern pe hîrtie romanul *Desculț* în primăvara anului 1947 (mai tîrziu voi relata în ce împrejurări) și l-am încheiat în penultima lună a lui 1948. Cartea n-a ieșit, cum s-ar putea crede, dintr-o dată. Toată vara și toată toamna lui 1948 am făcut corecturi, tăieturi, adăugiri. Apoi, la fiecare ediție am mai tăiat ceva și am mai adăugat ceva." Unele episoade ale romanului au putut fi cunoscute mai dinainte, din paginile revistei *Contemporanul*. Romanul marchează un moment esențial în dezvoltarea literaturii românești de după Eliberare. Autorul a lucrat la această carte, aproape doi ani. Succesul, după cum mărturisește, l-a surprins. „Nici cînd am scris romanul, și nici în lunile care au urmat, după apariție, nu mi-am dat seama că am scris o carte care va însemna o cotitură importantă în cariera mea literară și, poate, un moment interesant în dezvoltarea prozei românești în perioada de după Eliberare."

1949 Apare povestirea *Brazdă îngustă și adîncă*, în colecția Cartea poporului, nr. 12.

Apare ediția a II-a a romanului *Desculț*, în două volume, Editura de stat.

Apar primele trei traduceri ale romanului *Desculț* : în maghiară, în cehă și în slovacă.

Scanned with OKEN Scanner

1950 Apare volumul *Călătorind prin U.R.S.S.*, note şi impresii de drum, E.S.P.L.A.

Apare ediţia a III-a a romanului *Desculţ*, Editura de Stat.

Este eliberat din funcţia de preşedinte al Uniunii Scriitorilor din România. Locul, devenit vacant, este ocupat de Mihail Sadoveanu.

La Amsterdam, sub semnătura lui Theun de Vries, apare traducerea în limba olandeză a romanului *Desculţ*. O parte din tiraj se difuzează în Indonezia.

Versiunea maghiară a romanului se reeditează la Budapesta.

1951 Apare povestirea *Pentru viaţă*, E.S.P.L.A., colecţia „Albina".

Apare nuvela *Primii paşi*, E.S.P.L.A., colecţia Albina.

Apare ediţia a II-a a volumului de note şi impresii de drum *Călătorind prin U.R.S.S.*, E.S.P.L.A.

Patru noi apariţii ale romanului *Desculţ* în străinătate : la Londra, versiunea engleză prefaţată de Jack Lindsay, care se difuzează şi în India şi în Australia ; la Paris, traducerea franceză semnată de Claude Sernet ; la Berlin, o tălmăcire în limba germană, aparţinînd lui Walter Fabius şi Georg Maurer, iar la Varşovia, o tălmăcire în limba polonă, făcută de Dusza Czara-Stec şi de Magdalena Samozwaniek.

1952 Apare ediţia a IV-a a romanului *Desculţ*, E.S.P.L.A.

Părăseşte direcţia Teatrului Naţional din Bucureşti.

Scrie, în trei săptămîni, *Dulăii*. Romanul apare întîi în revista *Viaţa românească* şi apoi în volum la E.S.P.L.A. „În vara lui 1952, cînd se discuta Constituţia Republicii Populare Române, un ziar mi-a cerut o schiţă

Scanned with OKEN Scanner

pe tema Constituției. M-am apucat să scriu schița. Amintirile au năvălit, au pus stăpînire pe mine și, de sub condei, în locul schiței de cîteva pagini, a ieșit romanul *Dulăii*."

La Berlin se tipărește cea de a II-a ediție a romanului *Desculț* în versiune germană.

1953 Apare povestirea *Adu-ți aminte*, evocarea unor oameni și locuri de pe valea Călmățuiului, E.S.P.L.A.

Apare ediția a II-a a romanului *Dulăii*.

1954 Apare povestirea *Florile pămîntului*, E.S.P.L.A.

Ia parte la fondarea revistei săptămînale *Gazeta literară*, pe care o conduce timp de 10 ani, atrăgînd printre colaboratori o seamă de scriitori talentați de toate generațiile. „Urmăresc cu interes scrierile celor tineri și mă bucur ori de cîte ori descopăr, la unul sau la altul, firele de aur ale talentului."

I se decerne Premiul de stat.

La Roma se publică versiunea italiană a romanului *Desculț*, semnată de Giuseppe Petronio. La Praga apare o nouă traducere a aceluiași roman, iar la Varșovia se reeditează prima versiune polonă apărută în 1951.

Cele dintîi traduceri ale romanului *Dulăii*: în engleză, în franceză și în germană. La Tirana, se tipărește în limba albaneză o antologie de proză scurtă românească, în care Zaharia Stancu figurează cu o povestire.

1955 Apar două volume din ciclul „Însemnările și amintirile unui ziarist" (vol. I *Sarea e dulce*; vol. II *Cefe de tauri*), E.S.P.L.A. Scriitorul a selectat o parte din articolele sale scrise de-a lungul unei activități întinse. „Nu cu-

Scanned with OKEN Scanner

noaştem evenimente importante în istoria ţării, la care scriitorii să nu fi luat poziţie prin mijlocirea presei."

Apare ediţia a V-a a romanului *Desculţ*, în două volume, E.S.P.L.A., colecţia „B.P.T.".

Apare ediţia a III-a a romanului *Dulăii*, E.S.P.L.A., colecţia B.P.T.

Este ales membru al Academiei R.P.R.

Se înregistrează cea de-a 10-a şi cea de-a 11-a traducere a romanului *Desculţ* : la Copenhaga, o versiune daneză, purtînd semnătura lui Georgjedde ; la Sofia una în bulgară sub semnătura Spaskăi Kanurkova. Se reeditează versiunea maghiară.

Apar două noi traduceri ale *Dulăilor* — în slovacă şi în sîrbă. Se publică versiunea germană a nuvelei *Florile pămîntului*, cea dintîi traducere a acesteia într-o limbă străină.

La Berlin se editează o antologie de schiţe şi nuvele româneşti alcătuită de Georg Maurer, *Rumänien erzählt (Povestitori români)*, în care Zaharia Stancu e reprezentat printr-un fragment din *Desculţ*.

1956 Se tipăresc în versiune maghiară romanele *Dulăii* şi *Florile pămîntului*.

La Pekin apare traducerea în limba chineză a romanului *Dulăii*, iar în India, la Allahabad, se publică o versiune în limba hindi a romanului *Desculţ*, primele apariţii în volume separate ale unor scrieri ale lui Zaharia Stancu pe continentul asiatic.

În *Antologia della narrativa romena (Antologia prozei narative româneşti)*, alcătuită de Giuseppe Petronio şi publicată la Modena, sînt incluse două fragmente din romanul *Desculţ*.

Scanned with OKEN Scanner

1957 Apare volumul de povestiri *Iarbă*, E.S.P.L.A.

Apare volumul de versuri *Poeme simple*, E.S.P.L.A., cu un cuvînt introductiv al autorului şi cu o postfaţă de Sorin Arghir. Sumarul cuprinde o selecţie din versurile publicate pe o perioadă de 20 de ani : 1923—1943.

Apare ediţia a IV-a a romanului *Dulăii*, E.S.P.L.A., colecţia „Biblioteca ţăranului muncitor".

Cinci noi traduceri ale romanului *Desculţ* : în rusă, în ucraineană, în suedeză, în finlandeză şi în urdu (una din principalele limbi vorbite în India).

1958 Apare romanul *Rădăcinile sînt amare*, vol. I—IV, E.S.P.L.A.

Apare ediţia a II-a a nuvelei *Florile pămîntului*, E.S.P.L.A.

Apare ediţia a VI-a a romanului *Desculţ*, E.S.P.L.A.

Rechemat în funcţia de director al Teatrului Naţional din Bucureşti. Se instalează în vechiul său post, la 28 mai.

Desculţ apare în limba islandeză şi în limba persană.

În rusă se tipăreşte în volum separat un fragment din romanul *Rădăcinile sînt amare*.

Antologia *Poèmes roumains. Des origines à nos jours (Poeme româneşti. De la începuturi pînă în zilele noastre)*, publicată la Paris de Hubert Juin, selecţionează din lirica lui Zaharia Stancu poemele : *Cîntec pentru viaţa fiului meu, Jurnal, Zorile apropiate, Dorm urşi singurateci, Dar* şi *Cîntec*.

La Moscova apare *Antologhia rumînskoi poezii (Antologia poeziei româneşti)*, alcătuită de A. Sadeţki, în care găsim următoarele poeme de Zaharia Stancu : *Cîntec pentru viaţa fiului meu, Marii flămînzi ai lumii, Loc,*

Veste de toamnă, *Mîinile care scriu* şi *Să nu uiţi nici o clipă*.

La capătul primului deceniu de la apariţia sa pe arena literară mondială, Zaharia Stancu totalizează 39 de apariţii în 20 de limbi. Dintre apariţii, 34 sînt în volume separate (*Desculţ* : 21 de apariţii ; *Dulăii* : 9 ; *Florile pămîntului* : 3 ; *Rădăcinile sînt amare* : 1), iar 5 sînt în antologii (din care 3 de proză şi 2 de poezie). [1]

1959 Apare volumul al V-lea din *Rădăcinile sînt amare*, E.S.P.L.A.

Romanul *Dulăii* apare la Tirana în limba albaneză.

La Teheran se tipăreşte ediţia a II-a a romanului *Desculţ* în persană.

La Varşovia se editează o antologie a nuvelei româneşti, al cărei titlu — *Liliacul (Kwitnacy bez)* — este împrumutat prozei cu acelaşi titlu semnată de Zaharia Stancu.

[1] Datele incluse atît în cronologia de faţă, cît şi în bibliografia ce urmează, sînt încă departe de a fi complete. Ele au un caracter provizoriu, cuprinzînd numai titlurile semnalate şi verificate pînă acum.

Informaţiile cu privire la apariţia traducerilor în volume separate au fost colaţionate cu datele oferite de *Index translationum* editat de UNESCO. Acest repertoriu nu acoperă însă totalitatea traducerilor apărute în lume.

Pentru 1968, de pildă, nu au înaintat informaţii decît 67 de ţări, din totalul de 123 membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite.

Cît priveşte apariţiile în antologii, datele, fiind rezultatul unor investigaţii limitate exclusiv la bibliotecile noastre publice, au acelaşi caracter, provizoriu.

Traducerile apărute în periodice, fiind risipite în nenumărate publicaţii, dintre care unele necunoscute la noi, nu s-au consemnat.

Scanned with OKEN Scanner

1960 Apare o nouă versiune a romanului *Desculț*, în 3 volume, vol. I : *Clopote și struguri* ; vol. II : *Printre stele* ; vol. III : *Carul de foc.*

Apare ediția a VII-a a romanului *Desculț*, în 2 volume, E.S.P.L.A., colecția „B.P.T.", nr. 26—27, cu o prefață de Radu Popescu.

Apare ediția a V-a a romanului *Dulăii*, E.S.P.L.A., în colecția „Biblioteca țăranului muncitor".

Editura Tineretului publică în colecția „Scriitorii patriei povestind copiilor" selecțiuni din romanul *Desculț*, sub titlul *Darie.*

Deputat în Marea Adunare Națională, ales de cetățenii din circumscripția electorală din Turnu Măgurele.

La Liubliana se tipărește o versiune în limba slovenă a romanului *Desculț.*

1961 *Desculț* este editat întîia oară în America Latină, la Buenos-Aires, în limba spaniolă (a 23-a apariție). La Praga se tipărește în cehă romanul *Florile pămîntului.*

Apare traducerea în limba rusă a *Costandinei*, reprezentînd secvențe din versiunea în trei volume a romanului *Desculț.*

Se tipărește în limba maghiară un grupaj de episoade din *Rădăcinile sînt amare (Ploaia).*

Patru noi antologii de poezie românească, editate în Grecia, în Italia, în Franța și în Ungaria, includ versuri din creația lui Zaharia Stancu : cea dintîi, *Antologhia rumanikis poisis (Antologia poeziei românești)*, publicată la Atena de Iannis Ritsos, cuprinde poemele : *Cîntec, Să nu uiți nici o clipă, Cîntec pentru viața fiului meu, Mi-s dragi hulubii, Țineam în mîini pămîntul, Nașterea, Nu pot să uit* și *Cîntec* ; cea de-a

Scanned with OKEN Scanner

doua *Antologia della poesia romena (Antologia poeziei românești)*, întocmită de Mario de Micheli și Dragoș Vrânceanu, scoasă la Florența, reține poemele : *Cîntec pentru viața fiului meu, Steaua pe care stăm, Nici chiar pentru o clipă*, precum și două *Cîntece* (1941 și 1960) ; cea de-a treia, *Introduction à la poésie roumaine (Introducere în poezia românească)* a lui Hubert Juin, tipărită la Paris, optează pentru *Îți dau, Dorm urși singurateci* și pentru *Cîntec* ; iar ultima, *Román költök antólogiája (Antologia poeților români)*, alcătuită de Köpeczi Béla și editată la Budapesta, ilustrează lirica lui Zaharia Stancu prin poemul *Cîntec pentru viața fiului meu* și prin două *Cîntece*.

1962 Apare romanul *Jocul cu moartea*, E.P.L. „L-am scris în numai șase zile și l-am dat la tipar la șase ani după ce-l scrisesem."

Apare volumul *Costandina*, E.P.L., în colecția „B.P.T.", cu o prefață de Aurel Baranga. Volumul cuprinde trei episoade din romanul *Desculț : Grapa, Lupoaica* și *Costandina*. „*Costandina* [...] poate să fie socotită ca un capitol nou din romanul *Desculț*. De altfel — este timpul s-o mărturiresc — aproape toate paginile de proză pe care le-am scris începînd din 1948, cu excepția romanului *Șatra*, fac parte din același ciclu *Desculț*." Împrejurările în care a fost scrisă povestirea sînt larg descrise în paginile *Confesiunilor*.

Apare ediția a VIII-a a romanului *Desculț*, E.P.L., cu ilustrații de D. Cionca.

Editura Tineretului publică în colecția „Cele mai frumoase poezii" o selecție de *Versuri*, de Zaharia Stancu.

Scanned with OKEN Scanner

Cu traducerea în limba vietnameză, apărută la Hanoi, romanul *Desculț* ajunge să fie tradus în 20 de limbi și înregistrează cea de-a 24-a apariție în volum separat.

La Milano se dă la iveală o versiune italiană a *Dulăilor* (a 10-a).

La Bratislava se editează traducerea în limba slovacă a *Florilor pămîntului.*

La Berlin apare volumul *Glocken und Trauben (Clopote și struguri)* care prezintă patru episoade de sine stătătoare din versiunea în trei volume a romanului *Desculț* (1960) : *Clopote și struguri, Grapa, Lupoaica* și *Costandina.*

Tot în germană se tipărește, sub titlul *Frühlingsgewitter (Furtună de primăvară)*, un întins fragment din *Rădăcinile sînt amare.*

La Paris, în colecția UNESCO a operelor literare reprezentative, seria europeană, apare antologia *Nouvelles roumaines (Nuvele românești)*, în care măiestria lui Zaharia Stancu în genul scurt este ilustrată prin *Liliacul.*

La Tallinn, capitala R.S.S. Estone, apare o culegere de nuvele românești în care Zaharia Stancu este reprezentat prin episodul *Ploaia* (din *Rădăcinile sînt amare*).

În lucrarea în limba maghiară *Világirodalmi antológia. A XX század irodalma (Antologia literaturii universale. Literatura secolului XX)*, volumul VI/2, Zaharia Stancu figurează cu un fragment din *Desculț.*

1963 Apare romanul *Pădurea nebună*, E.P.L.

Jocul cu moartea debutează pe firmamentul literar european printr-o traducere în limba germană, care se tipărește simultan la Viena și la Berlin.

La Kiev apare în versiune ucraineană *Rădăcinile sînt amare.*

Scanned with OKEN Scanner

În Republica Arabă Unită, la Cairo, se traduce în limba arabă antologia *Nouvelles roumaines*, editată în 1962 la Paris sub egida Organizației UNESCO, în sumarul căreia figurează *Liliacul* lui Zaharia Stancu.

1964 Deputat în Marea Adunare Națională, ales de oamenii muncii din circumscripția electorală Roșiorii de Vede. „Mi s-a făcut cinstea de a fi ales deputat în Marea Adunare Națională al circumscripției în care se găsește satul meu natal... În satul meu, și în celelalte sate de pe valea Călmățuiului, sînt astăzi mult mai multe televizoare și aparate de radio decît erau acum douăzeci de ani pluguri și secerători. Sînt mult mai multe dispensare și case de nașteri decît erau pe vremuri cîrciumi, prăvălii chiaburești și posturi de jandarmi. Sînt școli de diferite grade, sînt cinematografe și cămine culturale, sînt magazine, e o puzderie de motociclete și biciclete."

Apare ediția a IX-a a romanului *Desculț*, E.P.L.

Apare ediția a II-a a romanului *Pădurea nebună*, E.P.L., colecția „Romanul românesc contemporan".

Trei noi traduceri ale *Jocului cu moartea*: în franceză, în suedeză și în maghiară.

La Berlin se tipărește versiunea germană a *Pădurii nebune*.

Liliacul lui Zaharia Stancu este inclus în antologia *Le piu belle novelle di tutti paesi (Cele mai frumoase nuvele din toată lumea)* publicată de Domenico Porzio la Milano.

Antologia *Nouvelles roumaines*, apărută în 1962 în colecția UNESCO, în care Zaharia Stancu este prezent cu *Liliacul*, este preluată și editată la Djakarta în ba hasa, limba oficială a Indoneziei.

Scanned with OKEN Scanner

Pe continentul sud-american, în Brazilia, la Rio de Janeiro se tipăreşte în limba portugheză *Antologia do conto romeno (Antologia povestirii româneşti)* — antologator şi traducător Nelson Vainer — în care proza scurtă a lui Zaharia Stancu e înfăţişată printr-un fragment din *Florile pămîntului.*

1965 Apare volumul *Ultima călătorie a vasului Port Polis,* de André Kédros, E.P.L.U., în traducerea lui Zaharia Stancu.

La Lisabona se publică versiunea în limba portugheză a romanului *Jocul cu moartea.*

În antologia *Narradores rumanos (Povestitori români),* publicată în spaniolă la Montevideo, sub îngrijirea lui Mario Benedetti, e inclus un fragment intitulat *Leacuri* (din capitolul cu acelaşi titlu al romanului *Desculţ*).

La Sofia apare o antologie de proză scurtă românească, în cuprinsul căreia figurează *Liliacul.*

În sumarul antologiei maghiare de proză românească intitulată *Romániai elbeszélök (Nuvelişti din România),* Zaharia Stancu este prezent cu fragmentul *Steaua Domnului, steaua* (cap. I din *Rădăcinile sînt amare*).

La Rio de Janeiro se editează în limba portugheză *Antologia da poesia romena (Antologia poeziei româneşti)* alcătuită şi tradusă de Nelson Vainer şi prefaţată de Austregésilo de Alhayde, în care rolul de a prezenta lirica lui Zaharia Stancu revine poemului intitulat *Ţineam în mîini pămîntul.*

1966 Apare ediţia a X-a a romanului *Desculţ,* Editura Tineretului, colecţia „Biblioteca şcolarului", prefaţă şi note de Matei Călinescu.

Scanned with OKEN Scanner

Apare ediția a II-a a romanului *Jocul cu moartea*, E.P.L., colecția „Romanul românesc contemporan".

Apare ediția a III-a a romanului *Pădurea nebună*, E.P.L., colecția „B.P.T." nr. 341, cu o prefață de S. Damian.

Este ales pentru a doua oară președinte al Uniunii Scriitorilor.

Jocul cu moartea apare în limba bulgară și se reeditează la Berlin în limba germană.

Traducerea italiană a *Costandinei* se publică la Francavilla, iar la Praga vede lumina tiparului o versiune în limba cehă a acestei scrieri.

Introduction to the Roumanian Literature (Introducere în literatura română), prima antologie cu adevărat reprezentativă de proză românească, editată în S.U.A., încredințează piesei *Liliacul* sarcina de a înfățișa timbrul specific prozei lui Zaharia Stancu.

La Bruxelles și la Haga, apare antologia *Werk uit Roemenië. Poëzie. Tudor Arghezi e.a. (Din literatura română. Versuri. Tudor Arghezi și alții)*, îngrijită de Karel Jonckheere, care include poemele *Zorile apropiate, Nu uita nici o clipă* și *Cîntec pentru viața fiului meu* de Zaharia Stancu.

La Rio de Janeiro se reeditează *Antologia da poesia romena* a lui Nelson Vainer însoțită de un elogiu al academicianului Guilherme de Almeida și de un studiu introductiv întocmit de Ion Dodu Bălan.

1967 *Jocul cu moartea* se traduce în turcă și în sîrbă, ajungînd astfel la cea de-a 10-a apariție.

În limba sîrbă se tipărește și o versiune a *Costandinei.*

Scanned with OKEN Scanner

Desculț apare în traducere japoneză la Tokio. La Hamburg se tipărește antologia *Rumänien erzählt* (*România povestește*) în care este inclus un episod din *Florile pământului*.

La Amsterdam apare antologia *Meesters der Roemeense Vertelkunst* (*Maeștrii artei narative române*), a lui S. Pragano, în care titlul selecționat pentru a-l reprezenta pe Zaharia Stancu este *Liliacul*. Asupra *Liliacului* se oprește și *Antologia de la prosa rumana* (*Antologia prozei românești*) publicată în limba spaniolă la Buenos Aires sub îngrijirea lui Miguel Angelo Asturias.

Tot la Buenos Aires apare, în traducerea lui Pablo Neruda, antologia *44 Poetas rumanos* (*44 de poeți români*), în care Zaharia Stancu figurează cu : *De ți-ai purta făptura...*, *Copilul*, *Viața* și *Steaua pe care stăm*.

În Italia, la Parma, se tipărește culegerea *Poeti romeni del doppo guerra* (*Poeți români de după război*) care include trei *Cîntece* de Zaharia Stancu : *De cînd o știu, ciocîrlia...*, *Pământul ne poartă pe umeri...* și *Umblu prin lume cu umbra mea*.

1968 Apare romanul *Șatra*, E.P.L.

Apare romanul *Ce mult te-am iubit*, E.P.L. „Am scris romanul *Ce mult te-am iubit* în mai puțin de trei săptămîni. De ce lucrul acesta a fost posibil ? Cartea este rodul unei mari dureri de care nu izbuteam să mă debarasez, și în momentul în care m-am apucat s-o scriu era construită pagină cu pagină și frază cu frază, în cap."

Apare ediția a III-a a romanului *Jocul cu moartea*, E.P.L., colecția „B.P.T.", nr. 461, cu o prefață de Radu Popescu.

Scanned with OKEN Scanner

Apare primul volum din opere, ediție de autor, cuprinzînd romanul *Desculț*. Totodată apare și *Desculț*, ediție liberă.

În luna noiembrie, este reales pentru a treia oară președinte al Uniunii Scriitorilor.

Pădurea nebună apare la Budapesta.

La Paris se publică sub titlul *Uruma, fiica tătarului* o secvență din *Pădurea nebună*.

Jocul cu moartea apare în două noi versiuni : spaniolă la Montevideo, în Uruguay, și cehă, la Praga.

Desculț înregistrează cea de-a 4-a apariție în limba maghiară.

Sub îngrijirea lui Alain Bosquet apare la Paris *Anthologie de la poésie roumaine (Antologia poeziei românești)*, prefațată de Șerban Cioculescu, în care patru traduceri din lirica lui Zaharia Stancu *(Albe mi-s tîmplele colilie..., În poemele mele nechează mînjii..., Nu mă mir că mi-e inima istovită..., Cîntec de sfîrșit)* sînt semnate de Alain Bosquet, una *(Pădurile pămîntului s-au aprins)* îi aparține lui Guillevic, iar alta *(Elegie)* apare în adaptarea lui Jean Rousselot.

La Istanbul apare *Romen Hikâyeleri Antolojisi (Antologia schiței românești)* în care Zaharia Stancu e prezent cu *Liliacul*.

Antologia *Romänische Erzähler (Nuveliști români)*, publicată la Zürich, se oprește asupra *Costandinei*. Tot *Costandina* reprezintă proza lui Zaharia Stancu în culegerea de nuvele contemporane românești, apărută la Moscova sub titlul *Leto i vîiuga (Vara și viscolul)*.

În sumarul antologiei *Werk uit Roemenië. Proza. Barbu Delavrancea e.a. (Din literatura română. Proză. Barbu Delavrancea și alții)*, îngrijită de Toor Wever-

Scanned with OKEN Scanner

bergh, apărută concomitent la Bruxelles și la Haga, cinstea de a ilustra factura prozei lui Zaharia Stancu revine de asemenea *Costandinei.* În Brazilia, la São Paolo, se tipărește o selecție de proză scurtă românească intitulată O *caminho do ceu (Drumul spre cer)* în sumarul căreia regăsim *Liliacul* lui Zaharia Stancu.

La sfîrșitul celui de-al doilea deceniu de la editarea primei tălmăciri a romanului *Desculț,* traducerile din scrierile lui Zaharia Stancu totalizează 98 de apariții, din care 66 în volume separate și 32 în antologii, realizîndu-se deci 59 de apariții noi în deceniul 1959—1968.

1969 La Congresul al X-lea al P.C.R., Zaharia Stancu este ales membru supleant al Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

Apare romanul *Vîntul și ploaia,* 3 volume, E.P.L. „Cartea cuprinde nenumărate și diverse amintiri de-ale lui Darie, amintiri din tinerețe și amintiri din primii ani de după Eliberare. Mai mult nu vreau să spun despre această carte în care am investit o uriașă cantitate de muncă."

Apare ediția a II-a a romanului *Șatra,* E.P.L.

Zaharia Stancu începe să dea publicității pagini din *Confesiunile* sale. „Sînt încărcat cu amintiri ca un măr, în toamnă. Scuturați pomul și, dacă nu cad destule fructe, dați cu pietre în el, sau, și mai bine, loviți-i fiecare creangă cu prăjina. Pentru mine, amintirile sînt o grea povară. Iau de pe inima mea o parte din această povară cu fiecare carte pe care o scriu."

Jocul cu moartea apare în versiune engleză și în versiune finlandeză.

Scanned with OKEN Scanner

Uruma, fiica tătarului vede lumina tiparului în limba olandeză la Bruxelles și la Haga.

La Berlin se reeditează *Desculț* (a 3-a apariție în germană).

Un fragment din *Șatra*, tradus în limba rusă, apare în volum.

La Berlin apare o nouă antologie de proză scurtă românească : *Erkündungen — 24 rumänische Erzählungen (Explorări — 24 de nuvele românești)*, prefațată de Ria Wurche, în care diapazonul naratorului Zaharia Stancu e dat de *Liliacul*.

Două noi antologii de poezie românească acordă un loc de frunte liricii lui Zaharia Stancu : *Anthology of Contemporary Romanian Poetry (Antologia poeziei române contemporane)*, alcătuită și tradusă de Roy McGregor Hastie, publicată la Londra, în care găsim poemele : *Buna Vestire, Pomul roșu, Gol, Da... am crescut cu macii*, și *Rumänische Lyrik (Lirica românească)* — antologare și tălmăcire de Zoltán Franyo — apărută la Viena, în care aflăm : *Scrisoare din cîmp, Cîntec, Amintiri, cele dintîi, Pe țărm* și *Cazanul Satanei*.

1970 Apare volumul de versuri *Cîntec șoptit*, Editura Cartea Românească. „Niciodată nu m-am despărțit de poezie... Că n-am publicat mai bine de douăzeci de ani volume de versuri, aceasta este o altă poveste. O voi discuta cîndva, pe multe pagini.“ „Cele mai multe pagini conțin *poeme de dragoste*. După părerea mea, dragostea nu se strigă, dragostea, dacă este dragoste adevărată, se șoptește.“

Editura Tineretului publică o amplă selecție din poezia și proza scriitorului : Zaharia Stancu, *Pagini*

Scanned with OKEN Scanner

alese în 2 volume. Antologie, prefață și note de Adriana Mitescu.

Apare volumul *Povestiri de dragoste*, Editura Cartea Românească, unde se publică pentru prima dată *Uruma*, ca episod de sine stătător.

La Paris apare versiunea franceză a romanului *Șatra*.

Vede lumina tiparului traducerea în limba maghiară a romanului *Ce mult te-am iubit*. De asemenea, versiunea germană a aceluiași roman.

La Kiev iese de sub tipar ediția a II-a a romanului *Rădăcinile sînt amare*.

În Brazilia, la São Paolo, se tipărește în portugheză un volum de pagini alese din opera lui Zaharia Stancu, primul de acest fel apărut în străinătate (el strînge laolaltă cinci episoade din proza scriitorului).

Se editează în limbile engleză, franceză și germană un florilegiu de lirică românească în care apar poemele lui Zaharia Stancu: *La marginea lumii* și *Pe țărm*.

În R.F.G., la Tübingen, și în Elveția, la Basel, se publică antologia de proză românească *Die Schwarze Truhe (Scrinul negru)*, care reține din creația lui Zaharia Stancu un episod din *Pădurea nebună*.

1971 Editura Cartea Românească publică o nouă ediție a romanului *Desculț*, sub îngrijirea autorului. „*Desculț* mi-a umbrit poezia. *Desculț* mi-a umbrit toate cărțile pe care le-am scris din decembrie 1948 pînă astăzi. Dar *Desculț* m-a și ajutat: m-a făcut să scriu mai departe, să caut ceva nou și deosebit."

Editura Cartea Românească tipărește un volum din publicistica lui Zaharia Stancu, intitulat *Pentru oamenii acestui pămînt*. Sumarul cuprinde articole, cuvîntări, interviuri și confesiuni publicate în perioada anilor 1961—1971. „Îi cunosc bine pe oamenii acestui pămînt românesc. Îi cunosc demult. Uneori mi se pare că-i cunosc de la începutul lumii. Noi n-am venit aici de nicăieri, cum nu au venit de nicăieri munții noștri, cîmpiile și dealurile noastre, rîurile și fluviile noastre, pădurile și crîngurile noastre. O veche legendă spune că noi am răsărit aici din pămînt ca arborii, ca iarba, ca florile."

Premiul C.N.E.S. pentru volumul de versuri *Cîntec șoptit*.

Primește înaltul titlu de Erou al muncii socialiste.

În mai 1971 este distins cu Premiul internațional Gottfried von Herder.

Pînă în prezent sînt cunoscute 9 apariții în volume separate peste hotare, cel mai mare număr de apariții din operele lui Zaharia Stancu realizat într-un singur an.

Cu publicarea primei ediții americane la New York, prefațată de criticul Frank Kirk, cu tălmăcirea în turcă la Istanbul și cu o nouă traducere în limba persană la Teheran, romanul *Desculț* ajunge la cea de-a 35-a apariție în limbi străine, fiind tradus în 24 limbi, editat în 24 de țări și difuzat pe 5 continente.

La Moscova se tipărește romanul *Ce mult te-am iubit*, cu un cuvînt înainte de Leonid Leonov.

Șatra înregistrează 4 apariții : una în limba turcă la Ankara și trei în limba germană (la Berlin 2, iar la Graz, în Austria, 1).

Scanned with OKEN Scanner

Romanul *Pădurea nebună* vede lumina tiparului la Moscova însoţit de o introducere semnată de Galina Serebreakova.

În plus, două antologii de literatură română includ scrieri de Zaharia Stancu : antologia *Romanian Short Stories (Proza scurtă românească)* publicată de Oxford University Press în cunoscuta colecţie „World Classics" („Clasicii literaturii universale"), cu o prefaţă semnată de Olivia Manning, cuprinde *Liliacul,* iar în sumarul noii antologii de proză scurtă românească editată la Varşovia figurează fragmentul *Lumea n-are sfîrşit.*

1972 Se publică noi ediţii ale romanelor *Pădurea nebună* şi *Ce mult te-am iubit.*

Editura Eminescu publică volumul de poezii *Sabia timpului.* „Am vrut să intitulez acest volum, cu toată sinceritatea, *Cîntecul lebedei.* Prietenii mei, care urmăresc de multă vreme munca mea literară şi rezultele ei, m-au povăţuit să scriu mai departe şi să renunţ la acest titlu. El — mi s-a spus — se potriveşte eventual unui poem, dar nu unui volum care conţine multe pagini pline de vigoare şi optimism... Poeziile din volumul de faţă au fost scrise în ultimii doi ani exact în aceleaşi condiţii în care au fost scrise cele din *Cîntec şoptit.* Poate unele dintre ele sînt mai grave decît cele scrise mai înainte. Poate !"

Este reales pentru a patra oară Preşedinte al Uniunii Scriitorilor.

Televiziunea ungară realizează un film artistic după *Ce mult te-am iubit.*

În capitala U.R.S.S. se află în curs de apariţie *Vîntul şi ploaia.*

Scanned with OKEN Scanner

La New York a fost încredințată tiparului traducerea în engleză a romanului *Șatra*. Versiunea persană a romanului *Desculț* ajunge la a IV-a ediție. Pînă la sfîrșitul anului, *Desculț* va fi reeditat în bulgară la Sofia, în suedeză și în daneză, la Göteborg. *Șatra* a văzut lumina tiparului la Budapesta și la Bratislava și va înregistra și alte apariții, printre care în engleză (la Londra), în spaniolă (la Barcelona), în cehă (la Praga).

Ce mult te-am iubit numără încă două noi apariții : în franceză și în polonă. La Praga s-a tipărit în cehă traducerea secvenței *Uruma, fiica tătarului,* din romanul *Pădurea nebună ;* o versiune olandeză, a aceleiași bucăți, s-a reeditat la Bruxelles.

Două noi antologii de poezie românească, apărute una la Skopje, în Iugoslavia, și alta la Rio de Janeiro, în Brazilia, cuprind versuri de Zaharia Stancu.

Fără a pune la socoteală aparițiile iminente de care am amintit mai sus, din 1949 încoace bilanțul realizărilor este impresionant. Numărul limbilor în care sînt accesibile scrierile lui Zaharia Stancu se ridică la 32 : albaneză, arabă, bahasa, bulgară, cehă, chineză, daneză, engleză, estonă, finlandeză, franceză, germană, greacă, hindi, islandeză, italiană, japoneză, maghiară, olandeză, persană, polonă, portugheză, rusă, sîrbă, slovacă, slovenă, spaniolă, suedeză, turcă, ucraineană, urdu, vietnameză. Semnificația acestei cifre nu poate fi sesizată decît raportînd-o la performanțele altor scriitori. De aceea vom menționa că din întreaga operă a lui Marcel Proust, de-a lungul unei jumătăți de secol, nu s-a efectuat traducerea decît în 17 limbi și că, într-un interval aproximativ egal, din aceea a lui Panait Istrati nu s-au publicat traduceri decît în 20 de limbi.

Astăzi aparițiile în limbi străine din opera sa au ajuns la 145 traduceri, tipărite pe patru continente, în

Scanned with OKEN Scanner

35 țări (R. P. Albania, Anglia, R.A.U., Argentina, Austria, Belgia, Brazilia, R. P. Bulgaria, R. S. Cehoslovacă, R. P. Chineză, Danemarca, Elveția, Franța, Finlanda, R. D. Germană, R. F. a Germaniei, Grecia, Indonezia, India, Iran, Islanda, Italia, R. S. F. Iugoslavia, Japonia, Olanda, R. P. Polonă, Portugalia, Spania, S.U.A., Suedia, Turcia, R. P. Ungară, U.R.S.S., Uruguay, R. D. Vietnam).

Dintre acestea 98 au apărut în volume separate și 47 în antologii. Răspîndirea maximă a fost realizată de romanul *Desculț* (36 de apariții în volume separate, în 24 de limbi). Pe locul al doilea se află *Jocul cu moartea* (15 apariții, în 12 limbi), iar pe locul al treilea se situează *Dulăii* (11 apariții, 10 limbi). În antologiile de proză (22 la număr) *Liliacul* luptă pentru întîietate cu *Costandina*. În cele de versuri (13 la număr) preferințele, în general mai variate, converg asupra poemului *Cîntec pentru viața fiului meu*.

În toți acești ani la care ne-am referit, scriitorul face călătorii în țară și peste hotare, în calitate oficială sau chemat de editurile străine care i-au tradus cărțile. „Orice călătorie făcută prin țară e plină de surprize pentru scriitorul care, întîrziind mai mult la masa lui de lucru, a pierdut sau a cam pierdut contactul cu realitățile de ultimă oră ale patriei. Acolo unde știa sate sărace descoperă orașe noi, cu fabrici și uzine, cu edificii publice de o mare frumusețe. Acolo unde vizitase altădată biete tîrguri îngropate în tristețe și mizerie află orașe moderne cu o populație care uneori depășește suta de mii de suflete... Nu numai înfățișarea orașelor este nouă, noi sînt și oamenii, nouă este mentalitatea lor, nou este și felul lor de viață."

Autorul este prezent în presa literară, la radio, sau la televiziune, cu poeme, articole, reportaje, evocări,

Scanned with OKEN Scanner

note de călătorie etc. „Am dorit, încă de acum cincizeci de ani, și doresc și astăzi, ca scrisul meu să ajute cît de cît la înfrumusețarea vieții, la îmbogățirea minților cu cele mai nobile idealuri ale umanității, la cîștigarea de către oameni a libertății, a bunăstării, a fericirii. Am crezut și continui să cred că literatura poate și trebuie negreșit să ajute la realizarea celor mai nobile idealuri ale umanității, la îmblînzirea și la umanizarea omului, la cîștigarea pentru toți a dreptății și la cîștigarea, dacă s-ar putea pentru totdeauna, a păcii și a fericirii ființelor umane."

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

A. OPERELE MAJORE ALE LUI ZAHARIA STANCU

(După prima ediție)

I. *Versuri*

Poeme simple
Editura Cartea vremii, București, 1927

Albe
Editura Fundațiilor, București, 1937

Clopotul de aur
Editura Fundațiilor, București, 1939

Pomul roșu
Editura Azi, București, 1940

Iarba fiarelor
Editura Cugetarea, București, 1941

Anii de fum
Editura Prometeu, București, 1944

Poeme simple
Editura pentru Literatură, București, 1957

Cele mai frumoase poezii
Editura Tineretului, București, 1962

Cîntec șoptit
Editura Cartea Românească, București, 1970

Scrieri — Poezii
Editura Minerva, București, 1971

Scanned with OKEN Scanner

Sabia timpului
Editura Eminescu, București, 1972

II. *Publicistică*

Zile de lagăr
Editura Socec, București, 1946
Secolul omului de jos
Editura Eminescu, București, 1946
Călătorind prin U.R.S.S.
E.S.P.L.A., București, 1950 ; ediția a II-a, 1951
Sarea e dulce
E.S.P.L.A., București, 1955
Cețe de taur
E.S.P.L.A., București, 1956
Pentru oamenii acestui pământ
Editura Cartea Românească, București, 1971

III. *Nuvele și povestiri*

Brazdă îngustă și adîncă
E.S.P.L.A., București, 1949
Pentru viață
E.S.P.L.A., București, 1951
Primii pași
E.S.P.L.A., București, 1951
Florile pământului
E.S.P.L.A., București, 1954 ; ed. a II-a, 1956 ; ed a III-a, 1958
Iarbă
E.S.P.L.A., București, 1957
Darie povestind copiilor
Editura Tineretului, București, 1960

IV. *Romane*

Desculț
Editura de Stat, București, 1948 ; ed. a II-a, 1949 ; ed. a III-a, 1950 ; ed. a IV-a ; 1954 ; ed. a V-a, 1955 ; ed. a VI-a, 1958 ; ed.

Scanned with OKEN Scanner

a VII-a, 1960 ; ed. a VIII-a, 1962 ; ed. a IX-a, 1964 ; ed. a X-a, 1966 ; ed. a XI-a, 1968 ; ed. a XII, 1971

Dulăii

E.S.P.L.A., București, 1952 ; ed. a II-a, 1953 ; ed. a III-a, 1955 ; ed. a IV-a, 1957 ; ed. a V-a, 1960

Rădăcinile sînt amare

E.S.P.L.A., București, 1958—1959

Clopote și struguri

Editura pentru Literatură, București, 1960

Printre stele

Editura pentru Literatură, București, 1960

Carul de foc

Editura pentru Literatură, București, 1960

Jocul cu moartea

Editura pentru Literatură, București, 1962 ; ed. a II-a, 1966 ; ed. a III-a, 1968

Pădurea nebună

Editura pentru Literatură, București, 1963 ; ed. a II-a, 1964 ; ed. a III-a, 1966 ; ed. a IV-a, 1972

Ce mult te-am iubit

Editura pentru Literatură, București, 1968 ; ed. a II-a, 1972

Șatra

Editura pentru Literatură, București, 1968 ; ed. a II-a, 1969 ; ed, a III-a, 1971

Vîntul și ploaia

Editura pentru Literatură, București, 1969

B. TRADUCERI *

DESCULȚ (1948)

În BULGARĂ : BOSJAKAT, trad. Spaska Kanurkova, Narodna Kultura, Sofia, 1955.

În CEHĂ : BOSY, trad. Marie Karaskova-Kojecká, Mir, Praha-Brno, 1949.

* Numeroase alte povestiri, schițe, fragmente de romane au apărut în antologii.

Scanned with OKEN Scanner

BOSY, trad. František Holub și Eva Strebingerová ; postfață Eva Strebingerová, S.N.K.L.U., Praga, 1954.

În DANEZĂ : DJAEVELENS PLOVFURE, trad. Georgjedde, Borgens Forlag, Copenhaga, 1955.

În ENGLEZĂ : BAREFOOT, trad. P.M., revăzută și prefațată de Jack Lindsay, Fore Publications, London, 1951 ; ediția a II-a, revăzută și prefațată de Frank Kirk, Twayne Publishers, Inc., New York, 1971.

În FINLANDEZĂ : ALA UNOHDA, DARIE, trad. Elvi Sinervo, postfață Suomentaja, Kansankulttuuri, Helsinki, 1957.

În FRANCEZĂ : LES NU-PIEDS, trad. Claude Sernet, Editeurs Français-Réunis, Paris, 1951.

În GERMANĂ : BARFUSS, trad. Walter Fabius și Georg Maurer, Aufbau, Berlin, 1951 ; ediția a II-a, Aufbau Verlag, Berlin, 1952 ; ediția a III-a, Volk und Welt, Berlin, 1969.
GLOCKEN UND TRAUBEN. Rumänische Meisterrnovellen. Afară de *Clopote și struguri*, volumul cuprinde : *Die Dornegge (Grapa) ; Die Wölfin (Lupoaica)* și *Costandina*, din versiunea în 3 volume a romanului *Desculț ;* trad. Alfred Kittner, Der Morgen, Berlin, 1962.

În HINDI : *Desculț*, Allahabad, 1956.

În ISLANDEZĂ : BERFAETLINGAR, trad. Halldór Stefánnson, Mal og Menning, Reykjavik, 1958.

În ITALIANĂ : LO SCALZO, trad. Giuseppe Petronio, Edizioni di Cultura Sociale, Roma, 1954.

În JAPONEZĂ : HADASHI NO DARIE, trad. și prefață de Naono Atushi ; introducere de Tadoshi Haghiwara, Kobunsha, Tokio, 1967.

În MAGHIARĂ : MEZÍTLÁB, trad. Szemlér Ferenc, București, 1949 ; ed. a II-a, Athenaeum, Budapest, 1950 ; ed. a III-a, E.S.P.L.A., București, 1955 ; ed. a IV-a, E.P.L., București, 1968.

În OLANDEZĂ : DE BARREVOETERS, trad. Theun de Vries și G. Constantinescu, Pegasus, Amsterdam, 1950.

În PERSANĂ : PA BARAHNEHA, trad. Ahmad Shamlou și Atabagay, Teheran, 1958 ; ed. a II-a, Teheran, Gutenberg, 1959 ;

Scanned with OKEN Scanner

ed. a III-a, trad. nouă și prefață de Ahmad Shamlou, Ketabe zaman, Teheran, 1971 ; ed. a IV-a, Ketabe zaman, Teheran, 1972.

În POLONĂ : BOSY, trad. Dusza Czara-Stec și Magdalena Samozwaniek, Czytelnik, Varșovia, 1951 ; ed. a II-a, Czytelnik, Varșovia, 1954.

În RUSĂ : BOSOI, trad. A. Lubo, pref. Iurii Kojevnikov, Izdatelstvo Inostrannoi Literaturî, Moskva, 1957.

În SLOVACĂ : SOM BOSY, trad. Jindra Hušková, Tatran, Bratislava, 1949.

În SLOVENĂ : BOSONOGO LJUDSTVO, trad. Victor Jesenik și Frank Bratkovic, Kankarjeva Zaloska, Liubliana, 1960.

În SPANIOLĂ : LOS DESCALZOS, trad. Manuel Lamana, Compana General Fabril Editora, Buenos Aires, 1961.

În SUEDEZĂ : DJÄVULENS PLOGFARA, trad. Ingegerd Grandlund, Folket i Bilds Förlag, Stockholm, 1957.

În TURCĂ : CIPLAK AYAKLAR, trad. Z. Erman, Habora, Istanbul, 1971.

În UCRAINEANĂ : BOSI, trad. I. Feldstein și E. Narubinova, Radianskii Pismennik, Kiev, 1957.

În URDU : *Desculț*, trad. Makhmur Jullundhar, Mohammed Josuf, New Delhi, 1957.

În VIETNAMEZĂ : NHUNG NGU'O'I, CHÂN DÂ'T TIE'U THUYÊT, f.n. trad., Nha Xuat Ban Van Hoo, Hanoi, 1962.

DULĂII (1952)

În ALBANEZĂ : QUENTË, trad. Dhimitär Pasko, N.S.H., Botimese Naum Frashëri, Tirana, 1959.

În CHINEZĂ : LIEGOU, trad. (după versiunea engleză), București, 1954 și postfață de Vang Dzien, Dzuodzia Ciupanși, Pekin, 1956.

În ENGLEZĂ : HOUNDS, f.n. trad., The Book, București, 1954.

În FRANCEZĂ : LES CHIENS, f.n. trad. ; f.n. pref. Le Livre, București, 1954.

Scanned with OKEN Scanner

În GERMANĂ: HUNDE, trad. Mariana Şora şi Ernest Ossorowitz, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1954; ed. a II-a, Aufbau, Berlin, 1957 (sub titlul: *Rumänische Ballade*).

În MAGHIARĂ: VÉREBEK, trad. Bözödi György, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1956.

În ITALIANĂ: I MOLOSSI, trad. Giovanni Baldari, prefaţă de Margaret Kunzle, Edizioni la Pietra, Milano, 1962.

În POLONĂ: PSY LANCUCHOWE, trad. Dusza Czara-Stec şi Jadwiga Bulakowska, Czytelnik, Varşovia, 1954.

În SÎRBĂ: PSI, trad. T. Radovanovici, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1955.

În SLOVACĂ: PSI, trad. Dr. Alica Sabová, postfaţă de Jindra Hušková, Slovenske Vydavatelstvo Krásnej Literatury, Bratislava, 1955.

FLORILE PĂMÎNTULUI (1954)

În CEHĂ: KVĚTY ZEMĚ, trad. Zdenka Vyhlídalová, Statní Nakladatelství Politické Literatury, Praha, 1961.

În GERMANĂ: DIE BLÜMEN DER ERDE, trad. Oscar Walter Cisek, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1955.

În MAGHIARĂ: A FÖLD VIRÁGA, trad. Szemlér Ferenc, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1956.

În RUSĂ: ŢVETI ZEMLI, trad. M. Iurii Olsufiev; prefaţă de Mihai Novicov, Biblioteka „Narodnaia Rumânia", Bucureşti, 1957.

În SLOVACĂ: KVETY ZEME, trad. Jindra Hušková, Slovenske Vydavatelstvo Krásnej Literatury, Bratislava, 1962.

În PORTUGHEZĂ: UN PEDAÇO DA TERRA (*Florile pământului* şi alte povestiri), trad. şi prefaţă de Nelson Vainer, Clube do livro, São Paolo, 1970.

RĂDĂCINILE SÎNT AMARE (1958—1959)

În GERMANĂ: FRÜHLINGSGEWITTER (fragm. din *Rădăcinile sînt amare*), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1962.,

Scanned with OKEN Scanner

În MAGHIARĂ: ZIVATAR (*Ploaia* — episoade din *Rădăcinile sînt amare*), trad. V. András János, E.P.L., Bucureşti, 1961.

În RUSĂ: KORNI GORKI, trad. N. Stroe; prefaţă de Dumitru Micu, Biblioteka „Narodnaia Rumânia", Bucureşti, 1958.

În UCRAINEANĂ: ZLOCIN BANCHIRA DRUGAN (*Crima bancherului Drugan*), trad. I. Kuşnirik, Radianskii Pismennik, Kiev, 1963; ed. a II-a, Radianskii Pismennik, Kiev, 1970.

COSTANDINA (1960)

În CEHĂ: COSTANDINA, trad. Otokar Jirous, prefaţă de Jaromír Damek, Odeon, Praha, 1966.

În ITALIANĂ: COSTANDINA, trad. Olga Tarenz, Edizioni Paolina, Francavilla, 1966.

În PORTUGHEZĂ: UN PEDAÇO DA TERA, trad. şi prefaţă de Nelson Vainer, Clube do livro, São Paolo, 1970. (Volumul mai cuprinde: *Florile pămîntului, Steaua Domnului, steaua, Lixandra* şi *Moartea Zarei.*)

În RUSĂ: KOSTANDINA, trad. M. Iurii Olsufiev; prefaţă de Radu Lupan, Biblioteka „Narodnaia Rumânia", Bucureşti, 1961.

În SÎRBĂ: KOSTANDINA, f. n. trad.; postfaţă Ofelia Borcescu-Dumitrescu, Izdavaciko Preduzet za knijevnost, Bucureşti, 1967.

JOCUL CU MOARTEA (1962)

În BULGARĂ: IGRA SAS SMARTTA, trad. Mara Hinova, Narodna Mladej, Sofia, 1966.

În CEHĂ: HRA SE SMRTÍ, trad. Jaroslav Pisecký; postfaţă Maria Kavková, Panorama, Praha, 1968.

În ENGLEZĂ: A GAMBLE WHITH DEATH, trad. Richard Hillard, Peter Owen, London, 1969.

În FINLANDEZĂ: LEIKKI NIMELTASOTA, trad. Pentti Vasara, Kustannusosakeytiö Otava, Helsinki, 1969.

Scanned with OKEN Scanner

În FRANCEZĂ: LE JEU AVEC LA MORT, trad. I. Igirosianu, Albin Michel, Paris, 1964.

În GERMANĂ: SPIEL MIT DEM TODE, trad. Alfred Kittner, Der Morgen, Berlin, 1963; ed. a II-a, Buchgemeinde, Viena, 1963; ed. a. III-a, Volk und Welt, Berlin, 1966.

În MAGHIARĂ: JÁTÉK A HALÁLLAI, trad. V. András János, E.P.L., București, 1964.

În PORTUGHEZĂ: O JÔGO DA MORTE, trad. Fernando Pinto Rodrigues, Estudios, Lisbōna, 1965.

În SÎRBĂ: IGRA CA SMRTJU, trad. Velimir Kolundja, prefață Radu Flora, Prosveta, Belgrad, 1967.

În SPANIOLĂ: EL JUEGO CON LA MUERTE, trad. (din franceză) Juán C. Somma, Alfa, Montevideo, 1968.

În SUEDEZĂ: LEK MED DÖDEN, trad. Kjell Ekström, Tidens Bokklubb, Stockholm, 1964.

În TURCĂ: ÖLLUMLE OYUN, trad. Yahya Benekay și Fatma Pazarci, Varlik, Istanbul, 1967.

URUMA, FATA TĂTARULUI (1963)

(Pădurea nebună)

În BULGARĂ: URUMA, DOSTEREATA NA TATARINA, trad. Ghergana Stratieva, Narodna Kultura, Sofia, 1970.

În CEHĂ: MILOSTNÉ LÉTO, trad. Maria Kavková, Odeon, Praha, 1972.

În FRANCEZĂ: OUROUMA, LA FILLE DU TARTARE, trad. Léon Negruzzi, Albin Michel, Paris, 1968.

În GERMANĂ: DIE TOCHTER DES TARTAREN, trad. Alfred Kittner, Der Morgen, Berlin, 1964.

În MAGHIARĂ: BOLOND ERDŐ, trad. V. András János, „Europa", Budapest, 1968.

În OLANDEZĂ: DE HENGST EN HET TARTARENMEISJE, trad. (din franceză) Jef Geeraerts, Manteau, Bruxelles-Amsterdam, 1969; ed. a II-a, 1972.

Scanned with OKEN Scanner

În RUSĂ: BEZUMNÎI LES, trad. Iu. Martemianov, pref. Galina Serebreakova, Izd. Hudojestvennaia Literatura, Moskva, 1971.

CE MULT TE-AM IUBIT (1968)

În FRANCEZĂ: COMBIEN JE T'AI AIMÉE, trad. Léon Negruzzi, Albin Michel, Paris, 1972.

În GERMANĂ: WIE SEHR HAB DICH GELIEBT, trad. Alfred Kittner, Dacia, Cluj, 1970.

În MAGHIARĂ: SIRATÓ, trad. Beke György, Kriterion, Bucureşti, 1970.

În POLONĂ: KAK BARDZO CIE KOCHAEM, trad. Danúta Bienkowska, Czytelnik, Varşovia, 1972.

În RUSĂ: KAK IA TIBIA LIUBIL, trad. Iuri Kojevnikov, prefaţă de Leonid Leonov, *Inostrannaia Literatura,* Moskva, 1971.

ŞATRA (1968)

În FRANCEZĂ: LA TRIBU, trad. Léon Negruzzi, Abin Michel, Paris, 1970.

În GERMANĂ: SOLANGE DAS FEUER BRENNT, trad. Valentin Lupescu, Volk und Welt, Berlin, 1971; ed. a II-a, Styria, Graz, 1971; ed. a III-a, Buchclub '65, Berlin, 1971.

În MAGHIARĂ: KARAVAN, trad. Kolozsvári Papp László, Europa, Budapest, 1972.

În TURCĂ: CINGENEM, trad. Attila Tokatli Bilgi, Ankara, 1971.

În SLOVACĂ: KOČOVNICI, trad. Milota Bagoňová, Tatran, Bratislava, 1972.

Scanned with OKEN Scanner

SUMAR

REPERE ÎN TIMP ŞI ÎN SPAŢIU, 5
...«pot depune mărturie», 11
Poetul, 17

Pompiliu Constantinescu — *Poeme simple*, 21
Perpessicius — *Poeme simple*, 27
E. Lovinescu — *Zaharia Stancu*, 29
Mihai Beniuc — *Zaharia Stancu: Serghei Esenin*, 30
Mihai Beniuc — *Zaharia Stancu: Clopotul de aur*, 32
Vladimir Streinu — *Zaharia Stancu: Poeme simple* (1927), *Tălmăciri din Serghei Esenin* (1934), *Albe* (1937), *Clopotul de aur* (1939), 38
G. Călinescu — *Zaharia Stancu*, 39
Şerban Cioculescu — *Iarba fiarelor*, 43
N. Carandino — *Zaharia Stancu: Iarba fiarelor (Poezii)*, 47
Şerban Cioculescu — *Zaharia Stancu: Antologia poeţilor tineri*, 51
Nicolae Manolescu — *Zaharia Stancu*, 52
Radu Popescu — *Un nou poet*, 54
Eugen Simion — *[Un imagist profund]*, 59
Nicolae Manolescu — *Cîntec şoptit*, 64
Lucian Raicu — *Cîntec şoptit*, 65
Vladimir Streinu — *Poetul Zaharia Stancu*, 66
Dan Cristea — *Cîntec şoptit*, 69

Scanned with OKEN Scanner

Mihail Petroveanu — *Cîntec şoptit de Zaharia Stancu*, 71
Ion Pop — *Hegemonia ritmului*, 73
Mircea Iorgulescu — *Zaharia Stancu : Scrieri, 1, 2*, 74
Al. Piru — *Un cîntec neîntrerupt*, 75
Adrian Anghelescu — *Zaharia Stancu : Poezii*, 81
Florin Manolescu — *Scrieri, 1, 2*, 82
Marian Popa — *Zaharia Stancu*, 84
Aurel Martin — *[O aventură interioară]*, 85

DE LA «POEME SIMPLE» LA «DESCULŢ»

Matei Călinescu — *[O mutaţie semnificativă : Desculţ]*, 99
Al. Piru — *Zaharia Stancu*, 121

PROZATORUL

Paul Georgescu — *Despre originalitatea romanului Desculţ*, 137
G. Călinescu — *O carte vie*, 139
Boris Cazacu — *Cîteva aspecte ale stilului din romanul Desculţ*, 142
Lucian Raicu — *Un documentar filmat pe viu*, 145
E. Simion — *Realismul liric : Zaharia Stancu — Desculţ*, 147
D. Micu — N. Manolescu : *Desculţ*, 150
Const. Ciopraga — *Desculţ, după douăzeci de ani*, 157
Nicolae Labiş — *Florile pămîntului*, 162
Perpessicius — *Zaharia Stancu : Rădăcinile sînt amare*, 167
D. Micu — N. Manolescu : *[Jocul cu moartea, Pădurea nebună, Rădăcinile sînt amare]*, 178
Valeriu Cristea — *[Un Argus supraveghind cotidianul]*, 182
Aurel Baranga — *[Zaharia Stancu]*, 186
Nicolae Manolescu — *Pădurea nebună*, 193
Paul Georgescu — *[Un scriitor din familia povestitorilor]*, 198
Valeriu Râpeanu — *Pădurea nebună*, 200
Mihai Ungheanu — *Ce mult te-am iubit*, 206
Virgil Ardeleanu — *Ce mult te-am iubit*, 210
Valeriu Cristea — *Ce mult te-am iubit*, 211
Ov. S. Crohmălniceanu — *Ce mult te-am iubit*, 215
Dumitru Micu — *Ce mult te-am iubit*, 219

Scanned with OKEN Scanner

Eugen Simion — *Jurnalul unei obsesii*, 220
G. Dimisianu — *Ce mult te-am iubit*, 226
Nicolae Manolescu — *Poezia romanului*, 227
Ov. S. Crohmălniceanu — *Zaharia Stancu: Şatra*, 232
D. Micu — *[O carte a vieţii explozive]*, 233
Ion Vlad — *Poezia fabulosului*, 234
Nicolae Balotă — *Şatra*, 236
S. Damian — *[O odisee posibilă din secolul XX]*, 245
Al. Piru — *Vîntul şi ploaia*, I—III, 249
Valeriu Râpeanu — *Zaharia Stancu: Vîntul şi ploaia*, 251
G. Dimisianu — *Vîntul şi ploaia*, 257
Nicolae Manolescu — *[Memorie şi ficţiune]*, 258
Mircea Zaciu — *Fragmente de memorii*, 263
Lucian Raicu — *Povestiri de dragoste*, 264
Nicolae Ciobanu — *Povestiri de dragoste*, 269
Petru Popescu — *Pentru oamenii acestui pămînt*, 271

UN EPOS REALIST

George Macovescu — *File de jurnal*, 277
Nicolae Manolescu — *Realism şi senzaţie*, 280
Voicu Bugariu — *Proza lui Zaharia Stancu*, 281
Al. Oprea — *Zaharia Stancu*, 291
Mircea Tomuş — *Zaharia Stancu, povestitorul*, 295
Leon Baconsky — *Un mod personal al eposului*, 297

ADDENDA

Viaţa şi opera în date, 301

Bibliografia operei, 339

Bibliografia traducerilor, 341

Scanned with OKEN Scanner

Lector: AURELIA BATALI
Tehnoredactor: ION TUDOR

Apărut 1972. Tiraj 10 000 ex. broșate. Hîrtie tipar înalt A de 63 g/m². Format 16/54×84. Coli ed. 13,60. Coli tipar 22. A. Nr. 21090. C. Z. pentru bibliotecile mari și mici 33—331.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/603 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București,
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

Lei 8,25

biblioteca critică

Focul vieții ne arde în inimi,
Fiecare inimă e o vatră.
Poate că sîntem făuriți din fier,
Poate că sîntem modelați din piatră.

ZAHARIA STANCU

1000250306112 66

Scanned with OKEN Scanner